

POSEBNA POLETNA ŠTEVILKA – 15 NOVIH INTERVJUJEV

MLADINA

INTERVJU 2013

Goran Klemenčič

Štefka Kučan

Jože Pirjevec

Dušan Keber

Sandi Češko

Gari Kasparov

Ivo Daneu

Klemen Slakonja

Mitja Okorn

Igor Samobor

Nina Gunde Cimerman

Veronika Seles

John Thackara

Oliver Frlić

Maja Novak

1. JULIJ 2013
3,99 € // 39 HRK
www.mladina.si

9 770350 934034

POVEZANI S STRASTJO!

**POSEBNA IZDAJA TEDNIKA MLADINA
INTERVJU**

ODGOVORNI UREDNIK

GREGA REPOVŽ

KREATIVNI DIREKTOR

ROBERT BÖTTERI

OBLIKOVANJE

DAMJAN ILIČ IN IVIAN KAN MUJEZINOVIĆ

DTP

INSIST D.O.O.

IZDAJA

MLADINA ČASOPISNO PODJETJE D.D.

DUNAJSKA CESTA 51, 1000 LJUBLJANA

PREDSEDNICA UPRAVE

DENIS TAVČAR

TISK

DELO-TČR D.D.

NATISNILI SMO 18.000 IZVODOV

CENA 3,99 €, 39 HRK

NAROČNIKI (FIZIČNE OSEBE) IMAJO POPUST ZA

IZBRANO NAROČNIŠKO OBDOBJE: 10%

(TROMESEČJE), 15% (POLLETJE), 20% (LETO).

ŠTUDENTI, DIJAKI, UPOKOJENCI IN BREZPOSELNI

LAHKO UVELJAVLJAJO 15% POPUST PRI

TROMESEČJU. NAROČNINA VELJA OD TEKOČE

ŠTEVILKE DO PISNEGA PREKLICA, ODPOVEDI PA

VELJAJO OD ZAČETKA NASLEDNJEGA

OBRAČUNSKEGA OBDOBJA. NAROČNINA ZA TUJINO

ZNAŠA 265 EUR LETNO, Z LETALSKO DOSTAVO PA

325 EUR.

UREDNIŠTVO

DUNAJSKA 51, SI-1001 LJUBLJANA,

PP 2700

TEL 01 230-65-00

DEŽURNI GSM 041 321 763

FAX 01 230-65-10

E-MAIL DESK@MLADINA.SI

HTTP://WWW.MLADINA.SI

NAROČNINE IN REKLAMACIJE

TEL 01 230-65-30

E-MAIL NAROCNINE@MLADINA.SI

RAČUNOVODSTVO

TEL 01 230-65-53

PRODAJA IN DISTRIBUCIJA

TEL 01 230-65-30

E-MAIL PRODAJA@MLADINA.SI

OGLASNO TRŽENJE

TEL 01 230-65-20 IN 01 230-65-12

FAX 01 230-65-10

E-MAIL OGLASI@MLADINA.SI

TRANSAKCIJSKI RAČUN

06000-0063490582, BANKA CELJE D.D.

ISSN 0350-9346

VSE PRAVICE PRIDRŽANE. PONATIS CELOTE

ALI POSAMEZNIH DELOV JE DOVOLJEN LE

S PISNIM PRIVOLJENJEM.

NASLOVNICA

OBLIKOVANJE

DAMJAN ILIČ

004
**Goran
Klemenčič**

026
**Dušan
Keber**

048
**Ivo
Daneu**

072
**Igor
Samobor**

092
**John
Thackara**

012
**Štefka
Kučan**

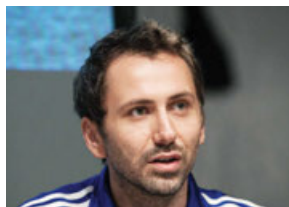
032
**Šandi
Češko**

056
**Klemen
Slakonja**

080
**Nina Gunde
Cimerman**

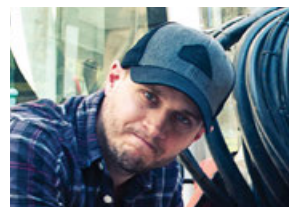
098
**Oliver
Frlić**

018
**Jože
Pirjevec**

038
**Gari
Kasparov**

064
**Mitja
Okorn**

086
**Veronika
Seles**

106
**Maja
Novak**

SIMPLY CLEVER

Fantje, čas je za večjo igračo.
Nova ŠKODA Octavia Combi.

Enkrat za vselej se nehajmo prepirati. Velikost je pomembna. Nova ŠKODA Octavia Combi je s 610-litrskim prtljažnikom narejena točno v skladu s to resnico. Prav tako, kot so pametni postali telefoni, mora tak postati tudi prostor. Zato smo ga izrabili s pametnimi izboljšavami, kot so pritrtilne mreže za prtljago in številne druge domisljice za boljši izkoristek.

Kombinirana poraba goriva in izpusti CO₂: 3,8–6,1 l/100km in 99–141 g/km.

ŠKODA

Peorsche Slovenija, d.o.o., Bravničarjeva 5, 1000 Ljubljana.

K navdušujoči izkušnji vožnje z novo Octavio prispeva marsikaj: recimo novi elegantni, a hkrati dinamični dizajn, zmanjšana teža, kar pripomore k manjši porabi goriva, in druge preprosto pametne rešitve, ki so v vsakdanjo pomoč. Številne tehnološke izboljšave vožnjo naredijo še zabavnejšo, varnejšo in bolj uživaško. Izkusite izjemnost, zapeljite novo Octavio Combi na testno vožnjo.

Nova ŠKODA Octavia Combi že za 15.952 €.

www.skoda.si

Goran Klemenčič

Predsednik Komisije za preprečevanje korupcije, o tem, kaj je narobe s Slovenijo in zakaj ga včasih slovenska realnost frustrira

Jure Trampuš, foto Borut Peterlin

Na prvi pogled se zdi, da je Goran Klemenčič natančen in strog tehokrat, ki s prstom drseč po vrsticah prebira zakonodajo in vztrajno išče sume korupcije. A prvi vtis je napačen. Klemenčič je predvsem strasten sogovornik, ki mu ni vseeno, kaj se dogaja na področju, za katero je odgovoren. Med pogovorom večkrat vstane, hodi po pisarni in ognjevitro zagovarja svoja mnenja. Ta o položaju prava in pravni kulturi v Sloveniji niso najboljše. Nasprotno, boj za pravno državo se pri nas pravzaprav šele začne, prejšnja desetletja je bilo na tem področju tudi zaradi interesov politike narejeno premalo. Pogovor s Klemenčičem je potekal v začetku junija, dan po razglasitvi sodbe v primeru Patria.

Včeraj je bila razglašena sodba v primeru Patria. Janez Janša, ki ste mu tudi sami očitali koruptivno dejanje, je bil obsojen. Ste bili nad odločitvijo sodišča presenečeni?

► Presenečen ni prava beseda. Kolikor sem poznal primer, sta bili mogoči obe odločitvi. Z vidika moje funkcije se mi zdi pomembno, da gre za sodbo, ki v simbolnem smislu opominja, da je trgovanje z močjo in vplivom ter nezakonito posredovanje samo po sebi kaznivo korupcijsko dejanje. Da korupcija niso samo modre kuverte in kovčki denarja. Mimogrede, bivši župan in sedanji državni svetnik Kangler je bil pred mesecem na prvi stopnji obsojen za podobno kaznivo dejanje. Gre za pomemben korak k oblikovanju sodne prakse omejevanja politične korupcije, ki bo imela tudi preventivne posledice. Pozno, a vendarle.

Velik del slovenske politike – ne glede na obsojence, oni imajo vedno svojo resnico – je prepričan o nečem drugem. Govorijo o koncu prava, o koncu demokracije. Gre za politični konstrukt?

► Rekel sem, da si pred razglasitvijo nisem upal napovedovati. Bi si pa mirno upal staviti, kakšni bodo odzivi enih in drugih ne glede na izrek sodbe. Teorije zarote. Politična in pravna nekultura sta v Sloveniji predvidljivejši kot pravo samo. Ljudje so razdvojeni, politiki in komentatorji prilivajo olja na ogenj. Pravosodje v širšem pomenu besede ima nizko stopnjo zaupanja in verodostojnosti. Del krivde za to nosi samo. A kulturo posplošenih napadov in diskreditacij sodstva, tožilstva in drugih institucij pravne države so v to okolje zaradi lastnih interesov vnesli politika in z njo povezani sateliti, tudi kakšen odvetnik in profesor.

Avtoriteto sodišč bi morali priznavati. Priznati pa je treba, da se lahko sodišča tudi zmotijo, zato imamo višje instance. Ravno to je pravna država.

► Sodišča imamo, da sodijo, ne sodijo ljudstvo in politične stranke. In odločitve sodišča je treba spoštovati v postopkovnem in vsebinskem smislu. Danes smo prišli do točke, ko bi vsak sam rad sodil in vsak več in bolje ve od tistih, ki so poklicani za odločanje v konkretnih primerih. Podoben je primer glede KPK in poro-

Kulturo posplošenih napadov in diskreditacij sodstva, tožilstva in drugih institucij pravne države so v to okolje zaradi lastnih interesov vnesli politika in z njo povezani sateliti, tudi kakšen odvetnik in profesor.

čila o premoženjskem stanju. Ljudje in mediji bodo poslušali posnetke zaslišanj Janše in Jankoviča in potem sami sodili, komentirali, se opredeljevali. In tako kot pri omejenih sodbi se uporabljajo politična in ne zgolj pravna sredstva. To se mi zdi absurdno. Da se razumemo, menim, da se sodbe in druge odločitve lahko komentirajo, tudi strokovno kritizirajo. Celo nepravilne sodbe ali sodbe ustavnega sodišča. Pri nas pa imamo dve skrajnosti: po eni bi morali biti vsi tiho ob odločitvah institucij pravne države, po drugi je za doseganje političnih in osebnih interesov sprejemljivo glede vsake odločitve reči, karkoli ti pade na pamet.

Eden od glavnih očitkov odločitvi sodnice je, da pri kaznivih dejanjih tožilstvo ni predstavilo nobenega konkretnega dokaza.

► Kdaj pa ste zadnjič slišali obsojenja ali njegovega zagovornika, ki bi javno rekel, da je bilo za obsodbo dovolj dokazov? Drugo je, da kup ljudi, pravnikov in nepravnikov, komentira zadevo z vidika dokazov in dejanskega stanja, čeprav nobeden od njih ni videl tisočev strani dokaznega gradiva in sedel na vseh obravnavah. Komentirajo, pa niti pisne sodbe še nimamo.

Nekdanji notranji minister Vinko Gorenak trdi, da je pri Patrii tožilstvo ugotovilo, da tok denarja ni prišel do SDS. Da torej ni bilo nič narobe.

► Gorenak je kot politik izjavil in napisal že marsikaj ... Med drugim je SDS tudi zapisala, da je revizijo strankinih financ opravilo računsko sodišče, da je bila ta pozitivna in da je torej samo sodišče ugotovilo, da stranka ni dobila tega denarja. Smešno in zavajajoče. Pri korupcijskih kaznivih dejanjih, predvsem pri sistemski korupciji, kjer ni modrih kuvert, neposrednih dokazov pogosto ni. Razen če policija ne izvaja prikritih preiskovalnih ukrepov, za kar pa se mora vključiti že med samim izvajanjem kaznivega dejanja, ali pri skesanjih ...

... pa depeše se ne smejo založiti.

► Ja ... Dokazni standardi so tudi pomembni. Kar zadeva gospodarska kazniva dejanja in korupcijo, se v Sloveniji še vzpostavljajo in so veliko višji kot na primer pri trgovini z drogami. Naj razložim s primerjavo: če vas policisti zalotijo s pol kilograma heroina, lahko trdite, da ste ga imeli za osebno uporabo – kar ni kaznivo dejanje. Ni ga sodišča, ki bi vam verjelo. Obsojeni boste za preprodajo mamil. Pri gospodarski kriminaliteti in korupciji je

bilo in je še vedno pogosto drugače. Konkretnih dokazov ni, so zgolj nerazumne poslovne odločitve, čudni finančni tokovi, provizije, posredniki, svetovalci. Sodišča ter tožilstva so se pri nas večinoma postavljala na stališče, da gre pač za slabo ali nerazumno poslovno odločitev, ne pa za kaznivo dejanje. Prejšnji teden sem bral odločitev nekega okrožnega tožilca, ki je zavrgel ovadbo, kjer je revizija pokazala milijonske razlike v konkretnem poslu, tožilec pa je brez nadaljnjih preiskovalnih dejanj pritrdil mnenju, da gre za neracionalno poslovanje, da pa nič ne kaže na zločinski namen, ker je negospodarno dejanje nekaj vsehposlovnega v Republiki Sloveniji. Neverjetno! Ko o tem govorim s kolegi iz Nemčije, Švice, ZDA, me samo čudno gledajo ...

Obdolženci se pogosto sklicujejo na človekove pravice. Kako sami, navsezadnje ste velik zagovornik človekovih pravic, vidite željo po preganjanju korupcije in obsodilnih sodbah v povezavi s pravicami obdolžencev?

► Večino poklicnega življenja sem se ukvarjal s področjem človekovih pravic. V pisarni imam že leta sliko Orwelovega Velikega brata, poleg slike Univerzalne deklaracije človekovih pravic. Kot opomin, da oblasti in moči ne smeš zlorabljati. Tudi ko govorimo o pregonu korupcije. Zavedam se, da lahko nihalo prevelike stopnje varstva človekovih pravic hitro zaniha v prehudo represijo. V Sloveniji glede pregona kriminala belih ovratnikov, elit, ni tako. Klice ljudstva po »krvi« je sicer treba vzeti resno in krepiti pravno državo, a trditev, da so danes vsi obsojeni, da imajo »velike ribe« manj pravic kot majhne ribe, je prozorna in nedostojna. Verjamem pa, da nekoga, ki ima za stranko Zorana Jankoviča, Franca Kanglerja, Boška Šrota, Igorja Bavčarja ..., skrbi, kdo bo naslednji, ki bo v kazenskem postopku. Dvajset let ni bilo treba nikomur od teh biti v skrbeh. Te zgodbe morajo dobiti sodne epilog. V oprostilnih ali obsodilnih sodbah.

Poznate kakšen primer, kjer je bil kdo samo na podlagi indicev obsojen zaradi korupcije?

► V ZDA, Franciji, Angliji, Nemčiji, Španiji, Italiji. Pri korupcijskih kaznivih dejanjih je podobno kot pri organiziranem kriminalu. Zgolj dejstvo, da naj bi sodba temeljila na posrednih dokazih, ne pomeni, da je avtomatično nesprejemljiva. Sodišča že stoletja sodijo in obsoja-

jo na podlagi posrednih dokazov. Odvisno od kaznivega dejanja, okoliščin in prepričljivosti dokaznega gradiva.

Vaš predhodnik Drago Kos je v zvezi z javnim razpisom pri Patrii ugotovil znake kaznivega dejanja. Odločitev sodnice bi morala biti priznanje delu komisije. Bodiva odkrita, zadovoljni ste.

► Sem predsednik Komisije za preprečevanje korupcije. Z vsakim primerom, ki doživi sodni epilog – žal jih je izjemno malo – in postavlja sodno prakso na tem področju, sem zadovoljen. No, ne vedno. Ko je bil lani na prvi stopnji državni tožilec, ki je bil neposredno zaloten pri prejemanju podkupnine, pogojno obsojen, sem bil vse prej kot zadovoljen. A ključno je, da se je v Sloveniji o korupciji nehalo govoriti samo v politiki, medijih in gostilnah, ampak je to postal predmet sodnih postopkov. In da se nadaljuje razprava o integriteti javnih funkcij. Domneva nedolžnosti v povezavi s pravico do pravnega sredstva je ustavna kategorija. Ljudje do pravnomočnosti ne morejo trpeti posledic – kar zadeva njihovo svobodo –, ki bi jim jih namenila država. In prav je tako. A v Sloveniji smo domnevo nedolžnosti pripeljali do absurda. Ljudje na javnih funkcijah vztrajajo do pravnomočnosti in še dlje. To pomeni samo eno. Da se ne zavedajo pojma »javna služba«, »public service«. To ni služba za nedoločen čas. Ni pravica, ki se je oklepaš, dokler te od nje ne odpeljejo v lisicah. Politične in gospodarske elite so osebno pomešale z javnim. Ne samo v tem primeru ...

Ne vem, kako se je noč pred razglasitvijo sodbe počutila sodnica, zanima me, kako ste se počutili sami, preden ste objavili poročilo o gmotnem položaju predsednikov parlamentarnih strank. Ste šli spat s cmokom v grlu?

► Ker ne verjamem, da je sodnica delovala v okviru politične zarote, lahko rečem samo to, da je morala biti pogumna; enako velja za tožilca in preiskovalce v tem primeru. Cenim njihov pogum, naredili so nekaj, kar je v nasprotju z inercijo večine državnih uradnikov, ki odgovornost raje prestavijo na višjo instanco. Tudi za KPK bi bilo lažje, če ne bi izdala kakšne odločitve. To ne pomeni, da smo nezmojljivi, tudi sodnica ni nezmojljiva. Kar se tiče vprašanja: zaključno poročilo o premoženjskem stanju smo sprejeli in potrdili na seji KPK dan pred javno objavo. Tisto noč sem spal bolje

kot številne druge noči. Vsi člani senata in strokovni sodelavci smo si po svoje oddahnili. Verjeli smo v dejstva in pravilnost odločitve. In verjeli smo, da opravljamo svoje delo. To je do sedaj za Janšo in Jankoviča potrdilo tudi šest sodnih odločitev.

Podton mojega vprašanja je bil, ali je prav, da se pri svojem delu zavedate družbenih posledic svoje odločitve.

► Prav je, da se družbenih posledic svojega dela zavedaš, ne smejo pa biti vodilo pri tvojem delu. Sicer začneš kalkulirati, in temu ni konca. Slovenija je zaradi majhnosti, prepletenosti, poznanstev in zgodovinskih delitev zapletena država. S tem moraš čim prej opraviti.

Sodniki odločajo po zakonu, a vsaj malo tudi v skladu z družbenim ozračjem in svojimi osebnimi prepričanji.

► Vsi smo ljudje. Družbeno ozračje je eno, osebna prepričanja drugo, zakon tretje. Veliko je odvisno od osebne trdnosti in vrednostnih sider. Če se poskušaš obračati po vetru javnosti, politike ali biti vsem všečen, nimaš kaj iskati v takih institucijah. V senatu komisije smo trije precej različni ljudje (Klemenčič, Praprotnik, Selinškova) in se trudimo odločati po ustavi, zakonu in svoji vesti. Nismo vedno enotnega mnenja, zato je včasih strokovnim sodelavcem težje. A kot se na to navadno odzove naš šef preiskav: kjer dva mislita enako, je eden odveč ...

Ko ste preiskovali premoženjsko stanje političnih funkcionarjev, ste se, kakor ste dejali, ustavili na pol poti. Katere pristojnosti pogrešate?

► Imamo omejene možnosti preiskovanja v tujini, malo možnosti nadzora nad premoženjskim stanjem družinskih članov. Vse te omejitve smo tudi v celoti spoštovali.

Zakaj naj bi imela Komisija za preprečevanje korupcije pravico, da preverja premoženjsko stanje družinskih članov javnih funkcionarjev? Recimo sina ljubljanskega župana?

► Ker je več utemeljenih dokazov, da je njun oziroma širši družinski »proračun« močno prepleten. Slovenija je glede teh omejitev v primerjavi z drugimi državami izjema. Večina, tudi na primer ZDA, ne samo dovoljuje nadzor družinskih članov, če so podani utemeljeni razlogi, ampak zahteva tudi prijavo premoženja družinskih članov. Zaradi prepletenosti finančnih transakcij. Ljudje jemljejo posojila skupaj, skupaj kupujejo, skupaj vlagajo

Zgolj dejstvo, da naj bi sodba temeljila na posrednih dokazih, ne pomeni, da je avtomatično nesprejemljiva. Sodišča že stoletja sodijo in obsojajo na podlagi posrednih dokazov.

jo. To je življenje in s tem ni nič narobe. Če tega nadzora ne želiš, pač ne zasedaj javne funkcije, na kateri imaš oblast razpolaganja z javnimi sredstvi. Redno poslušam, zakaj vruga bi moral to in to razkriti samo zato, ker sem funkcionar. Med drugim tudi zato, ker ne upravljaš premoženja, ki si ga ustvaril sam, ampak lastnino davkoplačevalcev. Primerjana pravna praksa in mnenja mednarodnih organizacij potrjujejo, da imamo v Sloveniji glede nadzora premoženjskega stanja zavezancev nerazumne omejitve. Ureditev imamo že skoraj petnajst let, a ker se prej ni izvajala, ni bilo očitnih težav in s tem povezane razprave.

Ste lahko konkretni?

► Nekaj pomenljivih primerov. Po zakonu mora vsaka ravnateljica javnega vrta prijaviti svoje premoženje, nadzornikom NLB, Darsa in Slovenskih železnic pa tega ni treba storiti. Obstaja znana poslovodna oseba, ki nam je prijavila milijon evrov gotovine. Dobro ve, da glede na konkretne okoliščine ne smemo pregledati izvora te gotovine. Imamo primer nekega bivšega direktorja v javnem sektorju, za katerega iz nekkih drugih postopkov vemo, da ima račune v tujini z visokimi zneski, pa se izogiba prijavi premoženja, ker ve, kakšne so naše omejitve.

Slovenija naj bi bila ena od najbolj koruptivnih držav – tako mednarodne analize. Kolikokrat ste se sami, čisto zasebno, srečali s primerom korupcije?

► Slovenija ni najbolj skorumpirana država na svetu. Anketa družbe Ernst & Young nas je postavila na prvo mesto v svetu, a upam si reči, da to ne drži. Kot seveda ne drži izjava župana Ljubljane, da v Sloveniji korupcije ni. Kar se tiče mene: pred leti sem bil udeležen v neki prometni nesreči, šlo je za veržno trčenje. Policist, ki je prišel na kraj nesreče, je bil do mene izjemno prijazen, skorajda mi je polagal besede v usta, da bi zmanjšal mojo krivdo glede premajhne varnostne razdalje. Nato sva skupaj ugotovila, da je izredni študent in da ga pri meni še čaka izpit. Hitro sva končala, bilo mu je zelo nerodno. Nisem svetnik, a vtisa, da se je z mano mogoče kaj »zmeniti«, verjetno nikoli nisem dajal. Prej nasprotno. Mnogim se zdim v tej t. i. načelnosti malce »trd« in neživljenjski.

Zakaj je v Sloveniji nekaj pozitivne-

ga, če znaš prelisčiti davkarijo, če najdeš luknje v zakonu?

► Vse družbe, ki so večino svoje zgodovine preživele pod tujim jarmom, so razvile obrambni mehanizem, ki ni usmerjen v to, da se zakoni spoštujejo. Zakoni so bili vsiljeni od zunaj.

Grki naj tako ne bi plačevali davkov, ker že od nekdaj niso hoteli plačevati davkov osmanskim zavojevalcem, pozneje pa je to postalo stvar nacionalne zavesti.

► Naš narodni junak pa je Martin Krpan, ki je nosil na svoji kobilici angleško sol, kar je bilo že tistikrat prepovedano. Potem smo živeli v socializmu, ki je nekatere stvari reguliral nerazumno. Carina pri uvozu osebnega računalnika v Jugoslavijo je bila na primer 53 odstotkov, zato je pač večina švercala. Priznam, moj prvi commodore 64 je oče pripeljal čez mejo pod avtomobilskim sedežem. Svoje naredi tudi zemljepisni položaj. To, čemur na severu pravijo protestantska etika, je pri nas daleč od DNK slovenskega naroda – v kulturnem, političnem, religioznem in zgodovinskem pomenu.

Kolikšen je zares sistemski problem korupcije v Sloveniji?

► Nimamo neobvladljivih težav s klasično cestno korupcijo, ki je značilna za »failed state« in nekatere tranzicijske države. Pri nas podkupovanje policista, učitelja ali uradnika ni nekaj vsakdanjega. Imamo pa težave na lokalni ravni, povezane s klientelizmom, nepotizmom, ustrojem lokalne samouprave. Občine imajo velike pristojnosti, hkrati so izjemno majhne, nasprotjem interesov se ni mogoče izogniti. Na državni ravni pa imamo politizacijo vsake pore državnih institucij in družb pod vplivom države ter vdor nepreglednega lobiranja v imenu ozkih interesov. Omrežja, ki sama po sebi niso nekaj negativnega, so pri nas zaradi netransparenčnosti in neoptimalnega delovanja nadzornih institucij izjemno korupcijsko tveganje. V dvajsetih letih samostojne države se je vzpostavilo prepričanje, da je tveganje za sankcioniranje takšnih dejanj ničelno. In res je bilo tako. Tveganja prevzemanja odgovornosti pred javnostjo, pred stanovskimi kolegi, pred zdravniki, notarji, odvetniki, menedžerji, politikami, ni bilo, hkrati ni bil tako rekoč nihče obsojen v civilnih ali kazenskih postopkih. Prihaja tretji krog privatizacije, pa še ve-

dno ni jasnih in transparentnih določil, kako bodo to počeli. To so prava vprašanja sistemske korupcije!

Je NLB res »srce zveri«?

► Ta metafora je brutalna, a pomenljiva. NLB ni kriminalna združba, vendar je bila vedno tudi aorta slovenskega finančnega sistema v povezavi z zlobiranimi krediti, s financiranjem podjetij v državni lasti in financiranjem tajkunskih prevzemov. Če bi NLB v preteklosti poslovala drugače, če politika na nje no poslovanje ne bi imela tako močnega vpliva, če bi torej banka poslovala v skladu s standardi obvladovanja korupcijskih tveganj, pretok financ, ki je omogočal opustošenje javnega dobrega, ne bi imel takšnega obsega.

Follow the money, pravimo v novinarstvu ... Ampak neustreznih posojil niso dajale samo banke v lasti države, pač pa prav tako konzorciji, v katerih so bile tudi tuje banke.

► Seveda, a ne v takem obsegu. Zakaj danes SKB nima tolikšnih težav? Ne strinjam se z mnenjem bivšega guvernerja Banke Slovenije Marka Krajnca, po katerem naj bi bili poglavitni razlogi za krizo slovenskega bančnega sistema povezani s kreditno evforijo izpred nekaj let. To je le del problema, enako pomembno je, da je bilo marsikatero izmed teh posojil že za tiste razmere zlobirano mimo vseh pravil. S telefonskim klicem ali sestankom prijateljstva na kakšnih »vampih«.

Nekdanji direktor Merkurja Bine Kordež je bil recimo obsojen.

► Pomembno sporočilo. A če bo ta sodba ena redkih na področju tajkunskih prevzemov, bo žalostno. Bine Kordež ni ne edini, gotovo pa ne najbolj klasičen primer tajkunskega prevzema. Predvsem čakam na postopke, povezane z bankami. **Kdo je odgovoren, kadar nadzorni svet za predsednika uprave podjetja v državni lasti postavi človeka, ki v času svojega mandata podjetje tako oškoduje, da ga danes preganjajo na sodišču?**

► Kazensko in civilnopravno je odgovoren tisti, ki je sporno dejanje storil. Pri nas veliko večino nadzornih svetov in posredno uprav v ključnih podjetjih, ki so v državni lasti, postavljajo politika in s politiko povezani lobiji. Ti pa seveda nikoli niso odgovorni. In razen medijev jih nihče drug na to niti ne spomni. V času AUKN-a se je to poskušalo vsaj omejiti, mogoče ne naju-

spešneje, potem je bil v času zadnje Janševe vlade popoln divji zahod in v času sedanje vlade se to nadaljuje. Glejte zadnje dogodke glede SOD-a in nadzornega sveta NLB. Pred očmi javnosti se je in se brezsravno in brez odgovornosti politično kupčka z nadzorniki v državnih podjetjih.

Še huje je, od grehov »svojih« se redkokdo distancira.

► Na desnici vlada prepričanje, da ji pripada pravica do t. i. pozitivne diskriminacije. Češ, »komunisti« so vse pokradli in se usidrali v vse pore institucij, zato moramo mi – ne kaznovano in legitimno – storiti enako. Desnica ima v mnogočem prav, ko govori o stranpoteh tranzicijske levice in o »stricah iz ozadja«, obenem pa sama vzpostavlja podoben sistem paradržave. V tem je kavelj 22 slovenske tragedije. V celotni zgodovini slovenske tranzicije ne ena ne druga vodilna sila ni hotela pravne države in močnih neodvisnih nadzornih institucij. Zakaj si kot predsednik KPK dovolim dajati komentarje, ki so v bistvu politični komentarji? Ker je vprašanje sistemske korupcije neločljivo povezano s politično korupcijo!

Tudi druge države imajo velike težave s korupcijo. Kako se jih je lotila Avstrija?

► Avstrija izhaja iz podobnega habsburškega birokratskega okolja kot mi, iz okolja, ki proizvaja veliko klientelizma in političnega vpliva na upravo. Imajo veliko škandalov. Tudi pri nabavljanju orožja – spomnite se letal Eurofighter. Obstaja pa pomembna razlika. Problem so si pred leti priznali, niso ga obremenili ali monopolizirali z levo ali desno politično opcijo in ga rešujejo. Ne idealiziram jih, a vendarle – njihov predsednik Heinz Fischer je pred leti dejal, da če bi Avstrija iskreno obračunala s sistemsko korupcijo, bi to poseglo v samo tkivo družbenega in političnega sistema. Je pri nas kdo s tako visokega položaja avtoritete tako neposredno izrekel kaj takšnega? Ne, ker se je bal, da bi se taka njegova izjava politično zlorabila v povezavi z eno ali drugo politiko. Poglejte samo, kaj se je tam zgodilo z nekdanjim evropskim poslancem Ernstom Strasserjem.

Pri nas je Zoran Thaler še vedno v postopku.

► Ne trdim, da je Thaler kriv. Vem pa, da je KPK dan po tem, ko je izbruhnil škandal, z njim opravila

Verjamem pa, da nekoga, ki ima za stranko Zorana Jankovića, Franca Kanglerja, Boška Šrota, Igorja Bavčarja ... skrbi, kdo bo naslednji, ki bo v kazenskem postopku. Dvajset let ni bilo treba nikomur od teh biti v skrbeh.

9

pogovor in zadevo odstopila policiji. Skoraj tri leta po tem zadeva ni še niti v fazi sojenja.

Nekateri, ki vas poznajo, pravijo, da ste načelni, a tudi trmasti, čistunski. Zakaj ste recimo podali ovadbo zoper svojega predhodnika?

► Moj večletni odnos do mojega predhodnika je znan. V bran KPK, ki jo je vodil, sem protestno odstopil iz upravnega odbora OECD, prostovoljno sem pripravil besedilo zahteve po ustavni presoji zakona, ki je hotel komisijo ukiniti. Stvari so se spremenile, ko sem postal predsednik in dobil vpogled v delovanje KPK. Marsikaj razumem glede na težke razmere, v katerih je KPK vedno delovala. Nekaterih stvari pač ne. Tega ne bom podrobno komentiral, ker nima smisla in ker predvsem škoduje instituciji. Opravljena je bila zunanja revizija; med njenimi zaključki je bilo tudi priporočilo oziroma zahteva, da se o nekaterih stvareh ob-

vesti državno tožilstvo. To smo storili in tega nismo obešali na veliki zvon. Dodal bi še, da KPK v prvih šestih letih obstoja ni bila niti enkrat predmet zunanjega nadzora. V zadnjih dveh letih pa smo doživeli nadzor delovne inšpekcije, upravne inšpekcije, nadzor informacijske pooblaščenke, zunanjo revizijo in nadzor računskega sodišča, več tožb in pritožb na sodišče v dveh letih kot prej v šestih letih. Ni vedno prijetno, a je prav. Če postavljáš neke standarde, se jih moraš tudi sam držati.

Ali ni tako, da če povsod zaznavaš korupcijo, potem korupcije ni?

► Nismo še prišli do točke, kjer bi se lahko racionalno pogovarjali, kaj je korupcija v kazenskoprnem smislu, kaj je v nasprotju z integriteto, kaj je nasprotje interesov, kaj je prekršek, kaj je kaznivo dejanje, kakšna je odgovornost javnih uslužbencev. Pred leti je bilo razprave o korupciji malo, danes

prevladuje »vseglihharstvo«.

Nekaj malega k temu prispeva tudi vaša komisija. Zakaj je recimo koruptivno, če pogodba kardiokirurga ni podjemna, pač pa avtorska?

► Sprejemem to kritiko, da naše različne odločitve občasno pripomorejo k temu. Večkrat odločimo tudi o čem, kar ljudi razjezi, češ zakaj ne preganjate velike korupcije in se ukvarjate z malenkostmi. Poglejte, na leto dobimo prek dva tisoč prijav, odločimo o več sto zadevah. V medije pridejo samo nekatere. Glede UKC-ja pa smo vedeli, da bo odločitev kontroverzna, in dolgo je trajalo, da smo jo sprejeli – po presoji obsežne dokumentacije. Javnost je dobila občutek, da smo kot korupcijo opredelili nekaj, kar je bila manjša administrativna napaka oziroma kršitev zakona v primerjavi z reševanjem življenj otrok. Oziroma da smo dali birokratsko ceno otroškemu življenju. Dejanski položaj je bolj zapleten.

Kako?

► Mnenje komisije in odgovori obravnavanih oseb so v celoti na spletni strani komisije. Posebej smo poudarili, da nič v ugotovitvah ni usmerjeno zoper kirurga, da tudi razumemo in bi sprejeli, če bi šlo za kratkoročno kršitev zakona v skrajni sili. Dejansko pa je šlo za skoraj sedem let trajajoče stanje, ki ni bilo samo tehnično nezakonito, ampak tudi ni doseglo ciljev, zaradi katerih je bil program postavljen. Sedem let ni skrajna sila, da bi se v javnem zavodu delalo na način, na katerega se je. In tega nismo ugotovili samo mi, ampak tudi notranja revizija, v kateri so sodelovali zdravniki, pa delovna in zdravstvena inšpekcija.

Ampak poglejte, ta kirurg je reševal življenja otrok, vi pa se sklicujete na administrativne spodrsiljaje.

► Zato smo v svoji odločitvi posebej zapisali, da se ta ne sme brati kot omalovaževanje njegovega de-

ARNE HODALIČ

Njegovih 25 let Indije & Skrivnosti Ljubljane na straneh National Geographica

Fotografska razstava na Ljubljanskem gradu, Palacij, Stanovska dvorana 21. 6.–1. 9. 2013

Ustanoviteljica
Mestna občina
Ljubljana

125

Pokrovitelj razstave

V sodelovanju z

Medijski pokrovitelj

Pokrovitelj v gibanju

Ljubljanski grad, Info center
T: 01/306 42 93, www.ljubljanskigrad.si

Po zakonu mora vsaka ravnateljica javnega vrtca prijaviti svoje premoženje, nadzornikom NLB, Darsa in Slovenskih železnic pa tega ni treba storiti.

10

la, in smo poudarili človeško plat zgodbe. Po objavi odločitve komisije se je pri nas oglašil oče, katerega otroku je dr. Mishaly rešil življenje. Bil je prizadet in razburjen. Razumljivo. Ko mu je strokovna sodelavka, ki se je ukvarjala s primerom, predstavila vse okoliščine in ko je dejansko tudi sam prebral odločitev, naj bi bil odšel precej manj kritičen. Če sem brutalen: ni vprašanje, koliko otrok je ta program rešil, vprašanje je, koliko jih ni bilo rešenih in koliko nas bo to še stalo – finančno in človeško, ker se v šestih letih v kliničnem centru ni vpeljal trajnostni sistem reševanja tega problema. To ni vprašanje konkretnega kirurga, to je vprašanje posloводства.

Je koruptivno, če vaša žena, ki je ugledna odvetnica, dobi posojilo pod ugodnejšimi pogoji kot drugi klienti NKBM?

► To se ni zgodilo. Dobila ni nič boljšega posojila, kot bi ga dobil nekdo, ki bi bil v enakem položaju. Šlo je za posojilo pod ugodnimi pogoji splošne ponudbe, ki jih je takrat imela NKBM za odvetnike in notarje, ki bi na banko prinesli svoj račun in poslovanje.

V čem se posojilo vaše žene razlikuje od posojila Simone Dimic?

► V vsem. Omenjeni osebi naj bi bil posojilo odobril predsednik uprave NLB, ona pa je bila takrat šefica kabineta predsednika vlade, ki je bila lastnica te banke. Ne jaz ne žena nisva bila v času, ko je navela posojilo, na nobeni javni funkciji, niti v javni upravi. Ženino posojilo je bilo urejeno v eni od poslovalnic NKBM, brez vprašanja ali posredovanja uprave in v skladu s splošnimi pogoji. Kredit Simone Dimic je bil večkratni znesek posojila

moje žene. Ženino posojilo je bilo hipotekarno v celoti zavarovano in je bilo po znesku podobno posojilom, kakršna so številni Slovenci najemali za reševanje stanovanjskega vprašanja – krepko pod dvesto tisoč evri. Dano je bilo odvetnici, ki je na banko prinesla celotno svoje poslovno poslovanje, ne državni funkcionarki. Razumem, da so vaša vprašanja legitimna, a mešamo jabolka in hruške.

Meja je zelo tanka. Ali vaša žena sodeluje z javnimi podjetji ali institucijami, ki jih sami nadzirate?

► Odkar sem postal predsednik KPK, žena ni prevzela zastopanja nobene državne ali lokalne institucije, agencije, urada, nobenega funkcionarja, župana ali uradnika na položaju. Zavestno in zaradi mene. Poslovanje njene odvetniške pisarne s podjetji v državni lasti je minimalno. Niti z enim nima sklenjene pogodbe o pavšalu, celoten obseg dela, ki ga opravi s temi klienti, je manj kot pet odstotkov njenega poslovanja.

Gre za zanimiv položaj. Vaša vloga je, če poenostavim, vloga policista, kriminalista, vloga vaše žene pa je, da je odvetnica.

► Veliko je ljudi v Sloveniji, katerih družinski člani se znajdejo v različnih vlogah sodnikov, odvetnikov, tožilcev, politikov, kriminalistov, novinarjev, direktorjev ... Da o prijateljskih povezavah ne govorimo. Težava je, ko nekaj ni transparentno. Tveganja nasprotij interesov v tem primeru so v komisiji omejena tudi z našimi internimi pravili in z dejstvom, da smo po zakonu kolegijski organ odločanja.

Vseeno pa morate priznati, da sta v nekem zoprnem položaju.

► Priznam. A ta kljub vsemu trudu

posameznikov, da bi postal nevzdržen, tak še ni postal. Oba z Nino sva na očeh javnosti. Vsak po svoje. Oba greva nekaterim ljudem tudi izjemno na živce. In to ljudem na vseh političnih bregovih in različnih prepričanij. Ljudem z možnostjo vpliva na institucije in na medije. Če dejansko ne bi delovala, tako kot trdiva, da delujeva, bi naju ob vseh abotnih anonimkah in nesporno močnih interesih posameznikov že zdavnaj raztrgali.

Pol mandata je za vami, je sedaj manj korupcije, kot je je bilo, ko ste prišli na ta položaj?

► Huh. Ne.

Torej niste uspešni?

► To je vojna, v kateri na kratki rok ne moreš zmagati. Organi, kakršnega vodim, pogosto postanejo žrtev lastnega uspeha. Če razkrivaš in osveščas javnost, imaš nekaj časa podporo, razprava o korupciji se začne, potem se ta podpora spremeni v zavračanje, češ, zakaj samo govorijo in nič ne naredijo. Ljudje nočejo slišati, da nisi organ pregona ali sojenja, da nimaš ljudi, da imaš manjši proračun kot povprečna upravna enota, neoptimalen zakon ...

Zvenite nezadovoljno.

► Če svoje delo jemlješ skoraj (pre) resno in nimaš skritih motivov, se je težko spoprijemati s slovensko realnostjo. Veliko stvari frustrira. Zakonodajno, politično, institucionalno, mentalno. Tudi znotraj komisije so še možnosti za boljše delo, čeprav v njej delajo, in to veliko, številni izjemni in predani ljudje. Tukaj nismo zaradi plače, ki je najnižja med državnimi funkcionarji, niti ne zato, da bi si doma ali v tujini delali publiciteto, še manj zaradi kakšnih drugih, recimo političnih ambicij.

Še vedno verjamem, da bi lahko bila Slovenija, čeprav je majhna, dokaj nepomembna država, primerjalno ena od vodilnih držav na področju standardov človekovih pravic, hkrati pa tudi zgled pravne in socialne države z visoko integriteto in učinkovitostjo delovanja javnega sektorja. To nismo. Ne eno ne drugo. Imamo možnosti, a tudi samouničevalni pogon, ki je prav zadnja leta spet v polnem teku.

Ko je bil obsojen Ivan Zidar, se je zdelo, da ne razume, kaj je v primeru podkupovanja pri gradnji letališkega kontrolnega stolpa naredil drugače kot prej.

► Verjetno še vedno ne razume. Če vse življenje delaš biznis na določen način in ti nihče ne nastavi ogledala in te ne omeji, ne moreš razumeti, kaj je s tem narobe. Podobno kot eden nekdanjih glavnih inšpektorjev ni razumel oziroma še danes ne razume, kaj je narobe, če za svoja predavanja subjektom, ki jih njegovi inšpektorji nadzirajo, na svoj račun zasluži desetstisoče evrov.

Pa se ni z obsodilno sodbo v primeru Patria ta katarza vsaj začela?

► Želel bi biti tako optimističen kot vi, a sem previdnejši. Če sodba zdrži vse instance, bo zgodovinski korak k uveljavljanju odgovornosti za politično korupcijo. Ki pa bo nezadosten in bo še naprej delil ljudi. Ne glede na občutke, ki jih ima kdorkoli do lika in dela Janeza Janše, in ne glede na njegovo morebitno pravnomočno individualno kazensko odgovornost bo po svoje absurdno, če bo postal in ostal temeljni simbol sistemske korupcije v Sloveniji. Za pravo katarzo bo potrebno korenito poseči tudi na drugo politično stran. ✕

OPTIKA MESEC

OČESNA AMBULANTA

C. m. Tita 31, SI-4270 JESENICE

Tel. & fax: ++386 (0)4 583 26 63

www.optika-mesec.com

OPTIKA
korekcijska očala
mehke in poltrde kontaktne leče
tekočine za vzdrževanje
kontaktne leče
pripomočki za slabovidne

OČESNA AMBULANTA
optometrijski pregledi
okulistični pregledi
predpis kontaktne leče in kontrolni
pregledi

OPTIKA SONCE
modna sončna očala
športna sončna očala
sončna očala
z dioptrijo

LARGE

AVTO PO MERI VSAKE DRUŽINE.

500L
LA CITY LOUNGE

FIAT500L.SI

FIAT 500L PREDSTAVLJA NOV KONCEPT PROSTORA S 5 SEDEŽI IN 1500 RAZLIČNIMI POSTAVITVAMI NOTRANJOSTI. NI AVTO, KI BI VARČEVAL Z UDOBJEM PRI DOLŽINI, ŠIRINI ALI VIŠINI. TO JE AVTO ZA ZAHTEVNE, PA TUDI VIŠOKE POTNIKE. 500L, EDINI AVTO, KI V SEBI SKRIVA 500.

KOMBINIRANA PORABA GORIVA: 4,0 - 6,2 l/100 km. EMISIJE CO₂: 105 - 145 g/km.

* LARGE = VELIK • LA CITY LOUNGE = URBANI KLUB. Slika je simbolična. Avto Triglav d.o.o., Ljubljana, Dunajska cesta 122, 1000 Ljubljana

Štefka Kučan

Nekdanja prva dama, resnična siva eminenca, ki stoji za nekdanjim predsednikom države Milanom Kučanom, o politiki, o državah in državnikih, o svojem pogledu na našo polpreteklo zgodovino in na težave, v katerih smo se znašli danes. Pa seveda tudi o možu in sosedih.

Borut Mekina, foto Borut Peterlin

Skuhala nam je oboje, kavo in čaj. Ter nam ponudila orehove piškote. Obisk na zloglasni murgelski domačiji je bil približno tak, kot je obisk v vsaki drugi slovenski hiši, s copatami vred. Verjetno se kar samo postavlja vprašanje: kako živijo Kučanovi? Oprezali smo, to priznamo, ali kje izza kakega vogala kukajo kakšni kabli centralnega računalnika, prek katerega klan vodi slovensko podzemlje, ali je kje morda kak skriti podzemni hodnik. Razočaranje, ničesar sumljivega ni bilo. Edini uradni dokument, ki smo ga utegnili zaslediti, je bilo uokvirjeno sporočilo policistov, ki so nekoč varovali predsednikovo bivališče in so se Kučanovim zahvaljevali za topel čaj pozimi. A vendarle, naše bojzani so bile v resnici upravičene. Podzemlje je kot kaže globlje in veliko bolj skrito, kakor smo si mislili. Še celo Milana ni bilo doma. Očitno je spet delal – in to na tak dan!

Danes imate obletnico poroke s soprogom Milanom. Kako to, pravzaprav, da ste z nami, ne pa z njim?

► Saj vedno ponavljam, da je premalo z mano! Sicer pa bova drugo leto poročena že 50 let. Spominjam se, kaj sem mu dejala enkrat po letu 1991, po osamosvojitvi. Rekla sem: Milan, zdaj pa ti ni treba več ničesar delati. Jaz bom poskrbela za vse, zate in za otroke. Ker to, kar si ti naredil, je več kot dovolj za eno življenje!

Kje in kdaj sta se spoznala?

► Poznava se še iz študentskih časov, iz šestdesetih let. Navadno me vprašajo, kaj me je pri njem tako pritegnilo. Na to odgovorim, da mi je pripovedoval pravljice, v katerih dobro vedno zmaga!

O tem, kaj vse lahko naredimo, kako lahko spremenimo svet in tako naprej. Zaradi tega upanja, teh pravljic, smo se tedaj začeli povezovali in smo postali del pravljice, del uresničevanja svojih mladostnih sanj. Milan je študiral pravo, jaz pa sem po ekonomski srednji šoli prišla študirat literaturo in jezike. Želela sem postati učiteljica. Doma sem s Koroškega, tam sem najprej delala v železarni na Ravnah, potem v gozdnem gospodarstvu v Slovenj Gradcu. Preden sem se zaposlila v parlamentu, pa sem delala v zavodu za mednarodno znanstveno-tehnično in kulturno sodelovanje.

Načrtujete kakšno potovanje? Morda križarjenje ali potovanje kam daleč stran, z letalom?

► Zdaj ste me pa spomnili na mojo prvo letalsko izkušnjo! Veste, že leta 1958 sem prvič sedla v letalo. Pri Slovenj Gradcu so tedaj ustanavljali športno letališče, kar je bilo za nas mlade zelo zanimivo, in nekega dne me je pilot povabil, naj grem z njim en krog. Pa sem šla! Prvič sem videla domače kraje iz ptičje perspektive od Pohorja do Uršlje gore, in mamo,

Včasih jih je bila hiša polna. Debatirali smo, se prepričevali in podobno. Tako je tudi Milan pogosto slišal stavke kot: Oči, to pa ne, to pa ne. Na Radiu Študent pravijo tako in tako.

14

ki je pred hišo obešala perilo. Doživetje!

Danes starši otroke svarijo, naj ne vstopajo k tujcem v avto, vi pa že tedaj kar z letalom?

► Ja, kakšen neverjeten razvoj je naredila tehnologija v času mojega življenja. Včasih se kar ne morem načuditi. Rada pa bi verjela, da je tudi medčloveško razumevanje, sodelovanje in zaupanje napredovalo v takšnem tempu ali vsaj skladno s tem.

Pa ni? Ženske ste dobile volilno pravico, manjšine so dobile pravice, istospolno usmerjeni se danes, vsaj v Franciji, če še ne v Sloveniji, lahko poročajo ...

► Napredek je bil univerzalen, ne pa veljava pravic. Na področju človekovih pravic ne zanikam razvoja, a ta nikakor ni bil enakomeren. Celotne celine so bile izvzete iz tega procesa. Sama bi dejala, da šele danes spoznavamo vse posledice tega, nekakšnega novodobnega neokolonializma, množice metod, s katerimi so gospodarsko podjarmili celotne države. Beseda neokolonializem ni najprimernejša, sodobnejši izraz bi morali imeti, saj nova znanja in tehnologije omogočajo uporabo in zlorabe na nove, še bolj grobe načine, in to po vsem svetu.

Ste to opazili tudi sami, ko ste se družili z najvišjimi državniki? So hoteli Slovenijo podjarmiti?

► Daleč je že tisti čas, ko je bil Milan v funkciji državnika. Na splošno so nas gostitelji nedvomno spoštovali. To je bilo očitno na državnikiških obiskih tu pri nas in drugod, kjer sem bila prisotna kot soproga. Ob takšnih dogodkih se vedno občuti tudi odnos med ljudmi. Določa pa protokol, in še bolj omika in olika, disciplinirano obnašanje. So nekatere stvari, ki jih ne smeš niti izreči, še vprašati ne, saj si predstavnik naroda, države, ki sama poprej suvereno sprejema svoja stališča in odločitve. Izjave visokih državnih predstavnikov so kot mednarodne pogodbe in države zavezujejo. Prehitra beseda je lahko ne glede na namen sporna. Beseda, ki jo daš, mora držati, zato mora biti tudi dobro premišljena. Nekaterih stvari ne smeš vprašati, to zahteva spodobnost, niti drugemu ne smeš dovoliti, da te z vprašanji poniža. Še preden izgovori, ga lahko ustaviš. Če to seveda znaš. V tem se kaže suverenost.

Česa se recimo spominjate?

► Moja vloga ni bila politična. Angažirala sem se pri humanitarnih,

socialnih, kulturnih in ekoloških temah, kjer je navadno več strinjania in sodelovanja ljudi. Imela pa sem srečo, da sem bila po protokolarnih pravilih z možem in tako pogosto obkrožena s pomembnimi politikami, tudi kulturniki in znanstveniki in sem lahko poslušala njihova razmišljanja, njihove izkušnje in argumente. Na obisku v Avstriji je recimo ob meni sedel tedanji avstrijski kancler Schüssel, zraven njega pa soproga takratnega predsednika parlamenta. Pogovor je nanesel tudi na to, kako nevarna je češka jedrska elektrarna Temelin za Avstrijo. Razumela sem, da mi gospod Schüssel želi isto povedati za našo nuklearno v Krškem. Pa smo potem preusmerili pogovor še na francoske, nemške in celo švicarske jedrske elektrarne, da ne bi govorili le o spornosti čeških in slovenske. Glede na našo skupno avstro-ogrsko preteklost, sem mu dejala, verjamem, da se zaradi skupne evropske poti veselite, da imate na južni strani enakopravno, demokratsko državo, ki je veliko več kot le nuklearna.

Ste takšen, vzvišen odnos opazili samo v Avstriji?

► Ne gre za tak odnos naših sosedov do nas. To trditi bi bilo nepošteno. Sem pa imela včasih občutek, da sogovornikov ne štejejo za enakopravne, enakovredne partnerje; pri predsedniku Fischerju tega sicer nisem nikoli občutila. Leta 1993 smo v Sloveniji, v Piranu, skupaj s predstavniki Italije denimo praznovali Tartinijevo obletnico. Med predstavljanjem me je italijanski veleposlanik vljudo vprašal: Gospa, vi govorite angleško in francosko, kateri jezik bi najrajši uporabljali? Hja, sem rekla, slovenskega, seveda. Ali pa med obiskom v Veliki Britaniji, kjer sem sedela ob uglednem znanstveniku. Zelo je hvalil Slovenijo, na koncu pa dodal: Zakaj pa se vi malce bolj ne promovirate, da bi vas svet spoznal? Odgovorila sem mu prav tako s hvalo, rekoč, da so Angleži znani kot največji raziskovalci sveta. Glede na to, da Slovenci obstajamo že kakšnih tisoč let, bi nas v tem času lahko že odkrili. Priznal je, da sem odgovorila z dobro šalo.

Je takšno upiranje pomemben element visokih državnikiških srečanj?

► Ne bi rekla upiranje, pač pa varovanje lastne integritete, ponosa in dokazovanje sposobnosti za sožitje z drugimi. Že otrokom je treba privzgojiti to sposobnost. Da vedo,

kdaj je treba privzdigniti glavo, in da je za to treba marsikaj vedeti. Že otroku moraš omogočiti, da se nauči, kako reševati spore. Kje pa se otroci najbolje naučijo strpnosti, dialoga, upora, trme, tega, kaj je pravično ali nepravično, kje naj izrazijo jezo, če ne doma, v odnosu do staršev, bratov in sester. Če v otroku zatres značaj, zahtevaš preveč poslušnosti, bo dobil prvi udarec tam, kjer ga najmanj pričakuje. Kmalu se ne bo znal več odzivati, razumeti, upreti. Ni se torej naučil sporazumevanja in obrambe svoje integritete.

Kako ste se pravzaprav vi naučili tega posla, protokola?

► Sprva sem morala precej improvizirati, saj v začetku, ko je Milan postal predsednik države, nisem imela veliko vedenja o svojih dolžnostih, pa tudi moja okolica ne. Poznala sem mednarodne odnose in se ves čas učila razumevati svet in življenje v njem. Sem pa morala takoj sodelovati in delovati, biti na javnem prizorišču in po svoje kot predsednikova soproga skrbeti za ugled države. Šele leta 1998 sem dobila delovni prostor v predsednikovem uradu. Spoznanje o pomenu delovanja predsednikove soproge je počasi dozorevalo v družbenem okolju. Morali smo se učiti iz zgledov drugih držav, celo to, kako reagirati na prve odzive, tudi protokolarne, drugih držav do novonastale slovenske države. Redkokdaj je tako, kot pričakuješ. Improvizacija ne pomeni, da se za nalogo, za predvideni program nisi dobro pripravil, se poučil o kulturi, zgodovini in drugih civilnodružbenih področjih svojega okolja, svoje države. Prav tako o okolju oziroma državi, s katero predstavniki se srečuješ. In čeprav je protokol lahko zelo strog, natančen in ga moraš dosledno spoštovati, ker si član skupine in so vsi udeleženci pri nekem dogodku v soodvisnem položaju, odvisni od terminov in prevzemajo soodgovornost, znotraj tega vseeno ostajaš samo človek s svojim znanjem in etiko, s svojim dojemanjem sveta. Ne obsojaš nikogar, izražaš dolžno spoštovanje, ki ga pričakuješ tudi od drugih, iščeš človečnost, poskušaš na človeški in iskren način spregovoriti s sogovorniki, jim skrbno prisluhneš in ravnaš tako, da je spoštovanje pričakovano in upravičeno. Tedanji avstrijski kancler Schüssel je nekoč ob obisku na Štajerskem dejal, da je predsednik Slovenije demokrat le z eno nogo, z

drugo pa je še v komunizmu. Ob srečanju z njim se nisem mogla držati in sem mu rekla: Če mislite, da ste Milana s tem ponižali, se motite. Mi imamo svojo zgodovino. Tudi vi imate svojo. Joj, kaj si mi spet naredila, je rekel Milan na koncu tistega srečanja, ko se mu je Schüssel opravičil.

S temi očitki, da sta ali da je vaš soprog komunist, se sicer ukvarjata ves čas po osamosvojitvi, še najbolj pa, paradoksalno, zadnja leta.

► No, s tem se ukvarjajo predvsem drugi, tudi nekdanji člani partije, partijski tovariši. A pogosto gre pri tem za različne interese in odnose do narodovega javnega dobrega in do nekdanje skupne družbene lastnine. Tisti, ki poskušajo zagovornike skupnega dobrega diskvalificirati s temi očitki, si po mojem želijo prilastiti del tega skupnega zase, ga privatizirati. Tako jaz razumem še današnjo obsedenost z izganjanjem komunizma. Gre za pretvezo v funkciji notranjega, domačega razlastinjenja ali poskusov novodobnega izkoriščanja.

Kako sicer vidite našo pot k osamosvojanju?

► Vidim jo kot časovno postopno, izredno vzdržljivo, kapilarno napredovanje skupnosti. Na ravni Evrope je bila EU nekaj takšnega, kot je bila v Sloveniji Osvobodilna fronta ali pri demokratizaciji Odbor za varstvo človekovih pravic. Ne posamezniki, pač pa ljudje, združeni v odbor in v prizadevanju za demokratizacijo, so bili takrat junak. A seveda so bili ljudje že pred tem aktivirani in izzvani, že prej so odgovarjali s protesti. Recimo na vsiljevanje programa skupnih izobraževalnih jeder leta 1984 ali še prej na posege v slovensko teritorialno obrambo med letoma 1980 in 1982. Še pred tem pa so bili zelo aktivni v razpravah o sprejetju ustave leta 1974 ter najzadnje aktivirani s procesom JBTZ. Na splošno se mi zdi zelo trezno, kako korakoma in na zdrav način je zorela demokratična zavest in kako smo gradili svojo državo. Kako smo počasi, zlagoma, z vsemi konflikti in težavami tistega časa, navznoter in navzven gradili samostojnost. Življenje je kot vihar in ljudje vedno potrebujemo neko oporo. Ta opora sta bili zakonodaja in ustava. Zakonodajo in možnosti zanjo smo gradili od leta 1974, od tiste ustave, ki so jo v takratni zvezni državi imenovali konfederalna in s katero smo dobili tudi pravico do samo-

Pozno v noč je prebiral in študiral gradivo. Včasih so še mene poklicali, da sem dešifrirala njegovo pisavo, ker ko je bil utrujen, je pisal vse bolj na drobno.

16

odločbe. Na tej podlagi je kasneje lahko nastajala pisateljska in socio-loška ustava.

Kaj pa sedaj? Smo začeli to državo na podobno kapilaren način razgrajevati?

► Pogosto se mi zazdi, da smo kar daleč od svojih pričakovanj na tej poti. Predvsem v trenutkih, ko poslušam nekatera razmišljanja intelektualcev, politikov in tudi preprostih ljudi o današnjih razmerah. Kot da ni sveta okrog nas, kot da drugih držav, drugih kultur, drugih interesov ni bilo okrog nas ne prej ne zdaj, kot da ni časa pred nami. Slovenija ni nastala leta 1991, takrat je dozorela v državo. Še glasba ne bi bila, kar je, če ne bi imeli pred 2000 in več leti Pitagore. Thomas Paine je rekel, da je treba spoštovati čisto vsak zakon. Samo s civilizacijskim urejanjem medsebojnih razmerij in odnosa do skupnih stvari z zakoni lahko napredujemo, pa četudi to traja – kot velja za številne konvencije, na primer o človekovih pravicah – sto, dvesto let. Vtis imam, da smo po osamosvojitvi to legalistično plat za zdravo utrjevanje države prezrli. Kot da zdaj, ko smo dosegli osamosvojitvev s sklicevanjem na legalnost svojih dejanj, spoštovanje zakonitosti ni več pomembno. To je bila, kolikor sem sama razumela, Milanova usmeritev: graditi na podlagi legitimnosti in legalnosti, na podlagi dobro premišljenih zakonov, spoštovati jih in tudi od drugih zahtevati spoštovanje naše zakonodaje in si v skladu z univerzalnim razvojem družbenih skupnosti prizadevati za njihovo spremembo in dopolnjevanje. Ker če ni zakonitosti, potem tvegamo, da si bo vse to vrenje, ta trud množice, ki smo mu zdaj priča, nekdo prisvojil. In podrl vse, kar je bilo dobrega storjenega.

Zdaj govorite o Janših?

► Tudi o njem kot fenomenu govorim. Kot o legendi naše osamosvojitve.

A vaš mož je bil prav tako in je še priljubljen politik.

► Tudi Jelincič je bil popularen, ker je združeval vso jezo in celo sovražnost nekega trenutka do nekaterih ljudi.

Kaj pa naredite, če vas mož ne upošteva?

► Imava dogovor, da če se kdaj ne razumeva, si vzameva dan ali dva za premislek. Potem tudi on kdaj reče: Ja, Štefka, tu si imela prav. Ali

pa jaz njemu. Mislim, da obstajajo tri vrste delovanja. Prva vrsta je skrb zase. Potem so ljudje, ki so sposobni skrbeti zase in še za druge v svoji okolici, to so ljudje s posebnimi, »javnimi« poklici. Tretja, redka skupina ljudi pa so tisti, ki znajo skrbeti za najširšo okolico, ki znajo videti celoto delovanja skupnosti, ki skrbijo tudi za mednarodno skupnost. V zadnjo skupino štejem Milana. To so hude življenjske zahteve. Sama sem ga v teh prizadevanjih podpirala in cenila njegove sposobnosti. Kjer je to le bilo mogoče, sem mu skušala pomagati. Včasih tudi s kritiko, ker je tudi iskrena kritika velika pomoč.

Kako pa je prenašal kritiko drugih?

► Okrog nas se je marsikaj dogajalo. Včasih, ko je Milan prišel domov in me je zanimalo, kaj se dogaja v svetu politike, je imel navado reči: Štefka, raje mi ti povej, kaj se dogaja, jaz sem bil vse dni na sestankih. No, pa sem mu povedala. Tako je slišal tudi o vsakdanjem utripu, težavah in problemih, vse do razporeditve študentov. Tudi študentarja je bila v tistih letih, ko sta najini hčerki študirali, pogosto pri nas. Včasih jih je bila hiša polna. Debatirali smo, se prepričevali in podobno. Tako je tudi Milan pogosto slišal stavke kot: Oči, to pa ne, to pa ne. Na Radiu študent pravijo tako in tako. Seveda je bilo zelo pomembno, da je prek nas imel stik s temeljno, življenjsko ravnijo, pa tudi prek svojih številnih znancev in prijateljev. Teh ima k sreči veliko.

So tudi prek vas hoteli lobirati pri njem?

► Te besede takrat nisem poznala. Recimo, da mi je, ko sem delala v parlamentu, kateri od poslancev rekel, naj Milanu kaj povem. Sem rekla: Napišite, prosim, dajte v kuverto, mu bom prenesla. Ker če mu jaz povem, bo to drugače, kot če je neposredno. Spomnim se, da so v parlamentu k meni večkrat prišle sodelavke z različnimi sporočili, pa nisem hotela poslušati in se v to zapletati, še manj pa v to zapletati Milana. Sem pač za neposredne pogovore. Še posebej v občutljivih časih. Tudi midva sva strogo ločevala delo in svoje ravnanje. Ko sem bila skupaj z možem na zelo zanimivih pogovorih pri češkem predsedniku Havlu ali drugih državnikih, sem se zavedala, da so njihovi pogovori na povsem drugi ravni. Vedeli so veli-

ko, vedeli so, o čem teče beseda, v čem je odgovornost, in so ravnali v skladu z njo in se sporazumevali, kot je treba. Včasih sem jih, kot radi rečemo, z odprtimi usti poslušala zaradi skrbno izbranih in pretehtanih besed, zaradi temeljitega poznavanja razmer in problematike, pa tudi kulture in umetnosti. Zato sem se pogosto prav tako z odprtimi usti čudila nekaterim našim ljudem, ki so na Milanov račun, nekritično do sebe in do stvari, izrekli neprimerne, nevljudne pripombe ali sodbe.

Pred leti so vam vdrli v stanovanje. Je bilo več takšnih dogodkov?

► Med osamosvojitveno vojno, pa tudi prej in potem je bilo več različnih provokacij in napetih trenutkov. Niti zdaj jih ne manjka. Spomnim se, ko je med osamosvojitveno vojno v Slovenijo prišel Vasil Tupurkovski, tedanji makedonski član jugoslovanskega predsedstva. Prišel je s helikopterjem in lahko bi ga tudi sestrelili. Ko je prispel v Slovenijo, je rekel, da ne gre nikamor drugam kot domov h Kučanu. Doma pri Kučanu pa sem seveda bila le jaz. Nekdo je pozvonil pri vratih, odprla sem in zagledala gosta ter vse polno specialcev, ki so kot jata ptic takoj napolnili prostor. Skupaj z gostom sva gledala takratna TV-poročila, dokler ga ni prevzel Milan. So pa leta 2004 res vdrl v hišo, da, in to, recimo temu, poklicni tatovi. To je bilo v času, ko so iskali računalnike pri gospodu Drnovšku in drugih ... Z Milanom sva imela pravilo, da doma ne puščava nobenega službenega gradiva.

Kdaj je bilo največ dela, tudi doma, v katerem času?

► Pri meni? Od druge polovice osemdesetih let, še posebej, ko so se začele razprave o novi slovenski ustavi in drugih osamosvojitvenih dokumentih. V parlamentu, kjer sem bila takrat zaposlena v ustavni komisiji, smo delali pozno v noč. Včasih smo po sobah iskali servirni sladkor, ki je ostal od kave, in ga mešali z vodo, da bi si vsaj malo povrnilo moči. Glede Milana pa se je začelo že v začetku sedemdesetih let z javno razpravo o predlogu ustave, ki je bila potem sprejeta leta 1974. Nato se je intenzivnost njegove angažiranosti vedno bolj stopnjevala. Še posebej leta 1975, v času helsinške konference o miru in sodelovanju v Evropi, v času

osimskih sporazumov in tako dalje. Pozno v noč je prebiral in študiral gradivo. Včasih so še mene poklicali, da sem jim dešifrirala njegovo pisavo, ker ko je bil utrujen, je pisal vse bolj na drobno. Zares je bilo njegovo delo zelo zahtevno in posvetil mu je znanje in čas. Zato se mi zdi toliko bolj nedostojno, kako se danes nekateri obnašajo do njega kot človeka in do njegovega dela.

Eno je kritika, drugo pa je zarotniška govorica. Zakaj se je ta v Sloveniji po vašem tako razpasla, da nekateri govorijo celo o nacionalni paranoji?

► Ne vem, a najprej pomislim na splošno razvado pomanjkanja odgovornosti za javno besedo, na nekorekten odnos do javnosti in do javnih zadev. Vse prelahek in medijsko dosegljiv se zdi tak način prelaganja odgovornosti na druge brez resnega truda poiskati prave vzroke, pa ne samo pri nas, tudi drugod. Škoda, ker posledice ne izostanejo. Toda zakaj se tam, kjer ljudje ustvarjalno sodelujejo, so solidarni in podobno, takšne govoriče ne pojavljajo? Ker jih ne potrebujejo, so proti njim imuni, ker vedo, da kdor dela, lahko naredi tudi napako in ve, da se ta lahko popravi, če se ljudje med seboj pravočasno opozarjajo nanje, si pomagajo pri izogibanju pomotam itd. Največkrat se življenje kar samo postavi po robu našim pretiranim željam in neumnostim, se zaroti proti aroganci, oblastnosti in egoizmu. Ta egoizem ima gotovo vlogo pri tem, negativno seveda, zato je treba krepiti solidarnost. Solidarnost ni samo pomoč v denarju, ampak bi se morala udeleževati v vseh porah družbenega življenja. V sodelovanju, v sožitju, v znanju, v vedenju ... Tudi v obrambi časti in dostojanstva sočloveka. To se zdi danes, žal, kot iluzija, pa bi morala biti pravzaprav naša vizija, naše ravnanje za prihodnost. Veliko je odgovorov na vprašanje, kaj je normalno, a obstaja samo eden, tako mislim, na vprašanje, kaj je etično.

Torej se zdi, da ste dejansko vi tisti, ki stoji za Milanom?

► Po protokolu smo res soproge stale za možmi ali ob strani, ko so igrali državne himne. Ne, ne. Nisem vplivala na njegove politične odločitve, sem pa nedvomno, tako ali drugače, vplivala na njegovo življenje. ✕

NLB d.d. - Trg republike 2, 1000 Ljubljana

UPRAVLJANJE PREMOŽENJA SVA ZAUPALA STROKOVNJAKOM

S pristopom k storitvi **NLB Privatno bančništvo** boste dobili **svojega svetovalca - privatnega bančnika**, ki bo za vas **vedno dosegljiv**. Pri njegovem delu mu bo v pomoč naša skupina strokovnjakov za denarne in kapitalske trge, izvajanje naložbenih strategij in davčno svetovanje. Ti bodo skrbeli za vaše premoženje in vam ga pomagali plemenititi. Visoko strokovnost in kakovost storitev NLB Privatnega bančništva potrjujejo tudi prejeta priznanja Euromoney.

Vabimo vas, da nas osebno spoznate. Pišite nam na infopb@nlb.si ali pokličite na **01 476 23 66**.

PRIVATNO BANČNIŠTVO

NLB

Dr. Jože Pirjevec

Zgodovinar dr. Jože Pirjevec o svoji novi knjigi, o partizanih, Titu in o tem, zakaj mu ni vseeno, kaj se dogaja okoli njega. Politični absentizem, brezbržnost, pravi, ni stvar umnega človeka.

Jure Trampuš, foto Borut Peterlin

Pred dvema letoma izdana knjiga zamejskega zgodovinarja dr. Jožeta Pirjevca Tito in tovariši je v Sloveniji podrla vse prodajne rekorde. Ne samo na področju zgodovinskih del, dolge mesece je vztrajala na prvih mestih lestvic najbolje prodajanih knjig. Prodali so je več kot 23.000 izvodov, lahko bi rekli, da jo je kupil vsak stoti Slovenec. Pirjevec sedaj pripravlja novo, pričakovano in nekako logično, o partizanih in njihovem boju. A težko bi rekli, da je Pirjevec kakšen ljubitelj partizanskih epopej ali komunizma, druga svetovna vojna ga zanima predvsem zato, ker je »nacionalist«, ali bolje, ker je vnet patriot, v tistem času naj bi namreč Slovenci postali zgodovinski narod. Res pa je, da mu je bila rdeča zvezda vedno všeč ...

Te dni se znova odpravljate v Moskvo. Zakaj? Greste v arhive?

► Ne, na Slavističnem oddelku Ruske akademije znanosti organizirajo krajši simpozij o Slovencih v času prve svetovne vojne. Povabili so me, da uvodoma spregovorim o najpomembnejših etapah našega zgodovinskega razvoja. Za delo v arhivih tokrat ne bo časa. Žal mi je, ker so vedno poslastica, a zanje je treba imeti na voljo vsaj teden ali dva, ker ruski birokratski mlini meljejo počasi. Kljub težkim raziskovalnim razmeram pa jih nameravam kmalu znova obiskati, saj zbiram gradivo za novo knjigo o jugoslovanskem partizanskem gibanju. Zanima me, kako so ga Rusi vrednotili in po svoje tudi usmerjali, posebno od februarja 1944, ko so poslali v Titov vrhovni štab vojaško misijo generala N. V. Kornejeva. Sodeč po obnašanju sovjetskih agentov, ki so bili proti koncu vojne v Sloveniji, so gledali na našo gverilo dokaj zviška.

Pisali boste o partizanih. Naj vprašam, zakaj. In zakaj znova. Ali ni o njih nastalo že mnogo knjig, o njihovih junaštvih, pa tudi grozodejstvih in zločinih ter o tem, da naj bi bila njihova vloga med drugo svetovno vojno precenjena?

► Z vašo zadnjo trditvijo se ne bi strinjal. Pred kratkim sem prebral novo knjigo o Winstonu Churchillu in njegovih »najboljših letih«, letih druge svetovne vojne, ki jo je objavil britanski zgodovinar Max Hastings. Četudi avtor predstavlja vojno dogajanje predvsem kot spopad velikih sil in ne namenja posebnega pomena odporniškemu gibanju, ki se je razvilo v okupiranih evropskih deželah, vendarle priznava, da je bilo jugoslovansko izjema. Sam sem se dokopal celo do prepričanja, da je pri nas že od leta 1941 začela nastajati druga fronta, tista, ki jo je od zahodnih zaveznikov zahteval Stalin, češ da se na evropski celini samo Rdeča

Prišel je čas, da po več kot 60 letih medvojno dogajanje na naših tleh ocenimo s kritične distance. Sine ira nec studio, kakor bi rekli stari Rimljani, torej brez omalovaževalnih ali apologetskih namenov.

20

armada spopada z Wehrmachtom. Ni imel prav. Tudi mi smo se. **Ne morete pa govoriti o klasični fronti. Glavnina partizanske vojske se je že konec leta 1941 iz Srbije premaknila v Bosno, kjer je potem vrhovni štab bežal pred ofenzivami okupatorjev in njihovih sodelavcev.**

► Gverila po svoji naravi nima točno načrtane bojne linije. Partizanski boj ni podoben akciji rednih vojaških sil, saj sloni na nenehnih napadih in umikih, kar seveda ne pomeni, da ne bi bil uspešen. Samo pomislimo na »partizane« v Vietnamu in Afganistanu, ki so kljubovali in še vedno uspešno kljubujejo najboljšim in najboljše oboroženim ameriškim enotam. Konvencionalna vojska tem lokalnim, močno motiviranim bojevnikom preprosto ni kos.

Tovrstni boj zahteva velike žrtve, tudi in predvsem med civilnim prebivalstvom. Poglejte recimo Kozaro leta 1942, med ofenzivo in po njej je bilo pobitih več kot 65.000 civilistov.

► Za vse vojne 20. stoletja je značilno, da je vanje vpletено civilno prebivalstvo, za tiste, v katerih po sili razmer ena stran uporablja gverilsko taktiko, še posebej. Vprašanje je, ali so široke ljudske množice pripravljene sprejeti gorje, ki jim ga vsiljuje okupator, da se otresejo tujega jarma. Ko se srečujem z neizmernim trpljenjem, ki so ga Italijani in Nemci prizadejali med drugo svetovno vojno našemu narodu, bi dejal, da je bila večina pripravljena plačati to ceno. Sicer ni mogoče razumeti, zakaj je OF, kljub pobijanju talcev, množičnim deportacijam, požiganjem vasi in drugim zastraževalnim dejanjem, ki so jih izvajali okupatorji, ohranila podporo večine naših ljudi.

V zadnjih letih ste z zgodovinskega stališča obdelali razpad Jugoslavije, pa Josipa Broza - Tita in njegove tovariše. Verjetno so partizani nadaljevanje tega vašega zanimanja?

► Logično je, da orjem polje, na katerem se čutim doma, saj bi bilo pri mojih letih nesmiselno, da se lotim povsem nove tematike, kakor sem storil na primer v mladosti. A to ni edini razlog. Za mojo odločitvijo se skriva tudi naslednji razmislek: mlade generacije o partizanskem gibanju vedo malo, saj so bili partizani v šolah v zadnjih dvajsetih letih pogosto tabu. Učitelji so se tej temi izogibali, delno, ker sami niso o njej dosti vedeli, delno iz konformizma. Tudi tujina slabo pozna naš prispevek k zmagi nad nacifašizmom, kakor pričajo knjige, ki

sem jih prebral v zadnjih mesecih. Tako Hitlerjev biograf Ian Kershaw kakor avtor obsežne študije o drugi svetovni vojni Anthony Beevor, pa tudi zgoraj omenjeni Max Hastings, površno, če sploh, govorijo o odporniškem gibanju jugoslovanskih narodov, ker z njim preprosto niso seznanjeni. Glavni razlog pa je naslednji: prišel je čas, da po več kot šestdesetih letih medvojno dogajanje na naših tleh ocenimo s kritične distance. *Sine ira nec studio*, kakor bi rekli stari Rimljani, torej brez omalovaževalnih ali apologetskih namenov, pač pa skozi filter lastne ideološke naravnosti in odnosa do pisanja zgodovine, ki hoče biti pošteno. Ničesar slabega ne nameravam prikrivati, a hkrati ne bom zanimal svojega prepričanja, da je bilo partizansko gibanje odločilni trenutek v razvoju našega naroda.

Zakaj?

► Skozi stoletja smo se Slovenci najprej oblikovali kot kulturni osebki. V tem smislu smo dosegli odločilni preboj v obdobju, ki traja od razsvetljenstva konec 18. stoletja do prve svetovne vojne. Takrat smo kot narod dosegli tisto stopnjo zrelosti, ki nam je dovolila, da smo se vključili v širši evropski politični in kulturni kontekst. Toda odločilni korak smo storili šele v času druge svetovne vojne, ko smo se drznili upreti z orožjem v roki najhujšemu sovražniku civilizacije, nacifašizmu. S tem smo dozoreli kot zgodovinski narod, saj smo se postavili na stran zmagovite protihitlerjevske koalicije in postali prepoznavni tako za sovražnike kot za zaveznike. Za slednje smo bili v nekem trenutku celo potrebni.

Šele takrat? Po koncu prve svetovne vojne je tudi Beograd razumel, da za novo politično tvorbo potrebuje Slovence.

► Tu bi bil previden. Dvomim, da so Srbi zelo cenili naš prispevek pri oblikovanju nove države, saj so bili polni sami sebe. Bolj so nas potrebovali Hrvati, ker so se bali, da bi bil katoliški del bodoče Kraljevine SHS brez nas prešibak v odnosu s pravoslavnim.

Hočem reči, da smo oktobra 1918 že imeli prehodno narodno vladu z vitezom pl. Josipom Pogačnikom.

► To je bil šele zametek nastajanja našega političnega osebka, če pomislite, da je ta vlada upravljala le del slovenskega etničnega prostora. Bodimo iskreni: ob propadu Avstro-Ogrske smo se znašli na periferiji zgodovinskega dogajanja tako

znotraj nastajajoče Jugoslavije kot zmagovite Antante, kateri je bila naša usoda deveta brigada. Med drugo svetovno vojno pa je bilo drugače: Slovenci smo se uveljavili kot močno jedro upora proti Mussoliniju in Hitlerju. Prav zato si omenjeno poglavje naše zgodovine zasluži poglobljeno študijo in svežo predstavitev. Pa tudi zato, ker naš osvobodilni boj ni primerljiv z nobenim evropskim: izpolnili smo ga namreč z organizacijsko in kulturno vsebino, ki ji ni para. Z njim smo poleg drugega začrtali nove meje in prisilili mednarodno skupnost, da jih je po vojni v veliki meri priznala.

Giblujete se po polju nacionalizma.

Govorite, da smo bili edinstveni in najboljši.

► V odporu gotovo najbolj originalni. Sicer pa rade volje priznam, da imam močno patriotsko zavest, ki sem jo podedoval od očeta. Zaradi tega se ji tudi ne nameravam odpovedati, čeprav jo skušam obrzdati z racionalnim pristopom. Naj vam povem, da sem v zadnjih dvajsetih letih v svojem patriotizmu doživel metamorfozo. V času, ko je obstajala Jugoslavija, smo bili številni tržaški Slovenci precej nekritični do nje, sam predvsem do Slovenije. Po osamosvojitvi, ko sem se še bolj kot prej vključil v slovensko kulturno in politično življenje, pa je prišlo do delne streznitve. Ostal sem goreč patriot, a ne brez nekoliko realnejšega odnosa do rojakov, ki so pač krvavi pod kožo kot vsi ljudje: znajo biti tudi zabit in zlobni.

Huh, kaj mislite s tem?

► Naj vam navedem primer. Na internetu se je sredi maja pojavila spletna stran z naslovom: »Najdeno pod dvignjenimi kamni. Razkrivanje skrivne združbe prostozidarjev, častilcev satanističnega židovskega kulta kabale«. Sklicujoč se na evangelij sv. Mateja, češ, »ne bojte se jih torej, kajti nič ni prikritega, kar se ne bi odkrilo, in skrivnega, kar se ne bi zvedelo«, avtor omenjenega prispevka objavlja vrsto portretov, ki naj dokažejo, da sem soroden Mitji Ribičiču. Nekdo si je naložil tolikšno skrb, da je iz množice fotografij izbral vrsto takih, kjer imava zares podobne izraze. In ker je Mitja Ribičič v njegovi interpretaciji udbaš, odgovoren za povojne zločine, sem tudi jaz takšne baže človek. Kar je po mojem dokaz, da imam opravka z nevarnim fanatikom. **Ljudje imajo dovolj časa, da se ukvarjajo z neumnostmi. Bolj resni očitki so tisti, povezani z dvojnimi**

državljanstvom in s tem, da ste slovenski državljani postali šele leta 1991.

► Prej sploh ne bi mogel postati! Lahko bi bil samo jugoslovanski, česar pa iz ideoloških razlogov nisem želel. Zrastel sem namreč v liberalni družini, ki je imela odklonilno stališče do diktatorskih režimov, tudi do razmeroma zmernega v Titovi omaki. Ko je Slovenija postala demokratična, sem takoj zaprosil za državljanstvo in ga brez težav dobil. Čeprav imam danes samo slovenske dokumente (potni list, vozniško dovoljenje itd.), se italijanskemu državljanstvu ne morem odpovedati, ker bi s tem izgubil svojega (slovenskega) zdravnika v Trstu. Razumeli boste, da je to pri mojih letih še kako pomembno. Naj omenim še drug očitak, ki ga slišim na svoj rovaš: Boštjan Turk me v Reporterju razglašal za »rengata«, torej za človeka, ki je zatajil domovino, ker so fašisti poitalijancili moj priimek. Nič ne de, da sem od trenutka, ko sem objavil svojo prvo knjigo, od oblasti zahteval in dobil znova slovensko verzijo imena in priimka, s katero od takrat dosledno nastopam v javnosti.

Naj se vrnem k vašemu nastajajočemu delu o partizanih. Kakšna je vaša izhodiščna teza?

► Slovenci so se na začetku druge svetovne vojne zavedali, da je ogrožen njihov obstoj. Do leta 1941 so bili razklani na štiri države, po 6. aprilu, ko so Nemčija, Italija in Madžarska napadle Jugoslavijo, pa je postal plen okupatorjev tudi jedro naroda v Dravski banovini. Zato so se široke, pogosto neizobražene ljudske množice, spontano pridružile uporu, ki so si ga zamislili intelektualci. Zbral sem zanimiva pričevanja posameznikov, ki so samodejno, še pred nastankom Osvobodilne fronte, začeli načrtovati odpor. Anton Vratuša, takrat mlad rezervni oficir jugoslovanske vojske, se je na primer po njenem razpadu iz Štajerske vrnil v Ljubljano, kjer je prijatelj v Slavističnem krožku začel uriti v orožju ...

Vratuša je bil tudi komunist, po vojni je recimo vodil kabinet Edvarda Kardelja.

► Od Kidričeve smrti leta 1953. Leta 1941 je bil nacionalno zaveden mladenič, ki je z drugimi fanti in dekleti svojega kroga čutil nujno, da se ne sprijazni z usodo našega naroda, kakor so jo načrtovali zmagovalci. Kar hočem reči, je naslednje: med ljudstvom je obstajal izvirni odporniški impulz, brez katerega

V času, ko je obstajala Jugoslavija, smo bili številni tržaški Slovenci precej nekritični do nje, sam predvsem do Slovenije. Po osamosvojitvi, ko sem se še bolj kot prej vključil v slovensko kulturno in politično življenje, pa je prišlo do delne streznitve.

nobena partija ne bi mogla biti uspešna.

Očitno je bila partija pri organiziranju tega odpora zelo spretna. Podobno so partijske celice poskušale tudi drugje, recimo na Norveškem, pa razen nekaj prask ni bilo tolikšnega odpora kot pri nas.

► Lepo, da ste omenili Norvežane. Ti kot narod niso bili ogroženi, nasprotno, Nemci so jih spoštovali, v njih so videli čiste pripadnike arijske rase. Kaj pa bi se zgodilo s Slovenci, če bi nacisti zmagali? Obstajali sta dve možnosti, ena mehkejša, druga manj. Če bi obveljala tista, ki jo je predvidel Heinrich Himmler, bi rasno sprejemljive Slovence ponemčili, jim vzeli otroke in jih dali v rejo nemškimi družinam, ostali pa bi postali hlapci, za katere bi bilo dovolj, da znajo brati kažipote. Takšno politiko je gestapo že začel udejanjati na Štajerskem. Obstaja pa še druga varianta, ki jo je sam Hitler zaupal Edmondu Glaise-Horstenaus, svojemu predstavniku na Hrvaškem. Dejal je, da se ne bo ukvarjal s peščico Slovencev in jih ne bo pošiljal prek Urala, kamor je sicer nameraval preseliti ostale zasužnjene Slovence. V plinske celice z njimi!

Koliko izvodov knjige Tito in tovariši ste prodali doslej?

► Okoli 23 tisoč, morda še kaj več. Kar z drugimi besedami pomeni, da je knjigo kupil, če zaokrožimo, vsak stoti Slovenec. Prebralo pa jo je še mnogo več ljudi, saj je romala iz rok v roke in je bila v javnih knjižnicah med najbolj izposojenimi deli.

Kaj popularnost vaše knjige pove o Slovencih in našem odnosu do Tita?

► Vsi nad knjigo niso bili navdušeni. Moj češki kolega Jan Pelikan je na primer napisal uničujočo oceno, ki jo je naslovil s povednim naslovom »Tito poslovinsku«. Kar je seveda res, ker iz svoje kože ne morem, četudi je njegova kritika le krivična, saj o Titu v svetovnih arhivih še nihče ni naredil tako široke raziskave kot jaz. Obliz za moje ranjeno samoljubje pomeni na drugi strani ocena Latinke Perović, predstavnice liberalizma v Srbiji konec 60. in na začetku 70. let, ki me kuje v nebo. Toda vprašali ste me o odnosu Slovencev do Tita. Gre brez dvoma za zapeljivo osebnost, tako zaradi svojih vrlin kot zaradi slabosti. Poskušal sem ga portretirati na večplasten način, tako da sem poudaril prve in druge. S tem pa no-

čem reči, da je uspeh knjige odvisen samo od moje spretnosti pripovedovanja. Tito je še vedno popularen zaradi občutka med ljudmi, da je demokratski eksperiment, v katerem živimo, v bistvu neuspešen. Na prejšnji režim številni gledajo z nostalgijo, saj se spominjajo predvsem njegovega iskanja socializma s človeškim obrazom, ne pa njegovih temnih plati.

Teško pa bi se strinjal, da je vaša debela knjiga spodkopala Titov mit, pisali ste o njegovih očeh, o tovariših, o velikem človeku ...

► Dovolite, da vam oporekam. Res je, pisal sem o očeh, a poudaril, da so znale biti očarljive, a tudi zlobno nevarne. O tovariših sem dejal, da so neizbežno postali sovražniki. Veliki človek, ki se je uprl Hitlerju in Stalinu, pa je v moji pripovedi tudi klavec, uživač, zamerljiv satrap. Moj namen gotovo ni bil ustvarjati mitske podobe. Če se je ta zgodila, je bila posledica dejstva, da v zgodovini nismo nikoli imeli domačega vladarja razen kralja Matjaža, s katerim bi se lahko poistovetili. Ljudje pa simbolne figure potrebujejo, kar potrjuje priljubljenost evropskih dinastij.

Tudi kralj Matjaž je mitična osebnost, kot karantanski kralj Samo.

► Točno tako. V nasprotju s tema dvema je bil Tito iz mesa in kosti, pred sabo smo ga imeli vsak dan, bili smo izpostavljeni propagandi, ki ga je pobožanstvilo. Bilo bi neumno, če bi se sprenevedali, da vse to ni pustilo sledov v naši psihi. Poglejte recimo, koliko danes Nemci še vedno govorijo o Hitlerju. Ni dneva na nemški televiziji, vsaj na dokumentarnih kanalih, ki jih gledam, da ga ne bi omenili.

Nemci so opravili denacifikacijo, odnos do Hitlerja in lastne zgodovine ter odgovornosti je izrazito kritičen.

► Seveda, navzven so nadvse kritični. A dejstvo, da ga tako pogosto ponujajo svojemu občinstvu, se mi zdi sumljivo. Smo prepričani, da Hitler s svojo demonsko karizmo še vedno ne privlači? To me skrbi.

Je namen zgodovinarja, da vrednoti neka dejanja, da jih ocenjuje z moralnega stališča?

► Zgodovino je težko presojati s stališča vrednot, ki jih imaš v trenutku, ko pišeš. Ko govoriš o neki zgodovinski osebnosti, jo moraš umestiti v njen čas in miselnost. V tem kontekstu lahko tudi razumem nekatere najbolj kočljive Titove odločitve. Na primer povojne poboje.

Po eni strani ugotavljam, da so bili strašen zločin, po drugi pa se zavedam, da je bilo ob koncu druge svetovne vojne maščevanje psihološka nuja. Maščevali so se vsi: od Churchill, Trumana, Eisenhowerja do Stalina. Pri nas je bilo maščevanje neizbežno, tudi ker so kolaboracionisti vztrajali v boju z Nemci do tragičnega konca. Kljub ponujeni amnestiji in pozivom kralja Petra, naj se priključijo partizanom. V svoji slepi naivnosti so mislili, da bo po koncu druge svetovne vojne takoj izbruhnila še tretja med še večerajšnjimi zavezniški protihitlerjske koalicije in da bodo v tem primeru stopili na stran Anglo-Američanov. Kar se ni zgodilo. Res pa je, da so bili zaradi naših meja odnosi med zahodnimi zavezniški in partizani zelo napeti in da je malo manjkalo, da v Julijski krajini ali na Koroskem niso izbruhnili oboroženi spopadi.

Britanska vojska je recimo zasedla Sežano.

► Videl sem angleške in škotske vojake, kako so prišli in se utaborili v parku pred našo hišo. A to se je zgodilo v skladu z dogovorom med Titom in feldmaršalom Alexandrom. Obstajali pa so načrti, da naj bi zahodnjaki zasedli celo Ljubljano, pri čemer so slovenski klerikalci upali, da bodo spodnesli komunistični režim. V tako napetih razmerah so Anglo-Američanom ponujali svoje sodelovanje, ki pa slednji niso sprejeli. Nasprotno, z ukano so jih poslali nazaj v domovino, kjer je številne čakal tragični konec. Maja in na začetku junija resnično ni bilo jasno, ali bodo zahodni zavezniški napadli partizansko vojsko, kakor so storili Britanci na Churchillovo ukaz decembra 1944 v Atenah, da bi razorožili lokalne komunistične gverilce. Takšnega scenarija se je Tito bal, tako tudi Stalin, ki je zahteval umik jugoslovanskih enot iz zahodnega dela Julijske krajine. Tako se je tudi zgodilo, pri čemer je treba opozoriti, da se naši niso umaknili za rapsko mejo iz leta 1920, kar je že samo po sebi pomenilo, da nihče ne bo zahteval njene obnovitve. Razen seveda najbolj razgretih italijanskih nacionalistov.

Ves ta zgodovinski kontekst pobojev ne sme racionalizirati, kaj šele opravičiti.

► Če hočeš razumeti, kaj se je zgodilo, moraš poznati vse plati kompleksnega dogajanja, v katero so

umeščeni. In ne smeš pozabiti na objektivno krivdo kolaboracionistov, ki so se omadeževali z izdajo.

Politik navadno razmišlja drugače kot zgodovinar. Iz preteklosti izbira posamezne dogodke ter jih posamično interpretira glede na svoj politični interes.

► Z zgodovino je lahko manipulirati po mili volji. Na voljo je vsem.

Ne gre samo za politike, gre tudi za zgodovinarje. Vaš pogled je drugačen kot pa pogled Tamare Geisser Pečar.

► Z njo sem imel pred kratkim polemiko v Primorskem dnevniku v zvezi s škofom Rožmanom. Hvaljen sem ji, ker mi je pomagala razumeti, da škof ni bil klasični kolaboracionist. V imenu Kristusa Kralja je vodil svojo križarsko vojno proti »brezbožnim komunistom« in pri tem iskal kolaboracijo vseh, ki so mu prišli pod roko: Vatikana, Italijanov, Nemcev, hrvaških ustašev, srbskih četnikov, Britancev in Američanov.

Kaj pravite na Rožmanovo trditev, da so komunisti najhujši sovražniki slovenskega naroda?

► Kot je ugotavljal desničarsko usmerjeni britanski ekspert za jugoslovanske zadeve Robert Laffan, je škof Rožman skrbel predvsem za duše svojih vernikov. Če gledamo na to iz tega zornega kota, so bili zanj komunisti s svojim ateizmom zares največja nevarnost za njemu zaupane ovčice, saj je bila njegova dolžnost, da jih popelje v nebesa. Nič ne de, če je bilo treba za to sodelovati s fašisti in nacisti. Prvi so spoštovali rimskega papeža, drugi pa še niso razkrili svojih načrtov, da bodo po zmagi uničili krščanstvo. Ni važno, ali so se eni in drugi obremenili z genocidnimi zločini in v represiji partizanstva uporabljali kot svoje valpte slovenske pomagače. Kot je dejal škof v svojem pastirskem pismu konec leta 1943, je brezbožni komunizem »pri nas z narodnimi gesli mnoge previral in se pod krinko osvobodilne fronte in narodno osvobodilne vojske skuša polastiti oblasti, da bi do konca dovršil svojo krvavo revolucijo in družbo po svojih načelih uredil, kakor je to storil povsod, kjer je mogel priti vsaj začasno na oblast. On je glavni krivec vsega gorja, ki ga je povzročil ali sam naravnost ali pa ga je posredno izzval«. O fašizmu in nacizmu, ki je po padcu Italije 8. septembra 1943 zasedel celotno slovensko ozemlje, niti besede. Ta miselnost ni bila od včeraj. Zastavil

Treba se je politično angažirati, kajti sicer bodo o tvoji usodi, o usodi tvojih otrok in družine, tvojega naroda odločali drugi. Take brezbržnosti ne morem sprejeti.

jo je že Anton Mahnič v svojem Rimskem katoliku, ko je enačil Slovence z verniki. Tisti, ki to niso, na primer liberalci, naj kar stopijo v tabor Nemcev in Židov: »Slovenijo pa naj prepustijo nam, naša je.«
Zakaj vas poleg zgodovinske privlačnosti tudi aktivna politika? Zdaj poskušate s stranko Solidarnost.

► Zavesten človek ne more biti brezbržen do političnega dogajanja. Pasivnost na tem področju je zgrešena, enako besedičenje, da je politika umazana in pokvarjena. Po mojem se je treba politično angažirati, kajti sicer bodo o tvoji usodi, o usodi tvojih otrok in družine, tvojega naroda odločali drugi. Take brezbržnosti ne morem sprejeti: že od mladih nog se vključujem v politiko, moram pa priznati, da večinoma neuspešno. Kandidiral sem na primer na prvih volitvah v evropski parlament, in sicer na listi italijanske Socialistične stranke, ker sem menil, da ima sle-

dnja pozitiven odnos do slovenske manjšine v Italiji. Izkazalo se je, da ni tako, kajti njen prvak in dolga leta italijanski premier Bettino Craxi je na nekem predvolilnem nastopu v Trstu udaril na nacionalistično struno in celo namignil, da bi bilo treba popraviti mejo z Jugoslavijo. Čeprav je bila takrat Socialistična stranka na vrhuncu svoje moči in nihče ni mogel predvideti njenega klavnega propada zaradi korupcije, sem zaradi tega govora iz nje protestno izstopil. Pozneje sem za evropski parlament kandidiral tudi na listi Slovenske skupnosti, ki je konservativno in celo klerikalno usmerjena, a se je povezala z južnotirolsko Ljudsko stranko. Jasno je bilo, da ne morem biti izvoljen, vendar sem dal na voljo svoje ime, v prepričanju, da bom s podporo bocenskega kandidata koristil tudi slovenski manjšini v Italiji. Leta 2008 sem se potegoval za vstop v slovenski parlament kot

član LDS. V to stranko sem se vpisal, potem ko je izgubila oblast, misleč, da je treba pomagati naši levici in ji dati nov zagon. Nisem bil izvoljen, ker so Kraševci kot svojega predstavnika raje izbrali člana Jelinčičeve nacionalistične stranke Srečka Prijatelja. Tudi z vodstvom LDS sem se kmalu razšel, ko sem razumel, da pelje stranko v smer, ki mi ni po godu.

Bili ste eden od govornikov na eni od slovenskih vstaj. Kako ste se počutili, ko ste govorili tej množici, ki je pozimi za Slovenijo zahtevala več prave demokracije?

► Govor pred tisočimi ljudmi ti da seveda veliko zanosu. Storil sem nekaj, kar ni v moji naravi: ob koncu nastopa sem pozdravil z dvignjeno pestjo. Bil sem navdušen nad ustvarjalnostjo in iskristvostjo te vstaje, ki je bila polna domiselnih mask in čudovitih, inteligentno posmehljivih napisov. Zdelo se mi je, da smo Slovenci v svojem razvo-

ju naredili še en evolijski skok, da smo postali narod, ki na temno, represivno atmosfero, kakršno je ustvaril Janez Janša, odgovarja z ironijo.

V času družbene napetosti lahko množice zaidejo tudi v skrajnosti.

► Množice so vedno nepredvidljive. Samo pomislite, kako so se odzvale po prvi svetovni vojni, ko so zaradi tragedije, ki jih je prizadela, hotele postati protagonistke svoje usode. V Rusiji so šle za Leninom, v Italiji za Mussolinijem, v Nemčiji za Hitlerjem. Prepričane so bile, da so v »voždu«, »duceju« ali »firerju« našle mesijo, ki jih bo po bližnjici popeljal v obljubljeni deželo. Vstaja množic ni zagotovilo za pozitivno rešitev nastalih družbenih napetosti. Rada se izrodi v diktaturo ali izjalovi v prazno manifestiranje: to se je na primer zgodilo v zadnjih letih v ZDA, kjer je bilo videti, da bo protest proti Wall Streetu zrušil ameriški kapitalistič-

www.sanofarm.si

V lekarnah in specializiranih trgovinah.
080 12 77 | www.liverin.si

Bi radi živeli dlje? Razstrupite se.

Mastna hrana, alkohol, cigareti, nekatera zdravila, stres... vse to škodi vašim jetrom.

LIVERIN® FORTE za vaša jetra. Originalna formula s pegastim badljem, ki prispeva k razstrupljanju, regeneraciji in normalnemu delovanju jeter. Je popolnoma naravno in varno prehransko dopolnilo, ki ga zaradi učinkovitosti uporablja vedno več ljudi.

ZAČNITE DANES IN ŠE DOLGO ŽIVITE BREZ SKRBI.

ŠTEVILKA 1 v SLOVENIJI med izdelki za razstrupljanje ter zaščito in obnovo jeter.

Upal sem, da je socialistični intermezzo, kljub vsem stranpotem, le prinesel nekaj dobrega: namreč prelom s staro konservativno in farovško miselnostjo.

24 **Zmotil sem se. Po osamosvojitvi se je znova pojavila z vso naduto zaverovanostjo v svoj prav.**

ni sistem, ali v Španiji, kjer je kazalo, da bo prišlo do socialne revolucije, ki bo spodnesla monarhijo. V arabskem svetu je upor množic prinesel kaos v Libiji, državljansko vojno v Siriji, prevlado Muslimanskih bratov v Egiptu.

Od prvega trenutka, ko sem stopil v vrste vstajnikov, sem se zaradi tega zavedal, da je treba dati upravičenemu protestu množice primerno in racionalno vsebino, ki naj usmeri njeno energijo v prenavo, temelječo na spoštovanju ideološkega pluralizma in demokracije.

Se niste ustrašili peterokrakih zvezd, ki so vihrale na slovenskih protestih? Nekateri so v njih videli rdeči radikalizem, nevarnost, da se ponovi »diktatura delavskega razreda«.

► Nasprotno. Čeprav ga nekoč nisem maral, ker je simboliziral Titov režim, mi je starodavni in magični »pentagram«, kot bi rekel Kocbek, sedaj všeč. Izžareva energijo, ki jo še kako potrebujemo. Pomislite samo, kako prepoznavna bi bila Slovenija, če bi še imela na svoji zastavi namesto dokaj anonimnega grba rdečo zvezdo. Moram tudi priznati, da si želim socializma, ki ne bi težil k diktaturi proletariata, temveč bi si prizadeval ustvariti solidarno družbo, pošteno do vseh njenih članov. Kar me je na vstajah motilo, je bila govorica o neposredni demokraciji. Ne znam si predstavljati, kako naj se udejanji. Zame je neposredna demokracija uresničljiva samo tako, da gredo ljudje čim bolj množično na volitve in nato kritično spremljajo delo svojih predstavnikov.

Na začetku svoje znanstvene kariere ste se ukvarjali s habsburško monarhijo, potem z razpadom Jugoslavije. Ali med usodami teh zgodovinskih entitet in tem, kar se dogaja danes v Evropski uniji, vidite kakšne vzporednice?

► Žal jih vidim. Slovenci smo vedno živeli v večetničnih državnih združenjih, torej v kompleksnih strukturah, v katerih smo se srečevali z narodi različnih kulturnih, zgodovinskih in miselnih potez. Nikoli nismo mogli povsem izraziti svoje identitete, ker nas je pogojeval center, ki zanjo ni imel poslušnosti. Bojim se, da smo tudi v Evropski uniji na stranskem tiru in da med Ljubljano in Brusljem ni tistega sodelovanja, kakršno bi bilo potrebno, če naj postane EU zares »naša«. Poglejte, kaj se dogaja sedaj: občutimo jo kot strogo pokroviteljico in

učiteljico, ki nam jemlje celo tisto malo suverenosti, kar je še imamo, in tisto malo pozitivnega, kar nam je dala. Dejstvo, da je oklestila program Erasmus, svobodno izmenjavo študentov med univerzami držav članic, in da grozi z omejitvijo schengenskega dogovora glede odprtih meja, se mi zdi porazno. Sprašujem se, ali tako Evropo, zagazdeno v njene birokratske mehane, sploh potrebujemo.

Kako umrejo države?

► Doživeli smo, neposredno ali prek svojih staršev in dedov, smrt Jugoslavije in habsburškega cesarstva. V obeh primerih je šlo za večetnični državi, ki sta bili zaradi svojega ustroja še posebej ranljivi. V obeh primerih tudi ni bilo elit, ki bi znale uskladiti notranjo raznolikost v sintezo, sprejemljivo za vse partnerske osebe. Slovenija kot monotonična država ni tako izpostavljena razpadu, kot sta bili prejšnji dve. Naroda pač ne moreš kar tako izbrisati. Nima pa elite, ki bi bila kos izivom časa. Slednja se je izkazala v osamosvojitvenem procesu, tudi ker je imela močno intelektualno zaledje, odpovedala pa je, ko se je znašla na oblasti. Tu mislim tako na »levico« (ki je danes v resnici ni) kot na »pomladne stranke«, ki so se izrodile v brezperspektivno, od ko-

rupcije zaznamovano »desnico«. Poleg tega je zmanjkala tudi tista intelektualna srenja, ki je v preteklosti tako odločilno dajala zagon našemu političnemu utripu. Kljub tej negativni oceni pa želim poudariti, da se optimizmu ne odpovedujem. Vpeti smo v revolucijo globalnih razsežnosti, ki je ideološka, socialna, gospodarska, znanstvena in kulturna. Po padcu realnega socializma doživljamo tudi razkroj nebrzdanega kapitalizma. Ne morem si predstavljati, da iz teh polomov in iz tega intelektualnega vrenja ne bi zrastle nova, pravičnejša družba. Seveda ne bo lahko. Želel pa bi, da bi Slovenija ustvarjalno sodelovala v izzivih, ki so pred nami.

Smo Slovenci, če vprašam provokativno, državotvorni narod?

► O tem sem bil pred dvajsetimi leti trdno prepričan. Danes sem, žal, manj.

Zakaj?

► Vse odgovornosti ne bi prenašal na politike in na njihovo neuspešno, včasih kriminalno upravljanje države. Nekoliko je za to kriva tudi naša zgodovinska in socialna danost. Slovenci, ki smo odrasli v nacionalni subjekt šele v zadnjih dveh stoletjih, nismo imeli dovolj časa, da bi oblikovali zrel, samozavesten in močan srednji razred. Ker

smo bili v stari Avstriji razdeljeni na šest enot in ker smo bili v obdobju med obema vojnoma razkosani med štiri države, smo uresničili Zedinjeno Slovenijo šele po letu 1945. Zaradi te razdrobljenosti nismo bili zmožni ustvariti homogene politične in gospodarske elite, ki bi znala razviti v naši družbi, ob neizbežnem in potrebnem ideološkem pluralizmu, kulturo dialoga. To je postalo jasno že pred prvo svetovno vojno, ko s klerikalno Kranjsko liberalni in socialdemokratski Trst praktično ni našel skupne govornice, v času med obema vojnoma, ko je v Dravski banovini zavladal politični in borbeni katolicizem s totalitarnimi potezami, in po drugi svetovni vojni, ko so prišli na oblast komunisti, tudi prepričani, da imajo v rokah vso resnico. Upal sem, da je socialistični intermezzo, kljub vsem stranpotem, le prinesel nekaj dobrega: namreč prelom s staro konservativno in farovško miselnostjo. Zmotil sem se. Po osamosvojitvi se je znova pojavila z vso naduto zaverovanostjo v svoj prav.

Pravite, da v Sloveniji znova prevladuje klerikalni element. Morda, a v slovenski politiki ni prave katoliške stranke.

► Seveda ne, imamo pa zato Janeza Janšo. Ta ni klerikalec, je pa v svoji sli po oblasti pripravljen paktirati s katoliško cerkvijo, ki jo tudi zanima samo oblast. Presunjen sem bil, ko sem v knjigi Petra Kovarčiča Peršina »Duh inkvizicije« prebral izjavo škofa Alojzija Šuštarja, da bo cerkev imela toliko družbenega vpliva, kolikor velika bo njena kapitalna moč. Na žalost ta ugotovitev še danes pogojuje delovanje in obnašanje njene hierarhije. Po mojem mnenju je pogubna in povsem tuja prenoviteljski usmeritvi papeža Frančiška, če prav razumem njegove besede: »Bogata Cerkev je stara Cerkev. Sveti Peter ni imel bančnega računa.« Rezultati so na dlani: slovenska katoliška cerkev je doživela po dvajsetih letih integriteta moralni in materialni zlom ter zdrknila skupaj s politično elitom na dno družbenega ugleda.

Malo prej ste dejali, da ste optimist. Kdaj boste končali novo knjigo o partizanih?

► Pred sabo imam skladovnico knjig, veliko arhivskega gradiva in ambiciozne raziskovalne načrte. Želim napisati dobro knjigo, tudi ker je to verjetno moje zadnje obširnejše delo. ✕

MED **17.**
18. URO

SLADKI POGOVORI PO EVROPI **50 % CENEJE!**

VELJA ZA DOHODNE IN ODHODNE KLICE
PRI VSEH OPERATERJIH V IZBRANIH DRŽAVAH

Kam se boste odpravili poleti?
Uživajte v cenejših pogovorih
vsak dan med 17. in 18. uro. Vsem
naročnikom in Mobiuporabnikom
omogočamo **50% cenejše odhodne
in dohodne klice med 17. in 18. uro**
pri vseh operaterjih na **Hrvaškem,**
v Črni gori, Srbiji, Italiji, Grčiji,
Franciji, Španiji, na Portugalskem
in v Veliki Britaniji*. Od 15. junija do
15. septembra 2013.

Dr. Dušan Keber

Dušan Keber o uporabi pred petindvajsetimi leti in uporabi danes. In o vsem vmes, o odnosu z Janezom Janšo in Igorjem Bavčarjem, o korupciji v Jugoslaviji in samostojni Sloveniji, o privatizaciji zdravstva in odgovorih levice na sedanje nevzdržne družbene odnose

Klemen Košak, foto Borut Peterlin

Dušan Keber je bil vselej najboljši učenec na šoli, a ga za nagrado nikoli niso poslali na proslavo dneva mladosti, ker je bil njegov oče politični zapornik. Bil je tudi odlični študent, najmlajši redni profesor klinične medicine na ljubljanski medicinski fakulteti, raziskovalec z mednarodnim ugledom in vodja bolnišnice v Trnovem. Ob aferi JBTZ je bil član Kolegija Odbora za varstvo človekovih pravic; četverici je med drugim pomagal tako, da je javno razglasil, da gre v tem primeru za kršenje Tokijske deklaracije, ki prepoveduje mučenje zapornikov, Janezu Janši pa je olajšal zaporniško življenje, ker je pri njem odkril srčno napako, ki lahko povzroča nevarne motnje ritma, s čimer je spravljal v nenehne skrbi njegove ječarje. Kljub temu da je Keber neprimerljivo bolje izpolnjeval kriterije, je bil leta 1991 v državnem zboru za direktorja Kliničnega centra izbran njegov protikandidat dr. Primož Rode, nečak kardinala Rodeta. Keber je strokovni direktor Kliničnega centra postal leta 1996, štiri leta pozneje pa minister za zdravje. V prvo stranko – Demokratsko –, ki jo je vodil Igor Bavčar, je vstopil leta 1991 in skupaj z njo v LDS. Iz te je kot njen podpredsednik izstopil, ko jo je prevzela Katarina Kresal, saj je ugotovil, da je stranka odstopila od njegovega Manifesta, socialnoliberalnega programa, ki ga je z aklamacijo sprejela nekaj mesecev poprej. Zdaj je z omejenim delovnim časom svetovalec v Kliničnem centru, svetuje pa tudi v drugih državah; pravkar je na primer končal projekt za srbsko vlado, ki bo podlaga za začetek zgodnjega odkrivanja raka v tej državi. Je glavni avtor še enega manifesta: Manifesta Odbora za pravično in solidarno družbo, sedaj pa vodi pripravo programa za novo stranko Solidarnost.

Zakaj ni več protestov proti oblasti?

► Ker preostali cilji protestnikov niso več tako enoznačni in tudi ne kratkoročno dosegljivi, kot je bil cilj, da je treba zrušiti oblast Janeza Janše. Tak dosegljiv cilj, okrog katerega so se lahko poenotili domala vsi Slovenci, je imel tudi nekdanji Odbor za varstvo človekovih pravic pred petindvajsetimi leti: osvoboditev četrice civilistov iz vojaškega zapora. Druge zahteve današnjih protestnikov se nanašajo na odpravo svežih krivic, obračun z divjo privatizacijo in korupcijo ter boj proti reševanju krize s prijemi, ki so krizo povzročili. V teh primerih je težko vztrajati na uličnih protestih do rešitve, poleg tega pa pri iskanju odgovorov obstajajo razlike. Tu je še nova vlada, od katere nekateri pričakujejo boljše gospodarsko in socialno politiko. Mislim pa, da so se trgi naših mest izpraznili zgolj začasno, do prvega novega jasnega cilja, glede katerega se bo večina poenotila in bo prepričana, da ga oblast ob zadostnem pritisku lahko doseže.

Razmišljate o podobnostih med zadnjimi protesti in protesti za četverico?

► Takrat in danes je šlo in še vedno gre za neizpolnjene ideale francoske revolucije. V protestih pred četrto stoletje je bila v ospredju zahteva svoboda, danes je to solidarnost kot sodobna izpeljava bratstva, obkraj pa se je poudarjala tudi enakost, ki sicer formalno obstaja, je pa nenehno kršena. Pomislite na položaj žensk, marginalnih skupin, pa na izbrisane itd. **Skupen je tudi Janez Janša, seveda v obratnih vlogah. Je on edini v Sloveniji, ki lahko privabi toliko jeznih ljudi na ulico?**

► To se je zgodilo, in še to le deloma, samo ob letošnjih protestih. V prvem primeru so šli ljudje na ulico zato, ker je vojaško sodišče sodilo štirim Slovincem civilistom, in ne zaradi Janeza Janše osebno, saj ga skoraj nihče ni poznal.

Res je, da Janša v svojih javnih nastopih kaže znake preganjavice, vendar pa mislim, da sam pri sebi ločuje resnico od lastnih izmišljij. Kar ga dela kratkoročno uspešnega, je to, da se v svojem boju za oblast ne zaustavi pred nobenim še tako zavržnim sredstvom, ker ne pozna sramu, obžalovanja in občutka krivde.

Zgodovina bo pokazala, da si je Janša povsem po naključju pridobil status nacionalnega junaka, ki ga je nato učinkovito izkoriščal – vse do danes.

Dolgo časa sta imela dober odnos. Leta 1991, ko ste bili žrtev političnega kadrovanja na mesto direktorja UKC, se je zavzel za vas. »Keber zagotovo ni rdeč,« je rekel. Prelomilo se je ob Depali vasi, ko ste zbirali podpise nekdanjih članov odbora za njegov odstop.

► Res je, da me takrat (še) ni uvrstil med udbaše, je pa kljub njegovemu »zavzemanju« zmagal kandidat, ki je pogoje izpolnjeval znatno manj kot jaz. Danes sem zadovoljen, da se je tako zgodilo: bolje se počutim, da nisem dobil položaja, ki mi je po vseh merilih pripadal, kot da bi mi kdo očital, da sem pridobil neko mesto po političnih zvezah, ki jih niti nisem iskal. No, nekaj let kasneje sem že postal rdeči Keber in na disketi Hobotnica tudi ovaduh v Kolegiju Odbora za varstvo človekovih pravic.

Tudi če bi vam Janša takrat odločilno pomagal, je verjetno njegova osebnost taka, da je bil konflikt nezizogiben.

► Nedvomno, pri čemer pa moram reči, da z njim nikoli nisem prijateljeval kot na primer z Igorjem Bavčarjem, s katerim sva se, tako kot z ostalimi v kolegiju, družila na sestankih kolegija, potovala na sojenje v Beograd, razmišljala, razdirala šale, se jezila ali žalostila in zapadala v stiske ali navdušenja. Z Janšo so me povezale številne skupne zgodbe, medtem ko je bil v zaporu, nikoli pa ni vstopil v moje intimnejše življenje. Hkrati pa so se začela v meni zelo zgodaj, ko je prišel iz zapora, kopiciti vprašanja o njem. Njegove izjave o labodjem spevu novinarjev in o nuji, da se celotna slovenska družba premakne v desno, njegova zamerljivost in sla po oblasti ter postopno razpirajoča se zgodba o trgovini z orožjem so me vse bolj odvrčale od njega. Depala vas je pomenila dokončen prelom, takrat sem bil pobudnik za zadnjo izjavo kolegija, s katero smo zahtevali, da predsednik vlade odstavi našega nekdanjega varovanca. Ampak tudi če bi nekaj let pred tem vedel, kaj bo sledilo, bi se pridružil kolegiju, saj se takrat nisem zavzemal samo za določene posameznike, temveč sem protestiral,

tako kot mnogi drugi, proti nesvobodi, v kateri smo živeli. Proces proti četverici JBTZ je bila zgodovinska prilika, ki je omogočila, da je izza fasade konkretnih in za lokalno oblast sprejemljivih protestov proti krivici, ki jo je zagrešila federalna oblast nad slovenskimi državljani, začela pljuscati plima kritik na račun odsotnosti demokracije, zahtev za večstrankarski politični sistem in nasprotovanj srbskim težnjam po nacionalni homogenizaciji.

Tega Janša ni nikoli razumel.

► Nikoli ne bomo vedeli, kaj Janša v resnici misli o teh dogodkih. Marsikdo meni, da je v psihološkem smislu motena oseba, ki o sebi ne razmišlja kot o kolateralni žrtvi zgodovinskih procesov, temveč kot o osrednjem subjektu, zaradi katerega se vrtilo kolo zgodovine in pletejo nenehne zarote. Sam nisem naklonjen tej teoriji. Res je, da v svojih javnih nastopih kaže znake preganjavice, vendar pa mislim, da sam pri sebi ločuje resnico od lastnih izmišljij. Kar ga dela kratkoročno uspešnega, je to, da se v nasprotju z večino »navadnih« smrtnikov v svojem boju za oblast ne zaustavi pred nobenim še tako zavržnim sredstvom, ker ne pozna sramu, obžalovanja in občutka krivde. Seznam nečednih dejanj od manipulacij in laži do podtikanj in kaznivih dejanj, ki so povezana z njegovim imenom, je neverjeten, a kljub temu celo njegovi nasprotniki menijo, da ne bo nikoli kaznovan, sodniki dvomijo, da bodo sodbe postale pravnomočne, in resni mediji se sprašujejo, ali mu morebitni zapor ne bo bolj koristil kot škodil pri ponovnem naskoku na oblast. V tem je res edinstven, od vsakega drugega državljanja z mnogo manj očitanimi grehi bi se državljanji odvrnili in mediji bi ga bojkotirali. Glavni razlog za njegovo nedotakljivost je strah, ki ga vzbuja pri ljudeh.

Rekli ste, da ste ob odločitvi za direktorja UKC leta 1991 zaznali delitev na naše in vaše. Danes se pogosto sliši, da so s tem povezani klijentelizem, nepotizem in korupcija med največjimi problemi Slovenije.

► Ne samo jaz. Veljko Rus je na primer zapisal, da je bil to v parlamentarni zgodovini nove države prvi dogodek, ki je napovedoval, da bo tudi nova oblast kadrovala

po političnih merilih. Zgodba je še pred izborom več tednov odmevala v medijih in takrat sem prvič doživel podtikanja o rdečem Kebru. Parlamentarna kadrovska komisija je izbrala mene, vendar so v državnem zboru odločali o obeh imenih, kar je bil precedens: poprej je parlament vedno odločal samo o enem kandidatu. Glasovanje ni bilo napovedano, poslancem so razdelili predlog na mizo tik pred glasovanjem, in to na dan, ko so bili iz različnih vzrokov odsotni številni »moji« podporniki. Ta nekorektni postopek je zrežiral moj soborec dr. France Bučar, ki velja za enega od očetov slovenske demokracije. No, tudi on ni bil imun na politične igrice.

Vi ste se temu upirali že v Jugoslaviji, ko ste v trnovski bolnišnici zaposlili zdravnika, ki je bil duhovnikov brat.

► Ne zato, ker je bil duhovnikov brat, temveč zato, ker je bil daleč najboljši kandidat. Takrat je res vladal trdi komunizem, ki pa si je postavil nekatera pravila igre, od katerih ni maral preveč očitno odstopati. Imeli smo delavski svet in tudi kadrovska komisija, ki je formalno sprejemala na delo nove zaposlene. Bil sem izvoljen na položaj predsednika te komisije, čeprav sem bil specializant, zaposlen za določen čas, in čeprav nisem bil član partije. Bil sem trdno odločen, da v bolnišnico na robu mesta, ki je spominjala na leseno barako in so jo zato posmehljivo imenovali Komna, pritegnem najboljše diplomante. Nato se je zgodilo, da so zahtevali, da spremenim odločitev in namesto najboljšega študenta v generaciji sprejemem v službo zdravnika, ki jo je podpiral eden od najvišjih politikov v državi. Pritiski so trajali eno leto, v tem času so sprejetemu kandidatu odvzeli odločbo, da so ga sprejeli v službo, ter raziskovali njegovo in mojo preteklost. Zanimivo pa je, da se niso požvižgali na sklep komisije, temveč so zahtevali, da jaz in drugi člani komisije spremenimo sklep. Vrhunec pritiskov sem doživel, ko me je poklical k sebi profesor na Medicinski fakulteti, očetov prijatelj, ki se edini ni odmaknil od naše družine, ko je bil oče v zaporu; bilo je očitno, da so se obrnili nanj, naj mi pove, da si s svojim rvanjem zelo škodujem. Izrekel je stavek, ki me je pretresel:

Nima smisla, da se maščuješ zaradi očeta. Ne gre za to, sem mu rekel, ta človek je bistveno boljši kandidat in ima pravico, da je izbran. Po enem letu so mu vrnilo odločbo in s tem zaposlitev v naši bolnišnici, vendar je še ob nekaterih drugih stopničkih v njegovi karieri, ki sem jim tako ali drugače botroval v naslednjih letih, name pritiskala partijska celica Kliničnega centra ali pa občinski komite. Nauk teh zgodb je bil, da je z malo poguma in kljubovanjem mogoče premikati stvari tudi v okoliščinah, kjer se zdi to nepredstavljivo.

Visoki politik v tistem primeru je bil Janez Zemljarič.

► Janez Zemljarič takrat ni bil več direktor Kliničnega centra, temveč direktor Službe državne varnosti in oseba, ki je na vsakem koraku vzbujala strahospoštovanje. Ne vem, ali se tega dogodka sploh še spominja in ali ga povezuje z menoj. Spominjam se, da je imel v kabinetu osebo, ki je urejala sprejeme v Klinični center »po zvezah«, največkrat političnih. Enkrat mi je ta v sprejemno ambulanto, kjer sem dežural, pripeljala pacienta s pripombo, naj samo podpišem sprejemni dokument, ker ga postelja na oddelku že čaka. Zavrnili sem jo in rekel, da ga bom najprej pregledal, da vidim, ali obstajajo razlogi za sprejem. Pa mi je ta oseba rekla, da zahteva za sprejem prihaja iz centralnega komiteja. Odvrnil sem, da naj potem pride ta centralni komite kar dežurat na urgenco in sprejemati bolnike. Nato sem bolnika pregledal in ga nisem sprejel. **Zakaj pa naj bi sploh kdo hotel zdravno osebo spraviti v bolnišnico?**

► Veliko razlogov je. Ko sem bil strokovni direktor KC, me je poklical prijatelj iz kolegija in mi rekel, da gre na dopust, pa nima kam dati tašče, ki ni ravno dobrega zdravja. Odvrnil sem mu, da je ne morem sprejeti, ne da bi jo pregledal, da pa njegovi razlogi za sprejem niso pravi. Kasneje sem začel razmišljati, da je morda stara gospa resno bolna, zato sem prijatelja poklical in mu ponovno predlagal pregled. Ni treba, je rekel, tvoj direktorski kolega ni delal problema in tašča že leži v Kliničnem centru.

Po nekih raziskavah naj bi Slovenci menili, da je v zdravju veliko korupcije. Je to povezano s prakso dajanja

Vrhunec pritiskov sem doživel, ko me je poklical k sebi profesor na Medicinski fakulteti, očetov prijatelj, ki se edini ni odmaknil od naše družine, ko je bil oče v zaporu. Izrekel je stavek, ki me je pretresel: Nima smisla, da se maščuješ zaradi očeta.

daril?

► Dajanja majhnih daril po končanem zdravljenju ne štejem za korupcijo, to pa ne velja za darila ali denar pred zdravljenjem, ki pomenijo korupcijo v najozjemem pomenu besede, saj s tem bolnik želi vplivati na svojo zdravstveno obravnavo. Mislim, da je bilo tega pojava v stari državi zelo malo, današnjega stanja pa ne poznam več dobro. Obstajajo razlogi, da bi bilo lahko take korupcije več.

Zakaj?

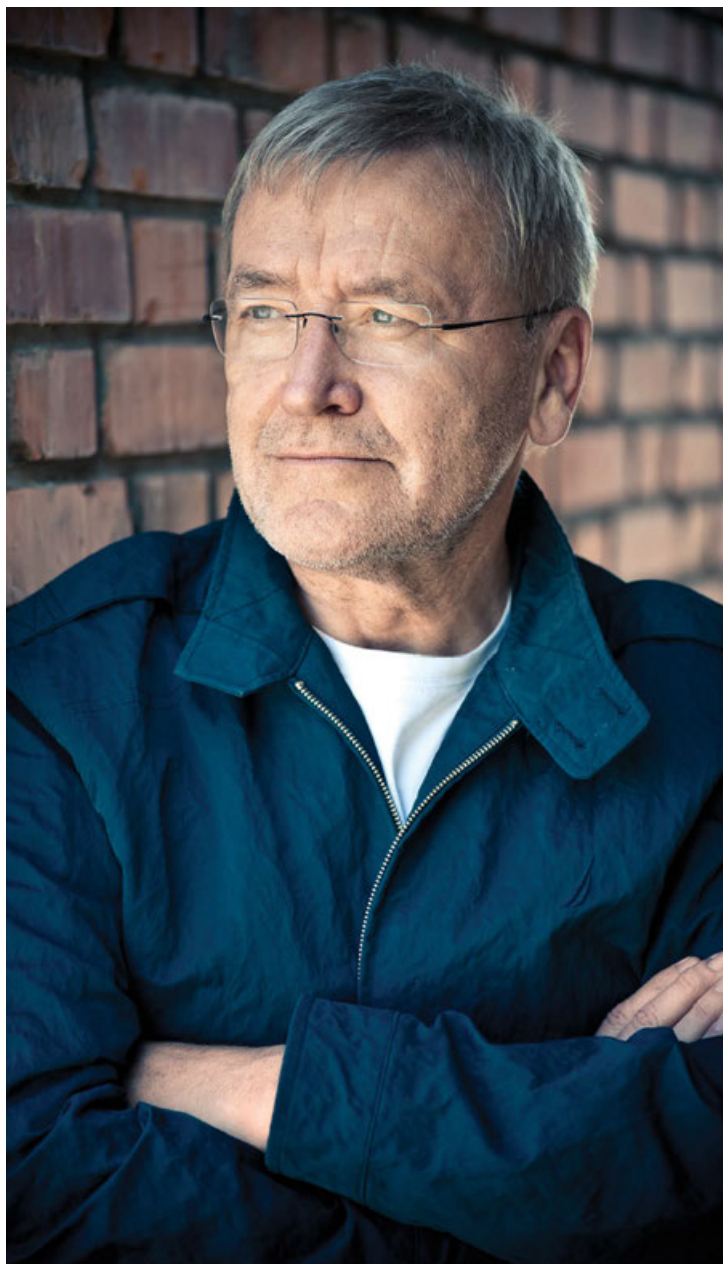
► Možnost, da zdravniki delajo sočasno v javnih zavodih in zasebnih ambulantah, je dopustila novo obliko korupcije: s tem, ko bolnik plača pregled v zasebni ambulanti, si odpre možnost za hitrejšo obravnavo v javnem sistemu. Prav zanima me, kako bi to prakso opredelila Komisija za preprečevanje korupcije. Ob tem pa najbrž niso ravnodušni tudi zdravniki, ki delajo samo v javnem sistemu, vendar nimam nikakršnih podatkov, da so bolj kot nekoč nagnjeni k sprejemanju podkupnin. Mislim, da korupcija med zdravstvenimi delavci ni razširjena, čeprav so ljudje v anketnih odgovorih drugačnega mnenja. Ko pa jih vprašajo, ali so tudi sami že kdaj podkupili zdravnika, je običajni odgovor »ne«, čeprav gre za anonimne ankete. Neprimerno večji izvor korupcije je pri nabavi opreme, materialov in zdravil.

Direktor Zavoda za zdravstveno zavarovanje Samo Fakin pravi, da bo pomanjkanje denarja podaljšalo čakalne dobe, to pa povečalo korupcijo.

► Ni tako preprosto. Revni ljudje nimajo dovolj denarja za podkupnino, bogati posamezniki pa so pripadniki oblastnih ali kakih drugih elit ter so navajeni, da do hitreše obravnave pridejo zastonj. Morda bo res nekaj več korupcije, predvsem pa se bo bistveno zmanjšala dostopnost do zdravstvenih storitev za revnejše sloje. Mimogrede, zdravstvu se pogosto očita, da se ni racionaliziralo, kar ni res. Samo pomislite: v zadnjih nekaj letih je zavarovalnica enostransko znižala cene zdravstvenih storitev za kakih 15 odstotkov, plače pa so se celo zvišale. Kako je bilo to mogoče, ne da bi se zdravstveni sistem zrušil?

Kakšen je odgovor?

► Da je zdravstveni sistem bistveno izboljšal svojo učinkovitost. Ko sem bil mlad zdravnik, so bolniki ležali v bolnišnicah povprečno dvajset dni, danes pa le še pet. Uvajajo se

protokoli zdravljenja, ki zagotavljajo smotrnejšo uporabo zdravil, preiskav in posegov. Velik vir neracionalnosti je tako zavarovalnica, ki ne izrablja dovolj sodobnih plačilnih mehanizmov, ki bi nagrajevali učinkovitost. Največja izguba denarja se dogaja pri javnih razpisih, ki pa ne bi mogli biti tako prežeti s korupcijo, če pri tem ne bi sodelovala tudi oblast. Spomnite se afere z operacijskimi mizami, ki jih je Klinični center dvakratno preplačal. Dokaze, za katere sem si sam prizadeval in katerih kakovost je tožilec javno pohvalil, je generalna javna tožilka Barbara Brezigar za-

vrgla in zadeva ni prišla niti do prvostopenjskega sodišča.

Kaj se v krizi obeta javnemu zdravstvenemu sistemu?

► Saj vidite: Evropska unija klesti socialno državo in podpira privatizacijo z argumentom, da zasebniki pomenijo več izbire. Povsem je prišla pod vpliv kapitala, ki mu je javni sistem ostal še zadnje ne povsem oplenjeno področje.

In to povečuje razslojevanje.

► Seveda, revnim se jemlje denar, da bi bogati, ki so povzročili krizo, postali še bogatejši.

Pričakujete, da bodo bolnišnice varčevale tudi pri tistih, ki so v bolnici

zato, ker nimajo kam iti?

► Ne, pri njih se ne privarčuje veliko. Če bi se bolnišnice napolnile samo s takimi ljudmi, ne bi imele izgube, saj socialni primeri potrebujejo zgolj hrano, streho nad glavo in nekaj nege. Bolnišnice bodo varčevale pri najdražjih materialih in zdravilih, podaljšale se bodo čakalne dobe na nenujne operacije in preiskave. V osnovnem zdravstvu bo najbolj na udaru preventivna dejavnost, za katero je že sedaj premalo posluha. Argument se bo glasil: v času krize ne smemo trošiti denarja za zdrave ljudi, da bi ostali še naprej zdravi. Naj za to poskrbijo sami.

So to storitve, ki jih bodo prevzeli zasebniki?

► Samo nekatere med njimi: to so enkratne storitve, pri katerih so stroški predvidljivi in s katerimi se da zaslužiti: diagnostične preiskave, dializa, nekatere operacije. To imenujemo pobiranje smetane. Ne znam si predstavljati nobene zasebne bolnišnice, ki bi prevzela zdravljenje bolnikov z rakom, saj je to po vsem svetu drago in nedobičkosno. Obubožanemu javnemu sistemu bodo ostali najtežji primeri in kronični bolniki. In seveda najrevnejši državljani, ki pa jih bodo tisti, ki bodo v zasebnem sistemu zmogli plačati preiskave in bodo hitreje prišli do diagnoze, izrinili na rep čakalne vrste.

Koliko je smiselno, da država poseže z zakoni, ki omejujejo zdravju škodljivo vedenje? Češ, če bodo ljudje bolj zdravi, bo strošek zdravstva manjši.

► Mislim, da bi taki zakoni morali biti izjema, pa čeprav se najbrž dozdeva, da sem z zakonom na področju kajenja in uživanja alkohola ravnal nasprotno. Kajenje in alkohol sta res razloga za izjemno ravnanje, saj ne škodujeta le odvsniku, temveč tudi njegovi bližnji okolici in vseh družbi. Vendar tudi v tem primeru zakoni ne smejo prepovedovati, temveč omejevati in zmanjševati možnosti, da bi mladi ljudje začeli piti in kaditi. Absolutno tudi nasprotujem temu, da bi zasvojenec kaznovali tako, da bi morali plačevati stroške zdravljenja, ko zaradi odvisnosti zbolijo. Ne gre samo za to, da so v času bolezni praviloma tudi socialno in ekonomsko uničeni in da je edini finančni ukrep, ki je smiseln, podražitev teh izdelkov, tako da za svoje bodoče zdravljenje prispevajo ta-

Spomnite se afere z operacijskimi mizami, ki jih je Klinični center dvakratno preplačal. Dokaze, za katere vam sem si sam prizadeval in katerih kakovost je tožilec javno pohvalil, je generalna javna tožilka Barbara Brezigar zavrгла in zadeva ni prišla niti do prvostopenjskega sodišča.

31

krat, ko še imajo denar. Gre predvsem za to, da država ne sme razlikovati, po kateri poti je nekdo postal bolnik, in ne sme nekaterih, ki so si zdravje napravili lahkomišelnost, pustiti umirati na cesti. Kaj zlahka bi se lahko zgodilo, da bi za tako lahkomišelnost razglasili tudi debelost ali poškodbe pri športu, da ne govorim o tem, da nam bo znanost v prihodnosti pokazala, da živimo tvegano še zaradi marsičesa drugega. Predstavljajte si, da bi ob sedanjem naraščanju informiranosti, ki nam bo to kmalu omogočila, začeli finančno preganjati državljane, ki uživajo preveč živalskih maščob, ob tem, ko jih s cenami hrane potiskamo v to, da jedo nezdravo!

Ste torej proti davku na sladke pijače?

► Ne, ker s tem ljudi preusmerjamo nazaj k vodi, ki je najbolj zdrava in bistveno cenejša. Bilo pa bi narobe, da bi podražili drugo nezdravo hrano, na primer meso, saj je zdrava hrana – sadje in zelenjava – dražja in bi s tem diskriminirali revne, ki se s to hrano vsaj nasitijo. Tu bi morali ravnati obratno, z ustreznimi ukrepi bi morali vsaj na daljši rok doseči, da bi se zdrava hrana pocenila.

Se bojite, da bi ljudje namesto soka kupili pivo?

► To že zdaj počnejo, saj je cenejša. Poleg tega naj bi ta davek ciljalo na tiste pijače, ki niso nič drugega kot sladkana voda z umetnimi okusi. Res je naravnost tragično, da je toliko ljudi prenehalo piti vodo iz pipe; tudi to je dokaz, kam pripelje propaganda, ki jo poganja pohlep. Ampak res pa je, da imamo tudi na tem področju nedoslednosti, ki so posledica koruptivne politike. Kot minister sem si prizadeval, da bi v šolske kuhinje uvedli posneto mleko, vendar je naša država na podlagi evropske zakonodaje začela subvencionirati polnomastno mleko, posneto pa je postalo znatno dražje. Pretežno predebeli evropski otroci tako v šoli samo z mlekem pojedjo poldrugi kilogram masla na leto. Kot da bi se kdo zaklel, da je treba vso mast v mleku pojesti, pa čeprav bi jo zanesljivo lahko predelali v kaj drugega.

Govorite o upiranju diktatu Evropske unije, kar je zdaj precej bolj priljubljeno kot takrat.

► Vprašanje polnomastnega mleka, ki sem ga odprl tudi v Bruslju,

so gladko preslišali, več uspeha, čeprav začasnega, pa sem imel pri upiranju Bolkesteinovi direktivi o svobodnem pretoku blaga in storitev. Letos se bo, sicer v precej spremenjeni različici, uveljavila tudi na področju zdravstva in bo imela škodljive posledice: še bolj bo razslojila ljudi. V četrstoletnem približevanju Evropi in kapitalističnemu družbenemu sistemu sem imel priložnost spoznati, da so družbeni odnosi na Zahodu daleč od idealnih. Ravnotežje med delom in kapitalom se je po padcu berlinskega zidu spremenilo v prevlado kapitala, ta nas poganja v pretirano produkcijo dobrin, ki jih moramo seveda pokupiti, zato se je razmahnilo potrošništvo. Življenje, ki ga diktira trg, je nova oblika suženjstva; naša tekmovalnost je namenjena temu, da si lahko omislimo čim več nepotrebnih dobrin, naša svoboda se je omejila na izbiranje modela telefona. Tolažba, da se enako godi tudi državljanom najbogatijih držav, je slaba.

Ob tem je Slovenija v položaju, ko skorajda ne more več zavračati zahtev najmočnejših držav ter finančnih institucij.

► Zakaj ne? Islandija je to storila. Kot laiku na ekonomskem področju, ki skuša razumeti svetovne procese, so mi blizu trditve tistih naših ekonomistov, da je naša kriza prenapihnjena z namenom, da bi Slovenija čim ceneje in z velikim dobičkom končala v rokah tujega kapitala. Seveda z dobičkom za tuji kapital in peščico lokalnih roparjev. Javni in zasebni sektor se je v obdobju Janševe prve vlade zadolževal po šest milijard na leto, skupna vsota za zadnja leta pa ni preslegla dveh milijard. Ali je to premajhen dosežek? Od kod nuja, da je treba prodati celo podjetja, ki prinašajo dobiček? Kaj bo sledilo, ko bo kupnina izginila, kar se bo zgodilo bliskovito hitro? V svetovni tekmi, na katero nekateri naši politiki tako vneto prisegajo, bomo postali vodonosci, izvor cenene delovne sile brez socialnih pravic.

Sprašujete se, ali smo sploh imeli možnost, da se to ne bi zgodilo?

► Mislim, da smo jo imeli. Če na čelu države ne bi imeli politikov tipa Janeza Janše, temveč Nelsona Mandele, in če bi naša podjetja vidili pravi menedžerji, ki bi se trudili za uspeh podjetja, ne pa pohlepneži kratke pameti, ki so podjetje razumeli kot plen, ki ga lahko

oglodajo do kosti.

Ste se kdaj pogovarjali z Bavčarjem o tem, kar se je zgodilo v Istrabenzu?

► Ne. Mislim, da se o tem ne bi hotel pogovarjati z menoj, sam pa mu ob zgolj splošnem in morda tudi populističnem razumevanju tajkunstva ne bi mogel niti pritrditi niti oporekati. Igorja imam še vedno za prijatelja in o njem razmišljam tako, kot bi o družinskem članu, če bi bil obtožen kaznivih dejanj.

Sporne gospodarske prakse so se začele že kmalu po osamosvojitvi, in kot ste rekli, ste na svoji koži kmalu zaznali ponavljanje starih praks ...

► Pa ne v tem kontekstu. Direktorji v nekdanji Sloveniji niso tako ravnali s podjetji in niso bili milijonarji. Z novim družbenim redom smo uvozili nove modele obnašanja. Prej smo poznali politično kadrovanje, nesposobnost, klientelizem in nepotizem, vendar si korupcije in kraje v tolikšnem obsegu, kot se dogaja danes, nismo znali niti zamisliti. Če bi se to dogajalo tudi takrat, bi zanesljivo imeli kakšne podatke o tem. Pa jih nimamo.

Niste dolgo zdržali brez politike. Pet let je, odkar ste šli iz LDS, zdaj pišete program za novo stranko.

► No, kot pisec programov ali – če ni preveč samoljubno – kot intelektualca, ki skuša vplivati na javno mnenje, sem v politiki ves čas. Štejem si za zaslugo, da sem med prvimi opozarjal na nevarnosti neoliberalizma. In tudi to, da sem mnogo Slovencev osvestil o nepravilnosti dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja in odenkih solidarnosti. Sedaj ima ukinitve tega zavarovanja kar nekaj strank zapisano v svojih predvolilnih programih, vendar v nasprotju z mano niso poskušale ničesar. Letošnji protesti so pokazali, da Slovenci potrebujejo stranko, ki bi varovala in krepila pridobitve socialne države, saj te po drugi svetovni vojni še nikdar niso bile tako ogrožene. Za to stranko v nastajanju z imenom Solidarnost pišem in usklajujem program.

Ste bili morda kot vodstveni delavec v zdravstvu ter kot minister za zdravje občutljivejši za neoliberalistične trende?

► Da. Zdi se samoumevno, saj je javno zdravstvo ključna naloga socialne države. Vendar tako ne razmišljajo vsi zdravniki. Mnogi so se po osamosvojitvi začeli ozirati po

osebnih koristih, ki jih prinaša zasebno zdravstvo, in so se v teh ciljnih hitro poenotili s politikami ekonomisti, ki so zagovarjali neoliberalno ideologijo. V začetnem obdobju nove države, ko so hoteli tudi navadnih državljanov čim prej pozabiti na socializem, z dosežki na področju šolstva in zdravstva vred, so imeli ti zdravniki precejšen vpliv. No, to obdobje je za nami in danes velika večina državljanov zahteva dobro javno zdravstvo in šolstvo ter vse druge attribute socialne države. Strinjam se s tistimi, ki pravijo, da je evropska socialna država zadnja trdnjava, ki jo hoče zrušiti mednarodni kapital.

Glede na to, da se ponovno lotevate politike, očitno menite, da se da to preprečiti.

► V to verjamem zato, ker sedanji neoliberalni koncept ni vzdržan. Vzdržan ni niti ekonomsko, niti socialno, niti okoljsko. Sedanja ureditev, ko celo v času globoke krize denar še naprej teče od revnih k bogatim, vedno bolj ogroža planet. Ista formula se izide samo s kataklizmo, svetovno vojno, ki za ponovni razcvet potrebuje nekaj milijard mrtvih. Zato moramo verjeti, da obstaja alternativna pot, na kateri ne smemo deliti držav in njihovih prebivalcev na zmagovalce in poražence, ampak je treba razvijati sodelovanje in solidarnost na svetovni ravni. Mnogi menijo, da svetovna levica nima dobrega alternativnega odgovora na današnje svetovne probleme. Sam menim, da ima dobro predstavbo o tem, kaj hoče doseči, da pa res nima pravega odgovora, kako naj o drugačni svetovni ureditvi prepriča nosilce moči in kapitala, ki bi radi vztrajali v obstoječem sistemu, dokler bo to možno.

Ampak ravno ti odločajo.

► Da. Prej ali slej bodo ugotovili, da morajo upočasniti razvoj, prenehati v neenakopravnih bitkah premagovati šibkejši od sebe in jim ponuditi pravo možnost, da se jim v vsakršnem smislu – stopnji ekonomskega in socialnega razvoja ter v stopnji razvoja demokracije in varovanja človekovih pravic – približajo. Ali je razmišljanje o miroljubni privolitvi svetovnih elit v nekaj takega res zgolj utopija? Drugačen izhod je svetovna vojna, ki jo bodo sprožile sedanje elite, da bi ohranile obstoječi družbeni red, ali pa revolucija, v kateri bodo te elite končale pod giljotino. ✕

Sandi Češko

Večinski lastnik Studia Moderna ter najbogatejši Slovenec po lestvicah revije Forbes in Manager o predsodkih, prodajanju neumnosti, prekletstvu najbogatejšega Slovenca, partijsko vodeni državi in o usmiljenju

Staš Zgonik, foto Borut Peterlin

Sandi Češko je med tem, ko ga je v Sloveniji večina gledala postrani in se norčevala iz načina prodaje in izdelkov, ki jih je prodajal, zgradil multinacionalno podjetje, ki nagovarja 400 milijonov potencialnih kupcev v vzhodni Evropi, Rusiji in Turčiji. Ne samo prek TV-prodaje, temveč po prav vseh mogočih prodajnih poteh, tudi v ZDA in na Japonskem. Iz grdega račka se je spremenil v belega laboda. A samo v očeh drugih. Sam se ni kaj prida spremenil, zatrjuje. Je pa postal človek z izjemnim pregledom nad poslovnimi trendi in si pridobil spoštovanje svetovne poslovne smetane. Predava na Harvardu, svetuje Microsoftu. Je mentor številnim mladim podjetnikom. O svojem poslu govori z izjemnim žarom in tudi bojevitostjo. *»Smo v areni. Jaz sem gladiator, zveri so moji konkurenti, na tribunah pa sedijo kupci, banke, investitorji, mediji, javnost.«*

Kako ste danes spali?

► Vedno spim dobro. S tem nimam težav. Dobro je, če mi med tednom uspe spati po pet ur. Šest je luksuz. Za vikend pa kdaj potegnem. Imam pa to prednost, da se lahko v trenutku izklopim. Tudi v taksiju lahko za deset minut zaspim.

Spite na dormeu?

► Vsekakor, vmes pa kdaj preizkusim tudi kakšno konkurenčno ležišče.

Koliko izdelkov, ki jih prodajate, tudi sami uporabljate?

► Na začetku smo seveda vse preizkušali sami, danes pa niti ne sledim več novim, ker jih je že nekaj tisoč. Naprav za fitnes ne uporabljam, ker tečem. Prehranskih dopolnil ne uporabljam. Spim na dormeu in vozim naše zlozljivo kolo. Tudi doma imamo nekatere artikle, na primer parni čistilec. Ampak jih sam ne uporabljam. Doma sem dober samo za pomivanje posode.

Koliko pa ste sploh doma?

► Če ravno ne potujem po Aziji ali Ameriki, praviloma poskušam konec tedna preživeti doma. Med tednom pa je bolj težko.

Kakšna je zgodba o začetku Studia Moderna?

► Podjetje je sicer že v 60. letih ustanovil moj oče, »moderni« Studio Moderna pa je nastal leta 1991, ko mi je prijatelj iz Novega Sada predstavil kosmodisk in me nagovarjal, naj ga začnem prodajati v Sloveniji.

Je bila odločitev takrat težka?

► Ko sem ga prvič videl, sem se odzval točno tako kot tipičen racionalni Slovenec. Kako pa lahko ta kos plastike deluje? K sreči me je oče učil, da ne smem biti aroganten, in ga nisem

Če bi mi imeli take reklame, kot jih ima kozmetična industrija, kot jih imajo izdelovalci čistil, bi nam vrnilo 90 odstotkov izdelkov.

34

takoj zavrnil, ampak sem ga dal nekaj prijateljem, naj ga preizkusijo, da bi mu lahko demokratično, na lep način, rekli ne. A na moje presenečenje so me čez dva tedna začeli prijatelji klicati, da ga hočejo naročiti še za svoje sorodnike. Takrat sem si rekli: škodi ne, nezadovoljnim sem pripravljen vrniti denar, poskusimo. A ker še vedno nisem povsem verjel v to zgodbo, sem vodenje posla prepustil ženi in ostal v svojem računalniškem podjetju. Ko pa sem čez nekaj let videl, da njeno podjetje raste hitreje kot moje, sem sklenil, da se je treba pridružiti zmagovalcem, in ji »napisal prošnjo za zaposlitev«.

Računalništvo je bilo vendar takrat izjemno obetaven posel?

► Zelo težko je bilo konkurirati na trgu, ne glede na to, kako dober izdelek ste prodajali. Tu pa je šlo za direktni marketing. Ena na ena. Brez vmesnikov, arbitrov, lobistov. In to me je pritegnilo. Če si dober, boš rezultat videl na trgu.

Kdaj pa se je podjetje za TV-prodajo, ki je bilo tarča posmeha in parodij, spremenilo v multinacionalko?

► Bane Brkljač, prijatelj, ki mi je predstavil kosmodisk in je v Slovenijo pobegnil pred vojno, se je takrat udeležil konference o direktnem marketingu v Londonu, da bi ga prodal še komu. A namesto da bi on prodal kosmodisk, so oni njemu prodali svojo zgodbo, češ, če znate prodajati kosmodisk, znate prodajati vse. Najprej seveda o tem nisem hotel nič slišati, ker je imela TV-prodaja takrat status prevarantstva. Še kriminalci so imeli malo več ugleda. Prav v tem času pa so v Sloveniji ustanovili POP TV in Bane se je poskušal dogovoriti za sodelovanje. Za razmeroma ugodno ceno smo dobili trikrat po šest minut programskega časa na dan. Le nekaj mesecev za tem so nas poklicali ameriški lastniki, češ da odpirajo TV-postajo na Slovaškem in ali nas zanima sodelovanje tudi tam.

To je bil začetek internacionalizacije. Pol leta za tem so odpirali postajo na Poljskem in smo šli tja ...

Torej je Studio Moderna multinacionalka po naključju?

► V svetu se vedno odvijajo neki trendi. Če pravi čas stopiš zraven, ti lahko uspe. Tudi največji, na primer Bill Gates in Steve Jobs, so izkoristili priložnosti novih tehnologij. Izkoristili smo trend.

V Sloveniji hude konkurence niste imeli. Pa drugod?

► Zelo hudo. S tem poslom se ukvarjajo velike prodajne in medijske korporacije. Le v Sloveniji se do tega obnašamo vzvišeno. Včasih je to sicer dobra stvar, ker te podcenjujejo. Odločili smo se, da bomo drugačni od drugih v dveh stvarih. Od vzhodnih konkurentov bomo boljše tako, da bomo vpeljali zahodne standarde, od zahodnih pa tako, da bomo vse funkcije ohranili v podjetju in tako zagotavljali najvišjo možno kakovost ter decentralizacijo, kar nam je omogočilo večjo fleksibilnost od korporacij, ki so vse posle vodile z enega mesta. Ta decentralizacija je sicer vodila do kaosa, a smo se še pravi čas odločili, da nadzor digitaliziramo. S tem pa smo digitalizirali tudi informacije, ki smo jih lahko na enostaven način delili s kolegi v podjetju, in to je bila in še vedno je naša velika prednost. Preden ugotovim, da imamo kje problem, ga že kdo rešuje.

Vas je bilo kdaj sram, da se ukvarjate s TV-prodajo, glede na sloves, ki ga je imela?

► Ne. Seveda sem kdaj čutil pritisk splošnega prezira. Ko pa smo začeli prodirati na tuje trge in smo se morali boriti z velikimi konkurenti, sta se pojavili svoboda in totalna samozavest. Zato sem, kar se tiče posla, veliko raje v tujini. V Sloveniji se o tem ni mogoče pogovarjati. Kot bi govoril kitajsko.

Bi rekli, da vam je prav slab ugled TV-prodaje dal čas za miren razvoj? Ker bi bilo druge sram, če bi se ukvarjali s tem?

► Nikoli nismo imeli miru. Ves čas so nas pregledovali, verjetno je malo podjetij obiskalo toliko inšpektorjev kot nas, ne glede na to, kdo je bil na oblasti. Denarja v bankah nismo dobili, po enormnih obrestnih merah smo si ga sposojali na sivem trgu. Edini mir nam je prineslo dejstvo, da smo se, ko smo delali, osredotočili izključno na to, ne pa na povezave. Čas smo vlagali produktivno, v znanje, ne pa v ustvarjanje povezav in lobiranje. Hodili smo po robu in to nas je izbrusilo.

Kako pomembno je za vas, da ima izdelek, ki ga prodajate, v resnici lastnosti, ki jih oglašujete?

► Izbiramo, kar je najboljše na trgu, v kar verjamejo in kar tudi sami preizkusimo. Iz vašega vprašanja vejejo predsodki. Prodajati

pojočo ribo je pač neumnost. Prodajati sladkano in pobarvano vodo pa ni neumnost? Če bi mi imeli take reklame, kot jih ima kozmetična industrija, kot jih imajo izdelovalci čistil, bi nam vrnilo 90 odstotkov izdelkov. Prisiljeni smo v samoregulacijo. Če pretiravamo z obljubami ali pa je sama kakovost izdelka slaba, nam bodo vrnilo polovico izdelkov. In to je taka kazen, da ne potrebuješ nobene inšpekcije.

Najbolj mi je ostala v spominu neka zapestnica, ki naj bi izboljšala ravnotežje. Za moje pojme čisti nateg.

► Šlo je za neko magnetno zapestnico. Teorije so takšne in drugačne. Bile so analize, da naj bi pomagala pri počutju. To smo pač dali na trg, in dokler je bilo povpraševanje, smo izdelek pač prodajali.

Omenili ste, da se vam je že zgodilo, da ste morali vrniti tudi 50 odstotkov kupnin za neki izdelek. kateri?

► Pri enem naših prvih izdelkov, posodi DryCooker. Kupovali smo ga od Američanov, uvozili pa smo ga iz Kitajske. Ko se je približno milimeter debela pločevina srečala z našim plinom, ki gori z višjo temperaturo, so se te posode zvile kot palačinke. Od takrat smo bolj pozorni na to, od kod so naši izdelki. Šli smo v Italijo in tam kupili dva milimetra debelo posodo. Vsa naša konkurenca je goljufala še naprej. A danes smo mi edini, ki to posodo še vedno prodajamo. Izdelke, ki jih prodajamo pod našimi blagovnimi znamkami, danes večinoma proizvajajo v Evropi.

Slovenija pa tega ni sposobna ponuditi?

► Ne. Izdelkov široke potrošnje, ki jih večinoma prodajamo, v Sloveniji ne delamo. Pa še nekonkurenčni smo. Ko smo iskali izdelovalca ležišč Dormeo, sem šel v Meblo Jogi, da bi se dogovorili. Dali so mi ponudbo, enkrat višjo od italijanske. Ogromno pa sodelujemo s slovenskimi inovatorji. Vsa zasnova našega zložljivega kolesa je bila narejena v Sloveniji, rezalnik Nicer Dicer je bil zasnovan in na začetku so ga celo izdelovali v Sloveniji, slovenska podjetja vključujemo v zagotavljanje informacijske podpore. Največ izdelkov pa dobimo iz Italije, Belgije, Avstrije in Nemčije.

Ste se kdaj vprašali, koliko ste »kri- vi« za propad Mebla Jogi, ker ste prevzeli dobršen del trga z ležišči? Mimogrede, kakšen tržni delež dejansko ima Dormeo?

► Rekel bi, da okoli 50-odstotnega.

Na prvi pogled smo zelo krivi, v resnici pa prav nič. K nam bi lahko prišel tudi kakšen italijanski ali avstrijski konkurent in povzročil enake učinke. Pri Meblu so pač zaspali. Ni dovolj samo proizvajati, treba se je prilagoditi okoliščinam poslovanja. Naša konkurenčna prednost ni toliko izdelek sam. Vsak lahko danes naredi kakovostno ležišče. Naša prednost je v storitvi. In to je tisto, kar je res težko posnemati. **Ste trgovec. Kakšno usodo napovedujete Mercatorju?**

► Nimam kristalne kroglice. Vse je odvisno od novih lastnikov in njihove strategije. Škoda se mi zdi tako veliko podjetje tako poceni prodati, a z vidika bank je bila poteza pravilna. Je pa seveda vprašanje, zakaj v Sloveniji rešujemo banke. Če nimaš več lastnega gospodarstva, tudi lastnih bank ne potrebuješ. Slovenske blagovne znamke bomo očitno razprodali. Zakaj ni raje Mercator kupil Konzuma? Zakaj ni Droga Kolinska kupila Atlantic Grupe? Denarja je v svetu dovolj. A šel bo tja, kjer imajo boljše menedžment, ki mu zaupa, da je sposoben projekt dobičkonosno izpeljati. Očitno ima danes hrvaški menedžment na svetovnih trgih veliko večji ugled od slovenskega.

Ste kdaj razmišljali, da bi se sami spustili v reševanje katerega od slovenskih podjetij v težavah. Bi lahko na primer rešili Peko?

► Ne bi znal. Mi obvladamo naš posel in danes je potrebna visoka stopnja specializacije. Moraš biti najboljši na svojem področju, da obstaneš in rasteš. Še nekaterih funkcij znotraj podjetja ne obvladam do potankosti. Tudi Iztok Čop ne more kar začeti boksat.

Kako pa sploh gledate na reševanje podjetij, ki so zaradi nekonkurenčnosti zabredla v težave? Ni to zgolj odlaganje problema?

► Slovenija je glede tega zelo čudna. Reševati je treba podjetja, mi pa rešujemo lastnike podjetij. Celoten sistem je bil osredotočen samo na to. Ko je v Nemčiji zašlo v težave primerljivo podjetje kot Mercator – Karstadt Quelle –, je država vanj poslala upravitelja, ki je najprej zaščitil interese zaposlenih in upnikov. Nihče ni izgubil službe, prodaja ni padla. Likvidirana je bila najstarejša zasebna banka v Nemčiji, ena najbogatejših Nemk pa je bankrotirala. Pri nas pa so lastniki podjetij prek medijev in poli-

Katere so najuspešnejše države v Evropi? Tiste, ki imajo najvišje davke, najmočnejše sindikate in močno državo. Problem je v tem, da davki pri nas odtekajo v zasebne žepe.

36

tike razširili prepričanje, da je bankrot konec podjetja. Bankrot podjetja je samo konec ene lastniške zgodbe. Devet od desetih podjetij, ki bankrotirajo, na Zahodu posluje naprej. Z novimi lastniki.

Kako se je spreminjala struktura vaših prijateljev z rastjo vašega premoženja?

► Če mislite moje osebne prijatelje, praktično nič. Še vedno praznujemo rojstne dneve in obletnice z isto ekipo kot pred 30 leti. Sicer pa me v Sloveniji ne boste videli na nobeni zabavi, sprejemu za visoko družbo. Nikoli nisem čutil potrebe, da bi si prijatelje pridobival po merilu prepoznavnosti.

Prezirate te ljudi?

► Ne, z njimi se enostavno ne ukvarjam. Ne vem, o čem bi se pogovarjal na takih dogodkih. To so pogovori, ki me ne zanimajo.

Kakšni?

► Saj veste, v vsaki visoki družbi je veliko govoric, tračev, pa tudi lobiranja in sklepanja poslov. A sam na tak način ne morem poslovati. Do bro se počutim med svojimi prijatelji, med normalnimi ljudmi. Če se je treba pretvarjati in se postavljati, se ne počutim dobro. Pa nočem biti aroganten. To pač ni moj svet.

Torej vas denar ni spremenil?

► Zagotovo se življenje nekoliko spremeni, a nimam ne vikenda, ne jahte ali česarkoli, kar bi lahko pomenilo neki statusni simbol. Res pa imamo precej udobno hišo.

Kakšen luksuz pa si vseeno redno privoščite?

► Gremo lahko na dopust, kaj dobrega pojemo. Nič ekstremnega. **Imate kakšne načrte glede porabe svojega denarja v prihodnosti?**

► Ves moj denar je v poslu, pravzaprav ga je v poslu še več, ker imamo še vedno kredite. Denar je pač sredstvo, ki ti omogoči uresničevanje sanj. Problem podjetnikov pa je, da so sanje vedno večje od finančnih zmožnosti. Denar, ki sem ga zaslužil, sem vedno vložil v posel. Na vsak zaslužen evro najraje vzamem še evro in pol kredita. To je moj hobi, moj način življenja, ki je seveda nekoliko tvegan.

Ste odvisnik od tveganja?

► Ne bi rekel. Obstajajo izzivi, ki se jim enostavno ne moreš in ne smeš upreti.

Nekateri bi se v potrebi po tveganju raje odločili za ekstremne športe. Vas mika?

► Ne. Tudi z igrami na srečo se ne ukvarjam, čeprav imamo velikokrat konference v Las Vegasu. Ampak to me ne pritegne, ker imam dovolj adrenalina v poslu. Predaleč sicer ne smeš iti, tudi zaradi zaposlenih. Včasih si moraš odrezati prst, a preživiš.

Ste zaupljivi?

► Sem, nekateri bi verjetno rekli, da sem naiven. Sem se pa naučil, da se je treba tudi zelo hitro odzvati in odrezati. Ne smeš pa se preveč zabarikadirati. Treba je biti odprt in znati prenesti udarce.

Kljub vašemu premoženju ...

► Mojega premoženja ni veliko. Vse je v podjetju. Če me vprašate, kolikšno je moje premoženje, je to enako, kot bi me vprašali, kolikšna je hitrost mojega kolesa. Tolikšna, kolikor hitro lahko poganjam pedala. Lahko tudi padem. Moje premoženje so pač nekako ovrednotili, a to je stvar trga, če bom podjetje kdaj prodajal. No, en delež sem že prodal in pokazalo se je, da neka vrednost v podjetju seveda obstaja.

Kljub vašemu premoženju se zavzimate za večjo družbeno enakost ...

► Ne toliko enakost kot uravnoteženost.

Se vam zdi, da je vaše premoženje dovolj obdavčeno?

► Vsi govorijo, da so problem Slovenije visoki davki, sindikati in močna država. Katere pa so najuspešnejše države v Evropi? Tiste, ki imajo najvišje davke, najmočnejše sindikate in močno državo. Problem je v tem, da davki pri nas odtekajo v zasebne žepe, na Danskem pa v izobraževanje in socialno varnost. V tem je razlika. Takoj sem za višje davke, a ob pogoju, da bi prej povečali transparentnost sistema prerazporeditve, da bi se videlo, kam gre denar. Tega pa pri nas ni in to je naša največja rak rana. Smo ena najmanj transparentnih držav.

Ste jezni?

► Seveda sem. Leta 1991 smo se, namesto da bi šli naprej, vrnili 50 let v preteklost. Po drugi svetovni vojni smo imeli centralnoplansko ekonomijo in smo se odločili za elektrifikacijo države, da bi ustvarili možnosti za razvoj gospodarstva. Kasneje se je z razvojem predelovalne industrije ter vlaganjem v blagovne znamke v Sloveniji vzpostavljala tudi nekakšna pluralnost in sistem si je začel prizadevati za

neko minimalno legitimnost. Po osamosvojitvi pa smo se spet odločili za centralnoplansko »elektrifikacijo«. Zgodovina se je ponovila kot farsa. Z lastnim denarjem in krediti smo začeli graditi avtoceste. Denar za svojo prihodnost smo zazidali v zemljo. In za centralno distribucijo nacionalne akumulacije smo spet dobili politično partijo, ki je bila pač razdeljena na frakcije – LDS in SDS. Nobene pluralizacije ni več. Vsa moč je šla v roke političnih elit in njihovih pritožnikov. Zato sem jezen. In zato danes v Sloveniji nimamo kadrov. Tisti, ki so obstajali, so bili marginalizirani. Smo edina država v Evropi, katere gospodarstvo je močno izvozno usmerjeno, odprto v svet, pa imamo vseeno krizo. Ker smo prav tem podjetjem vzeli kisik. Raje smo gradili avtoceste.

Med frakcijami partije niste omenili stranke SD, katere član ste.

► SD je imela pri tem marginalno vlogo. Stranka in njeni kadri se tudi ne pojavljajo v velikih aferah.

Vsaj pri TEŠ 6 se zdi, da to vseeno ne drži povsem.

► V SD sem ostal iz povsem načelnih razlogov. Nisem želel spreminjati svojih stališč in svojih načel, ne glede na vse.

Vam je članstvo v breme?

► Nikoli mi ni bilo. Nekateri bi sicer to radi prikazali kot breme.

Kaj pa je doslej najbolj zamajalo vaše zaupanje v stranko?

► Ah, pustiva to. O svoji stranki ne morem govoriti slabo.

Se vam zdi prav, da ste najbogatejši Slovenec? Bi bilo z vidika Slovenije bolje, če bi bil to ustanovitelj kakšnega računalniškega ali biotehnoškega podjetja?

► Spet operirate s predsodki. Ta slovenska socializacija je res brutalna. Ko so me leta 2009 poklicali s Financ in mi povedali, da mi bodo podelili nagrado za izjemne dosežke, sem jim dejal, da so pa zelo pogumni, da so izbrali mene. Urednik Peter Frankl pa mi je odgovoril, da se mu zdi zelo pomembno pokazati, kakšne so danes možnosti za svetovni prodor tudi na področju storitvenih dejavnosti. Želel je razbiti predsodek. A to takrat nikogar ni zanimalo. Dokler me revija Manager ni oklicala za najbogatejšega Slovenca, nikogar ni zanimalo, s čim se ukvarjamo. Pa nobenega intervjuja nisem zavrnil. In za nobenega nisem plačal. Prav-

zaprav mi povsem ustreza, da ho- dim po samostojni poti in me pu- stijo pri miru. Vsakič, ko se izpostaviš, zmotiš koga iz struktur, ki vodi- jo državo.

Je torej vaše vodilno mesto na lestvici prekletstvo?

► V življenju pač vzameš, kar pride, in se s tem spoprimeš. Tega si nisem želel, ne bi pa rekel, da gre za prekletstvo. Ni mi bilo všeč, da bom postal sinonim za nekoga, ki je obogatel v Sloveniji, kjer si je tako veliko ljudi premoženje nakopi- čilo na netransparenten način. Sem pa zadovoljen, da sem tudi to preživel in da me ljudje, s katerimi se družim, ne obravnavajo kot ho- dečo denarnico, ampak kot običaj- nega človeka.

Pa kljub temu veliko pomagata?

► Kar precej. Posebej v teh časih. Grozljivo je, ko prebiraš prošnje za pomoč, s katerimi se ljudje obrača- jo na nas. Čeprav bi morali sred- stva za donacije zmanjševati, jih povečujemo.

Torej je v poslu vendarle tudi pro- stor za usmiljenje?

► Moraš ga najti. Usmiljenju se si- cer skušam izogibati, res pa je, da kdaj ni prav nobenega drugega raz- loga za donacije ali pomoč. Po- skušamo pa čim več pomagati s svojim znanjem, časom in poveza- vami. Nočem samo napisati čeka in si s tem kupiti odpustek za mo- rebitne slabe stvari, ki sem jih na- redil.

Koliko je uspeh vašega podjetja od- visen od vas? Menite, da bi lahko enako uspešno poslovalo, če se jutri umaknete?

► Saj poznate izrek, da nihče ni nenadomestljiv. Vsak podjetnik pa si seveda predstavlja, da ima kakšne posebne lastnosti. Vendar pa ima- mo v našem podjetju toliko talen- tov, da tudi če me jutri povozi avto- bus, sem prepričan, da bi se našel kdo, ki bi zadevo lahko peljal na- prepj. Je pa pomembno vedeti, da Studio Moderna ni rezultat nekega strateškega načrtovanja in vizije, temveč tega, da smo želeli biti naj- boljši v stvareh, s katerimi se ukvarjamo. Najslabša stvar, ki jo lahko storite v poslu, je, da se vda- te predsodkom, kot na primer da kosmodisk že ne more učinkovati ali da v TV-prodaji ni prihodnosti ... Če ne bi dopustil, da me odnese veter sprememb, te zgodbe ne bi bilo. ✕

NE PONUJAMO NIČ MANJ, KOT SI ZASLUŽITE!

SKRB, PREDANOST IN ZANESLJIVOST,
100% POSLUH ZA NAŠE KOMITENTE,
KONKURENČNE STORITVE BANKE
Z NAJVIŠJO BONITETNO OCENO
IN EDINSTVENI **PAKET DOBRODOŠLICE**
Z **DEPOZITOM** S **4 % obrestno mero.**

PONUDBA
VELJA DO
31. 8.

Pokličite našega svetovalca na **080 13 18** in se dogovorite za sestanek.
Veseli bomo vašega obiska in vam z veseljem predstavili ponudbo.

Ponudbo si lahko ogledate tudi na www.banka-koper.si/dobrodošli.

BANKA KOPER

Z vami gledamo naprej.

Gari Kasparov

Šahist Gari Kasparov je bil celih dvajset let na prestolu šahovskega sveta. O poeziji, Rusiji, aretaciji, otrocih ... In seveda o šahu.

Ksenija Horvat Petrovčič, foto Marko Pigac

Gari Kasparov ali Gari Kimovič Wainshtein je že pri 16 letih postal svetovni mladinski šahovski prvak in je bil svetovni prvak od 1985 do 1993. Njegovo šahovsko življenje je en sam presežek. Njegov prvi dvoboj proti svetovnemu prvaku Anatoliju Karpovu je bil najdaljši v šahovski zgodovini. Po 48 partijah je bil prekinjen, šest mesecev kasneje pa je zmagal in tako postal najmlajši svetovni prvak. Položaj svetovnega prvaka je dejansko izgubil šele leta 2000 v boju proti Rusu Vladimirju Kramniku. Na pogovor, ki ga v nabito polni mariborski Kazinski dvorani snema ekipa RTV, pride Gari Kasparov s polurno zamudo. S spremstvom. Predstavijo mi ga v improvizirani garderobi. Sede za maskirno mizico in maskerki deset minut ne nameni niti besedice. Ko hodiva proti dvorani, izmenjava nekaj ruskih stavkov in vljudno mi pove, da se mu moja ruščina ne zdi tako zelo slaba. Strinjava se, da je poezija ruskega barda Vladimirja Visockega nekaj posebnega. Kasparov je hladen, zbran in miren. Sama imam tremo. Videla sem preveč televizijskih intervjujev, v katerih Kasparov naveličano in zelo nedvoumno pove moderatorjem, da postavljajo dolgočasna in nerelevantna vprašanja. Ko seveda za okroglo mizico, ga potrpežljivo občinstvo pozdravi kot zvezdnika.

Dober večer, g. Kasparov. Veselim se pogovora o šahu, politiki in o vsem drugem ... če seveda je še kaj drugega ...

► ... seveda je še kaj drugega ...

Začniva torej. Ura je 17 ...

► Ups ... Pozno je. Oprostite za zamudo.

Nič hudega. Uro sem omenila zato, ker me zanima, koliko šahovskih partij ste odigrali, preden ste prišli na ta pogovor.

► Danes? Danes sem predvsem podpisoval knjige.

Res? Živim namreč v globokem prepričanju, da je šah odvisnost, da se šahist, ki je bil dvajset let v samem vrhu svetovnega šaha, zjutraj najprej nagne nad šahovnico in igra. Torej se motim?

► Danes večina šahistov zre v računalniški zaslonski svet, ne v šahovnico. Upoštevati morate, da šaha ne igram več poklicno. Poznam poteze in ne potrebujem šahovnice, da bi razmišljal o šahu. Včeraj sem spremljal otroke, ki so igrali na turnirju, posebej pozorno sem sledil tistim, ki jih poznam. Danes nisem igral šaha. V hotelski sobi bom morda vključil računalnik, ampak najbrž ne. Ne vem, ali je prav, da o šahu govorite kot o odvisnosti.

Po slovitim dvoboju med izraelskim šahistom Borisom Gelfandom in trenutnim šahovskim svetovnim prvacom, Indijcem Višvanatanom Anandom, se je razvnela zanimiva razprava. Vi ste trdili, da je Anandu primanjkovalo zbranosti, s tem pa tudi natančnosti. Mnogi so se spraševali, ali je bila kritika Garija Kasparova umestna in upravičena. Očitno so vaše besede v šahovskem svetu še vedno izredno vplivne ...

► Mislim, da lahko kritiziramo drug drugega. Če lahko kritiziram Putina, lahko tudi Ananda. Mislim, da so njegove partije v zadnjih nekaj letih senca tega, kar sem spremljal pred desetimi, dvajsetimi leti. Nesprejemljivo je to, da svetovni prvak v štirih letih ni zmagal niti

Lahko bi rekli, da Obama vpliva na ameriški tisk, Putin pa ruski tisk nadzira. To je bistvena razlika. Najin pogovor bo objavljen na slovenski televiziji. V tej državi mi bodo torej ljudje lahko prisluhnil, na ruski televiziji pa nisem nastopil šest let.

Ksenija Horvat Petrovčič in Gari Kasparov med pogovorom v Mariboru/Foto: Marko Pigac

na enem turnirju. Izgubil je nekaj odločnosti, strasti do šaha in do zmage, s tem pa tudi nekaj zbraniosti. To se mi zdi žalostno. Tega o nekdanjem kolegu nisem povedal z veseljem, a to je dejstvo. Nenavdno se mi zdi, da sta svetovni prvak in njegov izzivalec v 21. stoletju stara več kot 40 let. Svet je vse mlajši, toda za naslov sta se merila šahista, stara 42 in 43 let, najstarejša finalista doslej. To ne odraža šahovskega razvoja. Nimam se za varuha šaha, vendar ne morem molčati o zdajšnjih kriznih razmerah v šahu.

Bi lahko rekli, da današnji šah ni več tako prefinjen in lep, kot je bil v vaših časih?

► Sem le pet in šest let starejši od Gelfanda in Ananda, vendar sem začel zgodaj, zato sodim v prejšnjo šahovsko generacijo. Če pogledamo Magnusa Carlsena in Levona Aronjana, prvega in drugega šahista na svetovni šahovski lestvici, ne morem reči, da so njuni obračuni manj natančni in manj kakovostni od mojih partij s Karpovom. Nenehno opevamo stare dobre čase. Zdi se nam, da je bilo nekoč bolje. Šah je žal nazadoval. Moji obračuni s Karpovom ali obračuni Spaskija in Fischerja so bili odmevni. To je

treba pripisati tudi političnim razmeram. Pomislite: Fischer-Spaski, hladna vojna, ZSSR-ZDA. Dvoboj je presegal šahovski okvir. Kasparov-Karpov, staro in novo, Sovjetska zveza, perestrojka, novo razmišljanje in odpiranje navzven. Šahu se ni uspelo prilagoditi sodobnemu svetu, ki nima več političnega ozadja. Če koga danes vprašam, kdo je svetovni šahovski prvak, nihče ne ve, da je to Višvanatan Anand.

Kaj se je zgodilo s šahom, ko je izgubil razsežnost pomembnega političnega dogodka?

► Za šah bi bilo naravno, da postane igra, umeščena v novem okviru športa, kulture, izobraževanja, vendar nam to ni uspelo. Šah je šport, vendar je precej zapletenejši in vznemirljivejši, da bi ga tako ozko opredelili. Ne more se kosati s telesnimi športi, zato bi moral najti svoj prostor nekje vmes, na stičišču. V sodobnem svetu si odvisen od pokroviteljev. Pokroviteljstvo je odvisno od trženja zgodbe. Kakšna je zgodba šaha? Nismo nogomet, ki se mu sploh ni treba tržiti, saj je povsod najpriljubljenejši, zato moramo imeti zgodbo. Žal šah v zadnjih dvajsetih letih ni bil najbolj zanimiv. Zgodbo šaha krojijo Med-

narodna šahovska zveza, njen predsednik gospod Iljumžinov in različni spori, zaradi katerih ima šah slab sloves in se mu korporacije izogibajo. Predstavljajte si, kaj se zgodi, ko potencialni pokrovitelj išče informacije o šahu in na spletu najde Mednarodno šahovsko zvezo in lik Iljumžinova, ki trdi, da je spoznal vesoljce, visoko na seznamu uglednih srečanj pa sta še srečanji z nekdanjima predsednikoma Libije in Sirije. Predstavljajte si, kolikšne so potem možnosti, da se Google, Intel ali Coca-Cola približajo šahu?

V svoji knjigi pravite, da šah zrcali družbene razmere. Navajate Frančiška Philidorja, ki v prelomnem obdobju pred francosko revolucijo zaznava, da so kmetje duša šahovske igre. Opisujete znamenito šolo Mihaila Botvinnika, ki se je opajala z vzponom sovjetske znanosti. In če dodam sama, nad vse zanimivo je tudi obdobje Garija Kasparova in njegovih drznih šahovskih potez, ki so morda napovedovale demokratične spremembe. Kaj pa danes? Kako današnji šah zrcali družbo, v kateri živimo?

► Hvala za to vprašanje. Je zelo dobro, saj kaže tudi na to, da je šah izgubljen. Niste omenili le tega, da

šah zrcali neko obdobje, ampak tudi imena ljudi, ki zagovarjajo neko teorijo ali koncept. Omenili ste Philidorja, Botvinnika, lahko bi govorili o Talju, Karpovu ali Kasparovu. Kot sem že omenil, danes ni posameznika, ki bi posebej šah. Pomembno je nekaj drugega, namreč realnost današnjega sveta.

Kakšna pa je današnja realnost?

► To vprašanje ni pomembno le za šah, ampak za ves svet. Včasih smo imeli hladno vojno, vesoljsko tekmo, obračun dveh sistemov in velika pričakovanja. Nato smo imeli perestrojko, padec berlinskega zidu in spet velika pričakovanja. In kaj imamo danes? Kakšna so zdajšnja pričakovanja? Kaj odločilno zaznamuje sedanji čas? Vsi moramo najti odgovor na to vprašanje. To bo morda pomagalo tudi šahu.

Predlagam, da se vrneva.

► V preteklost?

Da. Še preden se posvetiva Globoki modrini in drugim strojem.

► Tudi to je preteklost.

Drži. Rodili ste se v Bakuju v Azerbajdžanu, materi Armenki in očetu, ruskemu Judu oziroma sovjetskemu Judu. Kdo ste torej? Za kaj se imate?

► Nekoč ste bili Sovjet, kaj ste danes, ste Armenec, Jud, Rus? Je to

Zelo previden bi bil pri primerjavi ruske politike, ali kakorkoli ji že rečemo, s šahom. Šah ima točno določena pravila in nepredvidljiv izid. V ruski politiki je ravno nasprotno. Zanima vas, kako uspešna je opozicija. Še vedno je v igri!

41

sploh pomembno?

Odgovor se skriva v naravi sovjetske države, naslednici ruskega imperija. Vsak imperij je imel vlogo talilnega lonca. Podobne stvari, kakršne je doživela moja družina, so se dogajale zunaj Francije v francoskem imperiju ali v britanskem imperiju nekje v Indiji. Imperiji so združevali ljudi različnih narodnosti, ki so imeli skupno kulturo, jezikovno in zgodovinsko okolje. Baku je bil v nasprotju z nekaterimi prestolnicami sovjetskih republik, kot sta armenski Erevan ali gruzijski Tbilisi, južno oporišče imperija. V Bakuju se je govorilo rusko. Združeval je različne narodnosti, ki so se zlele v sovjetsko nacijo. Ljudje so govorili rusko, sodili so v isto kulturno matriko. V materini družini so bile tri hčerke. Ena se je poročila z Judom, druga z Armence, najmlajša z Azerbajdžancem. Čeprav smo bili družina, so imeli moji bratranci in sestrične različne korenine. Naši otroci so spet drugačni. Sem Rus brez kančka ruske krvi.

Kakšni so bili stari časi sovjetskega šaha?

▶ Odraščal sem v Bakuju, ta je drugačen od Moskve, ki sem jo občasno obiskoval na poti na tuje turnirje. Takrat nisi mogel kar tako iz Sovjetske zveze. Mejo si moral prestopiti v prestolnici. Mika me, da bi rekel, da je bilo takrat bolje, k temu me napeljuje več stvari. Država je šahu posvečala zelo veliko pozornosti. Veliko denarja so namenili iskanju mladega Karpova, Kasparova in drugih nadarjenih šahistov, da bi postali izjemni in v tujini zastopali državo. Doživeli smo več le-

pega, kot doživljajo zdaj. Toda zelo sem previden pri povečevanju preteklosti. Živel smo v Sovjetski zvezi, komunistični diktaturi. Čeprav sem imel kot uspešen šahist nekatere prednosti, nisem mogel ubežati pritiskom režima, sploh ko sem igral na visoki ravni in sem ogrožal prevlado Karpova.

Povejte nam kaj o tem. Kakšni so bili ti pritiski?

▶ Vsak nedemokratičen režim se boji sprememb. Sovjetske oblasti se na začetku napetosti med menoj in Karpovom, zlasti pred dvoboji, niso ozirale na moje korenine. To ni bilo odločilno. Bolj kot moje judovstvo jim je bilo pomembno to, da je bil Karpov njihov. Bil je kot partijski vojak. Predstavljal je trdnost režima in stagnacijo. Ko je Brežnjev sprejel Karpova po drugi zmagi nad Korčnojem, mu je čestital, ker je ubranil krono. S tem je slehernemu sovjetskemu birokratu sporočil, da je status quo nedotakljiv.

V tistih časih niste bili zelo politični. Bili ste prezasedeni s šahom.

▶ O Sovjetski zvezi se nisem nikoli slepil. Odraščal sem v bakujskih intelektualnih krogih. Zaradi očetovih sorodnikov, judovskih izobražencev, sem prebral veliko knjig, Solženicina in druge oporečnike. Zastavil sem si en sam cilj – postati svetovni prvak. Tega nisem hotel ogroziti, zato sem se denimo včlanil v komunistično partijo. Ne sramujem se ničesar, kar sem storil, toda nisem hotel narediti ničesar, kar bi me vrglo iz tira. Ko sem se sredi osemdesetih let prvič udaril s sistemom, sem postal bolj političen. Leta 1985, ko je nemški Der Spiegel objavil pogovor z menoj, je

bila to za sovjetske oblasti neka kšna bomba. Takrat sem dojel, da bo dvoboj s Karpovom več kot le poskus, da spremenim razmere v svetovnem šahu.

Kje vidite pozitivne politične sile v Rusiji? Je to koordinacijski svet opozicije, s katerim sodelujete tudi vi?

▶ Sam nasprotujem nasilju in podpiram izražanje javnega mnenja. Na prvem mestu so volitve. Nedemokratični voditelj najprej izniči povezavo med javnostjo in vlado. Prav tako pomembni so mediji, ki vladi omogočajo, da vidi svoj pravi obraz. Putin je postopoma izničil vse plasti javnega nadzora v vladnih ustanovah. Koordinacijski svet se mi zdi zelo pomemben, saj smo prvič po več letih izpeljali volitve. Nekateri pravijo, da so bile skromne, saj je glasovalo le 82 tisoč ljudi, večina prek spleta. Volitve so bile izpeljane kljub nasprotovanju države. V nasprotju s Putinovimi volitvami so bile to preverljive in pregledne volitve.

Toda zunanemu opazovalcu se kljub zavedanju, da predsednik Putin vpliva na medije, zdi, da Rusi molčijo, da se ne upirajo, ker morda ne želijo velikih sprememb. Rada bi vedela, kdo je v resnici vaš nasprotnik. Je to Putin s svojimi ljudmi ali je to pretežno pasivno javno mnenje?

▶ Začel bom s predpostavkami. V vašem vprašanju je več predpostavk, na katere moram odgovoriti. Omenili ste Putinov vpliv. Lahko bi rekli, da Obama vpliva na ameriški tisk, Putin pa ruski tisk nadzira. To je bistvena razlika. Najin pogovor bo objavljen na slovenski televiziji. V tej državi mi bodo torej ljudje

lahko prisluhnili, na ruski televiziji pa nisem nastopil šest let. Čeprav se v Rusiji povečuje število spletnih uporabnikov, pa splet ni tako vpliven kot prvi, drugi in tretji televizijski program, na katerih ljudem nenehno perejo možgane s politično propagando. S tem se je težko kosati. Omenili ste, da je javno mnenje pasivno. Zanimivo je to, kako se meri javno mnenje. Ko pogledamo, kako ljudje živijo, so vsi kazalci režima slabi. Ko jih sprašujemo o politikah, se kazalci spremenijo. Kako potekajo javnomnenske raziskave? Ljudi po telefonu sprašujejo o njihovem mnenju. Slušalko navadno dvignejo ljudje, rojeni v Sovjetski zvezi. Ti vedo, kako je s telefonskimi zvezami v Rusiji. Sploh če anketarji sprašujejo o Putinu. Če analiziram to dogajanje, bi lahko rekel, da so temu režimu dnevi šteti, saj je preživel svoj zgodovinski okvir. V Rusiji se bojimo sprememb, sploh po izkušnji iz devetdesetih let 20. stoletja. Šele ko bodo ljudje jasno videli prihodnost, jih bo na ulicah več milijonov. To je najpomembnejši cilj opozicije. Pomagati mora, da bo prihodnost brez Putina zbužala upanje. Ljudem moramo povrniti upanje.

Kako daleč bo šel Putin v boju proti opozicijskim voditeljem, kot ste vi? Poletni ste bili aretirani. Kako so ravnali z vami?

▶ Še sem živ.

Preživeli ste. Dobro. Dobro ste videti.

▶ Hvala. Vsaka aretacija pusti brazgotine, telesne in psihološke.

Kako daleč bi šlo rusko vodstvo v boju proti Gariju Kasparovu?

▶ Ločiti moramo odnos do mene in do mojih kolegov. Proti števil-

AGNI d.o.o., Jezero 141, 1352 Preserje

- ✓ Izboljšša koncentracijo!
- ✓ Blaži učinke stresa!
- ✓ Poveča moč!
- ✓ Pri poslu!
- ✓ Pri učenju!
- ✓ Pri športu!
- ✓ Obogati z vitamini!
- ✓ Brez kofeina!

Informacije in prodaja:
info@headstart.si
GSM: 041-258-676, 051-206-692

www.headstart.si

headstart®

focus plus

Izostri um in čutila,
ne dvigne srčnega utripa!

NAPITEK ZA VEČJO MENTALNO MOČ!

Danes je najuglednejša šahovska država majhna. Armenija je le malce večja od Slovenije. Ima 3,5 milijona prebivalcev, toda zmagala je na treh šahovskih olimpijadah od zadnjih petih. Ima izjemno reprezentanco. Uspešna je tudi zato, ker so šah uvedli v šolo.

nim je uveden kazenski postopek ali so zaprti. Putinov režim je v nasprotju s klasičnimi diktaturami odvisen od uslug Zahoda. Denarja nima v Iranu, na Kitajskem ali v Venezueli, ampak v bankah v Evropi ali ZDA. Ne sme pretrgati vseh vezi, zato mora paziti in spoštovati nekatera ravnotežja. Zato se ne bodo spravili nad Garija Kasparova. Pokazali so že, da me moje ime ne varuje, ampak sem tukaj, torej lahko potujem. Nič se mi ni zgodilo. Splošno pa se razmere zastružijo. Mislim, da bo Vladimir Putin, če bo njegov položaj ogrožen, pripravljen na vse. Ukazal bo, da na ulicah streljajo na ljudi. Ne sprašujemo se, ali bo to storil ali ne. Po vseh teh letih oblasti in nadzora bo ravnal kot Gadafi in ne kot Mubarak.

Kako živite v Rusiji? Ste obdani s telesnimi stražarji?

► Če te lahko obdaja en telesni stražar, potem me obdaja. Obdaja me en telesni stražar.

Pazite na to, kaj jeste in kje? Se še vedno izogibate potovanju z Aeroflotovimi letali?

► Zdaj že. Ker živim v Rusiji, se na dolgih potovanjih težko izognem letalom. Številni me sprašujejo o telesnih stražarjih. V Rusiji te ne bodo varovali, če se nate spravi država. Moji telesni stražarji se izmenjujejo. Nekatere so aretirali z menoj in so končali v zaporu. To je za nekdanje policiste huda psihološka težava. V Rusiji se bojimo neizzvanjih napadov, ko te ne napade država, ampak huligan. Ano Politkovsko so ustrelili pred vrati stanovanja. Telesni stražar takega napada ne more preprečiti, lahko le oteži pripravo. Veliko plačujem za to, da imam s svojo družino, ki živi v Moskvi, nekakšno zaščito.

Če bi rusko politiko pod Putinom primerjali s šahovsko partijo, kje je zdaj ruska opozicija? Je še vedno pri otvoritvi? Je že blizu srednje igre ali še ne?

► Zelo previden bi bil pri primerjavi ruske politike, ali kakorkoli ji že rečemo, s šahom. Šah ima točno določena pravila in nepredvidljiv izid. V ruski politiki je ravno nasprotno. Zanima vas, kako uspešna je opozicija. Še vedno je v igri!

Ste se na začetku politične poti zavedali, da bo politične cilje tako težko doseči?

► Predvsem je politika nevarnejša, kot sem mislil, a smo vse bližje cilju. Če vztrajate pri šahovski oceni,

bi lahko rekel, da je na začetku moje politične kariere kralju grozil mat v eni potezi. Takrat ne moreš razmišljati o strategiji, taktiki, izboljšani postavitvi kmetov in prevzemu sredine, ampak se bojuješ za obstanek. Strategija opozicije je bila usmerjena v obstanek in nadaljevanje dela. Leta 2006 je bilo na ulici nekaj tisoč ljudi, zdaj je štirideset tisoč pre malo. Zbrati se jih mora sto tisoč ali še več. Zbralo se jih je že dvesto tisoč. Napredujemo, toda približujemo se vrhuncu.

Kako je s šahom v sodobni Rusiji, kakršno opisujete? Ali rusko mladino šah zanima bolj kot drugod po svetu, ker ima Rusija tako izjemno tradicijo?

► Odgovor je: seveda ne, šah jih zanima manj. Ko sem začel, pred več kot štiridesetimi leti, so imeli starši manj izbire. Otroke so usmerili v šport, glasbo, znanost, balet. Na izbiro ni bilo politike, poslovnega sveta in prava. Možnosti so bile zelo omejene. Če bi se dandanes več milijonov otrok ukvarjalo s šahom, bi bilo več možnosti za novega Karpova ali Kasparova ali Fisherja. Velike številke so odločilne. Vse je odvisno od vpliva države in podpore javnosti. Danes je najuglednejša šahovska država majhna. Armenija je le malce večja od Slovenije. Ima 3,5 milijona prebivalcev, toda zmagala je na treh šahovskih olimpijadah od zadnjih petih. Ima izjemno reprezentanco. Uspešna je tudi zato, ker so šah uvedli v šolo. Je edina država, v kateri je šah obvezen predmet. To je bilo sprejeto pred dvema letoma. Napredek je spodbudil predsednik armenske šahovske zveze, ki je tudi predsednik države. Tam spoštujejo razum. V Rusiji je ravno nasprotno. Putinov režim prezira razum. Takšne diktature so nezaupljive do kakršnekoli intelektualne dejavnosti. Šah ni popolnoma obubožan, še vedno ga financirajo, a nima tolikšne državne in javne podpore kot nekoč.

Kaj skušate doseči s svojim šahovskim skladom in kakšna je njegova usmeritev?

► Idealna bi bila svetovna usmeritev, toda začetni je treba tam, kjer lahko pridobiš denar. Pred desetimi leti sem začel v ZDA, saj je bilo dovolj ljudi, ki so želeli podpreti prihodnost svojih otrok. V Rusiji je veliko bogatašev, vendar ti ne vlagajo v Rusijo. Šahovski sklad Kasparova je bil v ZDA ustanovljen leta 2002 zato, da bi pripravili načrt za

Gari kot svetovni prvak po zmagi nad Karpovom leta 1986/Foto: Profimedia

uvedbo šaha v šole. Že takrat je bilo dovolj dokazov, da postopna in zgodnja uvedba šaha izjemno vpliva na izobraževanje in družbeni razvoj otroka. Delujemo na najuglednejših ameriških zasebnih šolah in na prikrajšanih mestnih šolah. Vplivi šaha so bili izjemni. Navdušeni so bili starši in ravnatelji. Šah je vse povezal. Lani sem sklad odprl tudi v Evropi v Bruslju, da bi razširil svojo zamisel in izkoristil številne programe, ki so se začeli v Evropi. Doslej nihče ni znal združiti in izkoristiti učinka šaha na izobraževanje. Prepričan sem, da lahko šah in izobraževanje pomagata preseči klasično staromodno učilnico, ki je dobrih sto let enaka, in ustvarita sodobno izobraževalno okolje. To je zelo pomembno za današnjo iPad generacijo. Otroke moti, če sporočanje ni obojestransko, interaktivno. V učilnici je učitelj edina avtoriteta, edini vir ustvarjalne pobude. Evropski parlament je sprejel pisno deklaracijo o uvedbi šaha v šolah. To je bila logistična mora, saj je Evropski parlament razdeljen. Pozitivno je to, da smo zbrali glasove vseh političnih skupin, konservativcev, socialistov, liberalnih demokratov, zelenih. Vseh. Slovenija ima osem evropskih poslancev, vendar so nam dali stoodstotno podporo. Deklaracija ne koristi le evropskim državam, ampak tudi drugim. Ugledna politična ustanova je prvič javno podprla združitev šaha in izobraževanja. Zbrali smo 415 podpisov. Potrebovali smo jih 378. Tudi zunaj Evrope z zadovoljstvom razkazujem ta dokument. V brazilskih slumih oziroma favelah so otroci, ki so bili uspešni v šahu, začeli verjeti, da so lahko uspešni, ne le v nogometu in boksu, ampak na intelektualni ravni. V JAR-u smo opazili, da ima šah izjemno povezovalno vlogo, saj je tamkajšnja družba razdeljena.

Kako tesno boste sodelovali s šahovsko akademijo, ko bo začela delo-

va?

EDINSTVENA PRILOŽNOST

Praznujte z nami: izkusite najboljše, kar je prineslo 111 let nege perila s stroji Miele

EDITION 111
IMMER BESSER

www.miele.si

Miele
IMMER BESSER

življenje v gibanju

Matrix – eleganten & prostoren

- Avtodom prilagojen zimskim razmeram z vso opremo tudi za ekstremne razmere
- Do 5 homologiranih sedežev
- Velika kuhinja v obliki črke L z ogromnim hladilnikom in prostorno sedežno skupino

VAŠ TRGOVEC:

CARAVAN d.o.o.

Cesta Ljubljanske brigade 9, 1000 Ljubljana,
Tel: 01 518 36 36, Fax: 01 518 38 00,
info@caravan.si, www.caravan.si

ADRIA PLUS d.o.o.

Podbevškova 13, 8000 Novo mesto,
Tel: 041 486 021, Fax: 07 39 35 415,
info@adria-plus.si, www.adria-plus.si

www.adria-mobil.com
www.facebook.com/AdriaMobil

ADRIA MOBIL, d.o.o., Straška cesta 50, 8000 Novo mesto, Slovenija

Adria – zmagovalna znamka

Včasih ob dvobojih na spletu prebiram komentarje amaterjev o slabih potezah in se jezim: Kdo ste, da kritizirate? A takšno je življenje. Danes srečate sredi arabske puščave beduina z i-Phonom, ki ima na dlani več podatkov, kot jih je imel Churchill. In? Takšno je življenje.

45

Mladi Gari proti Viktorju Korčnoju leta 1975/Foto: Profimedia

ti v Sloveniji? Vas bomo pogosteje srečevali v Mariboru in Ljubljani?

► Zagotovo dvakrat na leto. Če se bo vse izšlo tako, kot pričakujemo, bomo izvajali podoben program kot v ZDA. Opravili bomo selekcijo. Imate dobre trenerje, kot sta Aleksander Beljavski in Adrian Mihalčičin. Slovenska šahovska skupnost je razvita. Zagotovili bomo ustrezno selekcijo evropskih otrok, saj bo to evropska akademija. Zagotovo bo koristila tudi slovenskim šahistom. Gostitelju pripada poseben sedež za najboljšega fanta ali dekle.

Koliko ur na dan mora trenirati otrok, če želi postati novi Gari Kasparov?

► Tega ne moremo meriti po urah, ampak po strasti. Če so pripravljene sedeti pred šahovnico ali zaslonom, je to krasno. Ne bi jih smeli ovirati. Jaz sem sam začel igrati šah, kar je pomembno. V Pionirsko palačo sem hodil igrati šah le ob nedeljah, saj je bila zelo daleč. Nih-

če me ni mogel peljati. Enkrat na teden sem tam igral z drugimi in delal s trenerjem. Šah sem vzljubil. Strast je bila odločilna. Ni treba pretiravati, da ne bi zadušili šahovske lahkote. Najti je treba pravo mero.

Kakšno je življenje najboljšega šahista na svetu? Ali ni nekoliko samotno? Vtis je, da šahisti ves čas šahirate, se pripravljate in analizirate, da ne zapravljate časa z zabavo.

► Verjemite, vsak zapravlja čas.

In kako to počnete vi?

► Če se ozrem nazaj, bi lahko rekel, da sem polovico življenja samo zapravljaj čas.

Gotovo se šalite. To ne more biti res.

► Nenehno zapravljamo čas. Prepričan sem, da je človek najustvarjalnejši pri zapravljanju časa. Temu se ne da izogniti. Večkrat si oglemdamo isti film, pogosto počnemo stvari, ki niso pametne in koristne. Nenehno zapravljamo čas. Če bi analiziral svoje življenje, bi hitro našel stvari, ki niso bile smiselne.

Bili ste eden prvih poklicnih šahistov, ki je imel agenta. Vam je to zelo spremenilo življenje, saj vam je še nekdo drug poleg soproge urejal življenje?

► Trikrat sem se poročil. Z agentom pa sem začel prvič sodelovati v osemdesetih letih v Sovjetski zvezi. Čudno je bilo, saj takrat še nisimo potovali svobodno. Tudi denarni odnosi z državo so bili čudni. Šahisti so boljše zaslužili kot drugi športniki, vendar sem moral do leta 1990 večino zaslužka dati državi. Leta 1990 sem se odrekel državnemu podpori in pretrgal vezi s športnimi funkcionarji. Zdelo se mi je normalno, da ta del prepustim agentu in mu za to plačam. Sem zelo dejaven človek, kar je agentu oteževalo delo. Povedal sem, kaj se mi zdi prav in kaj ne. Večkrat sem se zmotil. Ne smeš se vtikati v delo izkušenega človeka.

Vaš agent je pred petimi leti v nekem dokumentarnem filmu rekel, da ste vedno točno vedeli, kaj hočete.

Za šahovnico ste bili genij in profesionalc, v zasebnosti pa človeški in zato zmojljivi.

► Vsekakor. To lahko potrdim tudi sam.

Kakšne zmote imate v mislih?

► Različne. Spet sva pri zapravljanju časa. Delal sem različne napake. Občudujem tiste, ki se učijo iz napak in jih ne ponavljajo. To je možno le v knjigi. Vse velike osebnosti so grešile. Ko jih spoznavamo v knjigah, je vse popolno. Tudi moj življenjepiš bo gotovo popoln.

V mislih imam napako, na katero ste nekoč sami opozorili. Leta 1993 ste izstopili iz svetovne šahovske zveze Fide. Pozneje ste ocenili, da je bila to nepremišljena napaka.

► Drži. Še huje, napaka je bila premissljena.

Kaj se je torej zgodilo? Zanašali ste se na to, da ima Nigel Short na Zahodu močno podporo, vendar vaju zahodni šahisti na koncu niso podprli. Je to ta napaka, torej premissljena napačna presoja?

► Res je. To je bila premišljena napačna presoja. Presojal sem na podlagi šahovskih razkolov iz leta 1989, ko je propadla Zveza velemejstrov, ki sem jo ustanovil s kolegi in belgijskim poslovnežem Beslalom Kokom. Ta zveza je Fideju skoraj prevzela svetovni turnir, a ga nazadnje ni, zaradi nesoglasij med vzhodnimi in zahodnimi igralci.

Je bil vaš finale z Niglom Shortom v Londonu 1993. leta prvi nepolitični dvoboj po desetletjih političnega šaha in velikih šahovskih dvobojih Karpov-Kasparov, Fisher-Spaski? Kaj pa Kasparov proti Niglu Shortu?

► Rekli ste nepolitični dvoboj, vendar ste prej v vprašanju sami poudarili političnost premišljene napake. Pričakoval sem, da bom na podlagi napačne ocene oživil sanje iz 90. let. Mislil sem, da je svet še razdeljen na Zahod in Vzhod. Šah sem hotel še bolj približati profesionalizmu. Denar sem črpal iz Evrope, vendar je bilo politično ozračje drugačno in nisem uresničil sanj. Dvoboj z Niglom ni bil tako političen kot s Karpovom, vendar je bil političen zato, ker je v svetu šaha povzročil razkol, ki je škodoval razvoju šaha. Priznal sem, da je bila poteza slaba, številni kolegi niso premogli toliko poguma, da bi spoznali, da bi lahko z združitvijo popravili napako. Imeli smo veliko priložnosti, vendar se niso hoteli izpostaviti in so čakali na razplet. Mislili so, da gre za moj osebni obračun. Niso dojeli, da sem hotel poživiti svet šaha in priskrbeti sponzorske pogodbe, ki jih nismo imeli in jih še vedno krvavo potrebujemo.

Dvoboj z Niglom Shortom je zanimiv še zaradi nečesa. Dobro se spominjam tega prvenstva, vajinih spopadov v dvorani londonskega hotela Savoy in vsega spremljevalnega dogajanja; časopisni in televizijski novinarji z vsega sveta, Channel 4 je neposredno prenašal finale. Bila sta bolj rokavska zvezdnika kot šahista. Kako se spominjate tega obdobja? Je bila vsa ta pozornost dobrodošla ali moteča za resnega šahista?

► Ko že omenjate dvoboje z Niglom Shortom – leta 1987 sva bila še bolj v vlogi rokavskih zvezdnikov. Nigel je bil mlad vzhajajoči britanski zvezdnik, jaz pa novi svetovni prvak. Februarja 1987 sva odigrala prvo partijo hitropoteznega šaha, igra je trajala 25 minut. To je bilo revolucionarno. Številni kolegi so temu rekli prostitucija, češ da to uničuje klasični šah. Pomerila sva se v diskoteki na londonskem hipodromu. Oder se je dvigal in spuščal, imela sva črn in bel smoking. Bilo je veličastno. Leta 1993 je dobro kazalo, vendar se je Nigel žal prehitro zlomil. Po štirih partijah sem trikrat zmagal in enkrat remiziral. Bojeval se je, vendar ni bilo razburljivo. Zmagal sem brez večjih težav.

Zlahka priznate napako?

► Ja, vsekakor. V svetovnem šahovskem vrhu ne bi preživel dvajset let, če ne bi znal slediti nauku svojega učitelja Mihaila Botvinka, ki je opozarjal: »Analiziraj igro, poišči napako in jo priznaj.« Napako torej zlahka priznam. Želim si, da bi jih bilo čim manj. Prepričan sem, da je objektivnost najpomembnejša za dolgotrajen uspeh.

Ali med šahisti, ki so zdaj v ospredju, zaznavate željo po spremembah?

► Žal ne.

Govoriva tudi o šahistih, med katerimi so vaši varovanci, trenirali ste na primer izvrstnega norveškega šahista Magnusa Carlse, ki je na vrhu lestvice Fide, in druge.

► Reciva, da so prevzeli le moje igralsko znanje, drugega pa ne. **Posvetiva se še eni pomembni temi, izkušnji z Globoko modrino in drugimi šahovskimi računalniki. Leta 1985 ste odigrali simultanko z 32 računalniki. Kar osem od teh računalnikov se je imenovalo po vas, Kasparov I, Kasparov II ... Premagali ste čisto vse modele Kasparov. Najbolj osupljivo je, da IBM ni nikoli objavil podatkov. Ste jih sploh kdaj videli?**

► Ne. Hitro so jih zaklenili in razstavili računalnik.

Zakaj so to storili? Kako si to razlagate?

► Razlag je več.

Katera je najverjetnejša?

► Korporacije nočejo razdajati svojih podatkov.

Ničesar niste videli?

► Tega, kar sem hotel, ne. Hotel sem najti dokaz, da stroj odločitve sprejema samostojno. V znanosti bi morali uspehe potrjevati s ponovitvijo nečesa. Globoka modrina je odigral en dvoboj, šest partij. V javnosti ni bilo drugega dvoboja. Čeprav jih je bilo več, niso dostopni. **Vam niso takoj ponudili še enega dvoboja?**

► Ne, ravno nasprotno, zavračali so ga. Takrat se je razblinilo upanje, da bi lahko ta poskus razčlenil meje človeške ustvarjalnosti in surove moči računanja oziroma primerjal surovo moč računanja s človeško ustvarjalnostjo, intuicijo. Dvoboj je bil šele leta 1996 v Philadelphii. Zmagal sem. Z dvobojem iz leta 1997 se je ta zgodba nadaljevala. Upal sem na nov obračun, da bi se maščeval in preveril, ali je bilo vse pošteno.

Ali računalniški šah ne uničuje intuicije in ustvarjalnosti? Si predstavljate, da bi se Mihail Talj meril z računalnikom? Že sama zamisel, da izpod svojih košatih črnih obrvi pogleduje na računalniški zaslon, razblini vsa romantiko njegovega šahiranja.

► Glejte. Današnji teniški igralci imajo napredne loparje. Prepričan sem, da bi s to novo opremo 50. igralec s svetovne lestvice premagal Björna Borga, če bi ta vihtel star lesen lopar. Ne bi se smeli pritoževati nad tehnološkim napredkom. Pritoževati bi se morali, da je

prepočasen, ne prehter. Marsikaj se spreminja. Številne metode so zastarele. Kaj je tu narobe? To je del napredka. Mislím, da se moramo privaditi na to. Status quo je nevaren. O tem sem prepričan. Nihče ne bo podvomil o genialnosti Mihaila Talja. Še naprej bomo občudovali njegove partije in prebirali njegove izjemne šahovske pustolovščine. Čeprav je računalnik ovrgel številne njegove kombinacije, to ne zaseni njegove veličine. **Se vam v resnici ne zdi, da računalnik nekoliko banalizira intelektualno kraljevsko šahovske igre?**

► Predstavljam si: Karpov in Kasparov se v moskovski Stebrni dvorani ali koncertni dvorani Čajkovskega merita za svetovni naslov. Njune poteze opazujejo drugi velemejstri. Ko naredita hudo napako, si vsi mislijo, da so preneumni, da bi to razumeli, in tuhtajo, kaj naklejata. Danes je čisto drugače. Danes se amaterski šahisti pred računalnikom zgražajo, kakšno butasto napako je naredil Carlsen ali pa Anand. Včasih ob dvobojih na spletnu prebiram komentarje amaterjev o slabih potezah in se jezim: Kdo ste, da kritizirate? A takšno je življenje. Danes srečate sredi arabske puščave beduina z i-Phonom, ki ima na dlani več podatkov, kot jih je imel Churchill. In? Takšno je življenje.

Z Mihailom Taljem imate sicer nekaj podobnosti. Recimo odnos do nasprotnika. Vladimir Kramnik, številka tri na lestvici Fide, je nekoč razlagal vaše odzive na njegove poteze. On je recimo premaknil konja, vi pa ste zazehali, ali pa ste pokazali veliko preseñenje, ali pa ste se začeli pretegovati ... Šahist tako ne ve, kaj naj si misli, in je še bolj prestrašen. Madžarski šahist Peter Leko je nekoč dejal, da je Kasparovu všeč vonj po strahu ... počnete to spontano ali namerno?

► Ne ... Glejte, vsaka bitka je drugačna.

Kaj ste želeli doseči s svojo knjigo Kako življenje oponaša šah? Kako bi jo prodali komu, ki ga šah sploh ne zanima?

► Kratek bom. Nekatere stvari sva že obravnavala. S to knjigo sem poskusil povzeti svoje izkušnje pri sprejemanju odločitev. Glavno sporočilo je, da ne smemo iskati univerzalnega nasveta. Nekateri govorniki nenehno ponujajo nasvete in ljudje jim radi prisluhnejo. Toda sprejemanje odločitev je edinstveno dejanje. Edinstveno je tako, kot sta prstni odtis in DNK. Najti moramo svoj algoritem, ki prinaša uspeh. To je sporočilo. S knjigo navežem pogovor z bralcem. Pozivam ga, naj začne odgovor iskati v sebi, ne pa iskati nasvetov, ki bi mu spremenili življenje.

Zakaj je v vaši knjigi tako malo zapisanega o ženskem šahu? Zapisali ste več nenavadnih stvari: da ženske niso dovolj agresivne za šah in da ne

premorejo dovolj zbranosti, da bi tu uspeli. To resno mislite?

► Začniva pri predpostavki, da sem premalo pisal o tem. Knjiga govori o sprejemanju odločitev. Ženski šah sem analiziral v poglavju Moški, ženske in računalniki. Analiziral sem naravo odločanja. V knjigi sem navedel primere, ki potrjujejo, da imajo različne odločitve prednosti in slabosti. Odločitve žensk znajo biti bolj prefinjene in so lahko zaradi drugačnih prioritet boljše od odločitev moških. Pri šahu me zelo preseneča vztrajno prizadevanje ljudi, ki se upirajo dejstvu. Le Judit Polgár se je za nekaj časa prebila med najboljših deset. Je izjema, ki potrjuje pravilo.

Bobby Fischer se je rad hvalil, da bi vsako šahistko premagal, tudi če bi ji dal figuro prednosti.

► Hvalil se je, toda njegova teza je morda veljala pred 40, 50 leti. Razlika se je zmanjšala. Danes ni nujno, da bi še tako dober šahist brez enega kmeta premagal dobro šahistko, kot je ženska svetovna prvakinja Hov Jifan. Dosegajo solidno velemejstrsko raven, toda po Judit Polgár se ni nobena prebila med najboljših sto. Šah vsebuje nekatere elemente, ki šahistke zgodovinsko ovirajo. Več stoletij so bile naše vloge razdeljene. Bojevanje ni bilo eno izmed glavnih ženskih dolžnosti. To se spreminja. V sto letih se je ženska vloga v družbi močno spremenila. Toda spremembe ne pridejo čez noč. Zakaj se pravzaprav pritožujete nad šahom? Lahko navedete kakšno slovito skladataeljico?

Gotovo bi jo lahko, vendar sem prav zdaj zelo osredotočena na šah ...

► Ne, ne, to je dovolj. Skladanje glasbe, arhitektura, slikanje ... Poznate veliko slikark?

Ja.

► Dobro. Primerljive Picassu? Navedite eno slikarko.

Kaj mi želite s tem povedati?

► Zanima me, ali poznate slikarko, primerljivo Picassu, Dalíju, Chagalu ali Gauguinu? Jo? Zakaj se ne pritožujete nad tem? Vzemite papir in naslikajte umetnino. V čem je težava? Nakazujem težave, ki jih ne morete obrniti proti meni. Analiziram dejstva. Ne izumljam teorij. Prepričan sem, da so v nas razlike, ki nam jih je dala narava. Postajajo vse neznanstvene, vendar obstajajo. Najbrž jih ne bomo mogli nikoli izbrisati.

Imate hčeri in sina. Jih učite igrati šah? Vse tri?

► Najstarejša ima 19 let, sin 16, najmlajša pa šest. Nekaj zanimanja kaže le najmlajša. Rekel bi, da je zmerno talentirana. Morda bo preslegla začetniško raven. Drugih dveh šah sploh ne zanima. Po zakoni genetike naj bi nadarjenost preskočila eno generacijo. Morda bodo vnuki nadarjeni šahisti. Nestarno jih pričakujem. ✕

**PRIHRANITE
TUDI 105 EUR!**

URBANI KASKO

KR NO!

**ZA VARNE
IN IZKUŠENE VOZNIKE**

.....

WWW.ADRIATIC-SLOVENICA.SI

Prihranek je izračunan za vozilo z 92 kW moči in pomeni razliko med premijo za osnovni kasko (trčenje) in premijo za urbani kasko (trčenje z znanim udeležencem).

.....

Ivo Daneu

Košarkarska legenda Ivo Daneu o univerzalni lepoti košarke, o svoji delni slepoti, ki mu ni preprečila poti med zvezde tega športa. In tudi, kaj je na Kitajskem videl leta 1957, zakaj je zavrnil madridski Real in ponudbo iz Nemčije in kako je apolitični mož, ki še vedno vsako leto 20. oktobra proslavlja osvoboditev Beograda, postal prvi poslanec, ki je v slovenskem parlamentu predlagal plebiscit za osamosvojitve Slovenije.

Igor E. Bergant, foto Borut Peterlin

Leta 1970 je pri 32 letih kot kapetan domače reprezentance v Hali Tivoli dvignil pokal za naslov svetovnega košarkarskega prvaka in s tem končal izjemno športno pot. Triinštirideset let kasneje kot aktivni upokojenec spremlja košarkarski razvoj svojih vnukov in pričakuje začetek evropskega košarkarskega prvenstva v Sloveniji.

Košarka je zaznamovala vaše življenje, pa tudi zgodovino slovenskega športa. Kako ste se sploh znašli v košarki? In zakaj smo jo po vašem mnenju v Sloveniji tako vzljubili? V čem vidite njen čar?

► To je zelo zanimiva igra. Tako ne mislim le zato, ker sem jo sam toliko časa igral. Prevzela me je že kot šolarja v Mariboru, kjer sem se prvič srečal z njo kmalu po koncu druge svetovne vojne. S košarko sem se lahko zabaval sam, izmislil sem si tako imenovano šolo, niz metov z dveh metrov z levo in desno roko, pa s treh, štirih in petih metrov. Lahko sem jo igral tudi s prijatelji. Pa tudi igra na en ali dva koša omogoča ogromno različnih kombinacij. In prav v tem vidim njeno poglavitno zanimivost. Vedno sem tudi trdil, da ima v košarki član ekipe v napadu vedno veliko prednost pred tistim, ki se brani. Napadalec ima v glavi eno izmed številnih kombinacij, branilec pa jo mora znati prebrati. Gre za igro, ki poleg telesnih sposobnosti zahteva tudi veliko mero inteligence. Pri tem zagotovo ne podcenjujem drugih kolektivnih iger, ki zagotovo vsebujejo oba elementa. Številne športe zelo cenim in jih rad spremljam, a sem prepričan, da jih košarka v tej kompleksnosti nadgrajuje. Zato je tudi postala tako priljubljena.

H košarki vas je pripeljalo tudi naključje, zaradi katerega se vam je zameril nogomet. Kaj se je zgodilo?

► Po vojni smo tudi šolarji udarniško delali pri selitvi pokopališča iz mariborskega Ljudskega vrta in urejanju novega športnega parka. Prvo

Od rojstva na desno oko ne vidim nič. Oziroma – vidim meglo, človeka pa ne morem prepoznati, niti na en meter ne. Moja razlaga je naslednja: ljudje smo najbolj prilagodljive živali na Zemlji.

50

igrišče je bilo prav nogometno. Ko smo se otroci vračali iz bližnjega teniškega kluba, kjer smo pobirali žogice, smo se pogosto ustavili ob nogometnem igrišču. Sedeli smo na ograji za golom, a ker smo bili še majhni, so nam noge bingljale v zraku. Nekega dne smo tako opazovali trening izvajanja enajstmetrovk. Eden izmed zgrešenih strelav, mislim, da ga je sprožil legendarni Janžekovič, me je zadel v glavo, padel sem vznak in omedlel. Res je, takrat se mi je nogomet nekoliko zameril, a kasneje sem ga vzljubil, redno sem hodil na tekme. In hodim še danes. **Vrnimo se k priljubljenosti košarkarke v Sloveniji. Pri nas je vedno veljala za akademski šport, morda tudi zaradi priljubljenosti med študenti, zlasti v Ljubljani, kjer je prvi razmah doživela z uspehi AŠK Olimpija. Je to razlog za njen status pri nas?**

► Mislim, da je priljubljenost košarkarke še veliko bolj splošna. Še vedno je zelo velika, kar sodim po obisku tekem Uniona Olimpije, četudi je kakovost njenega moštva v zadnjih letih padla. Košarko so vzljubili številni ljudje, ne le izobraženski krogi. Prepričan sem, da se bo to septembra pokazalo tudi na domačem evropskem prvenstvu.

Menite, da bo uspešno?

► Organizacijsko zagotovo, tekmovalno pa ... Vprašanje je, ali bodo za reprezentanco na koncu res igrali vsi najboljši. Skrbi me odsotnost Erazma Lorbka, ki je zagotovo eden izmed ključnih slovenskih igralcev na centrskih položajih. Bolj miren sem glede zasedbe pri zunanjih igralcih.

Menite, da je ključno vlogo pri razvoju košarkarke v Sloveniji igral vaš nekdanji soigralec in trener pri Olimpiji, Boris Kristančič?

► Nedvomno. Pravo košarko je v Slovenijo sicer prinesel Miloš Kosec, ki se je med drugo svetovno vojno uril v ameriški vojski in je košarko dobrih spoznal v zavezniških vojaških oporiščih v Italiji. Boris Kristančič, »Kristo«, pa je vse to še dodatno nadgradil, tudi s pomočjo svojega strica – oziroma moža njegove tete, ki pa je bil ameriški častnik in mu je iz ZDA pošiljal veliko košarkarske literature. Boris, čigar pot je v nedavno izdani knjigi povzel dr. Rajko Šugman, je bil izjemen košarkarski navdušenec. Škoda le, da se s trenerским poslom nikoli ni želel poklicno ukvarjati in se mu res docela posvetiti. Če bi se mu, potem bi, o tem sem prepričan, slovenska košarkarica dosegla še veliko več. Kristo je bil res

odličen trener in voditelj. Če bi bil predsednik vlade, bi znal združiti vso Slovenijo in pridobiti vsesplošno podporo tudi za neprijetne in neprijetne ukrepe. Toliko o tem, malo za šalo in malo zares. Žal je zdaj že prestar, pa tudi s politiko se ne želi ukvarjati.

Mimogrede, poliglot Boris Kristančič, ki še vedno velja za šampiona razgledanosti, uglajenosti in podjetnosti, je sredi petdesetih let kratak čas igral tudi v Italiji ...

► V Rimu, da, v letih 1958 in 1959, ker se je tam izpopolnjeval na področju gradbene tehnologije, saj so v italijanski prestolnici gradili objekte za poletne olimpijske igre leta 1960. Sočasno pa je nastopal za klub Stella Azzurra. Sam trdi, da zastonj. A na koncu so mu podarili mali avto, topolino oziroma fiat 500. A to je bil za nas mercedes ...

V svoji karieri ste dobili dve izrecni ponudbi za igranje v tujini – iz Španije in Nemčije. Zakaj niste odšli?

► V Španijo, k madridskemu Realu, ki me je snubil, niti ne bi mogel. Razen če bi emigriral, v šestdesetih letih prejšnjega stoletja je bil Francos režim še močan in politično nesprejemljiv. Vedno sem bil navezan na dom, na domovino, na Slovenijo. Povabilo iz Nemčije, ki je prišlo veliko prej, je bilo drugačno in tja bi sicer lahko šel – in se tudi vrnil – a tudi tja nisem hotel.

Zakaj ne?

► Pojdimo po vrsti. Moja starša sta bila Primorca, mati iz Trsta, oče pa iz Bazovice. Po prvi svetovni vojni sta bila pregnana, novi dom pa sta našla v Mariboru. Moj ded, mamin oče, je bil po poklicu gradbenik in je mami zgradil hišo v Smetanovi ulici, ki je bila takrat še na obrobju Maribora, zdaj pa je v središču mesta. No, v tisti hiši sem rojen. Na Tržaškem imam sestrično in še vedno rad obiskujem te kraje. Kot otrok pa sem Italijane sovražil, ker so z doma poglani moje starše. Podobno je bilo z Nemci. Dan po nemški zasedbi Maribora, 6. aprila leta 1941, so nacisti očeta zaprli, 2. julija pa so vso našo družino strpali v tovrne vagonne in z mnogimi drugimi Slovenci odpeljali v Srbijo. Tam so vagonne začeli odklapljati. Našega v vasi Natalinci v Šumadiji, kjer smo ostali nekaj mesecev, potem pa se nam je zaradi dobrih zvez mojega očeta, ki je pred vojno delal za beograjsko turistično podjetje Putnik, uspelo preseliti v Beograd. Tam smo ostali vse do osvoboditve mesta leta 1944. Še danes vsako leto 20. oktobra prosla-

vljam obletnico tega dogodka. No, leta 1945 smo se vrnili v Maribor. Hočem reči, da je tudi to vplivalo na mojo odločitev, da sem leta 1956 zavrnil ponudbo za igranje košarkarke v Nemčiji, ne glede na to, da so mi obljubljali za tisti čas res veliko. Ob tem pa sem bil na Slovenijo vedno zelo navezan. Vsaokrat sem rad kam odpotoval, a še rajši sem se vsakokrat vračal.

Veljate za mednarodno košarkarsko legendo, pri nas ste bili desetletja vsem na očeh. A le malo jih ve, da vam je v košarki uspelo navkljub temu, da na eno oko ne vidite skoraj nič. Kako vam je to uspelo?

► To je bilo pač možno. Od rojstva na desno oko ne vidim nič. Oziroma – vidim meglo, človeka pa ne morem prepoznati, niti na en meter ne. Moja razlaga je naslednja: ljudje smo najbolj prilagodljive živali na Zemlji. Če imaš hibo od rojstva, se temu prilagodiš. Moj problem je še sorazmerno majhen, saj me ni nikoli preveč oviral. Tudi v košarki ne. No, včasih mi je na desni strani ušel kak nasprotni igralec, ki sem ga, da bi lahko spremljal njegovo gibanje, moral tipati. Potem pa so rekli, da sem v obrambi zaspal. Pa seveda ni bilo tako, moj zorni kot je bil omejen.

Ste pa zato morda prav zaradi tako slabega vida na eno oko razvili izjemen občutek v napadu, pri metih, na primer ...

► Morda, čeprav bi bilo razlag lahko več. Morda je ta občutek tudi prirojen. Res pa je tudi, da sem met res vztrajno vadil že od samih košarkarskih začetkov v Mariboru. Po treningu sem metal še sam, tristočkrat ali celo petstokrat. Ko sem si poškodoval desno zapestje, pa sem z dveh ali treh metrov vadal met z levo roko. **Kot trideset let kasneje nepozabni hrvaški košarkar Dražen Petrović ...**

► To velja v košarki ter v življenju nasploh. Če nekaj želiš obvladati, moraš biti vztrajen. Nadarjenost ti prinese dvajset ali trideset odstotkov, drugo je delo. Ko gre za šport in košarko, moraš obvladati tehniko, potrebna je dobra telesna pripravljenost, pri čemer je meni pomagala očitno prirojena kondicija, saj jo imam še danes. Vse ostalo pa prinese vadba.

Zdi se nenavadno, da vi, ki ste vedno veljali za nespornega vodjo ekipe na igrišču, kasneje niste uspeli kot trener. Pravzaprav niti niste hoteli prav poskusiti. Zakaj ne?

► Za voditelja na igrišču so me navadno postavljali moji trenerji ali

soigralci. V košarki je seveda bolj navadno, da je vodja zunanji igralec, saj gradi igro. Center tega seveda ne more. Morda je bila moja sreča tudi v tem, da sem kot igralec velikokrat delal s trenerji, ki so mi voditeljsko vlogo na igrišču dopuščali. Spomnim se Milana Tošiča, trenerja Olimpije v sezoni 1969/1970, ko smo zadnjič osvojili naslov jugoslovanskih prvakov. Bil je izjemen človek, profesor športne vzgoje. Treninge je dobro vodil, na tekmah pa ni znal ukrepati v pravem času. To pa so trenutki, v katerih odgovornost pade na kapetana. Trenerja nekako izločiš in se z igralci na igrišču vse dogovoriš sam.

Pa je to v košarki možno še danes?

► Zakaj pa ne, seveda je možno. Igralci so na igrišču, vse je odvisno od njih. Pred minuto odmora se sami na kratko lahko na hitro dogovorijo o najpomembnejših stvareh.

S košarkarsko reprezentanco nekdanje Jugoslavije ste veliko potovali, obredli ste skoraj ves svet. Nekoč ste za najzanimivejše košarkarsko potovalno doživetje označili gostovanje na Kitajskem leta 1957, kamor ste sicer uradno odpotovali kot član izbrane vrste Beograda. Kaj vas je tam tako prevzelo?

► Do turneje je prišlo v izjemno zanimivih športnih in političnih okoliščinah. Sam sem šele jeseni 1956 iz Maribora prišel v Ljubljano, kjer sem za AŠK Olimpija odigral samo zadnji dve prvenstveni tekmi. Na mednarodni ravni sem bil še nekoliko manj izkušen igralec, zato je bila turneja po Kitajski zanimiv športni izziv. Na politični ravni pa so se prav v tistem času začeli ponovno vzpostavljati stiki med tedanjo Jugoslavijo in Kitajsko, ki je na gospodarskem področju zaključevala prvo petletko novega Maovega režima. Prav športniki naj bi – tako kot je to na splošno značilno – bili tisti, ki bi pomagali pri odpiranju vrat. Kitajska stran je povabila na turnejo moško in žensko košarkarsko ekipo iz Jugoslavije. Plačali so vse, bivanje in prevoz ...

... z vlakom po transsibirski železnici?

► ... sploh ne. Z majhnimi letali – večjih ni bilo na voljo – čez celotno tedanjo Sovjetsko zvezo. Postopoma do Kijeva in naprej v Moskvo, kjer smo prespali, potem pa prek sibirskih mest do Irkutska, kjer smo doživeli strahovit snežni metež. Eden izmed članov delegacije je doživel živčni zlom in ni hotel več naprej. No, potem smo le prišli do Pekinga. **In kaj je bilo tam?**

► Bilo je neverjetno. Morate vedeti,

Košarko sem začel igrati na peščenih igriščih, kakršna so še zdaj teniška. Žoga se je zelo nepredvidljivo odbijala. Šele kasneje so bila igrišča asfaltna, v Ljubljani smo igrali tudi na igrišču iz rezanih kock iz železniških pragov.

52 bilo je leto 1957, ko pri nas v Sloveniji in Jugoslaviji ni bilo še ničesar, živelimo zelo skromno. Na Kitajskem pa so nas gostili kot lorde, kot superbogataše. Te ga si pred to turnejo sploh nismo znali predstavljati: da bi vsakogar od nas stregla po dva natakara, da so nam vsak dan oprali in zlikali perilo ... Vsak dan smo bili pri frizerju. V enem mesecu smo odigrali samo devet tekem, trenirali pa nismo kaj dosti.

Nič čudnega, da ste vse tekme izgubili!

► Kitajska se nam je tedaj, tik pred zloglasnim »velikim skokom naprej«, zdela kot pravljíčna dežela. Po njej smo se vozili z vlaki s spalnimi vagoni, se ustavili v številnih mestih od Pekinga do Šanghaja in nazaj. Ti vlaki so vozili s hitrostjo 40 kilometrov na uro. Čez dan smo lahko opazovali kmete na poljih, ki so delali brez vsakršne mehanizacije. Najbolj so se mi vtisnili v spomin nosači vode z dolgimi palicami z dvema vedroma na vsakem koncu. Neverjetno se mi je zdelo, kako so s polnimi vedri tekli kot za stavo, s praznimi pa so se premikali silno počasi in očitno tako počivali. Bilo je navdušujoče in hkrati nepojmljivo. Jedli smo vse možno, tudi kače ...

Ste bili po tem še kdaj na Kitajskem?

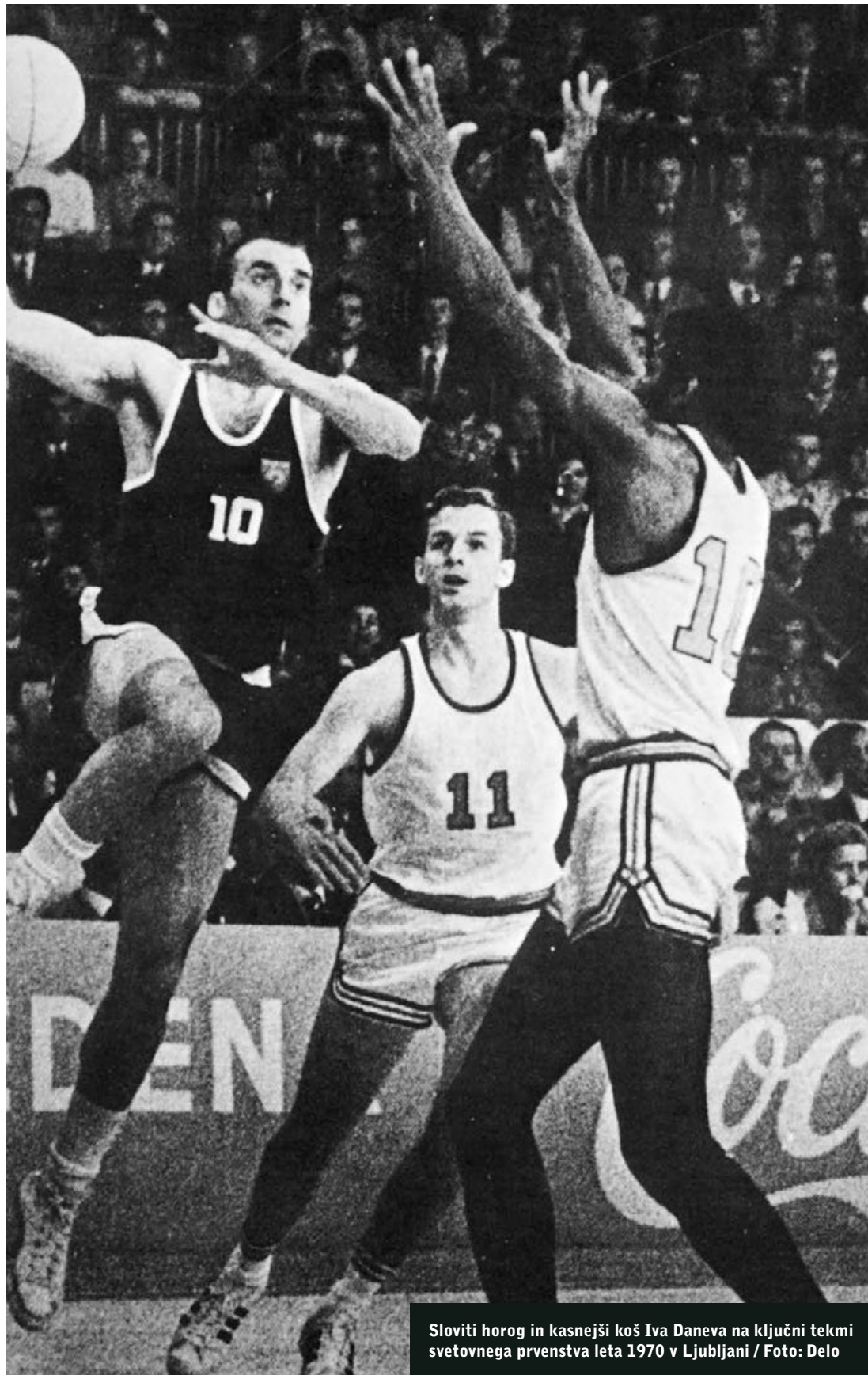
► Ne, to je bilo prvič in zadnjič. Seveda bi me zanimalo, kako je zdaj tam. Čeprav domnevam, da se je vse zelo spremenilo.

Kako v pričakovanju domačega evropskega prvenstva gledate na košarko, ki ste jo s soigralci igrali pred 43 leti na svetovnem prvenstvu v Ljubljani? Koliko se je spremenila igra?

► Samega sebe sem na televizijskem zaslonu prvič videl igrati precej let po koncu kariere, na zabavi ob petdesetletnici nekdanjega soigralca Petra Martra. Nekdo mu je priskrbel posnetek naše tekme z ZDA na svetovnem prvenstvu leta 1970. Ko sem to videl, sem se začel do solz smejati. Vse je bilo tako smešno, od dresov do hitrosti igre. Morda pa je bil posnetek upočasjen, kajti v primerjavi z današnjo košarko se je vse zdelo kot tako imenovani slow motion. Čeprav smo pa morda tudi mi, sploh v kakšnem protinapadu, znali akcijo kar hitro odigrati.

Mlajše košarkarske generacije si sploh ne znajo predstavljati, skozi kakšne revolucionarne spremembe ste soigralci korakali. Od igrišč na prostem, na asfaltu, z usnjenimi žogami ...

► Kaj asfalt! Košarko sem začel igra-

Sloviti horog in kasnejši koš Iva Daneva na ključni tekmi svetovnega prvenstva leta 1970 v Ljubljani / Foto: Delo

Nekega dne smo opazovali trening izvajanja enajstmetrovk. Eden izmed zgrešenih strelav, mislim, da ga je sprožil legendarni Janžekovič, me je zadel v glavo, padel sem vznak in omedlel. Takrat se mi je nogomet nekoliko zameril.

53

ti na peščenih igriščih, kakršna so še zdaj teniška. Žoga se je zelo nepredvidljivo odbijala. Šele kasneje so bila igrišča asfaltna, v Ljubljani smo igrali tudi na igrišču iz rezanih kock iz železniških pragov. To je bilo najtrše igrišče, na katerem sem igral. Potem smo se selili v dvorane in na parket. To se nam je zdelo kot hotel s šestimi zvezdicami, ne petimi ...

Podlaga je bistveno vplivala na spremembe v košarki. Kaj pa žoge?

► Ko sem začel igrati, so bile še usnjene. Kar pomeni, da niso bile povsem okrogle. Prej jajčaste. Posebej pri prostih metih si jo moral znati prav obrniti.

Kdaj ste v roke dobili prvo gumijasto žogo?

► To je bilo v petdesetih letih, še ko sem igral v Mariboru pri tedanjem Poletu. Na gostovanju je bilo ameriško vojaško moštvo, kot del nekakšne kulturne pomoči. Z njimi se nismo mogli ali znali dogovoriti, da bi nam eno podarili. Pa smo si jo nekako vzeli sami. Dogovoril sem se, da je eden izmed naših prijateljev v trenutku, ko sem vodil protinapad, odvil varovalko in izključil razsvetljavo igrišča v Ljudskem vrtu. No, v temi sem žogo vrgel na sosednje odbojkarško igrišče, kjer je že čakal njen »sprejemnik«. Tako je žoga izginila. Tedanji sekretar Košarkarske zveze Slovenije Peter Breznik nas je hotel zaradi tega kaznovati. No, »izgubljena« žoga nam je pri treningu kasneje prišla zelo prav. Je pa res, da je bil tudi s prvimi domačimi gumijastimi žogami križ, tako imenovane tigar(i)ce so nam prstne blazinice ogulile do krvi. A najpomembnejša sprememba je bila za-

gotovo selitev košarke v dvorane. Pred tem smo košarko igrali tudi v dežju in, sploh v Ljubljani, tudi v snegu.

Mednarodno kariero ste končali v Ljubljani, na domačem svetovnem prvenstvu, kot kapetan zmagovite domače reprezentance. Kje pa ste odigrali svoj najmočnejši turnir?

► Vedno sem posebej dobro igral v Južni Ameriki, tako leta 1963 v Braziliji kot tudi leta 1967 v Urugvaju, obakrat, ko smo osvojili srebrno medaljo na svetovnem prvenstvu. Vmes pa tudi v Čilu, kjer smo na neuradnem prvenstvu celo zmagali. A res, najbolje mi je šlo v Montevideu leta 1967, ker sem tedaj znal enega svojih najbolj prepoznavnih metov – horog – izvesti tudi z levico. Pred tem sem imel namreč dlje časa poškodovano desnico.

Kaj pa v Ljubljani leta 1970?

► Takrat sem kljub vsemu igral zelo sproščeno, čeprav sem bil pred tem poškodovan. Že dve leti prej sem vedel, da bom leta 1970 končal kariero. Imel sem družino in redno službo ... Prvenstvo se je odlično posrečilo, ekipa je bila odlična.

Kar omenjate, je tudi iz današnjega zornega kota presenetljivo. Dolga leta ste bili eden izmed najboljših košarkarjev na svetu, v tem času pa ste redno delali.

► Bil sem namreč eden izmed redkih članov Olimpije, ki ni končal študija. Pravzaprav študija športa sploh nisem niti prav začel, ker so me s tedanjega ljubljanskega inštituta oziroma višje šole za telesno kulturo, predhodnice današnje Fakultete za šport, vrgli tako rekoč že ob prihodu, leta 1956. Niso me namreč hoteli pustiti na priprave in repre-

zentančno turnejo na Poljsko. To je bila moja prva turneja in sem si močno želel iti. In sem šel. Kasneje, ko sem kot košarkar uspel, so me nekajkrat vabili nazaj. A sem trmast. Dvojno trmast, ker sem po starših Primorec, rojen pa na Štajerskem.

In kaj ste poklicno počeli, medtem ko ste blesteli pod koši?

► Začel sem v podjetju Prehrana, kjer smo v petdesetih letih po ameriškem vzoru začeli postavljati samopostrežne trgovine. Prva je bila v današnjem Kozolcu, druga nedaleč stran ob Dalmatinovi ulici. Tista je bila »moja«. Vsi smo delali vse, prvih štirinajst dni sem na primer vrтел glasbo, najtežje pa so bile inventure. Kot športnika so me pogosto uporabljali za to, da sem skahal po visokih zabojih in popisoval blago in številke. Kasneje, leta 1963, pa sem postal predstavnik Zagrebškega velesejma v Sloveniji. V podjetjih, ki sem jih v tej vlogi obiskoval po vsej Sloveniji, so mi toliko pomagali, da sem nekaj pogovorov lahko opravil že bolj zgodaj zjutraj, da sem bil do popoldneva in treningov že v Ljubljani. Po drugi strani pa sem imel, predvsem pred odhodom na olimpijske igre v Mehiki leta 1968, s šefi v Zagrebu tudi nekaj težav. Kasneje, po koncu kariere, sem delal tudi v novomeški Industriji motornih vozil.

Da bi ostali v košarki kot trener, to vas pa ni zanimalo?

► Trener v Olimpiji sem bil za kratek čas dvakrat, obakrat zato, ker drugega niso našli. A ugotovil sem, da nisem za ta posel. Težko mi je bilo igralcem po stokrat ponoviti neko stvar. Sam sem bil navajen, da

smo vse razumeli takoj. Če je trener moral nekaj ponoviti trikrat, smo veljali za butalce. Skratka, nisem bil za to. Pa tudi sicer se nisem maral videti v funkcijah in poklicih, kjer bi moral kričati na ljudi. Zato sem zavračal tudi ponudbe, da bi bil direktor Olimpije ali pa, kasneje, sekretar republiške Zveze telesnokulturnih organizacij. Sodelavec preprosto nisem znal gnjaviti. Zaupali pa so mi sektor mladinskega športa, kjer sem ostal do konca osemdesetih let. **Kar vas je – posredno – za kratek čas privedlo v, recimo temu, politiko.**

► Tedanji socialisti, ki so izšli iz tedanje Socialistične zveze delovnega ljudstva, oziroma bolj rečeno Viktor Žakelj, so me povabili na volilno listo. Žakelj mi je bil simpatičen, sam pa imam razvit čut za socialno in sem bil vedno podpornik socialne države. In tako sem prišel na listo in bil – v Radovljici – izvoljen v tedanji zbor združenega dela tridomnega parlamenta. V njem so sedeli večinoma intelektualci ter pragmatični in učinkoviti ljudje, ki med seboj niso uprizarjali političnih prepričanj o, na primer, točkah dnevnega reda, kakršni so bili pogosto značilni za druga dva zbora. In prav zaradi te učinkovitosti in hitrosti se je potem tudi zgodilo, da sem kot poslanec socialistov kot prvi poslanec slovenskega parlamenta predlagal plebiscit o osamosvojitvi Slovenije. To je bilo 4. oktobra 1990. Šlo je za predlog te stranke, o katerem se je govorilo že tisto poletje. Kasneje so sicer sprejeli formalni predlog tedanje koalicije Demos. Tako sem postal del te zgodbe. Sicer pa me politika ni nikoli zanimala, na naslednjih volitvah me tako in

La vie en...

Živahna mladost in zlahatna ubranost.
Podajte se na rožnato pot nežnega užitka.

VINAKOPER

Kreativna

Vinakoper d.o.o., Smarska cesta 1, 6000 Koper

Minister za zdravje opozarja. Prekomerno pitje alkohola škoduje zdravju.

S prvimi domačimi gumijastimi žogami je bil križ, tako imenovane tigar(i)ce so nam prstne blazinice ogulile do krvi.

54

tako niso več izvolili – kandidiral in propadel sem v Tacnu. Mi pa, to se mi zdi zanimivo, nihče od prijateljev in kolegov v drugih delih nekdanje skupne države nikoli ni očitil tega mojega javnega predloga o plebiscitu. Bil je potreben, saj se tedanjega srbskega voditelja Miloševića preprosto ni dalo o ničemer prepričati. **In na koncu še o EuroBasketu v Sloveniji? Kakšen bo?**

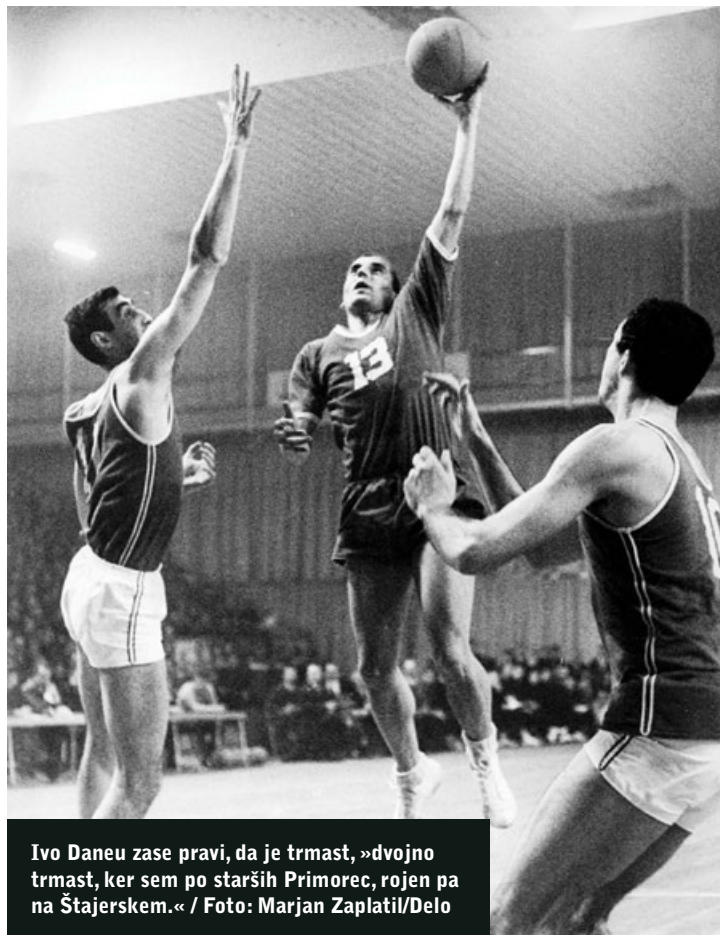
► Pričakujem, da bo dobro obiskan, morda še najmanj ljubljanski prvi del. Za Celje, kjer bodo igrali naši, se ne bojim. Mislim, da bodo tribune tudi na tekmah v Kopru in na Jesenicah polne. V drugem delu v Stožicah pa bodo vsekakor nastopale najkakovostnejše ekipe, ki jih bo veselje gledati. Kakovost evropske košarke je trenutno izjemno visoka, čeprav nekaterih najboljših posameznikov v Slovenijo ne bo. Tudi v njihovi odsotnosti pa utegnejo biti tekme res dobre, tudi dramatične.

Kaj pa naša ekipa? Kakšne možnosti ji pripisujete?

► Mislim, da se je sposobna uvrstiti med najboljše štiri. A še prej se bo morala prebiti skozi četrtfinale, kar ne bo lahko. Ko gre na izpadanje, postanejo izhodišča precej bolj zapletena, veliko je odvisno od tekmeča in dnevne forme.

Vam igralci in selektor vzbujajo dovolj zaupanja?

► Da, zagotovo. Bi jim pa na temelju izkušenj, ki jih imam, svetoval naslednje: naj odmislijo željo po osebnem dokazovanju in individualnih statistikah. Zmaguje moštvo. Včasih se mi je zgodilo, da nisem bil najbolj razpoložen za met in sem dosegel komaj šest točk ali več. A tedaj sem zato več podajal. Vsi morajo kar najbolje izkoristiti svoje sposobnosti, a za skupni uspeh ekipe. To mislim. **Saj, selektor Božidar Maljković je**

Ivo Daneu zase pravi, da je trmast, »dvojno trmast, ker sem po starših Primorec, rojen pa na Štajerskem.« / Foto: Marjan Zaplatil/Delo

prav trener tiste vrste, ki postavlja v ospredje kolektiv ...

► Pri čemer so nekateri menili, da bi moral biti na domačem evropskem prvenstvu slovenski selektor nujno iz Slovenije. Sam ne mislim tako. Svet se spreminja, priče smo globalizaciji na vseh področjih, tudi na športnem. Maljković je prišel v Slovenijo prav zato, ker je znan po svoji avtoriteti med igralci.

Kaj boste na EuroBasketu počeli vi?

► Gledal ga bom, z veseljem. Kakor z veseljem opravljam vlogo ambasadorja te prireditve v državah, ki so nastale na območju nekdanje Jugoslavije. Zagotovo bo veliko gledalcev v Slovenijo prišlo tudi od tam.

S soprogo Katjo, ki je bila tudi košarkarska reprezentantka, sta začetnika družinske tradicije, ki se nadaljuje z vnukoma ...

► ... s Katjo sva se spoznala prav na košarkarskem igrišču v Ljudskem vrtu. Seveda sem vesel, da vnuka že igrata košarko. Najinima sinovoma Klemnu in Jaku košarke nisem vsiljeval, prej nasprotno. Spodbujal sem ju, da bi igrala tenis, kar sem si sam kot otrok neznansko želel, a za to preprosto nismo imeli materialnih možnosti. A se ju ni prijelo. Starejši Klemen je poskušal z rokometom, tudi plaval je. Jaka pa se je za košarko navdušil v osnovnošolskem krožku in v njej ostal. Klemen pa je tudi košarkarski navdušenec, predvsem ligo NBA spremlja bolj vneto kot jaz, si je pa že kupil vstopnici za polfinale in finale letošnjega EuroBasketa pri nas.

Zdaj košarkarsko znanje s Katjo prenašata na Jakova sinova Jureta in Žigo ...

► Seveda, tudi njuna mama Urša je bila košarkarica. Sam jima skušam včasih svetovati, ju predvsem učiti, da naj vse tehnične prvine – razen morda meta od daleč – skušata čim bolj obvladati z obema rokama. Gre jima dobro. Zelo vztrajna sta. Starejši Jure že ima za seboj prvo poškodbo, pa tudi zelo visok je že. Pri trinajstih meri že 187 cm. Tudi Žiga je visok. Njuna sestra Brina, ki je ljubljanka vse dinastije, je za košarko še malce premajhna.

Kakšno košarko bodo igrali vaši vnuki?

► Tega še čarovnice ne morejo napovedati. Se bo pa košarka v Sloveniji zagotovo igrala tudi v naslednjih desetletjih, ne glede na njeno kakovost. Veliko potujem po naših krajih. Povsod, v mestih in tudi na dvoriščih kmetij, opazim veliko košev. Poleg tega imamo tudi veliko telovadnic, možnosti so vsekakor bistveno boljše, kot smo jih imeli mi. ✕

öi Österreich Institut
Ljubljana

- standardni tečajji
- intenzivni tečajji
- tečajji za otroke in mlade
- nemščina za poklicni uspeh
- nemščina v podjetjih
- individualni pouk
- učenje preko Skypa

pvcnagode

Predani projektu, zavezani stranki

Gradite ali obnavljate?
Potrebujete idejo ali rešitev
za vaša okna in vrata?

V Postojni dobite vse na enem
mestu. PVC in ALU stavbno
pohištvo, senčila, police in
strokovno montažo.

Kakovostna okna in vrata so
vaša varnost, varčnost in udobje.

Rehau Geneo®

Poskenirajte QR kodo z mobilnim
telefonom in si oglejte video
predstavitev našega podjetja.

Za skeniranje potrebujete brezplačno
QR skener aplikacijo, ki jo najdete v
App Store ali Android Market trgovini.

Postojna
Tržaška c. 87a
05 700 05 55

Ljubljana
Ukmarjeva c. 2
01 600 37 10

info@pvcnagode.si, www.pvcnagode.si

Klemen Slakonja

Televizijski voditelj in igralec o televizijskem razvedrilu in tem, kako je ustvarjati oddaje za najširše občinstvo, o tem, zakaj najraje imitira Janšo, Rodeta in Erjavca, o gledališču in muzikalih, pa tudi o Evroviziji in oziranju v tujino. In seveda o enem največjih slovenskih hitov na YouTubeu – JJ Styly.

Vanja Pirc, foto Borut Peterlin

Čeprav ima šele 28 let, je že dolgo eden naših najbolj prepoznavnih televizijskih obrazov. Le kako ne bi bil. Vse televizijske oddaje, ki jih je vodil doslej, so bile predvajane v najuglednejših terminih. Vse so bile namenjene najširšemu občinstvu. Kljub temu ni prav nič zvezdniški. Nasprotno, v živo je zelo prizemljen, prijeten mladenič in vsakič, ko beseda nanese na zvezdnitvo, mu postane kar malce nerodno. Pravi, da pač počne, kar ga veseli. Ustvarja televizijske oddaje in igra. Daleč največ kreativnosti pa mu trenutno dopuščajo imitacije znanih osebnosti, denimo Jana Plestenjaka, tria Eroike, Karla Erjavca, Branka Đurića - Đura ... in seveda tudi Janeza Janše, ki ga je februarja, tik pred padcem s položaja predsednika vlade, ovekovečil kot zagrenjenega, tarnajočega posameznika, ki ga nihče ne razume, zato kljub množičnim pozivom k odstopu vztraja na prestolu. Komad, v katerem je imitiral pojočega Janšo, je po vzoru globalnega hita Gangnam Style, pri katerem si je izposodil melodijo, poimenoval JJ Style. Po zaslugi interneta je postal velika viralna uspešnica in danes ga poznajo vsi, levi in desni, stari in mladi. »Vlada mi razpada, ampak jaz sem vaš predsednik. Čeprav me vsi zapuščate, vztrajam, nisem bednik,« na svojih zabavah več kot navdušeno prepevajo tudi šestletniki.

Ali kaj spremljate videoportal YouTube? JJ Style je samo v zadnjih dveh tednih doživel 18.000 novih ogledov.

► Samo? (*Smeš.*)

No, v štirih mesecih, ki so minili od objave, jih je zabeležil že skupno 568.000. Verjetno se strinjate, da so to za slovenske razmere resnično nadpovprečne številke.

► Tudi mene je odziv zelo presenetil. Moji videi so imeli v preteklosti na YouTubeu največ 200.000 ogledov. Toliko jih je zbral denimo One Man Band Aid, v katerem sem leta 2012, ob izboru slovenske popevke za Evrovizijo, imitiral svetovno znane pevce, od Bona do Justina Bieberja in Lady Gaga. Tudi zato se mi je dolgo zdelo, da je to največji doseg, ki ga imajo lahko posnetki, ustvarjeni za slovensko televizijo, ki nato kot viralne objave zaokrožijo po internetu.

Slovenski rekorder na YouTubeu je sicer Perpetuum Jazzile s pesmijo Africa, ki je dosegla kar 14 milijonov ogledov.

► Godler in Artač sta z operno izvedbo Gangnam Styla dosegla več kot milijon ogledov, a oboji so s svojima nastopoma lahko nagovarjali širše, mednarodno občinstvo. In so ga tudi dosegli. Nam se to z JJ Stylyom ni zgodilo. Vseeno gre za zelo slovenski skeč.

Komad je odpet v slovenščini, tematika je notranjepolitična, povrh vsega je še satirična ...

► Ravno zato sem bil tako presenečen, da je bil odziv kljub vsemu odličen. Še toliko bolj, ker je pesem Gangnam Style, pri kateri sem si izposodil melodijo za JJ Style, svet obkrožila že nekaj mesecev prej, zaradi česar sem imel občutek, da delam nekaj, kar je bilo v tistem času že passé. V resnici smo z videom ujeli zadnji vlak.

Ker je Janša le teden dni po objavi odšel s položaja?

Sicer pa vsak, ki se loti imitatorstva, začne z Janšo. To je gotovo najbolj imitiran slovenski lik, to je osnova. Tudi sam sem začel z njim.

58

► Morda smo pa ravno mi pripomogli k temu. (*Smeh.*) Ker je bil to seveda tudi komentar o dogajanju v državi. Le zakaj bi morala biti družbena kritika samo v rokah političnih komentatorjev? Satirični videospot zmore nagovoriti še toliko večjo množico, tudi tiste, ki političnih analitikov ne spremljajo. JJ Style znajo na pamet celo predšolski otroci.

Z JJ Stylom ste udarili v času, ko je protestniško gibanje, ki je terjalo odstop političnih elit, doseglo vrhunec ... Ste si takrat rekli, okej, dogajajo se nam množični protesti, zato je čas, da tudi sam povem nekaj o njih? Kako pravzaprav nastajajo takšni videi?

► Ko je v državi štala, je narod najbolj kreativen. Takrat nastajajo tudi najrazličnejši štosi. Ti so še najlepši del kriznih trenutkov, saj nam prinesejo vsaj kratkotrajno razbremenitev. Ta konkretni video je začel nastajati že štiri mesece pred objavo, ko so se pozivi politikom, naj odstopijo, šele začeli. Na prehodu s sinom sem si prepeval Gangnam Style. Saj veste, kako gre: »Hey, sexy lady.« In potem me je nenadoma prešinilo: »Hey, sexy JJ.« In ker so mi po glavi švigale številne zahteve protestnikov, se mi je zazdelo, da bi iz tega lahko kaj naredil. Usedel sem se na klop in si začel delati zapiske. Iz te iskric je potem nastal komad, ki pa je bil zaradi pogodbenih obveznosti s TV3 Medias objavljen šele štiri mesece kasneje. Medtem se je dogajanje spreminjalo, zato sem moral besedilo kar nekajkrat spremeniti.

Ste ga zaostriili?

► Ne vem, moram pogledati. (*Vzame telefon in brska po zapiskih, dokler ne najde tistega z oznako 130.*) Ko sem začel, je bila aktualna RTV-naročnina, pa sem jo pozneje črta. V vmesnih različicah je bilo veliko več besed gotof in fertik. Med prvotnimi zapiski je tudi želja, da bi bil video čim bolj podoben tistemu, s katerim je Psy podkrepil Gangnam Style: da bi ga snemali v čolnih, na konjih, seveda na lipicancih. Ampak potem me je režiser Klemen Dvornik postavil na realna tla, da ni denarja. Na koncu smo video posneli na eni sami lokaciji, a smo skušali kljub temu ustvariti vtis, da ni povsem nizkoprorračunski.

Še zdaleč niste edini, ki imitira Janšo. Pravzaprav je eden naših najbolj imitiranih politikov, podobno, kot je bil v preteklosti Janez Drnovšek ali pa je danes tudi Karl Erjavec. Kaj je

tisto, kar imitatorje tako vleče k imitiranju politikov, pa tudi estradnikov? To, da osebe, ki obvladujejo javni prostor, prikazete takšne, kot bi bile, če bi z njih odpadla vsa piarovska navlaka? Da jih torej naredite resničnejše, iskrennejše, kot so v resnici?

► Morda gre res za to. Sicer pa vsak, ki se loti imitatorstva, začne z Janšo. To je gotovo najbolj imitiran slovenski lik, to je osnova. Tudi sam sem začel z njim. Na prvem javnem nastopu v vlogi imitatorja, na proslavi ob zaključku gimnazije, sem seveda imitiral njega. Najpogosteje pa sem takrat imitiral svoje gimnazijske profesorje. Med odmori sem nastopal pred sošolci in bil, sodeč po njihovih reakcijah, uspešen. Na koncu so me sami profesorji prosili, naj jih imitiram. Prepustili so mi svojo mizo, sami sedli za mojo in se prepustili. (*Smeh.*)

Očitno so bili sposobni samoironije.

Kaj pa politiki in estradniki?

► Od politikov se ni oglasil še nihče. Estradniki pa so se odzivali, ko sem šele postajal prepoznaven po imitacijah. Fredi Miler je bil ogorčen, ker sem, ko sem ga imitiral v oddaji Piramida, ob tem dvignil roko in vprašal, ali grem lahko na vece. Rekel je, da on česa takšnega nikoli ne bi naredil. Povedal sem mu, da ga seveda nisem hotel prizadeti. Anžej Dežan mi je, potem ko sem ga imitiral v Hri-baru, rekel, da sem gibe zadel, glasu pa ne. Jan Plestenjak je rekel, da me je gledal na YouTubeu in mi iskreno čestita. Siddharta pa me je po imitaciji njihovega pevca Tomija Megliča povabila na skupen nastop v oddajo As ti tud not padu. Takrat sva nastopila skupaj, kot dva Tomija.

Sašo Hribar, eminenca imitatorstva pri nas, je pred leti v intervjuju za Mladino dejal, da so mu, ko je šele začel imitirati Janšo, lokalci v Grosupljem, od koder izvira oba, Janša in on, zagrozili, naj neha, sicer mu bodo razbili gobec.

► Zdaj so se očitno že navadili. Ker je tega ogromno. Tudi imitatorstvo v Sloveniji je v zadnjih letih dobilo pravi zagon. Res pa je, da smo vsi odraščali in se razvijali v performerje ob poslušanju Saša Hribarja in njegovega Radia Ga Ga. Sam sem ga poslušal skupaj z babico in bil fasciniran, kako lahko spremeni svojo glasovo. Moj glas pa je takrat ne glede na to, koga sem poskusil imitirati, ves čas zvenel isto. Kakšen dialekt sem že ujel, a to je bilo tudi vse, ker takrat še nisem mutiral. Ko sem nekoč poslušal in-

tervju s takratnim nadškofom Francem Rodetom na novomeški televiziji Vaš kanal, sem opazil, da ves čas ponavlja besedo ksenofobičen. Tolikokrat jo je ponovil tako specifično, da sem jo poskusil na isti način izreči tudi sam. Potem sem obnemel in si rekel: »O, šit!«

Je zvenela popolnoma isto?

► Rode je še danes med tistimi, ki jih najraje imitiram. Potem sem poskusil Katanca, ki se je takrat zapletel v spor z Zahovičem. In tako je steklo ... Pozneje sem na Radiu Energy v Krškem dobil dveurni tedenski termin, namenjen imitiranju. Ko je leta 2007 zaokrožil moj komad Meja/Granica, v katerem sem z glasovi slovenskih pevcev, od Kreslina do Aleye in Denisa iz Game Over, komentiral problematiko slovensko-hrvaške veje, pa sem prišel v stik s Hribarjem. Najprej me je vprašal, koga znam imitirati. Odrvil sem mu, da recimo Roka Kosmača. In že v naslednjem trenutku sem v radijskem etru v živo nastopal kot Rok Kosmač, ki se je prišel poklonit na pogreb Hribarjevega znamenitega lika, Angelce.

Po nekaj nastopih me je Hribar priporočil Bojanu Krajncu, uredniku televizijske oddaje Hri-bar, in ta mi je dal priložnost, da vsak teden popolnoma samostojno pripravim imitacijo enega pevca, da torej spišem satirično priredbo njegovega komada, nato pa nastopim v oddaji, preoblečen v pevca, in pesem tudi odpojem. Prva je bila priredba komada Anžeja Dežana Plan B. Preimenoval sem jo v Hepatitis B. Čeprav smo šli kasneje vsak svojo pot, sem Hribarju in Krajncu še vedno neskončno hvaležen, da sta mi dala priložnost. Moja celotna televizijska zgodba izhaja iz oddaje Hri-bar. **Koliko časa potrebujete za imitacijo? Da naštudirate glas, obrazno in telesno mimiko, predvsem pa širši kontekst?**

► Ko začnem izgovarjati besede tako, kot bi jih oseba, ki jo imitiram, se mi začnejo obrazne poteze kar same vleči v poteze te osebe. In tako ji postanem nekoliko podoben kar sam od sebe. Čas, ki ga potrebujem za to, da zadenem posamezno osebo, pa je povsem nepredvidljiv. Rodeta sem zadel takoj, Janšo tudi. Nekatero druge, denimo tuje like, kjer sem se moral živeti v tuji jezik in njegove dialekte, sem moral zelo študirati. Tako pri pevskih imitacijah, kot sta bila Bono ali Shakira, kot govornih, denimo pri Jamieju Oliverju ali Crocodile Hunterju. Slednjega sem delal za make-

donsko turistično organizacijo in nisem bil prepričan, ali bo šlo. (*Preklopi v avstralsščino.*) »But it just happened, mate.« Obstajajo pa tudi takšni, ki jih ne morem zadeti. Na žalost.

Zakaj imate imitatorji toliko težav s predsednikom države Pahorjem?

► Z veseljem bi ga imitiral, a ga, žal, ne morem. Vsi imamo težave z njim, ker nima nekih glasovnih ali govornih posebnosti, kot jih ima recimo ... (*Svojo glas v trenutku spremeni v glas Karla Erjavca.*) ... kar stvari zelo olajša. (*Spet preklopi v Klemna Slakonjo.*) V dodatno pomoč so gotovo kontroverzne izjave, to, da oseba ni povprečna, dolgočasna. Potem pa do klika pride ali pa ne. občutek za imitiranje je verjetno povezan z nekim posebnim posluhom, ki nima zveze s pevskim. Pri Erjavcu me je fasciniral tudi njegov pogled. Te široko odprte oči ... (*Široko razpre oči in stisne usta ter čisto zares postane tudi fizično podoben Erjavcu.*) ... ki tako gledajo v svet, da te prav povleče, da se lotiš njegove imitacije.

Kaj pa premierka Bratuškova?

► Nje še nisem poskusil. Imitacije žensk so mi težje. Lotim se le tistih, pri katerih odkrijem neko glasovno specifičnost. No, morda pa ... (*Malo pomisli in spregovori z besedami Alenke Bratušek, izrečenimi na televiziji CNN.*) »We don't need money. We just need time.«

Ko ste se prebili na televizijo, ste imeli »le« 22 let. Kljub temu so vam dali že takrat popolnoma proste roke. Morda tudi zato, ker je šlo za politično-satirično oddajo. Ampak oddaje takšnega tipa na nacionalki danes ni več. Kam je po Hri-barju in njegovem predhodniku, TV Popru, izginila politična satira?

► Občutek imam, da satira na nacionalki ni zaželeno. In za to mi je zelo žal. Sicer pa je imela satira tudi, dokler je obstajala, težave. Termin oddaje Hri-bar so neprestano prestavljali, doživela je več cenzorskih prijemov. Tudi sam sem doživel znenadje, ko sem pripravil imitacijo Chrisa Martina, pevca skupine Coldplay. Naslov komada Viva la Vida (*Živelo življenje*) sem spremenil v Viva la Corrida (*Živela biko-borba*), besedilo pa priredil tako, kot da bi ga pel Janša. Takratni odgovorni urednik razvedrilnega programa je to ugotovil šele na dan snemanja, in čeprav smo imeli dogovor o prostih rokah, je nastal problem, ker je bila oddaja na sporodu dan pred začetkom volilne kampanje pred državnoborskiimi

Ko začnem izgovarjati besede tako, kot bi jih oseba, ki jo imitiram, se mi začnejo obrazne poteze kar same vleči v poteze te osebe. In tako ji postanem nekoliko podoben.

60

Prvi preblisk za JJ Style je dobil, ko si je na sprehodu s sinom prepeval hit Gangnam Style. Sedel je na klopi in si začel delati zapiske. Videospot je na video portalu YouTube v štirih mesecih zabeležil že 568.000 ogledov.

Čisto prvi lik, ob katerem se mu je zazdelo, da mu imitacije drugih morda ležijo, je bil Franc Rode.

voltivami leta 2011. A lahko to besedilo zdaj končno prvič javno predstavim?

Seveda.

► (Zapoje celo pesem, ki jo objavlja mo v okvirju poleg intervjuja.)

To je to. Posnetek so na koncu vseeno predvajali, a je bil poln piskov. Recimo tam, kjer sem omenil Janševo obvladovanje medijev. Pa tam, kjer sem omenil, da se Barbika izgubi v ogledalu, Janša pa se ne

obremenjuje z videzom, in mu reče, da je lahko njegov firer.

Po tej izkušnji sem se vprašal, ali je še smiselno vztrajati. In ko sem pozneje sprejel ponudbo za vodenje oddaje Zadetek v petek na TV3 Medias, je bil moj pogoj, da imam pri vsebini povsem proste roke. Je pa res, da ima vsaka televizija svoje prednosti in slabosti. Produkcija na TV Slovenija je utečena. Mi pa smo skeče snemali v Sloveniji, studijski

del oddaje pa v Beogradu. Enkrat na mesec smo v enem samem vikendu posneli štiri oddaje. Seveda smo morali tja odpeljati tudi vse goste. K sreči so vsi privolili.

Gledalci v studiu so bili pa domačini, kajne? Zdelo se je, da so se razživeli le, ko se je vsebina dotaknila njihovega govornega območja.

► Seveda bi bil odziv drugačen, če bi goste poznali, sploh pa, če bi razumeli, kaj se pogovarjamo. Tako

pa je bilo ključno vprašanje, kdaj bo malica. Če bomo oddajo nadaljevali, bi si želel, da se snemanja udeležuje slovensko občinstvo. TV3 Medias ima po dogovoru z beograjskim Pinkom na voljo super studio. Ko sem ga videl, sem si rekel, evo, v takšnem studiu pa bi delal. Tudi to je bil eden od razlogov, da sem sploh šel v ta projekt.

Boste oddajo nadaljevali?

► Gledanost oddaje je bila z vidika TV3 Medias solidna. A generalno gledano so bili to slabi rezultati. Res pa je, da je oddaja štartala v obdobju, ko je slovensko večerno televizijsko razvedrilo doživelo preporod. Ob petkih so bile na sporedu kar tri razvedrilne oddaje domače produkcije. Česa takšnega nismo doživeli nikdar prej. In najverjetneje tudi ne bomo nikdar več. Polovice novih oddaj v naslednji sezoni najverjetneje ne bo več. Če ne v naslednji, pa v sezoni za to.

Ta oddaja ni bila prva, s katero ste nagovarjali najširše občinstvo. Začeli ste z NLP, ki sta jo s Tjašo Železnik podedovala od Lada Bizovičarja in Anje Križnik Tomažin. Nedeljsko popoldne je bilo takrat termin, ko smo vsi sedeli pred televizijskimi ekrani. Bil je prime time, primerljiv večernemu.

► Voditelj te oddaje sem postal, potem ko sem imel za seboj le nekaj nastopov v oddaji Hri-bar. Seveda sem omahoval, a na koncu sva s Tjašo kljub vsemu stopila v velike čevlje, ki sta jih nama zapustila prejšnja voditelja. Oddajo sva skupaj vodila leto in pol in takrat sem se naučil, kako televizija sploh deluje. Mnogi so mi sicer odsvetovali, da grem v ta projekt. Predvsem zato, ker sem bil takrat še študent igre na AGRFT in bi se, po njihovih besedah, lahko zaklal v gledališkem smislu. Če bi se namreč slabo odrezal kot televizijski voditelj, potem bi si vrata zaprl povsod – na televiziji in tudi v gledališču, kjer bi me gledalci ne glede na vlogo lahko videli le še kot televizijskega voditelja, in to slabega. Kljub pomislekom se je odločitev na koncu izkazala kot pravilna. Zaradi te izkušnje sem hitreje prišel do službe v gledališču, v SNG Drama Ljubljana. Hitreje pa sem prišel tudi do večjih televizijskih oddaj, ki sem si jih res želel delati.

Kako naporno je skrbeti za razvedrilo širokih ljudskih množic? Kje so tiste meje, do katerih lahko še vztrajate pri svojih načelih, oziroma kako

Očitno bodo še dolgo na prestolu resničnostni šovi. Kljub temu da jih je veliko, se jih ljudje ne naveličajo. Satirično navdahnjenih oddaj in šovov pa se.

hitro morate poklekniti pod pritiskom komercializacije? Verjamem, da so oddaje, denimo, s pevci, ki nastopajo na veselnicah, zelo gledane, ampak gotovo s tem tudi izgublja del občinstva, vsaj tistega zahtevnejšega ...

► Včasih moraš tudi poklekniti. Včasih koga gostiš samo zato, ker ti lahko prinese večjo gledanost. V končni fazi se v Sloveniji zelo hitro obrne krog gostov, ki jih je užitek gostiti in te tudi osebno zanimajo in ti veliko dajo. Sicer pa ne glede na to, kaj narediš, nikoli ne boš prepričal vseh.

Navade televizijskih gledalcev se močno spreminjajo. Televizijo danes gledajo predvsem starejši, delež mladih pa je vse manjši, saj ne pristajajo na to, da bi jim življenje krojil vnaprej zakolični televizijski program. Res je sicer, da vse večjo vlogo dobivata »televizija na zahtevo« in brskanje po spletnih arhivih televizijskih postaj, a zdi se, da je televizijska danes kljub vsemu vse bolj medij starejše generacije.

► Morda bo televizijska, kot jo poznamo danes, sčasoma izumrla. Sam si že zdaj zelo prizadevam za to, da je moj televizijski program čim bolj prijazen do interneta. To pomeni, da po predvajanju oddaje na televiziji čim več vsebin objavim na internetu. Ker TV3 možnosti, da bi vsebine nalagali na njihov videopredvajalnik, žal ni imel, smo jih začeli nalagati na YouTube, čeprav še zdaleč ne vsega, kar smo posneli. Ko smo začeli, sem imel 600 sledilcev, zdaj jih imam 15.600. Gotovo je prihodnost v internetu. In gotovo je treba posebno pozornost namenjati mladim. Moje oddaje so resda namenjene najširšemu občinstvu, a ciljno občinstvo so predvsem mladi, posledično pa tudi starejši.

Kakšna bo po vašem prihodnost televizijskega razvedrila?

► Očitno bodo še dolgo na prestolu resničnostni šovi. Kljub temu da jih je veliko, se jih ljudje ne naveličajo. Satirično navdahnjenih oddaj in šovov pa se. Oziroma več, ko jih je na sporedu, bolj vsem po vrsti upada gledanost, ker gledalci morda ravno zato, ker so si podobni, na koncu ne gledajo niti enega. Če slišijo, da se je zgodil kak presežek, ga pozneje poiščejo na internetu. **Bi se lotili oddaje, ki bi jo bilo mogoče gledati samo prek interneta?**

► Z veseljem. Vprašanje je le, kdo bi jo financiral.

Poleg televizijske imate seveda tudi gledališko kariero.

► Morda pa sem nekje globoko v sebi pravzaprav pevec. Glasba mi pomeni veliko in z leti vse bolj ugotavljam, da je najverjetneje moja gonilna sila. A nimam se za pevca, saj nisem pevsko izobražen. To se mi zdi v času, ko je vsaka mis Slovenije, ki zapoje en komad, že pevka, še toliko bolj pomembno poudariti. Prav tako se nimam za humorista ali stand-up komika. Sem televizijski voditelj in igralec. Oboje lahko podkrepim s svojo izobrazbo in dosedanjim delom.

Pred leti ste v muzikalu Pomladno prebujenje združili oboje, igranje in petje.

► Prvo takšno priložnost sem pravzaprav dobil že na akademiji, ko smo se v diplomski produkciji lotili muzikala Beraška opera. Na akademiji sem imel tudi sicer zelo rad ure petja, na katerih smo obravnavali različne žanre in obdobja ter njihove geografske specifičnosti in to izobraževanje kronali z muzikalom. Takrat sem začutil, da mi je ta žanr zelo blizu. Če bo priložnost, bi se želel kdaj v prihodnosti tudi izobraževati na tem področju. Ker pa zdaj nimam časa za študij v tujini, se učim po svoje. Hkrati se tudi razmere pri nas spreminjajo. Do nedavna nismo imeli tradicije muzikala, potem pa jo je začelo razvijati denimo Mestno gledališče ljubljansko. Tudi muzikal Pomladno prebujenje je bil del tega procesa. Naši muzikali sicer še niso na ravni tujih, kjer lahko z odprtimi usti samo strmiš ob vizualni, koreografski in pevski dovršenosti, a ne vem, zakaj ne bi bile takšne produkcije v prihodnosti mogoče tudi pri nas.

Ker dobro poznate oba medija, gledališče in televizijo, gotovo lahko potegneta ključne vzporednice in razlike med njima.

► V gledališču se je treba vsake vloge lotiti drugače. Vse je odvisno od vizije režiserja, pa tudi od žanra. Na televiziji imaš bolj proste roke. Vsaj v mojem primeru je tako. V zadnjih letih mi je uspelo, da sem si izboril tak status, da lahko delam, kar želim. Zato na vprašanje, zakaj sploh delam tudi za televizijo, vedno odgovorim, da zato, ker jo poleg gledališča nujno potrebujem, ker lahko tam v celoti izživim svojo kreativnost. Saj jo izživim tudi v gledališču, vendar ne toliko kot na televiziji.

VIVA LA CORRIDA (ŽIVELA BIKOBORBA)

PRIREDBA PESMI VIVA LA VIDA (ŽIVELO ŽIVLJENJE) SKUPINE COLDPLAY, KI JO JE KLEMEN SLAKONJA LETA 2011 ZA ODDAJO HRI-BAR PREPESNIL TAKO, KOT DA BI JO PEL JANEZ JANŠA. PRIREDBO SO OBJAVILI, A SO ŠTEVILNE DELE BESEDILA TAKRAT PREKRILI S CENZORSKIMI PISKI. NA NJEGOVO ŽELJO GA TOKRAT PRVIČ OBJAVLJAMO V CELOTI.

I used to rule the world,
sheep would rise when I gave the word.
Now in the morning I weep and moan,
want all the sheep I used to own.

I used to control the press,
feel the fear, they were kissing my ass,
listen as the crowd would sing:
»Now the old king is dead!
Long live the king!«

One minute I held the key,
next the doll just took it from me.
By the way, I'm not the »J« from the documents,
I'm the only Patria's friend, a Patria man!

I hear Jerusalem bells are ringing,
Roman catholic choirs are singing.
The self tanning lotion is Barbie's shield,
I don't even need a hair in the battlefield.
These are your assumptions, they are insane,
you say that once I won there was never,
never an honest word,
well I am still loved by my herd.

Now there's a wicked and wild wind.
New guys are trying to step in -
The mayor Jay-Z with two naughty kids,
and my Brutus who I fed with my tits.
Revolutionary fate brought me a chance on a silver plate.
They're all just puppets on a lonely string,
wouldn't you rather have a puppeteer for your king?

Ooooooooooooooooooooo,
oooooooooooooooooooo!

I hear Jerusalem bells are ringing,
Roman catholic choirs are singing.
Barbie loses himself in a mirror,
I don't care about looks, I can be your führer.
Well, these are your assumptions, they are insane,
I know Saint Peter will call my name.
Always an honest word,
maybe just some innocent political dirt.
Always an honest word,
put on a »I love J.J.« shirt.

JAZ SEM HIT POLETJA

D800

ohišje

DARILO:

+ Kartica SD 16 GB
+ Torba

Prihranek
600€

- Slikovno tipalo CMOS polnega formata s 36,3 milijona slikovnih pik
- High ISO (100-6400), možnost razširitve do 25.600
- Snemanje video posnetkov v polni HD ločljivosti (1080p) v FX ali DX formatu

AKCIJSKA CENA **€ 2299,00**

REDNA CENA **€ 2899,00**

D7100

+ 18-105 VR

DARILO:

+ Kartica SD 8 GB
+ Torba

Prihranek
200€

- Slikovno tipalo CMOS s 24,1 milijona slikovnih pik
- Profesionalni sistem AF z 51 točkami ostrenja
- 6 posnetkov na sekundo pri neprekinjenem fotografiranju

AKCIJSKA CENA **€ 1199,00**

REDNA CENA **€ 1399,00**

COOLPIX A

DARILO:

+ Kartica SD 8 GB
+ Torba

Prihranek
100€

- Svetel f/2.8 fiksni širokokotni objektiv s 18,5mm (28 mm)
- CMOS tipalo formata DX s 16,2 milijoni slikovnih točk
- NEF zapis datotek

AKCIJSKA CENA **€ 999,00**

REDNA CENA **€ 1099,00**

COOLPIX P520

DARILO:

Torba

Prihranek
20€

- 42x optična povečava (24-1000 mm)
- Napredna stabilizacija
- FullHD, GPS, WiFi (z WU1a adapterjem)

AKCIJSKA CENA **€ 379,00**

REDNA CENA **€ 399,00**

AF-S DX NIKKOR 35 mm f/1,8G

Prihranek
40€

AKCIJSKA CENA **€ 179,00**

REDNA CENA **€ 219,00**

AF-S NIKKOR 50mm f/1.8G

Prihranek
50€

AKCIJSKA CENA **€ 179,00**

REDNA CENA **€ 229,00**

AF-S NIKKOR FX 24-70mm f/2.8G ED

Prihranek
430€

AKCIJSKA CENA **€ 1499,00**

REDNA CENA **€ 1929,00**

AF-S VR Zoom NIKKOR FX 70-200mm f/4G ED

Prihranek
180€

AKCIJSKA CENA **€ 1199,00**

REDNA CENA **€ 1379,00**

AF-S VR Zoom NIKKOR FX 70-200mm f/2.8G ED

Prihranek
500€

AKCIJSKA CENA **€ 1999,00**

REDNA CENA **€ 2499,00**

NIKON SPECIALIZIRANI PARTNERJI

Foto Beseničar - Dunajska c. 57, Ljubljana
Foto Format - Štefanova 5, Ljubljana
Foto Grad - Miklošičeva 36, Ljubljana
Fotospecialisti - Leskoškova 9 e, Ljubljana
Foto Levac - Župančičeva 36, Koper

Foto Asja - Rozmanova ulica 5, Novo mesto
Foto Tivoli - Cankarjeva cesta 7, Ljubljana
3A Trgovina - Zaloška cesta 161, Ljubljana
Spik - Šmartinska 152 (BTC, hala A), Ljubljana

Priznam, mika me, da bi nastopil na evrovizijskem spektaklu. A moral bi se lotiti nečesa, kar bi se prijelo. Ne bi mogel samo narediti komada, iti tja in videti, kaj bo.

63

V zadnjih letih smo vas videli že v številnih gledaliških predstavah, od Barčice za punčke do Hamleta in Misterija Buffo, a se zdi, da na pravo priložnost kljub vsemu še čakate. Že prej ste omenili, da so vam v času študija mnogi odsvetovali televizijsko kariero. Ali je možno, da na veliko vlogo še vedno vendarle čakate tudi zato, ker ste prepoznaven televizijski obraz? Da ste po eni strani tisti, ki lahko v gledališče pritegne dodatno občinstvo, po drugi pa tisti, v katerem bi občinstvo morda lahko videlo samo Klemna Slakonjo in ne tudi vlog, ki bi se jih lotili?

► Ne verjamem, da gre za to. Mislim, da gre predvsem za to, da mladi igralci pač čakamo na svojo priložnost. Pa saj sem že imel tudi večje vloge, denimo v Ljubezni in državi, ki jo je režiral Dragan Živadinov, v Misteriju Buffo imamo vsi precej enakovredne vloge ... res pa je, da nekateri režiserji raje izberejo preverjene igralce. In naše gledališče, ljubljanska Drama, ima odlični igralski ansambel.

Televizijske oddaje so vam za zdaj prinesle tri viktorje, ki sta vam jih namenila tako občinstvo kot stroka. Slednja je nazadnje izpostavila vaš angažma v oddaji Misija Evrovizija.

► Prvega so mi podelili za obetavno medijsko osebnost. Nominiran sem bil dvakrat, a prvo leto so ocenili, da bolj obeta Lili Žagar. Zanimivo je, da sva pozneje postala neposredna konkurenta. Sam sem na nacionalki vodil Misijo Evrovizijo, ona pa v istem terminu na komercialni televiziji Kmetijo. Moja oddaja je imela sprva v primerjavi s Kmetijo zelo slabo gledanost. Pozneje pa se je kar prijela in nam prinesla tudi viktorja za najboljšo

zabavno oddajo. Potem ko je bila bitka talentov končana, sem si sicer rekel, da me nikoli več ne bodo prepričali, da bi vodil evrovizijsko oddajo ...

Saj ne gre le za vodenje. Med Misijo Evrovizijo smo slišali pozive, da bi bilo še najboljše, če bi namesto katererega od neznanih mladih pevcev, ki so se borili za nastop na Evroviziji, tja raje poslali vas, ki ste performer, znate peti, sami delate komade, znate komunicirati z občinstvom ... Ste kdaj razmišljali o tem?

► Po vseh teh namigovanjih sem začel o tem dejansko razmišljati. Priznam, mika me, da bi si evrovizijski spektakel ogledal ob blizu. Tudi kot nastopajoči. Vprašanje pa je, s čim bi se lahko predstavil. Moral bi se lotiti nečesa, kar bi se prijelo. Ne bi mogel samo narediti komada, iti tja in videti, kaj bo.

Eurosong v živo vseeno spremljata večdesettisočglava množica gledalcev v dvorani in milijarda televizijskih gledalcev.

► No, zdaj me bo pa še čisto zares prijelo, da bi začel delati na tem! Na nečem, kar bi pritegnilo ciljno občinstvo. Vprašanje je, kaj pritegne občinstvo. Gotovo je to zmes vsega – pesmi, nastopa in nujno tudi dobre režije. Če kamere ob nastopu v živo niso postavljene tako, da lahko poveš svojo zgodbo, je to zamujena priložnost. Vseeno je del besede Evrovizija tudi vizija. Pomembno je tudi, kaj vidimo. Pa to ne pomeni, da potrebuješ kup ognjemetov. Potrebuješ pa logično zgodbo. In seveda promocijo. Promocijski vidik sem imel zelo v mislih, ko sem v vsaki oddaji Misija Evrovizija imitiral svetovno znane tuje pevce in prirejal besedila nji-

hovich pesmi tako, da so govorila o lepota Slovenije. Upal sem, da bo to pritegnilo pozornost gledalcev v tujini, da bi tako sploh opozorili na nas, da bi tako spoznali naše tekmovalke, predvsem pa sem želel našo končno zmagovalko Evo Boto približati občinstvu, mu jo s tem prikupiti in ji posledično pomagati zbrati več glasov ... to je bil moj načrt. Žal neuspešen. Na koncu smo bili predzadnji. Letos smo bili celo zadnji. Pa to ni krivda Eve Boto ali Hannah Mancini. Pomembna je tudi prej omenjena režija in predvsem promocija v finančnem smislu, a kaj, ko denarja ni. A če želiš, da te opazijo, moraš zagotoviti vsaj neki vložek. V nasprotnem primeru je glede na to, koliko trošijo druge države, vse skupaj nesmiselno.

Imitirate vse več tujcev, vas tujina mika tudi v tem smislu?

► V Sloveniji prej ali slej prideš do točke, ko se vprašaš, kaj še lahko dosežeš v televizijskem, performerskem smislu. Čeprav se mi še zdaleč ne zdi, da sem dosegel vse, včasih dobim tak občutek, kot da sem zadel ob steno, za katero je še nekaj. Vprašanje je le, kako priti na drugo stran. Vse je seveda odvisno od tega, iz katerega materiala je stena. Morda pa je iz kartona in bi jo bilo treba samo malo frcniti.

O tem sem začel prvič resneje razmišljati, ko sem se lotil imitacij tujih pevcev za Misijo Evrovizija. In potem ko sem za TV3 Medias delal imitacije Jamieja Oliverja, doktorja Housa, Hughja Hefnerja ... mi je postajalo vedno bolj všeč, da imitacije delam v drugem jeziku, da moram vanje vložiti še več truda kot v slovenske. To mi je postal nov izziv. Iz

tujine sem za zdaj dobil eno ponudbo.

Kaj pa tisti cilji, ki se zdijo za zdaj še nedosegljivi? Je to morda tudi slovit ameriška oddaja Saturday Night Live?

► Točno to oddajo sem imel v mislih, ko sem govoril o steni. Če sem se kot mulc videl v oddaji Hri-bar, zdaj, ko delam v angleščini, čutim podobno glede oddaje Saturday Night Live. Vprašanje pa je seveda, kako priti tja. No, isto vprašanje sem si zastavljal tudi, preden sem prišel do Hri-bara. Morda pa potrebujem samo neko odskočno desko, nekaj takšnega, kot je bil v domačem kontekstu Hri-bar ...

Hrvaški stand-up komik Ivan Šarić je nedavno posnel video, v katerem je Jona Stewarta, voditelja ameriške satirične oddaje The Daily Show, prosil, naj ga vzame v službo. Službe sicer ni dobil, je bil pa video zelo odmeven, obkrožil je svet ter si prislužil objavo v ameriškem Huffington Postu in številnih drugih tujih medijih.

► No, morda pa bi za začetek zadoščalo nekaj takšnega. (Smeh.)

Vam je zdaj žal, da JJ Styla niste naredili tudi v angleščini?

► Ne. No, glede na to, da je Janša zaradi zadeve Patria zdaj aktualen tudi na tujem, je bila to morda res zamujena priložnost. (Simultano začne prevajati komad v angleščino z grosupeljskim dialektom.) »Parliament is falling apart, but I'm your president.« Sem pa takrat, ko je Psy objavil svoj zadnji videospot, razmišljal o nadaljevanju. Tisti, ki so videli videospot, se bodo gotovo strinjali, da bi bil njegov glavni junak gotovo lahko tudi Janez Janša. ✕

INVESTIRAJ V SVOJE ZNANJE

Študij in tečajji za

Avdio produkcijo | WEB | Mobilne Aplikacije | 3D Animacijo

Sae
INSTITUTE

Mitja Okorn ⁶⁵

Režiser Mitja Okorn o slovenskem filmu in svojem poljskem življenju. O tem, kam izginja denar za filme in kako vsi to vedo. O tem, kako se je sam ujel v nevednost. O zakotnih festivalih in zakotnih filmih. O srečnih koncih.

Noah Charney, foto Borut Peterlin

Mitja Okorn je kariero začel s filmom Tu pa tam, ki ga je posnel za drobiž. Postal je hit. Ker pa so ga razdeljevalci slovenskega filmskega denarja vztrajno ignorirali, je odšel na Poljsko, kjer je – ob TV-serijah, ki so postale hit – posnel romantično komedijo Pisma sv. Nikolaju, ki je postala eden izmed največjih poljskih hitov vseh časov. Ali obstaja življenje po takem hitu? In ali obstajajo filmi po takem hitu?

Mitja, hvala, ker ste privolili v pogovor z mano. Vi-deti ste rahlo utrujeni.

► Hvala, Noah. Saj veš, da »you look tired is just a polite way for someone to tell you that you look like shit« (smeh). Ampak se zgodi, če človek vso noč bedi in bere scenarije.

Izbirate scenarij za nov projekt?

► Že nekaj mesecev živim v nekakšnem sladkem trpljenju. In neskončno uživam. Prebiram na kupe – dobrih in slabih – scenarijev z vseh koncev sveta in obenem sodelujem pri pisanju oziroma predelavi nekaterih. Pri vsem skupaj pa gre predvsem za to, da moram scenarij, ki ga bom izbral za svoj naslednji projekt, začititi na polno. Bistvene so emocije in ne besede. V vsak svoj projekt, predvsem pa v snemanje filma vedno vložim 200 odstotkov svoje energije, vsa čustva, ki jih premorem, in s tem tudi dve do tri leta življenja – *So the script better be fucking amazing!*

Uporabljate le poljščino, ko ste na prizorišču snemanja in na sestankih?

► Iz spoštovanja do ljudi, ki mi dajejo priložnost, in tudi sicer vedno komuniciram v jeziku države, kjer kaj ustvarjam. Sploh pa se poljščina ne razlikuje tako zelo od slovenščine. Je nekakšna mešanica slovenskega jezika s »srbohrvaščino«, kot smo nekoč rekli jeziku nekdanje države, in ga tudi obvladam zaradi »stare Juge«. Zato sem v nekaj mesecih vse razumel in po enem letu že tekoče govoril po poljsko. Zdaj skušam celo pisati, s čimer pa je nekoliko več težav, saj ima poljski jezik zelo zahtevno slovnico z dokaj nelogičnimi znaki in naglaševanjem besed.

Kako ste se znašli na Poljskem? Če imam prave podatke, v Sloveniji niste mogli dobiti denarja, pa ste šli v tujino ...

► Usoda je hotela, da sem leta 2006 na Filmskem festivalu v Cannesu po naključju spoznal znano poljsko producentko Justyno Pawlak in ji dal svojo vizitko ter predstavitevni DVD. Na festivale hodim že vrsto let in sem »potalal« na ti-soče vizitk. To je podobno kot loterija. Nikoli ne veš, katera srečka bo zadela. Katera bo tista, ki si jo dal v prave roke. V tem primeru so bile to roke Justyne Pawlak ... Ta me je nato šele čez eno leto poklicala in mi ponudila, da bi na Poljskem snemal televizijsko serijo. Rekel sem si: »O, fak, Poljska?! TV-serija? A imajo tam sploh ka-

Filmi, ki si jih lahko ogledate v Sloveniji, nikoli ne stanejo toliko, kot so zanje namenili denarja. Človek se vpraša, kam je šel denar. A je odgovor pravzaprav na dlani.

66

mere pa televizije? Kdo bi si sploh želel snemati tam?!« Prepričan sem bil, kot so v hudi zmoti še danes številni Slovenci, da je Poljska nazadnjaška država. Da je kot nekakšna Sibirija in da tam jedo samo krompir, se nalivajo z vodko, vozijo z wartburgi in imajo elektriko le vsak drugi torek v mesecu ... Ampak sem, hvalabogu, šel malo pogledat.

Ob prihodu sem bil, zaradi prej omenjene »nevednosti« in samozavestnosti, zelo samozavesten in prepričan, da sem boljši od vsega in vseh na Poljskem, zato sem jim takoj rekel: »Ah, ta scenarij je zanič, spremenite ga tako in tako ...« Vsi so me gledali in si mislili: »Ta tip pa res ve, kaj dela. Obvlada.« Hoteli so me – takoj. In me najeli za režiserja.

Mesec kasneje, ko smo že snemali, sem seveda dojel, da je Poljska vse prej kot neka »vukojebina«. Da je to edina država v Evropi brez gospodarske in tudi siceršnje krize. Da je to napreden narod z bogato filmsko zgodovino, ki je med drugim vzgojil najboljše svetovne direktorje fotografije, da je to domovina Romana Polanskega, Andrzeja Wajde, Kieślowskega ... In sem počasi dojel, da je v bistvu Slovenija tista nerazvita. Poljska je država s filmsko tradicijo, kakršne Slovenija nima in je nikoli ne bo imela. Posnamejo okoli 80 filmov na leto in več kot sto TV-serij. To so filmska nebesa. Meni pa so – kot le redkim, sploh pa ne tujcem – omogočili vstop še na mansardo teh nebes. No, in ko sem vse to dojel, sem se seveda tudi malo »usral«, ampak poti nazaj ni bilo več. Nekoliko sem seveda moral blefirati, da sem še vedno tako samozavesten in najpametnejši, čeprav so bili okoli mene skoraj vsi veliko bolj izkušeni. Svojemu talentu pa se lahko zahvalim, da mi je uspelo narediti nadasušno TV-serijo. Takrat sem tudi spoznal še najpomembnejšo stvar na Poljskem. Da je to država, kjer je pomembna nadarjenost in ne politična pripadnost. Da tam talent res nekaj šteje. To so mi v vseh pogledih tudi jasno povedali, me nagradili, mi ponudili vrhunske projekte in me preprosto hoteli zadržati. In sem – ostal.

Zakaj menite, da je v Sloveniji drugače? Nadarjenost nič ne velja, ljudje so lahko malenkostni in zavistni.

► Slovenija se še kar ni otresla komunizma. Verjetno zato, ker smo ga imeli v precej blagi obliki. Na Poljskem pa so vsekakor doživeli in preživeli njegovo najhujšo mogočo različico. A so se ga rešili po hitrem po-

stopku. Uspelo pa jim je – z vero. Sem ateist, ampak na Poljskem sem prvič doživel dobro stran verovanja, tradicije, krščanstva ... Ko so bili Poljaki pod ruskim nadzorom, so vsi hodili v cerkev in v en glas potihoma ponavljali: »Jebeni Rusi in njihov jebeni komunizem.« In ko je napočil pravi trenutek, so se ga rešili v celoti in ga takoj zamenjali za demokracijo in kapitalizem. Kar jih sedaj, med drugim, tudi rešuje pred recesijo. V Sloveniji pa zadnjih 70 let državo vodijo isti ljudje (vodili so jo v socializmu in vodijo jo zdaj). To pomeni, da zato že skoraj sto let tudi isti ljudje snemajo filme. Ni pomembno, ali si nadarjen in imaš dober scenarij, po katerem boš lahko posnel »hud« film ... Pomembno po njihovem je le, da točno določeni ljudje dobijo denar in potem snemajo svoje nezanimive, slabe filme.

Eden izmed takih producentov je denimo Franci Zajc, ki je vedno tesno povezan s politiki, s filmskim centrom in ni pomembno, kakšen scenarij predloži. Tudi če so ga do tedaj zavrnila tri strokovne komisije, bo dosegel, da bodo toliko časa menjavali njihove člane, da bo njegov film Piran-Pirano posnet v vsakem primeru. Nato se zgodi, da gre ta film gledat vsega skupaj 2000 ljudi in pogori na vseh možnih festivalih. Ampak ne glede na to bo Franci Zajc še naprej veselo dobival milijone evrov za svoje filme ... Če bi neki ameriški producent naredil dolgočasen in zaradi tega neuspešen film, ne bi nikoli več dobil ne dela ne denarja. Konec bi bilo z njim. Za vedno. Če bi želel ostati pri filmu, bi šel lahko delat samo še v izposojevalnico filmov, za katere pa sploh ne vem, ali kje na svetu še obstajajo. Me razumete, kaj hočem reči? Gre za odgovornost. Če producent naredi slab film, mora prevzeti vso odgovornost. Kriv je. Ne more in ne sme nikoli več dobiti denarja od države ... Enako velja za režiserja – en polom, pa ne bo nikoli več snemal. Ampak v našem šentflorjanskem sistemu deluje to tako, da že leto kasneje isti človek spet dobi milijon evrov za nov film.

Razložite mi, kako je z denarjem. Menite, da so pri nekaterih slovenskih producentih stvari sumljive, da je pri nekaterih filmih razlika med proračunom in dejanskimi stroški ...

► Filmi, ki si jih lahko ogledate v Sloveniji, nikoli ne stanejo toliko, kot so zanje namenili oziroma dobili denarja. Ko jih vidite, si rečete: »Am-

pak to bi lahko posnel za 200 tisoč evrov in ne za milijon.« Človek se nato vpraša, kam je šel denar. A je odgovor pravzaprav na dlani.

Lahko navedete primer?

► Ne želim razpravljati o konkretnih primerih, ker bi se s tem morala ukvarjati protikorupcijska komisija in ne jaz. Morda le ena primerjava, čisto z logične plati, ki bo dala jasno vedeti, kako in kaj. Na primer: na eni strani imamo film Piran-Pirano, na drugi pa Pisma sv. Nikolaju. Oba imata približno enak proračun. Ampak produkcijska vrednost mojega filma je vsaj tri- do štirikrat večja. Vizualno je bogat, v njem igrajo sami največji poljski zvezdniki, ki služijo milijone in so zato res dragi, lokacije so hude, scenografija in kostumi izjemni, da ne govorim o strošku umeznega snega ...

Ker je za moj film sredstva vložila zasebna firma in jih dala nadarjenim ljudem, je bil vsak evro porabljen več kot dvakrat. Seveda je treba ta denar pridelati nazaj in narediti vse, da bo film tudi zaslužil. In res je.

V Sloveniji pa je vsak od države poudarjeni evro lahko porabljen polovično in jim je povsem vseeno, ali bo film sploh kdo videl ali ne. Pomembno jim je predvsem, da so dobili in »porazdelili« denar ... Če bi moral producent vložiti vsaj malo svojega denarja, bi seveda več kot poskrbel, da bi se mu vložena sredstva povrnila. Tako pa vzame zase polovico denarja, z drugo polovico pa gre snemat in nazadnje zanj res ni pomembno, ali bo film uspešen ali ne. Tako gre to v Sloveniji.

Bivši kulturni minister Žiga Turk me je vprašal, kaj naj storimo, da bi spremenili razmere v filmu. Našel sem mu deset ukrepov. To je bil sploh edini kulturni minister, ki se je z mano normalno pogovarjal. Toda tudi tukaj se, žal, ni nič spremenilo. Morda se kdaj vendarle bo.

Kakšna so bila vaša priporočila?

► Najprej bi bila potrebna osebna odgovornost vseh vpletenih pri produkciji filma. Če režiser naredi zanič film, za naslednji projekt nikakor ne more in ne sme več dobiti državnega denarja. Lahko vložijo lasten denar in snema z nizkim proračunom ter tako dokaže, da je bil prvi film samo nesrečno naključje in da v resnici zna snemati dobre filme. Če bi se film, posnet z zasebnim denarjem, izkazal za uspešnega, bi lahko dobil drugo priložnost. Enako bi moralo veljati, če bi producent

naredil na primer dva slaba filma. In enaka odgovornost bi morala veljati tudi za tiste na vrhu. Če bi se direktorju filmskega centra primerilo, da trije izmed filmov, ki jih je odobril, v Sloveniji ne bi poželi uspeha ali se z njimi ne bi uvrstili na katerega od desetih največjih festivalov na svetu, bi ga morali takoj odpustiti. Če se potem tudi naslednji direktor ne bi izkazal, bi morali na odgovornost poklicati ministra za kulturo. Saj vendarle on imenuje te direktorje.

Podobno kot pri nogometu. Če moštvo izgubi preveč tekem, naženejo trenerja. Samo če si sir Alex Ferguson, ki je Manchester United vodil skoraj 30 let in osvojil vse, kar se osvojiti da, si lahko privoščiš kakšno napako, saj si se v preteklosti že tolikokrat dokazal. Ampak ta primerjava morda nima smisla, ker, žal, pri nas ni nikogar, ki bi imel vsaj pet odstotkov njegovih kvalitete.

Omenili ste deset največjih festivalov. Majhni festivali niso dovolj?

► Zavedati se je treba, da je na svetu trikrat več filmskih festivalov in nagrad, kot je na leto posnetih filmov. Se pravi, da moraš biti res nesposoben, če tvoj film ne pride niti na enega od teh festivalov in tam ne dobi nagrade. Tako se potem slovenski filmarji hvalijo, da so dobili nagrado na festivalu v kraju »oberschwandenbergenkilerstrassen« pri reki »swinzenswartenberg«. Ker se naivni ljudje ne spoznajo, verjamejo, da so ti filmi uspešni. Seveda pa to ni res. Ti zakotni festivali niso omembe vredni in enako velja za filme.

Slovenski producenti očitno služijo samo s proračunskim denarjem za svoj film, tuji producenti pa služijo z vstopnicami in avtorskimi pravicami – torej je dovolj razlogov za snemanje boljših filmov, ki bi bili priljubljeni tudi v tujini.

► Definitivno. Snemati bi morali univerzalne filme, ki bi jih razumeli po vsem svetu. In ko bi nam končno uspelo posneti tak film, bi morala država za oglaševanje tega filma nameniti ogromno denarja, kar pomeni, da bi ga opazili pomembni ljudje iz filmske industrije, selektorji največjih filmskih festivalov. To bi »eno z drugim« prineslo svetovno uspešnico. Dobičkonosno, seveda.

Ko je na primer Emir Kusturica posnel film Podzemlje, so se takratni politiki odločili, da bodo vanj in v promocijo vložili veliko denarja. Res je, da je bil film predvsem kakovosten in je bilo v kaj vlagati.

Odgovorni človek, ki vodi Slovenski filmski center, bi moral predvsem natančno vedeti, koliko kaj stane. In ko bi videl končni produkt, bi moral preveriti, kam je šel tisti milijon, ki ga je odobril.

68

V Sloveniji pa jih zanima samo povprečje. Vsak dobi svojih 700 tisoč evrov (najvišja možna državna podpora za film), ne glede na scenarij, in vsi so zadovoljni. Takratnemu Filmskemu skladu sem rekel: »Poslušajte, snemam nov film, Član, film, ki ga ni mogoče posneti za 700 tisoč evrov. Narediti morate izjemo in mi dati več denarja. Ne morete z zakonom predpisati, da je najvišji znesek 700 tisoč. S tem omejujete sami sebe.«

Vodilo filmskih institucij bi moralo biti najti dober scenarij, dober projekt in potem vložiti vanj toliko denarja, kolikor je treba, da bi se ta dober projekt naredil tako, kot je treba ... A Slovenija je dežela povprečnosti s sloganom: vsi naj dobijo enako denarja, da bodo vsi srečni in enakopravni. S tem se spodbuja povprečnost in ni motivacije, da bi naredili kaj novega, velikega, boljšega, zanimivejšega. Žal.

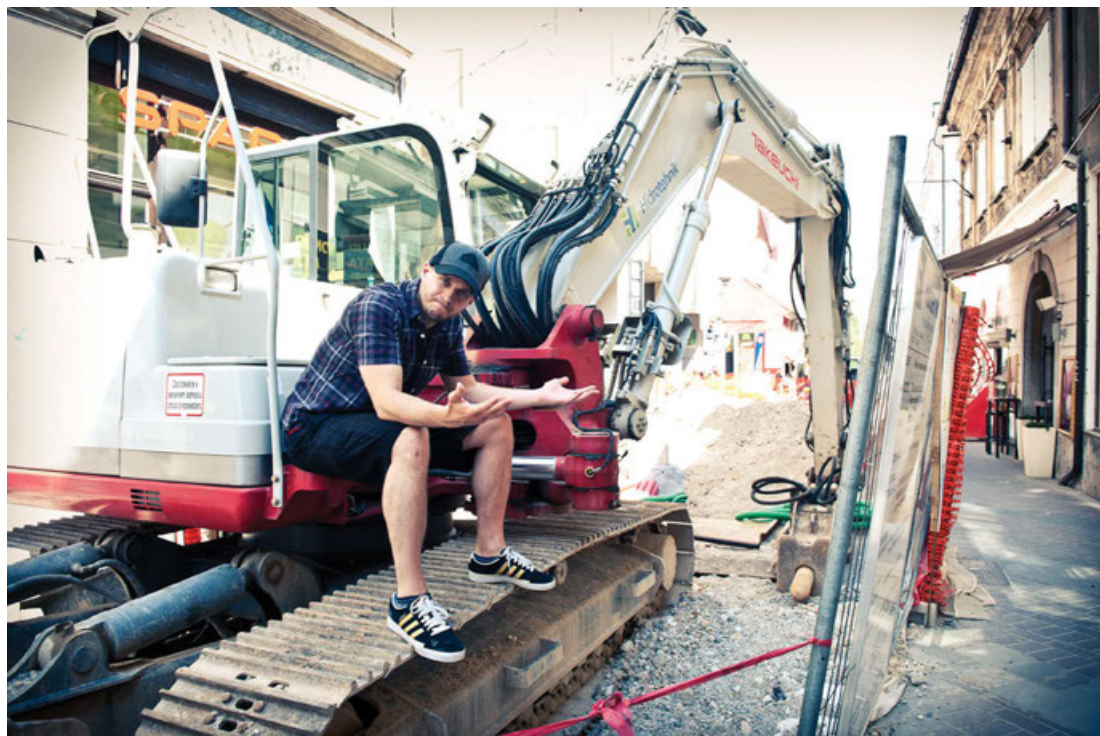
Kaj pa tuji filmi, ki so jih posneli v Sloveniji, denimo serija filmov Zgodbe iz Narnije?

► Glede na to, kako izredno zanimiva in privlačna je Slovenija z vsemi naravnimi lepotami, hribi in morjem za filmsko produkcijo, je takih produkcij še veliko premalo. Tudi o tem sem bivšemu ministru (saj bi tudi drugim ministrom, pa se z mano nikoli niso hoteli pogovarjati oziroma me niso jemali resno) predlagal rešitev v davčnih olajšavah za tuje produkcije v Sloveniji. Ampak Slovenec takoj pomisli, da bo država prikrajšana za ta davek, če ga ne dobi neposredno od tujega producenta. Ob tem pa pozablja, da bo ta produkcija zapravila ogromno denarja, da se bo ta film sploh posnel, da bodo plačani slovenski filmski delavci in da bodo služili pravzaprav Slovenici in bo prek njih Slovenija tako ali tako dobila ta svoj davek nazaj. Tega pristojni očitno še niso ugotovili.

Če povzamem: s tem bi naši filmski delavci imeli delo in se ne bi več pritoževali, da Slovenija filmski center podpre premalo filmov in zato nimajo dela. Obenem ne bi bilo treba več podpirati zanič scenarijev in slabih slovenskih filmov ... Podprli bi res samo najboljše.

Ampak potem bi se hitro lahko zgodilo, da Slovenija kakšno leto sploh ne bi imela oziroma bi celo ostala brez lastnega filma?

► Res je. In le zakaj pravzaprav ne bi bilo tako? Eno leto pač nič. Denar damo v banko ali ga kam naložimo in ta čas lepo živimo od obresti ali dividend. Nato bi naslednje leto mo-

goče na razpis prispela celo dva huda scenarija, med njima tudi scenarij za moj film Član, za katerega seveda jamčim, da je to zagotovo najboljši možni scenarij, kadarkoli napisan v Sloveniji.

Torej se denar vloži v ta dva kakovostna filma in se naredita tako, kot »se gre«. Se pravi, s proračunom, ki je potreben, da se taka stvar realizira na najvišji kakovostni ravni ... s čimer pa sedaj tudi ne bi bilo več težav, ker je, kot smo omenili, slovenska filmska produkcija eno leto »mirovala« in imamo sedaj na voljo dvakrat večji proračun. Tako ne bi bilo več težav pri vlaganju teh treh ali štirih milijonov evrov v prvi kakovostni visokoproračunski film – Član. Seveda pa se pri tem že pogovorno takoj pojavi kopica nerazumljivih zakonov in pravil. Najprej tisto z zapovedanimi 700 tisočaki, potem pa res stupidna zahteva države po povrnitvi sredstev, če se denar ne porabi v proračunskem letu. In smo spet v začaranem krogu.

Predvsem pa je velik problem slovensko »pomanjkanje jajc«, da bi se podprli kakšni večji, tvegani – če že hočete – projekti. Malone ga ni junaka, ki bi mi zaupal toliko denarja, ker se vsi bojijo za svoje riti, glave in se že vnaprej ustrašijo, da bo šlo kaj narobe, da bo polom in jih bodo potem vlačili po časopisih. Zato raje brezskrbno živijo v svojem

»kokonu«, v svojem povprečnem svetu za 700 jurjev na film. Operejo denar in mirno živijo naprej. Raje ne tvegajo, da ne bi morda po naključju naredili najuspešnejšega slovenskega filma vseh časov, ki bi nas končno porinil na filmski zemljevid sveta.

V glavnem, taka in podobna butasta pravila je treba ukiniti.

Vaši filmi so že na pogled bistveno drugačni v primerjavi z večino drugih slovenskih filmov, kar bi lahko označili za nadpovprečno »produkcijsko kakovost«. Vaši so hollywoodsko bleščavi, celo visokoproračunski slovenski filmi pa so videti bolj, kot bi bili »narejeni doma«. Kam gre večina proračuna?

► V kakovost filma! (Smeh.) Oziroma v kakovost njihovih jadrnic, nepremičnin ali pa gre preprosto v slamnate nabiralnike oziroma davčne oaze. Kot sem omenil, se pri slovenskem filmu večinoma lahko samo čudimo, kam je šel denar, v mojem celovečercu pa se zelo očitno vidi, za kaj vse smo ga porabili. V kadrih je poleg največjih poljskih zvezd in vrhunskih igralcev tudi na stotine ljudi, scene spominjajo na Hollywood, gre za res kakovostno produkcijo ... Odgovorni človek, ki vodi Slovenski filmski center, bi zato moral predvsem natančno vedeti, koliko kaj stane. In ko bi videl končni produkt, bi moral preveriti, kam je šel tisti milijon, ki ga je odobril.

Ter zahtevati povračilo.

Lahko bi bili dober naslednji direktor filmskega centra.

► Ah, saj ga v resnici nočejo. Dober direktor filmskega centra namreč pomeni, da ne bi mogli več krasti in prati denarja. Zavedajo se, da če stvari »stanejo« petkrat več, kot v resnici stanejo, bo šla razlika veselo v žep. Zatorej dober oziroma pošten direktor filmskega centra ni potreben. Je »persona non grata«, ha ha.

Povejte mi, kako ste razvijali scenarij za Pisma sv. Nikolaju. Eden od scenaristov ni bil Poljak, če sem prav obveščen?

► Po uspešni TV-seriji so mi ponujali vse živo. Bolj ali manj kakšne priredbe oziroma res brezvezne scenarije, dokler na mojo mizo ni padel scenarij za Pisma sv. Nikolaju, ki je bil prav tako »sranje«, le da je bilo to »sranje« s potencialom. Vseboval je ogromno »glupega« humorja, ki je dušil potencial dobre zgodbe, predvsem ene izmed petih, ki me je skoraj pripravila do joka. Rekel sem si: »Če bi čustva iz tega dela lahko prenesli še na druge štiri zgodbe, bi z veseljem posnel ta film.« Takoj sem videl širšo dimenzijo in kako bi lahko izboljšali scenarij. A to je pomenilo, da bi ga moral spremeniti za približno 60 odstotkov. Producentu sem predlagal, da se sestanemo s scenaristi.

Ker ravno ne izbirate besed, če lahko

Del denarja sem si moral sposoditi kar od »mafije«, in ta mi ga je celo prijazno posodila brez obresti. Nekaj je vame vložil tudi žal že pokojni Franci Slak.

69

tako rečem, si predstavljam, da je bilo na tem srečanju veliko zadrege – ali pa zabave, odvisno od tega, kako ste gledali na vse skupaj.

► Takoj ko sem vstopil v prostor in videl, kako sta me scenarista pogledala, mi je bilo seveda jasno, da ne bo lahko – mislila sta si: »Kdo za hudiča je ta tip in kje je Martin Scorsese, da bi režiral najino mojstrovino?« Od prvega dne sta do mene čutila neki tak dobro znan »slovenski« prezir, ha ha.

Bi lahko podrobno opisali, kako je potekal ta sestanek?

► Zataknilo se je že na prvi strani scenarija, kjer glavni junak na balkonu kadi cigareto in zre v daljavo. Takoj sem, misleč, da s tem pa res ne bo težav, predlagal, da bi ta prizor vrgli ven, saj ni govoril o ničemer in ni »porival zgodbe naprej«. Točno takšne ali podobne scene »o ničemer« so v 99 odstotkih slovenskih filmov ... Slovenski film je navadno sestavljen iz treh »poglavitnih« stvari: odpiranja in zapiranja vrat. Prižiganja in ugašanja cigaret. In to zamišljeno strmenje nekam v daljavo, po navadi skozi okno, po katerem se artistično pretakajo dežne kaplje. Ali pa še huje – strmenje v ogledalo ... V kakovostnih ameriških ali evropskih filmih, kjer hočejo izraziti bistvo dobre zgodbe, nimajo ne časa in ne denarja za take stvari.

V glavnem, nazaj na sestanek, kjer se sedaj že šest ur prepiramo, kako je to najpomembnejši prizor za film in za razvoj tega karakterja in da je to za scenarista ena najpomembnejših scen in da ni opcije, da jo izbrišemo. Šest ur je šlo za dva stavka, jaz pa sem hotel spremeniti 60 odstotkov scenarija. Kaj bo šele, ko jima bom povedal, da hočem enega

njunih glavnih junakov spremeniti v geja. Saj me bosta ubila. Producentka mi je rekla, naj poskusim – pa sem res poskusil –, se vrnil v sobo in povedal celotno svojo vizijo tega projekta z vsemi spremembami in z gejem za konec. Odgovor je bil spet tak slovenski: »Ni šans! Ti bi iz najinega filma rad naredil hollywoodski film!«

In vi ste odgovorili: »Seveda!«

► Rekel sem hvala in da je to zame velik kompliment. Ker konec koncev delamo romantično komedijo in ne nekakšnega »art filma« (čeprav je zame vsak dober film art film oziroma umetnost) – in najboljše romantične komedije prihajajo prav iz Hollywooda, kjer jih snemajo že sto let in tam to res obvladajo. Najbolj je scenarista motilo, da sem spremenil konec in da je tako zadeva postala taka, kot filmi po pravilih morajo biti ... Problem pri poljskih scenaristih oziroma na splošno pri scenaristih, ki v življenju še niso napisali veliko filmskih scenarijev, je, da hočejo biti na vsak način izvirni, in ko vidijo, da gre njihova zgodba k nekim logičnim, sladkim »happy endom«, se ustrašijo in si mislijo – fak, takih koncev je že toliko, da bodo ljudje bruhalo. Potem ga hočejo na vsak način na silo spremeniti in narediti neki čudaški in nelogičen odprt, nepojasnjen »art« konec. Ki nima smisla. Zato sem vztrajal, da se bo film nagibal k srečnemu koncu.

In kako sta se odzvala scenarista?

► Odgovorila sta: »Ja, ampak to je tako predvidljivo.« Devetindevetdeset odstotkov romantičnih komedij je predvidljivih – vsi vemo, da bosta glavna junaka na koncu skupaj in srečno zaljubljenata. Moje delo pa ni spreminjati te

predvidljivosti, temveč narediti, da si bosta ta junaka zaslužila, da bosta skupaj, da bosta morala za to garati in mi gledalci skupaj z njima. Da bomo proti koncu filma vsi kričali v zaslon – naj že bosta skupaj in naj se že enkrat poljubita ... Takrat je moje delo režiserja romantične komedije uspešno.

Prav ta »predvidljivostna opazka« je bila zame še en kompliment več in dober znak, da so moje rešitve super in da gremo v pravo smer. Ko torej rečejo, da je film predvidljiv, to ni nič napačnega. Nasprotno. Gre za to, da uživamo na poti.

Ko takole pojasnjujete, se zdi logično, vendar so scenaristi včasih občutljivi, ko gre za njihove »otroke« ...

► Pri tem poklicu moraš biti pripravljen ubijati te svoje »otroke«, še posebej tiste »bolne«. Če tega nisi pripravljen storiti, se ti zgodi, kar se je zgodilo tema scenaristoma. Producentka je dojela, da ne bomo prišli nikamor, in ker ji je bila bolj všeč moja vizija, ju je odpustila. Vzela jima je »otroka« in najela mojega prijatelja, ameriškega scenarista Sama Akino, ki sem ga predlagal in s katerim sem pisal že scenarij za svoj film Član. Želel sem, da bi tega »bolnega otroka« pozdravil in iz njega iztisnil ves njegov potencial, da bi lahko postal genialni »deček«.

Zabavno. Samo, kako lahko Američan piše o poljskem božiču in drugih običajih?

► Tudi sam sem se to spraševal – vendar ne pri tem projektu. Skupaj sva pred leti napisala že scenarij za film Član in takrat sem si razbijal glavo s tem, kako bo Američan pisal o zapleteni jugoslovanski zgodovini, ki jo še marsikateri Slovenec oziroma nekdanji Jugoslovanci ne razume. Ampak to je bila najboljša odlo-

čitev v mojem življenju. Sam Akina ni vedel o vsem tem čisto nič, imel je povsem svoj, svež in nezmanipuliran pogled na celotno zadevo, zato smo v scenariju uporabili samo tista najpomembnejša dejstva. Scenarij je tako postal veliko bolj univerzalen in pristen. Tako bodo gledalci filma po vsem svetu takoj dojeli, kaj se je v »Jugi« dogajalo v tistem času. Po pisanju o zgodovini Jugoslavije je bil poljski božič s tradicijo za naju »mala malica«.

Odlična psihologija. Ampak kako to, da Član še ni posnet?

► Zato, ker je to slovenski film. Edini pravi slovenski film! Slovenska zgodba, ki je tako univerzalna, da bi bila lahko uspešnica po vsem svetu ... Ampak ker je slovenski film in bodo v njem govorili slovensko, bi moral glavni denar priti iz Slovenije. Tu pa se, kot ste že lahko ugotovili – zatakne. Močno. Tega denarja mi pač v Sloveniji nočejo dati. Producenti na Poljskem in v vseh drugih državah pa ne razumejo, kako to, da za slovenski film iščemo denar zunaj Slovenije in da Slovenci za ta super scenarij (po njihovem mnenju) ne dajo denarja ... Nato jim pojasnujem razmere v Sloveniji in jim ni nič jasno. Drugače od Slovencev Poljaki namreč mislijo, da imamo Slovenci razvito in demokratično državo.

Za visokoproračunski slovenski film morajo po pravilih osnovna sredstva priti najprej iz Slovenije in nato iz drugih držav. Tako mi na Poljskem za slovenski film ne morejo dati štirih milijonov evrov, kolikor jih potrebujem. So mi pa pripravljene dati približno milijon.

Milijon evrov?!

► Poleg tega, da verjamejo vame, preprosto tudi zato, ker sem kot

KRESNICKA
EKSKLUZIVNA STANOVANJA V KOSEZAH

VEHOVAR NEPREMIČNINE d.o.o.
GSM: 041 704 259, TEL. 01 518 50 36
VEHOVAR-NEPREMICNINE@SIOL.NET
WWW.VEHOVAR-NEPREMICNINE.SI

WWW.KRESNICKA.NET

STANOVANJA OD 84,00 M² DO 211,00 M², CENA OD 277.000,00 € DO 630.000,00 € (VKLUČENA SHRAMBA, 2 X PM IN 8,5% ALI 20% DDV).

Ni lahko prepričati ljudi, ki niso igralci, da mesec in pol snemajo po 12 ur na dan brez denarja.

70

poljski rezident zaprosil za poljsko državljanstvo in bom zato kmalu tudi poljski režiser. S tem se bo film Član, med drugim, kvalificiral kot poljski film ... Potem bo ta denar še lažje dobiti.

Lahko pa se zgodi, kot sem že večkrat povedal, da bo na koncu ta slovenski film, v katerem govorijo slovensko, posnet samo s poljskim denarjem, poljsko ekipo in predvsem s poljskim režiserjem. Kar pomeni, da to ne bo več slovenski film, ampak poljski. Potem bi bilo res nadsmešno, če bi film dobival nagrade na vseh večjih festivalih in bil priljubljen po vsem svetu. Zasluge zanj pa bi pobrali Poljaki ... Ampak to samo spet ponazarja, da je Slovenija dežela zapravljenih priložnosti.

Ker sem tudi sam tujec v Sloveniji, vas nekako razumem. Gre za beg možganov, ko številni odlični, bistri in najbolj zavzeti ljudje, na primer vi, čutijo, da morajo v tujino, če hočejo delati, saj doma ne dobijo priložnosti in podpore, ki bi ju potrebovali.

▶ Lahko rečem samo – hvala bogu. Beg možganov v tujino je zanje oziroma za nas najboljša stvar, ki se nam je lahko zgodila v življenju.

Vendar je to slabo za Slovenijo.

▶ Hja, jebi ga ... Ljudje pač volijo tako, kot volijo. In tisti, ki so izvoljeni (ne) delajo tako, kot pač (ne) delajo, in jim je morda celo v interesu, da vsi pametni odidejo in da doma ostanejo le tisti, ki ne znajo misliti s svojo glavo – a. k. a. čreda ovac, ki jim je res preprosto vladati, jim je preprosto višati davke in jim krasti na vsakem koraku ... To, kar Janezek hoče, Janez ima, kajne da.

Sam sem res hvaležen, da mi po uspehu prvega filma Tu pa tam niso dali denarja za naslednji film in so me tako prisilili, da sem se odselil. Se pa to ne bi zgodilo nikjer drugje v civilizirani demokratični in kapita-

listični Evropi. Ko bi namreč neki 19-letnik za lasten denar posnel svoj prvi film brez državne pomoči in bi bil ta film tudi edini, ki je povrnil vsa vložena sredstva in je za po vrhu prinesel še minimalen dobiček ter postal kulturna uspešnica, bi ga že naslednji dan zasuli z vsemi mogočimi ponudbami in s sredstvi za vse njegove naslednje projekte, poleg tega pa bi se zdaj snemalo že peto nadaljevanje filma Tu pa tam.

Priznati moram, da je to res dosežek.

Nisem mogel verjeti, koliko ste naredili sami, brez državnega denarja. Film je zabaven, smešen in ima ritem, ni praznih prizorov, ima dejavne junake namesto teh pasivnih junakov, ki so v slovenskih filmih že kliše. Dobra montaža, skakanje naprej in nazaj v zgodbi. Vse skupaj je narejeno v kul slogu in super ritmu. Da ne govorim, da ste to dosegli pri tako rosnih letih in še enkrat – brez denarja ... Kapo dol!

▶ Takšnega filma res ni preprosto posneti. Ni lahko prepričati ljudi, ki niso igralci, da mesec in pol snemajo po 12 ur na dan brez denarja. Lahko si mislite, kako organiziran moraš biti, da se vse to izide in da nazadnje posnameš še uro in pol filma, ki ti ne bo v sramoto in je prepričljiv. Hkrati pa smo film spravili v kino, ga super spromovirali in iz njega naredili uspešnico. Ampak takrat so nas kritizirali v smislu, da tako sranje pa res lahko naredi čisto vsak! No, če bi bilo to tako preprosto in bi to lahko naredil vsak, bi bilo takih filmov najverjetneje več. Pa se v zadnjih desetih letih od premiere našega filma ni zgodil niti eden. Od Tu pa tam ni bilo niti enega takega filma več! ... In ko sem prišel na takratni Filmski sklad prosit za denar za povečavo (za predvajanje v kinih je bilo takrat treba digitalno posneti film nujno prenesti oziroma »povečati« na 35-milimetrski trak), sem

dobil odgovor: »Ta film je zanič, pojdi nazaj domov, pusti filme in pojdi raje v šolo.«

O bog, kako grozno.

▶ Hja, jebi ga. Slovenija. Ni bilo preprosto in res je bolelo, ko sem poslušal take bedarije. Mislim res – film sem naredil pri 19 letih, zanj porabil tri leta svojega življenja. Tudi če bi bil res tako zanič, mi ne bi smeli reči kaj takega. Od treh milijonov, ki jih razdelijo vsako leto, sem prosil za samo 30 tisoč evrov. In če v Sloveniji na leto nastanejo dva do trije filmi, bi to pomenilo, da bi s temi 30 tisočaki povečali slovensko filmsko produkcijo za polovico ali tretjino. Zanje bi bila to »win win« situacija. Še posebej, ker je bilo za moj film do takrat narejene že toliko reklame, da bi bil tako ali tako – hit. A oni tega itak ne štekajo in nikoli ne bodo. Vse do konca mi niso verjeli, da mi lahko uspe. Da mi je uspelo.

Kako ste torej zbrali denar za povečavo?

▶ Ko se ozrem nazaj, je zdaj to seveda smešna zgodba. Oziroma kot bi rekel Woody Allen: »Komedijski plus čas.« Takrat pa to ni bilo ravno zabavno, saj nisem imel niti za burek. Starši so mi dali vse, kar so imeli. Del denarja sem si moral spodobiti kar od »mafije«, in ta mi ga je celo prijazno posodila brez obresti. Nekaj je vame vložil tudi žal že pokojni Franci Slak, ki je tako postal koproducent filma. Najbolj ponosen pa sem na to, kako smo dobili še drugi del denarja ...

Takrat so bili v Sloveniji absolutni monopolni distributer Ljubljanski kinematografi (kar je logično, če si kot distributer lastnik tudi največjega slovenskega prikazovalca – Koloseja) in tudi za naš film so se strinjali, da ga distribuirajo. Le kdo ga ne bi – po vsej reklami, ki smo jo

do takrat že naredili. Ampak filma prve tri tedne niso in niso hoteli dati drugim kinematografom, predvsem pa ne Planetu Tuš. Vedeli so, da je film tako dobro spromoviran, da če bi ga v Celju, kjer je Planet Tuš kralj, predvajali samo v Kolosejevih kinodvoranah, bi tako privabili ljudi, ki navadno hodijo v Planet Tuš. S tem bi v vseh pogledih precej pridobili. Planet Tuš se je tako ustrašil, da bo izgubil svoje obiskovalce, da so njegovi predstavniki takoj prišli k nam in nas prosili, ali bi jim film dali že takoj prvi dan po premieri. Franci Slak se je takrat vrhunsko »zdilal« in jim rekel, da nimamo filma, ampak če plačajo filmsko povečavo, jim ga kot novemu investitorju oziroma koproducentu filma kakšno kopijo lahko damo. Seveda so se takoj strinjali. In ker smo lojalni partner, smo Ljubljanskim kinematografom razložili, da potrebujemo denar za povečavo, in jih vprašali, ali so pripravljeni vložiti ta denar. Rekli so, da jih to sploh ne zanima in naj samo prinesemo film na dan premiere. Odgovoril sem jim, da imamo nekoga, ki je pripravljen investirati, in če bo investiral, bo potem tudi producent filma. Tudi to se jih ni dotaknilo. Planet Tuš je torej dal denar, uspelo nam je povečati film na filmski trak, pet minut pred premiero, ki je bila seveda v Koloseju. Polna dvorana. In prva stvar, ki se na platnu izpiše, je: »Planet Tuš predstavlja.« ... Si morete misliti – v Kolosejevi dvorani! Ljubljanski kinematografi in Kolosej so seveda ponoreli, a niso imeli kaj. Bil sem pri njih, razložil situacijo, opozoril. Pa jim je bilo pač vseeno. Res smešno. Monopolno situacijo v Sloveniji sem obrnil sebi v prid. V svojo korist! ✕

Pustite mestno gnečo za seboj in zadihajte!

Lenart

Še nekaj prostih stanovanj v prelepem okolju Lenarta in Radencev, poleg domov za starejše z vso potrebno oskrbo. Očarljiva narava, bližina toplic, prijazne cene.

 dolnov

Dolnov, d.o.o., Kranj
Telefon: 031 714 283 ali 041 390 397
dolnov@dolnov.si, www.dolnov.si

Radenci

Generali - najboljši za varne voznike!

Varnim voznikom brezplačno „zamrznemo bonus“ - tudi ob morebitni prometni nesreči **boste ohranili svoj bonus** (že doseženi premijski razred), **brez doplačila premije!** Upoštevali pa bomo tudi vaš bonus pri trenutni zavarovalnici!

- **Vrnemo 10 % plačane kasko premije** avtomobilskega zavarovanja - **svojim strankam smo vrnilo že več kot 2,5 milijona EUR!**
- Privlačni paketi avtomobilskih asistenc - **že od 4,75 EUR neto premije.**
- **Do 21% paketni popust.**
- **Do 20% popust** na voziške izkušnje.
- **5% popust** za takojšnje plačilo letne premije.

GENERALI

Brezplačni telefon
080 70 77
www.generali.si

Igor Samobor

Igor Samobor o svojih igralskih začetkih, o pristopu k vlogi, katarzi v gledališču, svoji vlogi terapevta Romana v seriji Na terapiji, mlajših kolegih igralcih, ravnateljevanju Drami in tudi o tem, zakaj Drama ni konservativno gledališče

Marjan Horvat, foto Borut Peterlin

Igralec Igor Samobor, ki je lani prejel Borštnikov prstan, je s svojim raznolikim in bogatim opusom v zadnjih tridesetih letih močno zaznamoval slovensko gledališko in filmsko produkcijo. Igral je Macbetha, Raskolnikova, don Juana, Ivana v Bratih Karamazovih, nepozaben pa je bil tudi v vlogi Jimmyja Porterja v Osbornovem Ozri se v gnevu. Že leta 1979 je igral v Hladnikovem filmu Ubij me nežno, svojo filmsko kariero nadaljeval tudi v Klopčičevi Črni orhideji, Đuričevem Kajmaku in marmeladi, Šterkovem 9.06, letos pa prihaja na velika platna film Roka Bička Razredni sovražnik z Igorjem Samoborjem v glavni vlogi. Kot terapevt Roman je nastopil v izredno gledani televizijski seriji Na terapiji.

Igor Samobor je vseskozi zvest Drami in njene mu ansamblu. Zato ne preseneča, da je letos – po sicer globokem premisleku – sprejel funkcijo ravnatelja Drame in že pripravil programsko vizijo za naslednjih pet let. Ta bo tematizirala spremembe v človeku in v družbi v negotovih časih tranzicije in poznega kapitalizma.

Nenavadna pot: končali ste dva letnika vojaške šole, nato ste se vrnili v rodni Ptuj, končali gimnazijo in se odločili za igralski poklic. Ste zaslišali klic igrilstva?

► Pravzaprav ne vem čisto natančno, kdaj se je zgodila takšna odločitev, in ne spomnim se, da bi zaslišal kakšen poseben klic. Nastopal sem že v osnovni šoli, na gimnaziji pa sem bil v gledališkem krožku, ki sta ga vodila zelo inspirativna pedagoga Marjan Kovač in Branka Bezeljak. Odločitev, da sodelujem na sprejemnih izpitih na AGRFT kot partner Zvezdane Mlakar, ki jo je bilo strah, zveni danes kot anekdota. Ampak sprejeli so tudi mene in takrat se je začelo.

In ste se lotili izzivalnega študija na AGRFT.

► V začetku mi ni bilo lahko. Če prideš iz majhnega v veliko mesto, se te to lahko zelo dotakne. Če si pa še zakompleksan mulc, kar sem bil, je še težje. Živel sem pravzaprav v nenehnem strahu, v stresu in imel sem veliko tremo. Zato se življenja na akademiji spomnim le fragmentarno. Zaradi nesproščenosti sem sproti brisal kaseto. Zelo dolgo nisem vedel čisto natančno, kaj bi rad. Metalo me je levo in desno. Moja profesorja na akademiji sta bila France Jamnik in Rudi Kosmač, izvrstna pedagoga, ki sta to čudno in nezavedno gmoto študenta uspešno peljala skozi vsa štiri leta študija.

Pa ste vendarle v času študija igrali celo v Drami, kjer je postal njen ansambel, kot sami pravite, vaša druga družina.

► Res je, v Drami sem že več kot trideset let. Že od tretjega letnika. Imam občutek, da je vse, kar je tukaj nastajalo v tem času, in tudi hiša, kakršna je, del mene. Tukaj se počutim domače. Nekateri vogali so zlizani od mojih komolcev, na odru pa sem že tolikokrat igral, da poznam vsak prah, ki je na njem. Udomačil

Osnovna igralčeva vrlina bi morala biti radovednost. Zame je že. Vseskozi si želiš nabirati nova spoznanja. Nikoli me ni strah spustiti se v neznano.

74

sem se. Pa tudi po naravi sem človek, ki potrebuje stabilno izhodišče, v katerem in iz katerega deluje.

Odigrali ste mnogo zelo zahtevnih vlog, ki so verjetno terjale, vsaka zase, svojstven pristop. Temeljnega pristopa k igri pa verjetno igralec ne spreminja.

► Osnovna igralčeva vrlina bi morala biti radovednost. Zame že. Vseskozi si želiš nabirati nova spoznanja. Nikoli me ni strah spustiti se v neznano. Pri delu nikoli nisem ziheraš. Na odru zagotovo ne. Na odru mi je dobrodošla vsaka raziskava, vsaka novost. Mogoče je to moj temeljni pristop.

Zagotovo pa je bila izzivalna vloga v stari tibetanski igri Črimekundan, ki je verjetno najbolj oddaljena od evropskega razumevanja gledališča.

► Zame je vsaka vloga velik izziv. In za vsako, ki jo delaš, rečeš, da je največji. Tako tudi mora biti, kajti če bi razvrščal svoje vloge po ne vem kakšnem merilu, bi bil krivičen do njih in do svojega dela. Stodotnostno se posvetim vsaki vlogi. Črimekundan je bila predstava, ki se je pojavila v vrsti predstav, kot so bili denimo Karamazovi in Alamut. Popolnoma različni svetovi. Najlepše v našem poklicu je, da se poskušaš potopiti v vsako novo vsebino. Svet, iz katerega vsebine prihajajo, poskušaš dojeti čim globlje. Lahko bi rekel, da smo takrat obiskali pol sveta, pol človeške filozofije in ideologije. Ne vem, kdo ima še takšne možnosti, kot jih imamo v gledališču.

Pa vendarle bi pričakovali, da imate nato, v drugi vlogi, težave z vzpostavljanjem distance do lika, ki ga na novo upodabljate.

► Vsaka vloga pusti sled v igralcu. V bistvu gre za proces učenja. Vendar vlogam, ki jih ustvarjam, ne pustim, da bi vplivale druga na drugo ali name osebno. Samo enkrat se mi je zgodilo, da nisem mogel vzpostaviti distance. Verjamem, da je v umetnosti treba nadzorovati materijo, ki jo hočeš posredovati. Po eni strani moraš biti popolnoma odprt in pustiti, da se snov, ki jo želiš oblikovati, popolnoma naseli vate, po drugi strani pa se moraš zavedati, kaj hočeš. Potrebna je distanca. Vsak umetnik mora vedeti, kaj in zakaj nekaj počne.

Lahko pa slišimo, da novo gledališče zahteva ne samo igralca, ampak celotnega človeka, z njegovo zasebnostjo in intimo vred, če se hoče zares predati vlogi. Mislim na predstave, ki

v bistvu izhajajo iz performativne umetnosti.

► Voajerstvo je bilo od nekdaj ena od človeških slabosti, v novem času, času resničnostnih šovov, pa se je ta lastnost popolnoma razvila. Verjetno je tudi to eden od razlogov, da so se spremenila pričakovanja gledalcev. Sam mislim, da ne gre za nič novega. Dobri igralci v vsakem trenutku dajejo celega sebe v predstavo. Z vso intimo vred. Mogoče je razlika v tem, da sebe zavestno dajejo na voljo vlogi, ki jo ustvarjajo. Kadar je v predstavi igralčeva zasebnost izkoriščena, potem igralec ne more biti več lastnik svojega izraza. V tem primeru ni več umetnik. Umetnik nenadoma postane tisti, ki ga je z vso njegovo intimo postavil v svojo kompozicijo. Vseeno pa mislim, da mora igralec s sredstvi in načini uporabe razpolagati sam in se tudi zavedati, zakaj jih je uporabil. Gledališka predstava je preplet izpovedi vseh sodelujočih in igralec je eden od pomembnejših členov v tej verigi.

Sama gledališka hiša, vzdušje v njej, mora igralcu omogočati, da postane zares umetnik. Kar je mogoče tudi z novimi prijemi v predstavi. Pogosto pa lahko slišimo, da mora Drama kot najstarejša gledališka institucija vendarle skrbeti za dostojanstvo in z bolj klasičnim, denimo konservativnim pristopom in programom, ohranjati njeno veličino, ne pa se ukvarjati z »inovativnimi posegi in pristopi« v gledališču.

► To je kliše, ki ga nekateri vseskozi pripenjajo Drami, ne da bi si ogledali kakšno našo predstavo. Nekateri so, tudi v gledališkem izrazu, med bolj drznimi, kar jih lahko pri nas vidimo. Predlagam vsaj pregled programov. To, da smo v Drami zaprti in zazrti vase, poslušam že trideset let. To preprosto ne drži. Ali pa je prirojena resnica. V prihodnji sezoni bosta na našem odru koprodukciji z neinstitucionalnima gledališčema, dve zelo drzni produkciji. In t. i. inovativni posegi in pristopi zelo hitro najdejo pot med naše »konservativne« izdelke.

Povrniva se k predstavam. V predstavi Bobby in Boris, ki govori o šahu, ste igrali z mladim igralcem Aljažem Jovanovičem. Se mlada generacija igralcev še, tako kot nekoč, uči od svojih starejših kolegov ali pa ima svoj način igranja in interpretacije teksta?

► Seveda imajo svojega, hvala bo-

gu. Ampak v gledališču se kar naprej učimo drug od drugega. To je tisto, kar našemu poklicu (in verjetno vsakemu drugemu) omogoča razvoj. Dva, ki prideta skupaj – eden izkušen in drugi še ne –, imata vsak svoj svet in svojo izhodiščno točko in v predstavi se morata hočeš nočeš zelo tesno preplesti. Mislim, da sva se z Aljažem drug od drugega ogromno naučila. Vsaj jaz sem se.

O tem vas sprašujem tudi zato, ker ste že opravili habilitacijski izpit za profesorja na AGRFT. Zanima me, kakšni so trendi v poučevanju igre.

► Pot me je zanesla drugam in si ne bi upal govoriti o pristopih, ki so trenutno prevladujoči. Mislim, da mora vse izhajati iz študenta. Iz njegove unikatnosti. Kar je skupnega in kar mora akademija razvijati, je igralsko orodje. Imamo svoje telo in svoj glas, svoja čustva in svoj razum, to je naš edini instrument. In ta instrument je treba usposobiti ter uglasiti, da bo sposoben prenašati zeleno vsebino. Vsaka umetnična nastane iz sveta, ki ga doživljamo. Tudi vsa domišljija ima korenine v tem, kar nas obdaja. Se pravi, nastane iz nečesa, kar je realno, in se potem v procesu umetniškega preobražanja spet vrne v nekaj, kar je, vsaj v gledališču, v osnovi realno. Igralci smo pač konkretni ljudje, postavljeni v realen prostor. Vsi dojemamo svet in seveda s tem tudi gledališke predstave skozi naše psihološko sito. Igralec mora biti usposobljen vključiti se in znotraj te slike vzbuditi tako ali drugačno razburkanje. Slog ni pomemben, pomembna je zmožnost, da se vključiš. To, mislim, je najpomembnejša naloga akademije.

Torej še vedno verjamete, da mora tudi gledalec v predstavi doživeti neko obliko katarze, kolikor je pač možna v današnjem svetu?

► Katarza se sliši zelo pompozno. V današnjih časih, ki so cinični do vsega – cinizem je posledica strahu –, mogoče taka patetika ni primerna, vendar mislim, da je to edini smisel gledališča. Živ človek je sredi prostora, nekaj sporoča. Nekdo pride gledat, pride doživeti sporočeno. Pride iz radovednosti in želje po tem, da bi sporočeno imelo zanj posledico. Katarza je morda težka, velika beseda, ampak osnovna želja je zagotovo nekaj doživeti.

Veliko ste igrali tudi v filmih in tv-nanizankah. Je vaš pristop k vlogi enak kot v gledališču?

► Priprav se lotevam enako. Proces

je enak. Razliko pa najbolje opišem s tem, da v gledališču delaš dva ali tri mesece, da boš prišel do točke, ko boš lahko vse pokazal v predstavi, ki bo potem iz ponovitve v ponovitev rasla in se razvijala. Pri filmu pa mora biti že prvi in seveda vsak naslednji kader takšen, kot je v gledališču premiera. Zato morajo biti priprave še toliko bolj temeljite. Pa še ena razlika je, v gledališču si vendarle kreator tistega, kar je nastalo, pri filmu pa s tvoji posnetki razpolagajo in jih razvrščajo po svojem umetniškem navdihu.

V filmu Razredni sovražnik, ki ste ga snemali lani poleti, nastopajo mladi ljudje, ki obvladajo sodobno tehnologijo, čeprav morda še ne vseh prvih igralskega poklica. Se zaznava ta razlika?

► Nisem čutil teh razlik. Pred kamero smo vedno vsi enaki. Tudi sam imam toliko stare otroke in sem spoštljiv do tega, kar naredijo. Nisem pravi, da bi sodil o razliki med starimi in mladimi. Resnica je, da današnji svet povečuje mladdost, lepoto, fizis. Resnica pa je tudi to, da tej mladosti ni dano, da bi se realizirala. V službah, recimo. Prepreka med mladimi in starejšimi generacijami je ustvarjena nasilno in je nenaravna. Seveda je tudi posledica krize. V količjak normalni družbi se mlado in staro prepleta. Zahodna civilizacija, ki potiska smrt in staranje na stran, ker nas je strah in ker to ni tržno zanimivo, zelo škoduje sama sebi. Predvsem je to dolgoročno zelo nevarno početje. V drugih kulturah tega ni.

S stiskami sodobnega človeka se srečujete v liku terapevta Romana, ki ga upodabljate v tv-nadaljevanki Na terapiji. Kaj je po vašem mnenju pritegnilo Slovence, razen seveda izvrstne igralske zasedbe, da so jo zvesto spremljali?

► Že sama literarna predloga izraelskega pisatelja in režiserja Hagia Levija je izvrstna. Scenarij je napisan zelo natančno, profesionalno preizkušeno in tudi literarno izredno dovršeno. Nekateri dialogi so me spominjali na Čehova. Sama postavitev je izjemna, za naše nadaljevanke povsem nepredstavljiva. Dve osebi sedita na zofah in se pogovarjata. Mnogi so trdili, da ne bo šlo, da nadaljevanka ne bo sprejeta pri našem občinstvu, da bo dolgočasno. Ampak ko sem prebral scenarij in videl seznam igralske ekipe, sem vedel, da lahko uspemo.

To, da smo v Drami zaprti in zazrti vase, poslušam že trideset let. To preprosto ne drži. Ali pa je prikrojena resnica.

76

Raven tv-produkcije se pri nas znižuje zaradi strahu pred gledalci. Strahu in nepoznavanja. Prilagajanje že vnaprej znižani ravni je za gledalce lahko ponižujoče. Pri nas kar mrgoli slabih oddaj, kot da ne bi verjeli, da bi lahko bili ljudje pametni in zahtevni. Terapija jih ni podcenjevala. Bila je drzna. Gledanost pa je bila nepričakovano visoka. Kljub temu da je bila predvajana v zelo poznem terminu, je v gledanosti prehitela marsikatero oddajo »veselega« tipa. Podoben strah vlada tudi v vseh drugih komuniciranjih z javnostjo. Včasih so ravni tako znižane, da se sprašujem, ali se v tem ne skriva kaj drugega kot strah pred ljudmi.

Terapija je vendarle ujela tesnobo v slovenski družbi, ki se je okrepila v letih večjega vstopanja neoliberalizma v našo družbo.

► H gledanosti nadaljevanke Na terapiji je prav gotovo prispevala tudi radovednost. Glede psihoterapije smo polni predsodkov in logično je, da je mnoge zanimalo, kako te-

rapija sploh poteka. V glavnem še vedno prevladuje mnenje, da je tisti, ki obiskuje psihoterapevta, malo nor. Pri nas, hvala bogu, še vedno marsikatero stisko in skepsa lahko rešiš v pogovoru s prijatelji ali znanci. Še vedno smo družba, kjer to, da pokažeš šibkost, ne pomeni izključitve. V ZDA, od koder prihaja neoliberalizem, je psihoterapija zelo razširjena, je pomemben del njihove družbe, ker sistem ne priznava šibkosti. Dežela neomejenih možnosti je rezervirana za najmočnejše. Mogoče pa je uspeh nadaljevanke Na terapiji pravzaprav tragičen, ker je to znak, da ta neoliberalistični svet prihaja k nam in se bo tukaj tudi naselil.

In v teh razmerah, ki niso ravno naklonjene kulturi, ste maja letos postali ravnatelj Drame. Pred meseci ste v Dnevniku sicer zatrjevali, da te funkcije ne boste sprejeli, ker je vaša žena direktorica Mestnega gledališča ljubljanskega. Pa ste jo.

► Zgodba o odločanju je dolga. Sami vidite, da je bil v Drami zadnjih

nekaj let vodstveni »prepih«. Začasná vodstva, ki so se menjavala, niso mogla oblikovati dolgoročne vizije, ker je bila njihova prvenstvena naloga izpeljati že obstoječi program. Vse skupaj je zelo dolgo trajalo. Gledališče pa je institucija, ki jo je treba potrpežljivo graditi in po navadi nobena ad hoc rešitev ni dobra. Mogoče kratkoročno, v perspektivi pa ne. Kar zadeva odgovor na drugi del vašega vprašanja, naj povem, da je bila ta dilema, ko sem bil pred pol leta prvič povabljen, da prevzamem vlogo ravnatelja, moja glavna skrb. In seveda tudi moje žene. Veliko sva govorila o tem in poskušala situacijo videti celostno. Pogovarjal sem se tudi z mnogimi kolegi in ljudmi, ki sodelujejo z gledališčem. Pravo raziskavo sem naredil, in kljub zagotovitvi, da v tem ni nič spornega, sem povabilo zavrnil. Ko so me povabili drugič, sem spet premler vse pluse in minuse, in glede na to, da ni nič kazalo, da bo stiska Drame kakorkoli rešena, sem se odpravil na to

pot. Upam, da sem se prav odločil. **Z izdelano dolgoročno vizijo?**

► Prijavi sem priložil vizijo delovna Drame v naslednjih petih letih. Zdaj jo bom spremenil v strateški plan. O prihodnosti Drame sem seveda razmišljal že prej, pravzaprav že ves čas. Če živiš in delaš trideset let v isti ustanovi, je nujno, da razmišljaš tudi o njeni usodi. In če gledališko umetnost razumeš širše kot le vsakovečerno pot na oder, si ustvariš tudi svoje poglede in prioritete. Svoja razmišljanja sem prelij na papir in bil na podlagi te vizije sprejet na to delovno mesto. Upam, da mi bo kaj od tega, kar sem nasajal, uspelo uresničiti.

Vendar bo naslednja sezona zaznamovana še s projekti umetniškega vodje Eduarda Milerja. Predstave bodo tematizirale ksenofobijo, položaj žensk v družbi, represijo do drugačnih in analizo političnih strategij, svoje mesto pa naj bi našlo tudi prebujanje zatiranega duha.

► Da, naslednjo sezono je oblikoval Eduard. Čeprav jo bom pomagal

Obvladajte bolečino v predelu sklepov, hrbta, vratu, ramenih in mišicah.

NO•DOL

Gibanje je življenje.

080 12 77 | www.nodol.si

NODOL Krema in NODOL Obliži

najbolj priporočani naravni izdelki proti bolečinam s strani evropskih in slovenskih farmacevtov, pri svojih terapijah pa jih uporabljajo tudi številni fizioterapevti.

• NODOL Krema

z naravnimi sestavinami kot so vražji krepelj, arnika, aloe vera, bela vrba, glukozamin sulfat in MSN poveča prekrvavitev, umirja vnetja in obnavlja hrustanec.

• NODOL Obliži

z naravnimi učinkovinami kot so arnika, vražji krepelj, kafa in vrba okrepijo krvni obtok, pospešijo obnovo tkiv, odpravljajo bolečino in zmanjšujejo občutljivost.

Izdelki NODOL so na voljo v lekarnah in specializiranih trgovinah.

Zahodna civilizacija, ki potiska smrt in staranje na stran, ker nas je strah in ker to ni tržno zanimivo, zelo škoduje sama sebi.

77

samo uresničiti, se popolnoma strinjam z aktualnostjo, ki ste jo omenili. Gledališče izhaja iz tega trenutka in govori temu trenutku. Izhaja iz naše družbe, govori o naših problemih. Ima odprte oči in spodbuja razpravo o tem, kar nas teži. V tem pogledu bo moje načrtovanje sezona popolnoma logično nadaljevanje njegovega. O konkretnih temah še ne morem govoriti, ker se še pripravljajo.

Na čem boste temeljili »vaše sezone«, pa nam vendarle lahko poveste.

► Milerjevi sezoni sta bili v nekaterih poudarkih zelo politično aktualni. Sam želim govoriti o nekaterih temeljnih človeških in družbenih premikih, ki se seveda zrcalijo v trenutnih razmerah. Zanima me, kaj se v nas in z nami dogaja v tem trenutku, kako korespondiramo s časom, v katerem živimo. Kakšni so odnosi do osnovnih vprašanj v 21. stoletju. Se je kaj spremenilo? Kakšni smo postali v novih okoliščinah »globalnega« sveta? In kako se to kaže v našem majhnem in

velikokrat omejenem svetu. Kje smo mi znotraj tega? Kakšna je naša pozicija, kako dojemamo svobodo, ljubezen, smrt, čas ... Menim, da se človek ni bistveno spremenil, tako ali tako se malo spreminja, ampak vendarle smo se znašli v času novih oblik strahu, razpuščenosti in negotovosti. Kakšen je naš odziv? To so verjetno glavni viri tematik, ki jih bomo obravnavali v naslednjih sezonah. V vseh prejšnjih sistemih je obstajal center, slab ali pa dober, ki je imel moč odločanja. Danes, ko je ta center moči dislociran, smo v položaju, ki v nas prebujata drugačne emocije, drugačna ravnanja in impulze, kot so jih občutili ljudje pred stotimi ali pred petdesetimi leti. Mislim, da je to vredno raziskave. Gledališče razumem kot sprožilec dialoga o tem.

Mimo iskanja odgovora na vprašanje, v kaj se je človek spremenil s kapitalizmom, ne boste mogli?

► Ne bom povedal nič novega, če rečem, da so vsa pričakovanja o

novi državi in novem sistemu zelo hitro priletela na zobe. Nimamo več svoje države, nastavili smo se kapitalizmu, ki nas je hitro požrl. Zelo smo bili željni kapitalizma, dobili pa smo ga v najbolj grobi različici. Nismo več samostojni, v Bruslju nam urejajo življenje, grozijo in zahtevajo. Zbegani smo. Nekoč je demokracija veljala za alfo in omega razvoja, danes pa ukinjajo celo referendum. Vse se je obrnilo v svoje nasprotje. No, ja, pravzaprav sami zmeraj rinemo v nekaj, česar nas je v bistvu strah.

In to je?

► Trenutno rinemo v družbo brez sociale in solidarnosti. Srečujemo se z neoliberalnim stampedom, ki ruši vse pred sabo. Sodim, da je kriza, ki nas je doletela – morda bom zvenel naiven – v bistvu čiščenje kapitala. Kapital se čisti vsega, kar je zanj privesek. Privesek so šolstvo, kultura, zdravstvo, sociala, vse, kar ne prinaša dobička. Ko se bo znebil teh priveskov, bo konec krize in nastala bosta dva sloja: eden zelo maj-

hen, ki bo imel vsega v obilju, in drugi ogromen, ki bo živel v tiski.

Ste bili na protestih vseslovenske vstaje?

► Seveda. Ne vsakokrat, ker sem imel predstave, nekajkrat pa.

Tudi kultura je na udaru neoliberalizma. Prejšnja oblast je celo ukinila kulturno ministrstvo, v nesojenem nacionalnem programu za kulturo je predvidela odpravo stalnih delovnih razmerij v gledališču, igralci pa bi lahko tako prosto prehajali med različnimi hišami.

► Prepričan sem, da je za igralce »sprehajanje« med gledališči, nenehno iskanje in učenje, samo po sebi dobro. Toda ideja, da bi imeli ad hoc zbrane »performerje«, ki bi izkoristili svoje znanje in naredili odlično predstavo, z njo napolnili gledališko blagajno in nato šli kam drugam, je hudo kratkoročna. Tako mogoče lahko napolniš blagajno, ampak igralca ne moreš dati v zamrzovalnik, potem pa ga čez deset let odmrzniti in pričakovati, da bo nastopil enako dobro in še boljše.

VAŠ ADUT ZA DOLGO ŽIVLJENJE

ANTIOKSIDANT **RESVERATROL FORTE** VSEBUJE IZVLEČEK JAPONSKEGA DRESNIKA, KI PRISPEVA K ZAŠČITI CELIC PRED OKSIDATIVNIM STRESOM.

Redno jemanje pripomore k ohranjanju srčno – žilnega sistema.

Sanofarm d.o.o., www.sanofarm.si

Holesterol, sladkorna bolezen, srčni infarkt, možganska kap, kronična utrujenost, visok pritisk, depresija in še mnoge druge težave sodobnega časa so povezane s prekomernim oksidativnim stresom v naših celicah. Oksidativni stres je posledica slabe prehrane, kajenja, prekomernega stresa, onesnaženja zraka in prekomernega sevanja okoli nas.

Resveratrol je popolnoma naravna učinkovina, s katero se rastline ščitijo pred stresom, sevanjem in infekcijami. Enako pa zaščitijo tudi naše celice in hkrati pospešuje njihovo obnov ter prepreči njihovo prezgodnje odmiranje.

Največ resveratrola je na voljo v tabletah Resveratrol Forte, saj 1 tableta vsebuje kar 200 mg najkakovostnejšega resveratrola iz korenine japonskega dresnika.

Na voljo v lekarnah in specializiranih trgovinah po Sloveniji.

Zelo smo bili željni kapitalizma, dobili pa smo ga v najbolj grobi različici. Nismo več samostojni, v Bruslju nam urejajo življenje, grozijo in zahtevajo.

78 Zbegani smo.

Prostor, v katerem ustvarjamo, je za take poskuse enostavno premajhen. Umetnosti, ki ji je odvzeta kontinuiteta, sta posledično vzeti rast in kakovost. Tega se snovalci pavšalne ukinitve delovnih mest v kulturi ne zavedajo. Imam pa vendarle občutek, da trenutno to ni več prednostna naloga. Mešanje ameriških, angleških in vseh drugih sistemov, ki so nastali na tleh velikih kultur in v dolgoletni kapitalistični logiki, z možnostmi in potrebami jezikovno in sicer omejenega prostora, ni produktivno. Če bi snovalci takšnih gledaliških politik pogledali vsaj v ZDA, bi ugotovili, da tam zraven Broadwaya obstaja samo nekaj malih gledališč, ki životarijo. Le Broadway polni blagajno. Gledališče v Evropi pa je bilo doslej vsaj v izhodišču drugačno.

Trdite, da »kulture ni mogoče ocenjevati skozi marketinške vzorce«, vendar pa zagotovo ni dovolj, če pozamemo Mitjo Rotovnika, da vodstva javnih zavodov skrbijo za kakovostne programe, saj morajo pomisliti tudi na to, kako se bodo prodajali.

► Vsakega gledališkega intendantu zagotovo zanima tudi polnjenje blagajne. Jasno, saj od tega živimo. Ampak dobiček v umetnosti ni le v podobi evrov, ampak ima tudi druge razsežnosti. Majhen narod, kot je slovenski, ki je bil zmeraj na prepihu, kjer se srečujejo različni svetovi, v novi evropski konstelaciji pa sploh, mora poleg evrskega dobička upoštevati, da je kultura nekakšen obrambni zid za njegov obstoj. Tudi zato nasprotujem temu, da umetnost vrednotimo skozi polnjenje blagajne.

Tej patriotski zavezi se seveda ni mogoče odreči. Pa vendarle, ali umetnost, na svoj način in vedno znova, ne reflektira obstoja človeka v določenem času, ubeseduje in upodablja razdalje med posameznikom, družbo in večnostjo ter medčloveške odnose z globljim uvidom? V ljudeh lahko oblikuje tudi nove podobe sveta in vzpostavi nastavke za upor. Takšna kultura pa marsikomu, ne le neoliberalcem, ni po godu.

► Umetnost seveda lahko odkriva nove svetove in je po svoje lahko nevarna, kot je v zgodovini že večkrat bila. Ampak pogledja drugače, ne samo skozi prizmo revolta. Kaj nam pomeni pogled, recimo, na sliko Mone Lize? V galeriji so seveda zadovoljni, ker jo množica obiskuje in je dobiček velik. Kaj pa po-

ve njen nasmešek? V meni verjetno nekaj sproži, razmislek. Ne o neoliberalizmu, socializmu ali komunizmu. Vsili mi razmislek o tem, kdo sem, zakaj sem tukaj, kam grem, kaj bom, in me gleda z nedoumljivim nasmeškom. Umetnost in kultura določata civilizacijo od pamtveka. Od prvih risb ali pa od neandertalske piščalke naprej. Zakaj je to človek počel? Saj mu ne bi bilo treba. Očitno se človek mora izražati. Tam smo začeli in prišli do 21. stoletja. In po tolikem času se mi ne zdi logično spraševati o vrednosti prve piščalke. Vse velike pridobitve civilizacije – šolstvo, zdravstvo in kultura – so se razvijale, bolj ali manj uspešno, od njenih začetkov. Če se temu odrečemo, bomo pristali v obdobju, kjer teh pridobitev še ni bilo. V srednjem veku. Takrat sta bili znanje in vse drugo bogastvo v rokah peščice ljudi, večina pa je bila brez možnosti in je tavela v temi.

Bodo vsi ti premisleki tudi del Drama centra, prostora za debate, intervjuje, predavanja, manjše predstave, torej nekakšnega zametka gledališkega instituta, ki ste ga napovedali?

► Odkar delam v Drami, pogrešam gledališki salon, kamor bi se lahko pred predstavo ali po njej usedel in se o njej pogovarjal. Poleg vsega, kar ste našli, menim, da bi Drama center moral skrbeti predvsem za izobraževanje mladih bodočih gledaliških obiskovalcev. Država je na tem področju popolnoma odpovedala. V šolah ni nobenih programov, ki bi bili namenjeni uprizoritvenim umetnostim. Ni nobenih spodbud za obiskovanje predstav. Najde se kvečjemu kakšen obisk kina ali muzeja, pa seveda obilo športnih aktivnosti. Doslej ni bilo posluha za te pripombe. Pravzaprav smo prisiljeni v to, da sami poskrbimo za izobraževanje. Kot da kultura in umetnost nista v javnem interesu.

Moj predlog ni nič novega, saj imajo podobne centre vsa pomembnejša gledališča v Evropi. Pri nas se s podobno mislijo ukvarjajo v Kinu Dvor in tudi nekatere galerije in muzeji že to počno. Tudi moja žena je v MGL-ju imela podobno strategijo, a jo je zaustavila denacionalizacija. Skratka, vsem nam je jasno, da moramo poskrbeti za to, da družba ne bi zdrknila na raven, da je možno kaj doživeti le v centrih, kjer nakupuješ in se prehranjuješ s kockami.

Prenavljate pa tudi Malo dramo. Ste zagotovili dovolj sredstev, da se ne bo končalo tako kot z Opero?

► V novem prihajajočem nacionalnem načrtu za kulturo je predvidena obnova Drame. Za zdaj bomo prenovili le Malo dramo, ki smo jo zaprli zaradi požarnovarnostnih razlogov. Sredstva imamo obljubljen, načrti so nared, gradbeno dovoljenje bo kmalu pri nas. Če pa bo teklo vse po načrtih, bo Mala drama do septembra nared za predstave.

Ob podelitvi Borštnikove nagrade za življenjsko delo je Ivo Svetina zapisal, da ste svečenik gledališča. Je mogoče ostati svečenik gledališča tudi kot njegov ravnatelj, ki se mora vendarle ukvarjati tudi s tako profanimi stvarmi, kot je denar?

► Svečenik se zelo lepo sliši. Ob teh besedah sem bil počaščen. Mislim, da je celo nekaj resnice v njih. Pa ne govorim o sebi, za kaj takega sem preveč sramežljiv, govorim o tem, kaj pomenita oder in gledališče v današnjem času. Gledališče je shajališče ljudi, ki so prišli k skupnemu ritualu. Ukvarjati se z birokratskimi zadevami v gledališču je seveda profano, ampak tudi ne povsem, saj s tem storiš tisto, kar je potrebno za oder. Načrtovanje sezone je vendarle umetniško dejanje, zato ravnateljstva ne ocenjujem kot stran vržen čas.

Pa boste svojo svečeniško vlogo nadaljevali in v vsaj nekaj predstavah v času ravnateljstva stopili na oder tudi kot igralec?

► Bom, ko bo čas za to. V prvem letu si tega ne bom mogel privoščiti, ker je pri upravljanju Drame zame preveč neznanek. Predvsem moram spoznati vse vogale, ki jih še ne poznam. Za igralca je dolgotrajna odsotnost z odra lahko pogubna. Ne smem si privoščiti tega, da bi prišel iz vaje in izgubil stik z igro. Igralstvo je vendarle moj osnovni poklic. ✕

Naroči se na **GLOBAL** in prejmi darilo!

**Najboljši članki
iz svetovnega tiska.**

20% popust za nove naročnike

47,88 EUR – 20% = **38,30 EUR**

36% popust za naročnike Mladine, Monitorja in MonitorProja

47,88 EUR – 36% = **30,64 EUR**

Cena enega izvoda revije Global v prodaji na drobno je 3,90 EUR, od avgustovske številke dalje pa bo 3,99 EUR. Na leto izide 12 številk.

Ponudba velja do 18.9.2013.

Na Global se lahko naročite po telefonu
01 230 65 30 in na e-naslov prodaja@mladina.si.

Darilo za nove naročnike:

BOMBAŽNA TORBA

MODRA ŠTEVILKA

0808000

GLOBAL

Dr. Nina Gunde Cimerman

Mikrobiologinja dr. Nina Gunde Cimerman o vseprisotnih glivah, o zaostali slovenski industriji, o nevednih politikih, o delovnih dopustih, o zdravnih mušjih ličinkah, o gobarski sramoti in plesnivi hrani

Staš Zgonik, foto Borut Peterlin

Dr. Gunde Cimerman je raziskovalka ekstremofilov, mikroorganizmov, prilagojenih na ekstremna življenjska okolja. Je utemeljiteljica znanstvenega področja ekstremofilnih gliv. Zaposlena je kot vodja raziskovalne skupine za biologijo mikroorganizmov in profesorica mikrobiologije na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani. Vse se je začelo v Sečoveljskih solinah, kamor se je dr. Gunde Cimermanova, takrat raziskovalka na Kemijskem inštitutu, v prostem času odpravila, da bi si malce odpočila od neprestanega ždenja v laboratoriju in izpolnjevanja ukazov drugih. *»To ni bil motiv, zaradi katerega sem se odločila za študij biologije. Želela sem si več časa preživeti v naravi in imeti več svobode.«* Tako se je v času, ko so bile raziskave ekstremofilov še v povojih, odpravila v ekstremno slano okolje. *»Preveriti sem hotela, ali lahko tam najdem glive. In sem jih.«* Od takrat je skupaj s svojo skupino raziskovalcev odkrila in opisala že več deset novih vrst gliv iz ekstremnih okolij po svetu, od solin do arktičnih ledenikov. Kar nekako nepravilno pa je, da bi za njeno delo slišalo veliko manj ljudi, če ne bi gliv, in to potencialno človeku nevarnih, odkrila tudi v pomivalnih strojih.

Ste po raziskavi o glivah – črnih kvasovkah - v pomivalnih strojih sprejeli kakšne izredne ukrepe v zvezi s svojim pomivalnim strojem?

► Edini ukrep je bil, da smo ga žrtvovali v znanstvene namene. Trenutno je na fakulteti, saj načrtujemo določitev vseh vrst mikroorganizmov, ki prebivajo v njem. Sama pa sem si kupila nov pomivalni stroj. A sem prepričana, da sem, kar se tiče prisotnosti kvasovk, že na istem.

Ste dobili kakšen odziv proizvajalcev pomivalnih strojev na svoje ugotovitve?

► Odziv je vsekakor bil, ampak drugačen, kot sem ga pričakovala. Bili so prestrašeni, počutili so se ogrožene in odzvali so se napadalno. Nihče pa ni predlagal, da bi bilo morda dobro začeti kakšen skupen projekt, kot bi pričakovali. Najstrašneje so se odzvali v Gorenju. Dobil sem elektronsko pošto s številnimi klicaji, s katero so me skrajno resno pozvali, naj se zglašim na sestanku. Še vedno nič hudega slutnja sem prišla na ta sestanek, kjer so gospodje mene in mojo asistentko napadli, češ da uničujeva industrijo, da uničujeva delovna mesta in kako si upava objaviti kaj takega, če sploh ne veva, o čem govoriva. Počakajte malo, sem rekla. Članek je bil objavljen v strokovni reviji, šel je skozi postopek recenzije. In vsekakor veva, o čem govoriva. Ali ne bi raje izkoristili priložnosti, če sva že prišli, da se dogovorimo za sodelovanje? Po še nekaj sestankih so v to privolili in dogovorili smo se, da zanje opravimo raziskavo. Ko je bilo vse dogovorjeno in pripravljeno, pa so se umaknili, češ da nimajo denarja. Lani smo projekt skupaj z Gorenjem prijavi na Agencijo za raziskovalno dejavnost in odobrili so nam sredstva. Jeseni začnemo, financiranje imamo zagotovljeno za tri leta.

In kakšen naj bi bil rezultat?

Po objavi raziskave o pomivalnih strojih so me v Gorenju napadli, češ da ogrožam industrijo in delovna mesta.

82

► Najti želimo tehnologije, ki preprečijo rast te glive. Ker je izjemno odporna, bo potrebna kombinacija dejavnikov, ki bi ji preprečevali rast. Dovolj je namreč, da preživi le nekaj celic, pa se zgodba ponovi. Našli so jo že tudi v savnah. A nekaj je glede projekta gotovo – ker smo financirani iz javnih sredstev, bodo tudi ugotovitve javne. Če bi nas financiralo Gorenje, bi lahko ohranili vsaj nekaj skrivnosti in pridobili konkurenčno prednost, tako pa iz tega najverjetneje ne bo dosti.

Na katero svojo objavo v znanstveni reviji ste najbolj ponosni?

► Ta pa sega že kar daleč nazaj. Leta 2000 smo objavili ugotovitve, da glive živijo tudi v solinah. Do takrat je veljalo, da je to okolje rezervirano za slanoljubne bakterije. Vse mikrobiološke knjige so to ponavljale. Pred to objavo sem kar nekaj let hodila po znanstvenih kongresih in si prizadevala, da bi me kdo slišal. Pa mi ni nihče verjel. Vse moje nadaljnje delo s področja ekstremofilov izhaja iz tega članka. Saj niti ni ne vem kako poseben, a odprl je povsem novo področje raziskovanja, ki do takrat ni obstajalo. Redkokateri raziskovalec ima to zadoščenje, da lahko reče, da je »stvaritelj« nekega področja.

Ali sploh obstaja območje, kjer glive ne rastejo?

► Omejitev je vsekakor visoka temperatura. Ta je za vse glive problematična.

Razen za črne kvasovke v pomivalnih strojih ...

► Res, vendar morajo biti v posebnem stanju, obdane morajo biti z biofilmom. Pri tem je treba opozoriti tudi na to, da imajo vsi pomivalni stroji tako imenovane ekoprograme, ki varčujejo z energijo. Kar je seveda dobro, a hkrati to pomeni nižje temperature pri pomivanju. In te so v resnici še nižje od deklariranih. To izveš v pogovoru s proizvajalci. Večina organizmov pomre, vzgajamo pa najbolj trdožive.

Na prej omenjeno objavo ste najbolj ponosni, ta o pomivalnih strojih pa je bila gotovo deležna največje pozornosti?

► Res je. Pričakovali smo, da bo zbudila pozornost, ker se dotika vsakdanjega življenja. Kljub temu pa me je dejanska odmevnost še vedno osupnila. K temu je veliko pripomogla tudi revija, v kateri smo članek objavili, ki nam je predlagala, da bi objavili tudi sporočilo za medije. Seveda smo ponosno privo-

lili in spisali besedilo, ki pa je bilo znanstveno, suhoparno. Pri reviji so se prijazno ponudili, da ga malo izboljšajo. In že naslov je bil sočen – nekaj v smislu, češ vaš pomivalni stroj vas poskuša ubiti. Dan po objavi so vse komunikacijske napeljave skoraj pregorele. Po mnenju založnika je novica prek medijev in socialnih omrežij dosegla 800 milijonov ljudi. Saj se zavedam, da je bila novica napisana nekoliko populistično.

Kar morda v znanosti z vidika popularizacije niti ni napačno.

► S tem se lahko strinjam. Večina znanstvenikov še vedno živi v svojih slonokoščenih stolpih. Sama pa se zmeraj poskušam o znanosti pogovarjati z izrazi, ki jih razume vsak. In ko to poskušaš, vidiš, da je mogoče zelo veliko zapletenih stvari razložiti povsem preprosto. Večina znanstvenikov pa ostaja pri svoji strokovni latovščini, ker to sodi k ugledu ali pa ker drugače niti ne znajo.

Opazam precejšnjo razliko med slovenskimi in ameriškimi znanstveniki na tem področju. Tu znajo nastopati redki, tam tako rekoč vsi.

► To jih učijo že na fakulteti. Prisiljeni so velikokrat predstavljati svoje delo, pri tem pa je občinstvo pogosto »napadalno«, da si se prisiljen braniti in zagovarjati, kar počneš. Debate so zelo živahne. Za evropski okus je to na trenutke preagresivno, dejstvo pa je, da jih dobro »zdresirajo«, da znajo nastopati in se ne ustrašijo vprašanj. To nam manjka.

Kakšne bi bile lahko praktične koristi raziskovanja ekstremofilov? Bi lahko na primer gene, ki mikroorganizmom pomagajo preživeti v neprijaznih okoljih, prenesli v kmetijske rastline?

► Raziskovanje slanoljubnih mikroorganizmov ima zelo velik potencial na biotehnološkem področju. Vedno več kmetijskih površin zasoljujemo. Vsakič, ko kmetijske površine namakamo, se soli, ki so prisotne v vodi, deponirajo v tleh. Salinizacija naglo narašča po vsem svetu. Rastline pa ne prenesejo skoraj nič soli. Gensko spremenjene rastline bodo v prihodnosti nujno potrebne. In prav naše solinske glive so lahko zelo dobrodošlo izhodišče, ker so veliko bližje rastlinam kot pa bakterije. Treba je poiskati gene, ki glivam omogočajo preživetje pri visokih koncentracijah soli, in jih prenesti v rastline. To dejansko že

počnemo. Najprej smo gene prenesli v druge glive, kvasovke, s čimer nam je uspelo za dvainpolkrat zvišati toleranco za sol. Nato nam je uspelo gene prenesti tudi v rastline, za zdaj sicer še ne v kmetijske kulture. Tudi tu smo bili uspešni, vendar manj kot pri kvasovkah, ker so rastline kompleksnejše in bo verjetno treba zamenjati več genov. Na podoben način bi se lahko sprijeli z zmrazlo. Škoda, ki jo zmrazil povzroči rastlinam, je zelo povezana s pomanjkanjem vode. Saj je voda vezana v led in rastlinam ni na voljo. Enako velja za slana območja. Tudi sol veže vodo nase in rastlinam ne pusti do nje.

Kaj pa na drugih področjih, ne samo v kmetijstvu?

► Pomislite recimo na pralne praške. Praški v pralnem stroju delujejo pri visokih temperaturah in visoki alkalnosti. To pa so lastnosti encimov, ki jih proizvajajo ekstremofilni organizmi. Dejansko smo že pridobili encime za razgradnjo maščobe pri visokih temperaturah, pa tudi za razgradnjo drugih snovi.

Kaj menite o evropskem strahu pred gensko spremenjenimi rastlinami?

► Kar se tiče gensko spremenjene hrane, kot potrošnica in kot znanstvenica s tem nimam nikakršnega problema. Takšen strah je neumnost. Ne jemo genov, jemo hrano. Kar pa se tiče gojenja gensko spremenjenih rastlin na območjih z visoko biodiverzitetjo, zlasti kadar genske spremembe niso ravno revolucionarno koristne, vseeno zagovarjam nekaj previdnosti, v nasprotju z nekaterimi kolegi.

Kje vidite slovensko tržno nišo v biotehnologiji?

► Videti bo, kot da speljujem vodo na svoj mlin, vendar iskreno menim, da je prav pri ekstremofilih taka priložnost. Če imaš neko razmeroma novo področje, ki si ga ne deliš s stotimi konkurenti, je to zagotovo zanimivo. Težava pa je, ker bi bilo za to nujno povezovanje z industrijo, naša industrija pa ima s tem težave. Takoj se umaknejo ali pa hočejo vse zastoj in se nočejo izpostavljati. Za reklame bi dali milijonske zneske, za raziskave pa je še 500 evrov preveč.

Pa je v krizi slabše?

► Že prej je bilo slabo, zdaj pa je res še slabše. Vendar ni kakšne grozno velike razlike.

Imate kakšne polklicne deformacije?

► Kdo jih pa nima? Kot najbrž vsi profesorji rada predavam, tudi ka-

dar ni treba. Tudi zasebno govorim precej pravilno slovenščino. Karkoli berem ali gledam, sem vedno zoprn analitična, češ to pa ne bo držalo. Težko izklopim del možganov.

Greste na dopust z epruveto v kovčku?

► Vsekakor. Upam si trditi, da vse odkar se ukvarjam z glivami, nisem šla še na niti en dopust, ne da bi se seboj za vsak primer vzela pribor za jemanje vzorcev. Za vsak primer. **Se je to kdaj obrestovalo?**

► Seveda. Po našem odkritju gliv v Sečoveljskih solinah sem z vseh zasebnih in službenih potovanj nosila domov vzorce solinske vode, tako da imamo zdaj globalno sliko. Pri tem so sodelovali tudi moji sodelavci. V zvezi s pomivalnimi stroji sem z dopusta na Švedskem prinesla vzorec iz pomivalnega stroja zdravnikar, ki živi v čisti divjini. Stroj uporablja vodo iz vodnjaka. Prepričana sem bila, da je popolnoma »sterilen«. Star je bil pol leta, zlošččen je bil, kot bi bil nov. A ko smo vzorec analizirali v laboratoriju, smo ugotovili, da vendarle ima enega prebivalca – črno kvasovko. Tako smo bili prisiljeni v ponoven razmislek o načinu kolonizacije. Prej smo razmišljali bolj v smeri okuženosti vodovodnih cevi, zdaj smo bili prisiljeni razmisliti tudi o podtalnici.

Ste kdaj izbirali lokacijo dopusta z namenom, da sproti vzamete še kakšen vzorec?

► Tako daleč pa še nisem šla. Toliko pa nisem zagnana.

Glive ste iskali tudi na arhipelagu Svalbard v Arktičnem oceanu. Koliko časa ste preživeli tam?

► Tja sem odšla šestkrat, vsakič za največ tri tedne. Ko smo nekaj let raziskovali solinske glive, smo se domislili, da bi šli iskat glive tudi v morski led. Težava za mikroorganizme je namreč podobna – pomanjkanje vode. Ko se je pojavila priložnost, smo prijaviili evropski projekt. In ga na svoje začudenje dobili. Pri tem smo prvi odkrili, da glive naseljujejo baze ledenikov. To se je zgodilo povsem po naključju. Želeli smo se ukvarjati z morskimi ledom, pa ga takrat ravno ni bilo nikjer.

Kako je raziskovati tako visoko na severu?

► Zelo lepa izkušnja, čeprav moram reči, da se je v času od mojega prvega do mojega zadnjega obiska zadeva zelo skomercializirala. Znanstveno okolje se je spreverglo, če malo dramtiziram, v znanstve-

S stališča države je odhod mladih znanstvenikov v tujino beg možganov, z mojega stališča pa je dejstvo, da je nekomu uspelo najti dobro službo, razlog za veselje.

no industrijo. Ko sem prvič šla tja, sem gostovala v angleškem laboratoriju, ki je bil primitivno opremljen, v neugledni baraki. Dali so nam motorne sani, čolne, puške za obrambo pred severnimi medvedmi. Ker je 24 ur dan, vlada v bazi zelo zanimivo delovno ozračje. Vidiš znanstvenike, ki poskuse opravljajo ob dveh zjutraj. Alkohola med tednom ni, za konec tedna pa dovolijo, da se ljudje malo sprostijo. Vsak konec tedna je gostitelj druga raziskovalna skupina. V malo odmaknjeni baraki je lokal, v katerem okna zagrnejo z res debelimi zastori, da v notranjost ne prodre niti kanček svetlobe, in vlada resnično pravo barsko razpoloženje. No, ter privlečejo velike kose ledu in

cepine, tako da lahko spiješ 32 let star viski z 20 tisoč let starim ledom. Res je simpatično. Vsi tacajo v velikih gumijastih škornjih, ker je v tistem času tam samo blato. Na estetiko oblačenja se nihče ne ozira.

Ko ste prvič pripravljali prtljago, ste se ušтели?

► Seveda. Nazadnje sem bila 14 dni v istem puloverju. S kolegico bi najju res čudno gledali, če bi se preveč preoblačili. Že tako je tam zelo malo žensk, bili sva prvi Slovenki, pa še z glivami na Arktiki sva se ukvarjali.

V puščavi ste tudi iskali glive?

► Da, a ne tako sistematično. Med dopustom v Egiptu sem pač vzela nekaj vzorcev. Bolj mimogrede.

Do zdaj je bilo opisanih približno sto tisoč vrst gliv. Ocenjeno pa je, da jih obstaja nekaj milijonov. Zakaj ta velikanska razlika?

► Obstaja več razlogov. Predvsem jih šele zdaj začenjamo iskati v okoljih, kjer jih prej nismo, ker smo mislili, da jih ni. Zdaj vemo, da so tako rekoč povsod. V globinah oceanov, na ledenikih, v notranjosti rastlin ... Drugič pa, taksonomov, ljudi, ki bi opisovali nove vrste gliv, je vse manj. To je zelo kompleksno področje. Zbirke podatkov niso tako zelo izpopolnjene, kot so pri bakterijah. Določanje novih vrst je zato veliko težje. Poleg tega se glive pojavljajo v dveh oblikah – spolni in nespolni – in ti dve obliki sta lahko morfološko popolnoma različni

in sta pogosto opisani kot dve različni vrsti.

Koliko novih vrst ste odkrili?

► Do zdaj smo opisali že približno 30 novih vrst.

Ste jih tudi poimenovali?

► Seveda, vse.

Ste kakšno poimenovali po sebi?

► Ne. Lahko jo poimenuješ po kom drugem, ki ga izjemno ceniš. Da pa bi novo vrsto poimenoval sam po sebi, bi bilo znamenje zelo slabega okusa. Eni smo sicer dali res lepo ime – *Emericella stellamaris*. Njena slika je bila objavljena v reviji *Nature*. Pri tej smo se poetično izživel, sicer pa smo pri izbiri imen bolj konservativni.

Gobarite?

► Zelo rada.

Odkar se ukvarjam z glivami, nisem šla še na niti en dopust, ne da bi s seboj za vsak primer vzela pribor za jemanje vzorcev.

84

Verjetno res dobro poznate gobe?

► Vsekakor jih ne poznam slabo, ne morem pa se hvaliti z odličnostjo.

Ločite pa strupene od užitnih?

► Načeloma bi jih morala. Se mi je pa na mojo veliko sramoto enkrat uspelo zastrupiti z gobami, in to v času, ko sem bila noseča z drugo hčerko. Z bivšim možem sva šla nabirat gobe v mraku, kar je seveda močno odsvetovano. Našla sva veliko rastišče gob, če se prav spomnim, so bili šampinjoni. In sva jih pobrala. Vmes je očitno moral biti vsiljivec. Te gobe sem čistila tako, da sem zraven servisirala starejšo hčerko in gledala televizijo. Vsaj hčere nisem silila, naj je tisto nesrečno gobovo juho. Ampak da bi bila stvar še bolj grozna, nama je postalo slabo pozno, šele kakih pet ur po zaužitju, kar je po navadi znak za zastrupitev z mušnicami. Če se namreč zastrupiš z manj nevarnimi gobami, ti postane slabo po uri ali dveh. In smo leteli na urgenco na spiranje želodca. Res je bilo hudo, skoraj tako hudo pa je bilo nato povedati kolegom, kaj se mi je zgodilo. In kasneje, vedno ko je bila mlajša hči v dobi pubertete problematična, sem si očitala, da sem kriva jaz.

Radi jeste plesnive sire?

► Zelo.

Jih jeste s posebnim užitek, glede na poznavanje plesni?

► Poklicna deformacija je v tem primeru v tem, da jih zelo rada jem, če vem za izvor in ime plesni. Jih pa ne jem, če izvirajo s kakšne manj znane kmetije, ker takim preprosto ne zaupam. Imamo izkušnje, ko so nam prinesli vzorce, pa smo odkrili, da ne gre za plesni, ki jih oglašujejo, temveč za zelo toksične alternative. Jedilne in toksične vrste so si med seboj lahko zelo podobne. In preprosto ne zaupam, da so na manjših kmetijah dovolj izurjeni za prepoznavanje razlik. Podobno je s suhomesnatimi izdelki.

Plesnive salame?

► Lahko vam povem zanimivo anekdoto, ki pa bo ostala brez imen. Iz enega od proizvajalcev mesnih izdelkov so nas pred leti poklicali, da se je pri njih pojavila neka čudna plesen. Da so plesni sicer navajeni (nakaže skeptično reakcijo), vendar pa je ta drugačna. Ko sem stopila v hladilnico, me je skoraj kap. Izdelkov sploh ni bilo videti, vse je bilo prekrito s plesni-

jo. Ko smo analizirali odvzete vzorce, smo med njimi našli tudi plesen, ki proizvaja zelo močne toksine, škodljive za ledvice in na dolgi rok celo kancerogene. Ko smo nato raziskovali, od kod kar naenkrat ta plesen, se je izkazalo, da so zamenjali dobavitelja soli. Sol so po novem dobivali iz Tunizije, čez morje pa je potovala v zabojniku, kjer se je okužila s to glivo. Ubogi delavci so vdihovali ogromne odmerke toksičnih spor.

So morali zavreči celotno hladilnico izdelkov?

► Obljubili so ... Ne vem pa, kaj se je v resnici takrat zgodilo. A sem jih opozorila, da bomo vse skupaj javno objavili, če slišimo le za en primer na trgu.

Še posebej zanimivo se mi zdi, da se ukvarjate tudi s terapijo z mušjimi ličinkami, ki lahko učinkovito pomagajo očistiti okužene rane, ki se nečejo zaceliti. Kako ste se znašli na tem področju?

► Prek prijatelja bivšega moža, s katerim smo šli skupaj na jadrane. Bil je zdravnik in je več let delal v Afriki, tam pa je videl veliko ljudi z dolgo odprtimi ranami, v katere so se naselile te ličinke. Opazil je, da so rane izjemno čiste. Ko je zadevo preučeval, je sicer ugotovil, da to ni nič strašno novega, saj gre za zelo staro terapijo, ki pa je zaradi prihoda antibiotikov utonila v pozabo. Ker so se v tistem času že začele pojavljati težave zaradi odpornosti bakterij proti antibiotikom, se je odločil, da bo terapijo vnovič uvedel na svoji nemški kliniki. Nagoval me je, da bi se lotila preučevanja antibiotičnega dela delovanja ličink. Te imajo namreč tri učinke – protibakterijskega, pospešujejo celjenje rane in razgradnjo mrtvega tkiva. Po tednu prepričevanja sem se vdala. Javila sta se dva študenta, na fakulteti sem izprosila, da so nam odstopili majhno barako. Iz tega je nastala resna operacija. Odobrili so nam namreč projekt, prek katerega smo to terapijo uvedli v ljubljanskem Kliničnem centru. V okviru tega projekta smo pozdravili več kot 40 bolnikov.

Zakaj govorite v pretekliku?

► Žal smo zadevo, ko se je projekt iztekel, opustili. Za gojenje teh ličink je izjemno težko pridobiti ustrezna dovoljenja, ker jih obravnavajo kot zdravilo. Neka raziskovalna skupina v javni ustanovi tega ne more izpeljati. Tega bi se

morala lotiti industrija. Smo pa kasneje razvili tudi postopek pridobivanja izločka teh ličink v velikih količinah. To nam je uspelo prvim na svetu. In ko smo izdelek preizkusili na treh bolnikih, smo bili priča pravemu čudežu. Rane, ki so bile odprte več mesecev, so se v 48 urah zaprle. A spet se je vse skupaj ustavilo na isti točki – pri registraciji zdravilne učinkovine. Industrija se pač veliko raje ukvarja s čisto substanco, ki jo je mogoče patentirati. V našem primeru je šlo za kombinacijo snovi, ki delujejo v sinergiji. Lahko bi patentirali le postopek pridobivanja, kar pa je zelo težko zaščititi.

Gre za zapleten položaj, značilen za večino naravnih zdravil, z goba mi vred. Na deklaracijo ne smete napisati, da ima zdravilne učinke, ker gre za mešanico, ki je ni mogoče zaščititi. S tem se farmacevtska industrija varuje. Zagotovo deloma s tem varujemo tudi ljudi, ker je priložnosti za zlorabe veliko, a zaradi tega je razvoj področja popolnoma blokiran.

In projekt je dokončno zamrl?

► Eden od študentov, s katerimi smo se ukvarjali s tem, je zadevo prevzel. V dogovoru z njim je terapija še vedno mogoča, a takoj ko bo končal študij na Medicinski fakulteti, tega ne bo smel več početi, ker bi lahko izgubil zdravniško licenco.

Pa je to lahko komercialno zanimivo? Je veliko primerov dolgo nezaceljenih ran?

► Vsekakor. Največji »trg« so diabetiki, ki jih je vedno več in ki pogosto trpijo zaradi velikih neprekrvljenih ran, ki se hitro okužijo. Prej ali slej bomo že zaradi odpornosti bakterij proti antibiotikom prisiljeni uporabljati tudi to metodo zdravljenja, ampak takrat bomo spet v zaostanku za tujino. Zaradi tega mi je zelo žal. Več kot deset let sem se borila za to. Ves čas sem upala na preboj. Nekajkrat smo bili že tik pred tem, a se je vedno zapletlo. Zdaj pa sem preprosto dvignila roke.

Ste politično opredeljeni?

► Strankarsko ne. So mi pa blizu politike, ki so socialno naravnane, ki ne omogočajo bogatenja čez vsako mero, podpiram politike, ki zagovarjajo pravno državo, in pa tiste, ki so liberalno naravnane.

Ste se aktivno postavili po robu politiki varčevanja v znanosti in visokem šolstvu?

► S hčerama sem se udeležila demonstracij (se nasmeje). Dejansko sem bila veliko zunaj države, če pa me je kdo kaj vprašal ali pa sem imela priložnost predstaviti svoje mnenje, sem seveda tudi sama opozarjala na usodnost tega početja. Še posebej, ker imam možnost primerjave med Slovenijo in Dansko, kjer preživim veliko časa. Danec kriza sicer ni prizadela tako zelo kot Slovence, čeprav so v istem kotlu. A na težave so se odzvali s takojšnjim povečanjem sredstev za znanost in šolstvo. To je namreč tisto, kar te lahko reši iz krize. V slovenski razpravi je bilo skrajno moteče videti, kako nekateri slovenski politiki razmišljajo o tej temi. Kot da gre pri izobraževanju za luksuz, pri katerem so mogoči instantni prihranki. Tako ali tako baje profesorji nič ne delamo oziroma delamo le nekaj ur na teden, kot je ušlo premieru Janši. Če to izjaviš, res nimaš pojma, o čem govoriš.

V zadnjem času je zelo aktualna problematika tako imenovanega bega možganov. Ste tudi v svoji skupini izgubili kakšnega nadarjenega sodelavca?

► S stališča države je to beg možganov, z mojega stališča pa je dejstvo, da je nekomu uspelo najti dobro službo, razlog za veselje. Kar nekaj jih je šlo v tujino. In za vsakega sem bila vesela. Ker tukaj niso imeli prihodnosti. Sicer pa je to, da tako hitro dobijo službo v tujini, tudi svojevrsten poklon za mentorja.

Zakaj pa se sami ne preselite na Dansko?

► Ker imam tukaj družino, stare in otroke, prijatelje. Morda bi se pred 20 leti še odločila za kaj takega. Se pa trudim, da bi državi čim bolj povezala. Moji študenti gostujejo na Danskem. Če bi se dokončno preselila, bi za sabo porušila nekatere mostove.

Se učite danščine?

► Se.

Kako vam gre?

► Grozno je. Grozen jezik. Izgovarjava je neverjetno zahtevna. Zadnjega dela besed ne izgovarjajo, samo nakažejo ga z usti. Kot da bi neprestano hlastali. Poleg tega pa so zelo praktični ljudje in v stavku poudarjeno izgovorijo samo besede, ki so ključne za razumevanje pomena. Danci se dejansko naučijo govoriti leto kasneje kot vsi drugi Skandinavci. ✕

Lenovo® priporoča Windows® 8.

lenovo FOR
THOSE
WHO DO.

NAVDIH TUDI IZVEN DELOVNEGA ČASA

Tablični računalnik Lenovo ThinkPad Tablet 2

Zaslon: 10,1-palični HD (1366 x 768)

Procesor: Intel® Atom™ Z2760

Delovni spomin: 2 GB LPDD2 SDRAM

Prostor za shranjevanje: 32 GB e-MMC

Operacijski sistem: Windows® 8

Garancija: 1 leto

Teža: 565 g

649⁹⁹

Lep, hiter, tekoč Windows 8

©2013 Lenovo. Vse pravice pridržane. Sledеče blagovne znamke so blagovne znamke ali registrirane blagovne znamke Lenovo: Lenovo, Lenovo logo, For Those Who Do in IdeaPad. Microsoft in Windows so registrirane blagovne znamke Microsoft Corporation v ZDA in/ali v drugih državah. Intel, Intel Logo, Intel Inside, Intel Core in Core Inside so blagovne znamke Intel Corporation v ZDA in/ali v drugih državah.

Big Bang, d.o.o. | Šmartinska 152, Ljubljana | Tel: 01 309 37 00 | Ponudba velja od 1. 7. do 22. 7. 2013 oziroma do odprodaje zalog. | Cene so v € in vsebujejo DDV. | Tiskarske napake niso izključene.

ZABAVNA ELEKTRONIKA | RAČUNALNIŠTVO | NOVE TEHNOLOGIJE

Kako kupiti?

Se v množici tehničnih izdelkov ne znajdete?

Preberite si naše nakupovalne vodiče!

računalnik	projektor	fotoaparāt
prenosnik	tablica	tiskalnik
monitor	telefon	usmerjevalnik wifi
televizor	e-bralnik	NAS

Iz posebne poletne številke Monitorja

KAKO IZBRATI MOBILNI PAKET

Ponudba »paketov« mobilnih operaterjev je tako zapletena, da jih ne obvladujejo niti sami operaterji. Odločili smo se, da v to goščo vsaj malce posvetimo in jo poskusimo razsvetliti. O spletnih trgovinah | po spletu v Slovenijo | prodaja prek spleta | mobilne tržnice | optimizacija SSD | univerzalni daljinci

Monitor
www.monitor.si

Dr. Veronika Seles

Terapevtka dr. Veronika Seles o partnerskih odnosih, kako se ti spreminjajo in zakaj. In predvsem o nezvestobi ter kje so laični pogledi nanjo napačni, kakšni so ženskarji in kakšne njihove ženske različice. Ter o monogamiji in zakaj sploh se ohranja.

Klemen Košak, foto Borut Peterlin

Veronika Seles vodi Psihoterapevtski inštitut v Ljubljani. Doktorirala je na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani na področju družinske in zakonske terapije, je specializantka objekt-relacijske terapije in prakse na Mednarodnem psihoterapevtskem inštitutu v Washingtonu, kjer se je dodatno izobrazila tudi o medpartnerski terapiji. Njena leta 2008 izdana knjiga Nezvestoba je bila zelo odmevna.

Zakaj so ljudje nezvesti?

► Razlogov je seveda ogromno, ampak nezvestoba je še vedno največkrat velik krik na pomoč, še posebej pri ženskah. Ženska bo partnerja prevarala, potem ko je že zelo dolgo nezadovoljna v nekem odnosu, moški pa velikokrat to delajo malo iz radovednosti, malo zaradi adrenalina in pogosto se jim ne zdi, da so storili kaj zelo napačnega. So seveda tudi ljudje, ki v sam koncept zvestobe/nezvestobe ne verjamejo, vendar mislim, da se vsi v življenju tako ali drugače srečamo z nezvestobo.

Oseбно?

► Ja. Ko vprašam ljudi, ali so že bili nezvesti, rečejo ne, in potem razširim vprašanje, rečem, v redu, kaj pa kadarkoli v življenju, ne glede na starost. Izkaže se, da smo imeli vsi takšno izkušnjo.

Gre tudi za to, da ljudje ne vidijo nezvestobe tam, kjer v resnici je?

► Večina jih še vedno verjame, da je nezvestoba izključno skok čez plot v smislu spolnosti. Ampak nezvestoba je pravzaprav neko prelomljeno zaupanje. Pogosto gre za čustveno nezvestobo, ko si z nekom dopisuješ, preživljaš čas skupaj, z njim deliš veliko osebnih informacij, na primer informacij o partnerskem razmerju, ki jih s partnerjem ne. Ko prevarani partner to ugotovi iz esemesov, komunikacije prek Facebooka, se nezvesti partnerji odzivajo, da saj ni nič, saj nisva spala skupaj. To je napačen pogled na nezvestobo. Za nezvestobo ni treba iti med rjuhe.

Nezvestoba je izdano zaupanje?

► Ja, delati nekaj na skrivaj.

Tudi želja po stiku s tretjo osebo, če se ne prizna?

► Tako.

Bi se morala torej taka želja vedno priznati?

► Ljudje smo radovedna bitja, polna energije,

Domišljamo si, da imamo lahko vse, da si celo zaslužimo imeti vse, da lahko vedno drugje dobimo še boljše, še več, še lepše, še, še ... Utapljamo se v predvidevanjih, kako bi nam lahko bilo.

88

simpatična drug drugemu. Ni treba, da sem slepa za vse moške na tem svetu. Dober partnerski odnos je tudi ta, ko si dva lahko rečeta, vau, pogled, lepa gospa, vau, pogled, kako lep gospod. Nekdo v tebi lahko prebudi spolno fantazijo, kar pa ne pomeni, da se bo karkoli zgodilo ... Tudi kakšna igralka ali slavna osebnost je lahko spolni stimulans. Celotno če pri samozadovoljevanju na nekoga pomisliš, to ne pomeni, da si nezvest, ne pomeni, da bi kadarkoli v resnici imel kaj s to osebo.

Obstaja navodilo, kaj je treba povedati?

► Vseh fantazij v življenju nam ni treba deliti. Ljudje smo si zelo različni. Nekateri to podžiga, nekateri odnosi pravzaprav gradijo svojo seksualnost na tem, da si govorijo najbolj vroče normalne in nenormalne fantazije. Nekateri moški, to se velikokrat zgodi, silijo svoje ženske v nezvestobo, rečejo jim, pojdi z drugim in mi doma povej, kako je bilo, kaj je bilo, kako te je. In je to njuna igra.

Se srečujete s takimi pri svoji terapiji?

► Ja.

Pridejo zaradi težav, ki jih taka praksa povzroča?

► Pri tem je treba iti globlje, treba je videti, zakaj par to počne, saj ga po eni strani to stimulira, po drugi strani pa neskončno boli. Ta oseba pravzaprav v bolečini najde zadovoljstvo. Treba je sploh videti, kje so korenine, in zakaj si ta dva, ki se imata najbolj rada, povzročata največ bolečine.

In to soglasno.

► Odnos je vedno zapleten, odnos je vedno nekaj več ... Pri paru ne moremo nikoli zares reči, on je tak, ona je taka. Pomembno je, kako drug drugega spodbujata, kako drug v drugem nekaj prebujata. Zgodi se tudi, da ženska moškega spodbuja k nezvestobi. To, da ga poteši tretja oseba zunaj zakona, mu da tisto, česar mu ona mogoče ne more dati, in moški potem tega od nje ne zahteva več in lahko ostaneta poročena. Pojav nezvestobe je treba razumeti globoko. Imamo različne vzroke in različne vrste nezvestobe.

Ljudje slutijo, ko so jim partnerji nezvesti? Je ljubosumje dober kazalec?

► Največkrat je tako. Še posebej pri tistih, ki so v stiku sami s seboj in kjer sta partnerja povezana. Kjer sta nepovezana, pa tako ali tako že živita eden mimo drugega, in takim velikokrat prija, da so prevarani. Res pa je tudi, da so nekateri tako briljantni lažnivci, da tudi v sanjah ne

moreš vedeti. Ampak pogosto so to ljudje, ki so veliko zdoma.

Pravite, da vsakega skoka čez plot ni treba priznati, če je jasno, da gre za enkratno dejanje.

► Kot terapevtka gledam resnično vsak par kot poseben, vsakega posameznika kot individuuma. Nikogar ne moremo obravnavati v nekih formah ... Velika razlika je, ali priznaš nezvestobo, ki se je zgodila včeraj, ali tisto, ki se je zgodila pred petnajstimi leti. Če osebi, s katero si tako dolgo v zvezi, poveš, da si jo pred petnajstimi leti prevaral, se počuti, kot da je petnajst let živela v laži.

Za prevarano osebo je lažje, če izve prej?

► Če izve takoj, se lahko nezvestoba vzame kot znak, da je treba nekaj spremeniti pri odnosu ali enem od partnerjev. Vzroki za nezvestobo so lahko popolnoma individualni ali popolnoma medpartnerski.

Friedrich Nietzsche je rekel, da ko si ljudje rečemo, da se bomo večno ljubili, s tem ne obljubimo, da se bomo res večno ljubili, ampak da se bomo večno vedli, kot da se ljubimo.

► Mislim, da si večina ljudi, ki gre v neki odnos, še posebej v zakon, absolutno želi, da bi bili večno srečni, da bi se večno ljubili, da bi si dajali in da bi prejimali. Večina si ne želi, da bi se ločili. Če bi verjeli, da se bomo, nikakor ne bi imeli otrok. Še vedno v odnos vstopamo z željo, da je to tisto pravo, da je za vedno. Življenje, leta, čas, stresne situacije preprosto prinesejo svoje in ljudje se razvijajo. Partnerja se lahko razvijata vsak po svoje, in če se ne razvijata dovolj podobno, se preprosto izgubita.

Zakaj se število ločitev povečuje?

► Delno je vzrok v tem, da smo postali manj strpni. Domišljamo si, da imamo lahko vse, da si celo zaslužimo imeti vse, da lahko vedno drugje dobimo še boljše, še več, še lepše, še, še ... Utapljamo se v predvidevanjih, kako bi nam lahko bilo. Ko vprašam, kaj pa iščemo, kaj pa je tisto, kar hočemo, jih večina ne zna odgovoriti. Danes so ljudje redko pripravljeni res delati na odnosu. Pri čemer je vsekakor pomembno vedeti, da sta za odnos potrebna dva. Nikoli v življenju ne moreš nikogar prepričati, da bo naredil nekaj, če tega noče ali, zaradi česar koli že, ne zmore.

Ali so se ljudje, ki so si obljubili večno ljubezen, pa se potem nehajo ljubiti, v teh časih manj kot nekoč pripravljivi obnašati, kot da se še ljubijo?

► Manj so pripravljivi potrpeti, za gotovo. Manj so pripravljivi vztraja-

ti v odnosu, kjer ne vidijo več poti naprej. Ampak naj ponovim, za odnos sta potrebna dva.

S tega stališča je dobro, da se število ločitev povečuje. Če to kaže, da ljudje manj vztrajajo v slabih odnosih.

► Vsekakor je zelo dobro, da si, če resnično ne gre, par dovoli, da gre vsak svojo pot, sicer trpijo vsi. Če sta skupaj dva, ki nimata več nič drug od drugega, kaj s tem sporočamo otrokom? Da ne moremo v življenju narediti nobene spremembe. S tega vidika je zagotovo lahko dobro. Slabo pa je to, da se ljudje zavedajo, da lahko to naredijo zelo preprosto, in si potem za odnos premalo prizadevajo.

Tudi porok je vedno manj. Se ljudje vseeno odločajo za zavezo drugemu, pa tega samo nočejo formalizirati?

► Kultura se je močno spremenila. Še ko smo bili mi mladostniki, je bila poroka čisto nekaj drugega. Ločitve so bile popoln tabu. Ni bilo ločitve, smo pa imeli totalne odtujenosti znotraj odnosov, kar je huje, kot če bi bil ločen. Ni huje samote kot samota v dvojce. Bolje je biti sam, ker vsaj nimaš pričakovanj, ko pa si s kom, pa jih imaš in neskončno boli, ko niso zadovoljena. Pomembno na spremembe v odnosih vplivajo tudi spremembe na področju spolnosti. Punce v videospotih, kjer je vse seksualizirano, vidijo, kakšne morajo biti, da bi ugodile moškemu. Fantje gledajo pornofilme, ki so absolutno irelevantni, in si mislijo, da morajo biti takšni, da bodo zadovoljili žensko. Ampak vse skupaj je neresnično, noro. Mladina postaja zelo hitro spolno aktivna, pri trinajstih, štirinajstih, in to tako, da imajo več partnerjev na noč. Vse je dovoljeno in vlada neko stanje, češ, samo imejmo se fajn in bodimo samo prijatelji, vsi hočemo vse in nič. Mladostniki so se začeli bati navezanosti, ker ko se navežeš, boli, zato je bolje biti malo tu, malo tam in nikjer v celoti. Ampak zato je danes več depresij. Človek je ljubezen, večno bo hrepenel po ljubi in biti ljubljen.

Bolj kot prej je zapovedano, da je treba seksati s čim več ljudmi?

► Ja, družba postavlja take norme. V neki reklamni za mobilnega operaterja smo videli moškega in dve ženski, najprej ona poljubi njega, potem še njo. Kakšno je sporočilo?

Fajn se imamo.

► Fajn se imamo, vsi med vsemi, delimo torej. Punca, ki bo to gledala, bo zatrla sebe, in da bi ugajala – ljudje smo narejeni tako, da želimo ugajati –, bo začela to delati.

V današnjem svetu monogamijo pro-

pagira predvsem cerkev.

► Vprašanje, kaj sploh monogamija je ... Je to monogamnost znotraj enega odnosa ali imeti izključno enega partnerja v življenju? To sta dve zelo različni stvari. Vemo, da se zaljubimo že v vrtcu. Danes pride deklica domov, vprašaš jo, si kaj zaljubljena, in reče, trije imam, trije so zaljubljeni vame.

Mislite, da včasih ni bilo tako?

► Vedno je bilo tako. Verjamem, da ko si v odnosu, si lahko monogamen, to, da pa imaš v življenju samo enega, je pa nemogoče ...

Ampak cerkev je tista, ki propagira monogamijo ...

► Cerkev zelo veliko propagira, ampak veliko lažje je pisati zakone kot dejansko živeti. Pogosto se srečujem z ljudmi, ki zelo močno verujejo in jim ta vera vse prej kot pomaga živeti. Drži jih v odnosih, kjer so varanje ter fizično in psihično nasilje. Pa se nočejo ločiti, ker cerkev tega ne dovoljuje. Vera je dobra, dokler pomaga živeti, ampak lahko postane destruktivna.

Pri veri ne moreš izbirati, kaj bi od nje vzela. Verovati moraš vedno in živeti po vseh zapovedih.

► Ampak človek ni nekaj, kar se da napisati, je nekaj, kar se živi. In človeka življenje postavlja pred ogromne preizkušnje. Nihče ne more reči, to pa tako je, to tako bo.

Cerkvi pripisujemo, da zagovarja nemoderne koncepte. Ali to, da monogamijo propagira predvsem cerkev, pomeni, da je monogamija zastarel koncept?

► Tega ne moremo reči. Monogamnost je nekaj čudovitega, absolutnega, lahko je nekaj najlepšega. So si pa ljudje različni, nekaterim je nekaj najlepšega na svetu to, da lahko svojo žensko deli s kom ... Odnosi so zelo različni. Ampak v bistvu človek še vedno želi imeti nekoga zase in pripadati enemu.

Je to sploh možno? Kaj moramo za to žrtvovati? Do kdaj čakati na pravega, katere napake lahko partnerju še oprostimo? Ali človek to pač ve?

► Nikoli ne moreš z gotovostjo trditi, da če se ti bo to zgodilo, če mi boš to naredil, bom pa šel. Vedno je vprašanje, kaj si pa ti naredil, da sem jaz to storil. Odnosi niso statični. Imamo psa, ki grize, in imamo psa, ki ugrizne. Pes, ki grize vsepovprek, je pač nasilen in je popolnoma drugačen od psa, ki ugrizne po tem, ko ga gospodar strada, pljuva, zanemara. Enako je z nezvestobo in s čimerkoli drugim. Pomembno je, da sam sebe vedno vprašaš, kaj so tvoje prioritete in s čim lahko živiš,

Pogosto se srečujem z ljudmi, ki zelo močno verujejo in jim ta vera vse prej kot pomaga živeti. Drži jih v odnosih, kjer sta varanje ter fizično in psihično nasilje.

90

in potem, s čim midva lahko živiva, da si še vedno dajeva občutek ljubljenosti in da greva lahko skupaj po tej poti. Občutek ljubljenosti, ki je absolutni pogoj, da ostajamo v odnosu, je posledica občutka, da si slišana. Če me slišiš, se bom vedno počutila ljubljeno. In tukaj pridemo do komunikacije. Ko partnerja drug drugega ne slišita, se začnejo stvari podirati, ker pride do osamljenosti in nerazumljenosti.

Govorila sva o tem, kako družba vpliva na naše doživetje tega, kaj je prav v odnosih. Ampak vseeno se ta monogamija, vsaj kot zapoved, ohranja. Zakaj?

► Ker bo človek vedno hrepenel po tem. Človek je zelo ranljivo bitje in tega, kar je naše, ne želimo deliti. V bistvu smo zelo sebični. Do tega, da delimo – tako kot prihaja tudi do svingerstva –, pa prihaja zato, da bi omilili svojo bolečino. Dovolil ti bom, da nekam greš, in potem ne bo toliko bolelo, ker ti dovolim.

V resnici pa je to izsiljeno?

► Gre za to, kako narediti bolečino najmanj bolečo.

Ampak to predpostavlja, da si prepričan, da te bo partner prevaral.

► Strah te je tega. Ti ljudje se bojijo, da bodo prevarani in da bo, če bodo prevarani, ta oseba odšla. Najhujši človeški strah je strah pred zapuščenostjo, zavrženostjo. Če pa komu rečeš, dajva to oba, pa lahko rečeš, lahko imaš vse, ampak hkrati si še vedno moj.

Od kod izvira strah, da boš prevaran?

► To je v samem človeku. Človek je družbeno in partnersko bitje. Dojenček, če je sam, umre. Zakaj je največja kazen za človeka samica? Zakaj se človeku tam zmeša? Ljudje potrebujemo stik z drugimi ljudmi. To je v nas, to je naš bit.

Ni to produkt okolja ali družbe?

► To je v nas. Človek že takoj potrebuje ta stik.

Verjetno ljudje iz različnih družin ...

► V primarnih družinah se razvijajo vzorci, ki odzvanjajo v odrasli dobi. Tako se lahko kdo počuti varnejšega, ker ima v spominu, da bo, tudi če bližnjega ni, preživel, drugi pa se zapustitve bojijo bolj. Ta smelost, samozavest ali odsotnost tega so predvsem izraz nekih čutenj, ki so zrasla znotraj nas v primarni družini.

Nekateri razlagajo, da so razlogi za monogamijo danes drugačni. Včasih je bila sredstvo moških, da si podredijo ženske, da so vedeli, da je otrok njihov. Danes naj bi bilo drugače ...

► Danes naj ženske ne bi bile več podrejene. Zato se je tudi zelo izena-

čilo varanje moških in žensk. Včasih so se zakoni sklepali drugače. To so bile pogodbe, bolj zaradi finančnega stanja. Danes pa se odnosi sklepajo zaradi ljubezni in se tudi prekinajo, ko ljubezni ni več.

Ampak monogamija se še kar ohranja. Po nekaterih razlagah zato, ker monogamija pomeni redko gotovost v svetu, v katerem je vse ostalo, kar do- loča človeka, zelo negotovo.

► Ne, človek si želi biti ljubljen in ljubiti. Želi si biti z nekom. Želi si imeti prijatelje okoli sebe ...

Monogamija pomeni vezanost na nekoga. V današnjem svetu, kjer je veliko fluidnosti glede službe, odnosov, družbenih vlog, je navezanost redka. Ali tudi na področju odnosov bolj fluidne osebnosti?

► Po eni strani da, ampak kljub temu bomo večno hrepeneli po enosti, edinosti, pripadnosti, ljubljenosti, mirnosti, varnosti duše, in videli uresničitev tega v odnosu z nekom. Napovedi pa so glede na zdajšnje razmere zelo slabe. Danes je vse instantno in vse je dovoljeno.

Moški in ženske varajo različno. Je še vedno tako?

► Ne, tudi to se je zelo spremenilo.

Tudi ženske so nezveste zaradi avanturizma?

► Ja, tega je danes zelo veliko. Ogromno žensk ne verjame več v zvestobo in se noče vezati. Ampak tudi to je skrajnost, čeprav drugačna kot včasih. Prej je bila ženska popolnoma podrejena in je bila, če je bila nezvesta, osramočena, moški, ki je varal, pa je bil frajer. Žensko osamovajanje je prineslo ogromno dobrih stvari, hkrati s tem, da zdaj ženska lahko in zmore vse, pa na drugi strani ni več meja in omejitvev. Upam, da se bodo v naslednjih letih stvari malo izravnale in da se bomo vrnili k nekim vlogam. Da se bomo zavedali, da lahko imamo vse, a se tudi vprašali, kaj pa imamo od tega.

V svoji knjigi pišete tudi o filanderjih – kakšen je sploh slovenski izraz?

► Ženskarstvo.

Kaj pa za ženske?

► Tega izraza še ni. Lahko bi rekli avanturistke, ker v bistvu ne verjamejo več v predane intimne odnose. So ženske, ki so malo tu, malo tam, in nikjer popolnoma, tako kot tudi ženskarji ... Pravzaprav si pravijo, zakaj pa se ne bi imele fajn.

Pišete, da ženskarji izrabljajo ženske, da sami sebi dokazujejo svojo moškost ...

► Lahko pa se žensk tudi neskončno bojijo. Bojijo se, da jih ne bodo zadovoljili. Ko se odnos v pravem pome-

nu začne razvijati, pobegnejo. Lažje je biti vedno prisoten samo na začetku, saj so začetki povsod lepi. Pri gradnji nekega večletnega odnosa pa se pokažejo vsi vzorci, tam pa je treba res delati, komunicirati, rasti skupaj.

Po drugi strani pa o ženskah, filanderkah, pišete, da izhajajo ...

► ... velikokrat iz razbitih družin.

Pogosto so hčerke prevaranih žensk.

► In so velikokrat jezne na moški svet, zato se tako maščujejo moškim. To so ženske, ki moške pogosto popolnoma obnorijo in jih potem z največjim veseljem grobo zavržejo. **Te ženske, če imajo razmerje s poročenimi moškimi, seveda zelo prizadevajo tudi žensko, partnerko, ki jo moški vara z njimi. Nalašč?**

► To je drugo. V teh primerih moški niso tako pomembni, ampak te ženske tekmujejo z ženskami. Češ, jaz sem boljša in ji bom prevzela moškega. Ta ženska hoče uničiti žensko, v bistvu je lahko jezna na ženski svet. **Zakaj se to zgodi?**

► Razlogi so zelo različni. Ampak eden izmed njih je, da so se poistovetile z žensko, s katero je njihov oče varal njihovo mamo. S to žensko, ki je polizala vso smetano, medtem ko je doma mama jokala, ni pa olajšala razmer svojim otrokom, s tem da bi odšla ali naredila karkoli za odnos. Pogosto otroci rečemo, mama, zakaj pa nisi nič naredila, zakaj nisi odšla, zakaj si samo travmirala. Take hčere se poistovetijo s to tretjo osebo, so večne ljubice in se tako maščujejo tudi svojim ponotranjenim mamam.

Pišete, da število filanderk drastično narašča. Zakaj? Se spet vračava k spremembam v družbi?

► Ja. Veliko več je dovoljenega, vsepovsod se družimo ... s tem pa je tudi enostavno več priložnosti.

Moški in ženske naj bi si bili različni tudi v tem, kako se odzivamo na nezvestobo partnerja. Ženske naj bi čustvena nezvestoba bolj prizadela ...

► Ja, veliko bolj jih prizadene, če se partner čustveno naveže, moške pa bolj obremenjuje seks, to, kakšen je bil ta samec v postelji. Ampak tudi to se spreminja.

Kako?

► Moške začenja vse bolj boleti čustvena nezvestoba. Mislim, da so moški danes veliko bolj prizadeti, in pogosto si za zakon prizadevajo narediti še več kot ženske. Mislim, da moški preprosto izgubljajo svojo vlogo. Včasih je bila moška vloga varna, ker so ženske omejevali neki okvirji. Danes okvirji izginjajo, nobe-

nih zapovedi za ženske ni več. Ženska vloga ni več vloga gospodinje in mame, ki gre od doma le z otrokom ali možem. Ko je bilo tako, je bil moški varen. Ampak odsotnost meja ni vedno najbolj pozitivna. Zakaj postavljam otrokom meje? Da bi se počutili varne.

Nekateri raziskave kažejo, da v družbah z liberalnejšim pogledom na spolnost moški lažje odpuščajo seksualno nezvestobo kot v družbah s konvencionalnimi stališči do spolnosti. Kaj nam to pove?

► Danes se vse spreminja, in to ravno s tem, ko zelo odprto govorimo o svingerstvu, o tej plastični seksualnosti. Ampak od tega je prišlo ravno prek dogovorov. Pari se sproti in skupaj dogovarjajo, v ozadju pa je seveda strah.

Je to tudi napoved, da bomo, če bomo postajali vedno bolj odprta družba, vse lažje sprejemali nezvestobo in take odnose, kot je svingerstvo?

► Včasih imam skoraj občutek, da se vračamo med opice. Saj se grozno sliši, ampak ... Kaj delajo opice? Samica je banano, samec pride, tk tk tk, in gre naprej. Drugi samec, tisti, ki naj bi bil njen partner, pogleda, sicer steče za tistim, ampak ... in tukaj je skoraj tako. Mešajmo se. Morda gremo korak nazaj, saj je vse dovoljeno. Morda pa smo tudi ljudje pač pravzaprav taki in smo se od tega odmaknili z zapovedmi in okvirji, ki smo si jih postavili. Nezvestoba je človeška praksa že od nekdaj.

Če je nezvestoba vedno bila, kaj se glede nje sploh spreminja?

► Samo bolj dovoljena je. Včasih so to omejevali moški z zakoni, z zatiranjem žensk.

Po drugi strani pa kontroverzni ameriški terapevt Dan Savage pravi, da se v sodobnosti ni zgodilo to, da smo ženskam dovolili, da so nezveste, ampak da smo zapoved zvestobe razširili na moške.

► Dejstvo je, da se vse spreminja, da danes moški kuhajo, pomivajo, sesajo in ženske plačujejo, kupujejo, snubijo. Zgodil se je drastičen premik, moški so se izgubili, ženske so vedno močnejše. Ampak mislim, da se bo čez čas spet ustvarilo ravnovesje. Da bodo ženske spet postale princeske. Ženske tudi danes hrepenijo po tem, da bi imele prince, ki bi poskrbeli za njih, hkrati pa jim hočejo na drastičen način pokazati, da zmorejo same. Rečem jim, da moški že ve, da zmorete same. Tega vam ni treba še dodatno kazati in izkazovati. Ženska mora spet pridobiti svojo mehko, ženstvenost, moški pa moškost. ✕

Edini slovenski dnevni časnik, ki bo to poletje v Dalmaciji že na dan izida!

Manj svetovalnih pogodb / Konec donosnih depozitov? / Družinska tragedija v Kasazah

DNEVNIK SPECIAL

2 Šport
Moto GP:
Lorenzo slavil
v Rossijevi trdnjavi

Stran 17 »

Magazin
Eksperimentiranje
na žici čez
Ljubljano

Stran 24 »

Kultura
Beneški bienale:
od koncerta za levo
roko do aktivizma

Stran 27 »

Drago Šketa
tožilec

Zaradi vpisov zemljiškega dolga se bodo postopki zaseganja tega nepremičnega premoženja zamaknili za pet ali tudi deset let.

Politika / Patria

V pričakovanju sodbe in shoda

— Blaž Petkovič

Pred izrekom sodbe v zadevi Patria sta bila pravosodje in tožilec Andrej Ferlinc minuli teden deležna različnih pritiskov. Se je v kampanjo vmešala tudi Cerkev?

Po 49 obravnava, težavah z vročanjem vabil, odsotnostih obdolženih in celo najavi incidenta pred sodno palačo naj bi se danes končal eden najpomembnejših sodnih procesov doslej. O nervozi, s katero podporniki Janeza Janše pričakujejo izrek sodbe v zadevi Patria, pričajo tudi različni pritiski na pravosodje in tožilca Andreja Ferlina v minulem tednu.

Poleg transparentov na slovesnosti ob 25. obletnici sojenja četverici JBTZ in napovedi shoda pred ljubljanskim okrožnim sodiščem se je v petek na spletni strani 24kul.si pojavila tudi spletna peticija v podporo Janezu Jan-

Od 17. junija do 14. septembra na prodajnih mestih od Karlobaga do Črne gore, vključno z vsemi otoki.

Vsebine bodo enake tistim v časniku Dnevnik, vendar obogatene z lokalnimi vestmi, komunalnimi informacijami,

hrvaško vremensko sliko in TV-sporedom na območju prodajnih mest.

Cena izvoda od ponedeljka do petka bo 7 HRK, ob sobotah, ko bo Dnevniku Special priložena priloga Objektiv, pa 10 HRK.

John Thackara

John Thackara je predavatelj popotnik, ki že dvajset let intenzivneje potuje po svetu in opazuje, kako prebivalci na posameznih koncih planeta sistem pretentajo sebi v prid

Vesna Teržan, foto Uroš Abram

Thackara fotografira, zbira podatke, se pogovarja s krajevnim prebivalstvom in nato sestavi predavanje. Te njegove zgodbe govorijo o drobnih korakih posameznikov ali skupin, ki s svojimi malimi dejanji počasi spreminjajo življenje okoli sebe. Njegova predavanja so v skladu s svetovno usmeritvijo, govorijo o pržnem subjektu, ki beži iz objema korporativnega kapitalizma, posebej se ukvarja s posameznimi skupnostmi, ki znotraj velikega sistema oblikujejo svoj mikrosvet. Predvsem ga zanimajo urbano vrtnarjenje ter zakonitosti sobivanja v bioregiji. Thackara, Anglež, ki živi v Franciji, je nekakšen kurir, saj zamisli in ugotovitve, ki jih je nabral recimo v Indiji, 'presnovi' in jih v živo, na predavanju, predstavi v Stockholmu ali pa v Južni Ameriki, v New Yorku ali v Ljubljani (konec maja v sklopu pobude ALUO Design Talks). Že od leta 2000 na spletni strani *Doors of Perception* (Vrata zaznave) objavlja svoje ugotovitve, poroča o dogodkih, predstavlja konkretne primere, zamisli, hkrati pa tudi piše knjige in prireja tematske konference. Njegova knjiga *The Bubble, Designing in a Complex World* (Mehurček ali oblikovanje v zapletenem svetu) govori o služnostnem oblikovanju, tistem, ki pomaga ljudem reševati vsakodnevne naloge in prebresti vsakodnevne težave. V knjigi več govori o ljudeh kot o stvareh. Thackara, študent filozofije, ki je bil v letih 1993–99 tudi direktor nizozemskega oblikovalskega inštituta, je navdušen nad podatkom, da v Ljubljani obstaja Delavsko-punkerska univerza. To se mu zdi sijajno. Združevanje dela z vsakdanjim življenjem kot podlaga za nastajanje novih produkcijskih, ekonomskih in etičnih principov pa ga poleg drugih premis družji z izhodišči letošnjega ljubljanskega trienala U3. Skratka, Thackara je človek, ki povsod, kamor potuje, najde skupne točke s krajevnim prebivalstvom.

Ali lahko rečemo, da skušate v svojih predavanjih ljudem dopovedati, da ta civilizacija potroši preveč denarja in energije za vzdrževanje monstroznega kapitalističnega, neoliberalnega globalnega sistema?

► Hahaha! Ste pa ostro zastavili! Ne. Le pretvarjam se, da ne dopovedujem. Haha. Moje izkušnje pravijo, da če ljudem poskušaš razložiti, kako naj mislijo ali ravnajo, navadno stori-jo nasprotno od pričakovanega. Trudim se, da ljudem ne bi dopovedoval, kaj naj mislijo in kako, ampak jih prosim, da pretehtajo različne možnosti in vidike, tudi če se jim zdijo še tako nenavadni. Nikomur si ne upam nič dopovedovati, ker preprosto ne vem, kaj se bo v prihodnosti zares zgodilo. Le opazujem in se učim od drugih, tudi od znanstvenikov, filozofov, sociologov, različnih raziskovalcev, ki na podlagi svojih strok in posebnih znanj, torej z različnih področij in z različnimi pogledi, govorijo podobno, namreč da tako ne bo šlo več naprej na tem svetu. Na drugi strani pa sam vidim, saj precej potujem po svet, da obstaja veliko praks in načinov življenja, ki se zdijo, kot da bi lahko trajali večno.

Tako vedno znova sprašujem sebe in svoje občinstvo, ali morda vendarle ne živimo nad svojimi zmoglostmi in zmoglostmi tega planeta. Sprašujem, ali nas ta usmeritev svetovnega gospodarstva, ki želi neskončno rast v tem tako zelo končnem svetu, ne vodi v uničenje. Na našem planetu je vse končno, tudi zaloge vseh naravnih virov.

Tako je naša civilizacija doživela »metabolično razpoko«, zaradi katere je nastal globok prepad med vsem živim na tem svetu na eni strani in človekom na drugi. Skratka, skrajni čas je, da antropomorfno paradigmo spremenimo v takšno, ki bo enakopravno obravnavala prav vsa živa bitja in življenje na tem planetu,

Naša civilizacija je doživela »metabolično razpoko«, zaradi katere je nastal globok prepad med vsem živim na tem svetu na eni strani in človekom na drugi.

94

v vseh oblikah in na vse načine. Kljub temu se zdi, da nimamo pravih dokazov, da živimo v času kataklizme, in ko tako sedim na toplem soncu sredi Ljubljane, se sprašujem, kje so dokazi.

Ali niso dovoljšen dokaz, da gre v tej planetarni politiki nekaj zelo narobe, ljudske vstaje, ki vznikajo povsod po svetu?

► Ne, to zame ni dokaz. Čeprav fiziki in matematiki, pa tudi drugi dokazujejo, da vsak sistem, ki ne nadzorovano raste z veliko hitrostjo, samega sebe vodi v razpad. Tega pravila se zavedamo bolj ali manj vsi. Nekateri to čutijo bolj, drugi manj. In ja, iz tega izvirajo tudi sedanje ljudske vstaje, začeniši z gibanjem Zavzemimo Wall Street in 99 %. Vendar si politiki sploh ne predstavljajo, kakšna množica ljudi, tudi tistih, ki se demonstracij niso udeležili, se tega že zaveda.

V svojih predavanjih razpravljate o temah, ki so pomembne za naš planet, in tisti, ki bi morali sedeti na vaših predavanjih, so politiki in predstavniki multinacionalk in ne zgolj oblikovalci.

► Haha, politiki ne poslušajo nikogar, le sami sebe. Zato jih tudi ni med mojim občinstvom. Živijo v svojem milnem mehurčku, znotraj njega se pogovarjajo le med seboj, in še to o temah, ki niso pomembne za stvarnost in za vse nas. V bistvu le povzročajo hrup, da nas zamotijo in zmotijo; da pritegnejo našo pozornost, vse dokler se njihov milni mehurček ne razblini. Kadar dobijo kakšne relevantne podatke in bi morali ukrepati, prinašalci slabe novice rečejo – mi tega ne smemo povedati niti elektrorjem niti volivcem, ker če jim razkrijemo ta problem, nas bodo vrgli iz naših pisarn. Politiki dobivajo številna poročila o tem, kaj se dogaja z naravo, ionosfero, družbo ... vedo, da gre vse v zelo slabo smer, a jih to ne zanima, kajti bistvo njihove službe je, da volivcem prikazujejo stvarnost drugačno, kot je v resnici. Njihova naloga je, da volivce preliščijo in jih prepričajo, da realnost dojemajo tako, kot to želijo oni, politiki. Preprosto poskušajo držati ljudstvo v nevednosti.

Torej, kako ukrepati?

► Sem pisatelj, pripovedovalec zgodb. Potujem po svetu, poslušam ljudi, opazujem, kako vse od Indije do Skandinavije, od ZDA in Južne Amerike do Afrike ljudje na mikroravni izvajajo te male revolucije. Spremembe vedno prihajajo od

spodaj, ne z vrha družbene piramide. In tako je že od nekdaj.

Številni strokovnjaki (fiziki, matematiki, ekologi ...) govorijo o nenadnem kolapsu sistema. Vendar ni mogoče predvideti, kdaj, na kakšen način se bo zgodil, ne da se pogledati v drobne spremembe seštejejo, sistem počni in se sesuje ali pa spremeni. Mislim, da smo danes že blizu temu trenutku. Menim celo, da je naš sistem že pripravljen za resno preoblikovanje, žal pa nihče nima pojma, kako se bo to zgodilo, in seveda so mogoče tudi strašne posledice. Tisto, kar pa ni več mogoče, je, da bi se to stanje in ta sistem vlekel v neskončnost. Nekaj bo prevladalo, ali bo to pomanjkanje energetskega virov, ali denarja, ali pa kaj drugega, morda tudi naravna katastrofa – potres ali epidemije, kar bo pokazalo na pomanjkljivosti tega bolnega sistema.

Omenili ste izraz *metabolic rift/metabolična razpoka*, ki izhaja iz Marxove teorije, četudi ga sam ni uporabil, a izraža njegovo tezo o nepopravljivem razkolu, ki bo nastal z rastjo kapitalizma in bo vplival na proces socialne presnove. To tezo sta vsak po svoje naprej razvijala J. B. Foster in J. W. Moore. Tudi vi jo razvijate.

► Ja, zelo me zanima koncept metabolične razpoke, ki nas je privedla do tega, da ne znamo več misliti svoje enosti z naravo, z njo nimamo več povezave, kakršno je imel človek nekoč. Seveda, če živiš na deželi, je malo drugače, na nekatere stvari sploh ne moreš pozabiti, ker te nanje vsak dan opozarja življenje, v mestih pa je drugače. Izumili smo mesta, modernost, blagovne znamke in podobno navlako. Naš stik z naravo in naravnimi viri je le še posreden, prek vmesnikov. Tako dobivamo tudi posredovane, filtrirane informacije o boleznih gozdov, zastrupljeni prsti itn. Metabolična razpoka je kulturno pogojena. Pa četudi se sam poglobljeno zanimaš za dogajanje v naravi in probleme sodobne civilizacije, je to kaplja v morje, saj ta vprašanja ne zanimajo večine. Tisto, kar me zanima, ko potujem po svetu, pa so izvorni primeri urbanih vrtov, tržnic in podobnih rešitev v velikih urbanih strukturah, in znotraj teh je še veliko nalog za oblikovalce. To jim skušam prikazati tudi na pred-

vanjih. Da ne bo pomote, ne propagiram staromodnega koncepta »vračanja k naravi«, četudi sem med pogovori s kmeti ugotovil, da so kljub skrben srečnejši od drugih. Bioregija, o kateri prav tako predavam, je eden izmed odgovorov.

Nov koncept bioregije lahko razumemo šele, ko dojamemo, kaj pomeni *metabolična razpoka*.

► Zame je ideja bioregije pozitiven koncept in hkrati realnost. Dve čudoviti stvari in še priljubljeni. Prvič, bioregija že obstaja, ni je treba ustvariti, je tukaj. Moramo pa postoriti še na tisoče stvari, da bi to bioregijo naredili zares vidno in da bi jo naredili za del svojega življenja. Ljudi je treba seznaniti z možnostmi in jih ozavestiti. Pogosto navajam primere in pripovedujem o izkušnjah, ki sem jih pridobil na potovanjih. Srečal sem ljudi, ki niso imeli izoblikovane ideje o bioregiji, a so jo v bistvu živeli. Delajo in živijo tako, da ustvarjajo samosvojo identiteto in s tem vzpostavijo svojo bioregijo. Recimo sejejo in pridelejujejo avtohtone vrste rastlin, drugi spet oblikujejo biokoridorje skozi velemesta, na primer neka ženska je v Seattlu sadila drevesa, kjer naj bi metulji našli zavetje ... Skratka, številni ljudje počnejo stvari, ki so blizu konceptu bioregije. Pri tem nimam nobene iluzije, da je to preprosta zgodba, ki bi jo razumeli tudi razvojni inženirji in ekonomisti. O tem predavam v času svetovne gospodarske krize, večina vlad in ekonomistov pa ima le neko abstraktno predstavo, kaj je to razvoj. Prepričani so, da razvoj pomeni nenehno gradnjo objektov, prostorov, kompleksov ... Za protitež postavljamo nekaj odličnih primerov: *City Eco Lab France* v Saint Etiennu, *Zürich Eco Lab*, *Cascadia* v Seattlu, projekt zajemanja vode v Portlandu, bienale *Design of the Time* v severovzhodni Angliji itn. Koncept bioregije ponuja vsakomur nekaj, da lahko prispeva in kaj stori. A to ni služba, takšne dejavnosti prinašajo le veselje, nove vrednote in igro ter dokazujejo, da je življenje nekaj več, morda je ta več mogoče celo izmeriti. V zadnjih petih letih ta zamisel že daje rezultate, za svojo so jo vzeli tisti, ki so ostali brez služb in jih je družba pustila na cedilu. Ta dela so bila zanje dokaz, da niso neumni, da imajo priložnost za delo, fizično, naravno, to je bila alternativa negativnemu, brezperspektivnemu življenju.

Govorite o drobnih korakih. A kaj, ko nam jih Evropska unija prepoveduje – na primer saditi avtohtone vrste rastlin. Semena bi morali kupovati od multinacionalk. Temu se je nedavno na demonstracijah uprlo pol sveta.

► Ja, saj že desetletja poteka kampanja multinacionalk, kot je Monsanto. Zavedajo se, da s tem monopolizirajo vire življenja in da je to lahko zelo zelo dober posel. Vseh teh dvajset let so lobirali, podkupovali politike in čudim se, da je to ostalo tako dolgo skrito in ni prišlo v javnost. V ta projekt so multinacionalke vložile ogromno denarja, tudi v oglaševanje, in seveda so angažirale kreativno industrijo, da je javnosti pripovedovala lepe zgodbe. Vse to je res, in vendar so bili skoraj tik pred tem, da dosežejo cilj, da bi jim evropska zakonodaja dovolila ta monopol »nad življenjem«. To je bil tipičen politični maneuver, brez kakršnekoli ozaveščenosti politikov, kaj takšen monopol multinacionalk lahko prinese. Ob tem se je evropska komisija »uračunalala«, ni pričakovala takšnega odpora, kot se je pokazal po evropskih mestih ta konec tedna (25. in 26. maja). Tiha, nevidna, pa vendar množična opozicija, ki temu monopolu nasprotuje, se je odzvala z demonstracijami po mestih, delno pa so se temu uprli tudi manjši kmetje in posamezniki, ki se zavedajo, kaj takšen monopol pomeni zanje. Monsanto je dvajset let mirno gradil svojo pot, ker nihče ni jasno razmišljal, še najmanj politiki. A končno so dobili ta neverjetni množični odpor na evropskih ulicah, kakršnega niso pričakovali. Prepričan sem, da se bo bitka za avtohtona semena nadaljevala, in mislim, da sile zla ne bodo zmagale. Pravo vprašanje pa ni, ali obstaja alternativa silam zla, ampak ali bo ta množica manjših pozitivnih eksperimentov, ki potekajo po svetu, politično in kulturno učinkovita in smiselna. Moj odgovor na to vprašanje je, da bo. Saj že ves svet čaka, da se kaj spremeni. Imam podatke, da nekatere vlade že pripravljajo alternativne programe. Spremeniti je treba ustave, kjer bo pisalo, da so vsa živa bitja enakopravna človeku, in potrebna je dobra izobrazba, razbremenjena krščanskih predsodkov. V Ekvadorju so že spremenili ustavo in vanjo zapisali, da imajo vsa živa bitja enake pravice.

Victor Papanek je že v petdesetih in

Obstajajo raziskave, ki dokazujejo, da so ljudje v državnih službah pa v velikih korporacijah in v politiki shizofreni. Predvsem zato, ker številni od njih delajo proti svojemu prepričanju, a hkrati se zavedajo, da morajo ostati v službi, saj morajo vzdrževati otroke, odplačevati posojila in ohranjati življenjsko raven.

šestdesetih letih 20. stoletja slutil, kam se obrača kapitalizem. Ali v svoji knjigi, ki govori o služnostnem oblikovanju, ne nadaljujete v grobih konturah njegovega dela?

► Je popolnoma druga generacija, a sem počaščen, da me primerjate z njim. Glavna razlika je v tem, da je večina oblikovalcev njegove generacije takrat iskala oblikovanju ustrezno mesto v svetovnem gospodarstvu, vendar s poudarkom na oblikovanju s socialno in etično odgovornostjo. Sam sem prišel do ugotovitve, da je pravi problem gospodarstvo in ne oblikovanje. Ne gre za to, ali je oblikovanje dobro ali slabo, no, resnici na ljubo je oblikovanje večidel slabo, pa vendar ne smemo pozabiti, da je del velike slike. Na primer, vem, da ste se v Sloveniji zadnja leta oprijeli ideje kreativnih industrij. To je po-

stalo del vaše uradne politike. Sam pa menim, da je 80 do 90 odstotkov tistega, kar tako imenovana kreativna industrija počne znotraj svetovnega gospodarstva, zgolj to, da oblikuje popačeno sliko resničnosti in spodbuja potrošništvo. Torej je kreativna industrija generator te netrajnostne, nevzdržnostne civilizacijske opcije. Pa ne zaradi tega, ker bi bili oblikovalci slabi ljudje, ampak ker to od njih zahtevajo naročniki in delo v oglaševanju in PR-u. Ko je torej Papanek v drugačnih družbenih razmerah, v neki drugi fazi industrijske revolucije razmišljal o *Oblikovanju za resnični svet*, kot se imenuje njegova najbolj priljubljena knjiga, je bilo to njegovo razmišljanje le druga plat te industrijske družbe in njenega razvoja v tem točno določenem časovnem obdobju. V tistem času, govo-

rim o petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja, se je še vse zdelo mogoče, vse opcije so bile še odprte, takrat je obstajalo prepričanje, da se lahko vse naredi, vse uresniči. Razpoloženje v družbi je bilo optimistično. Papanek je dejal, da je vse, kar ustvarite, lahko dobro, a hkrati mora biti socialno pravično. V zadnjih desetih letih pa sem spoznal, da ne gre za to, kaj je dobro in kaj slabo za človeška bitja, ampak gre za to, kaj je dobro ali slabo za ves sistem, za vse, kar je živo na tem planetu. Ni dovolj, da ste le družbeno, socialno, ekonomsko vzdržni, morate misliti na celoten planet. Gre za veliko več! Poskrbeti moramo za veliko sprememb, moramo se lotiti resnične tranzicije, kot ljudje se moramo povezati z vsem, ne gre le za naše življenje. Dokler ne bomo naredili tega kora-

ka, dokler sistem le žgečkamo, ne bo nič. Treba ga je spremeniti. Vem, to je velik korak in morda gremo s tem korakom po svoje nazaj, nemara gremo iskat začetke. Težava pa je, da velika večina ljudi še vedno verjame v sistem, v katerem živimo, ne postavlja si relevantnih vprašanj, ki bi jo privedla do drugačnega načina razmišljanja. **Da je treba spremeniti paradigmo, s tem se nekateri ubadajo že kar nekaj časa.**

► Ja, seveda. Mi vsi, evropska civilizacija, imamo slabo navado, da uničujemo svet okoli sebe, predvsem pa uničujemo svet po drugih celinah. Moj odgovor na to je figurativen. Tisti, ki so postavili stojnice pred egipčanskimi piramidami, imajo odgovor. Tudi če govorimo o denarju. Namreč, če moraš na dan preživeti z dvema dolarjema, že po

Spremeniti je treba ustave, kjer bo pisalo, da so vsa živa bitja enakopravna človeku, in potrebna je dobra izobrazba, razbremenjena krščanskih predsodkov.

definiciji trošiš 30 odstotkov manj energije kot mi drugi, ki na dan trošimo veliko več denarja in s tem tudi preveč energije. Te stojnice nas učijo, da moramo živeti za manjšo potrošno energije. Na drugi strani pa se postavlja vprašanje, kako naj se Evropejec srečuje z drugimi kulturami, ne da bi jim kar naprej nekaj jemal, ampak bi jim enkrat celo kaj dal. Navadno Evropejec prinese težave, kot jih je recimo v afriške države prinesel beli človek. Mislim, da je razprava, kdo koga potrebuje, neprimerna. Gre za to, ali daješ ali jemlješ. Menim, da se je treba tiho učiti, biti skromen, molčeč učenec.

Oblikovalci v službi svetovnega gospodarstva so del tega enega odstotka požrešnega svetovnega prebivalstva, ki nam je ukradel demokracijo. In za dobiček peščice bogatih, tega enega odstotka, načrtujejo vedno nove in nove proizvode, ki pa jih v resnici sploh nihče ne potrebuje.

► Vendar mislim, da ne gre za krivdo posameznika, saj živimo znotraj sistema. Sicer moram mednje šteti tudi sebe, ker veliko potujem z letali, stanujem v udobni hiši, vzdržujem neko življenjsko raven ...

Naj si sposodim besede Tiborja Kalmana, da ga skrbi za oblikovalce. V svojih rokah imajo učinkovito orodje in znanje, ki pa ga navadno uporabijo le za to, da na primer umazano naftno družbo javnosti predstavijo kot čisto.

► Res je, ampak isto lahko rečemo za politike, za PR-ovce, oglaševalce in njihove kreativne direktorje, za vse, ki odločajo ... Vendar nobeden od njih noče hoditi v službo in pri-

znati, da opravlja umazano, družbeno neodgovorno delo. Ljudje morajo videti svoje delo iz drugačne perspektive, sicer bi njihovo življenje postalo nevzdržno. Toda temu bi raje kot krivda rekel neke vrste »neradovednost« (ignoranca), saj oblikovalci ne razmišljajo prav veliko, od kod prihaja material za njihove izdelke in kam to pelje. To jih sploh ne zanima. Recimo tudi ne, od kod prihaja cirkonij za mobilne telefone, o teh stvareh ni razmišljal niti Steve Jobs.

Pred tremi leti je bilo na primer med mladimi oblikovalci in arhitekti strašansko priljubljeno, da so se odpravili delat in pomagat v kraje, kot sta Tahiti in Indija. Želeli so iti kam, kjer bi se počutili bolje, ker bi lahko pomagali. Ali takšna dejanja spreminjajo ljudi, da postanejo boljši? To je nova generacija, ki se hodi učiti drugam, in to so spodbudni znaki.

V Indiji sem bil v teh petindvajsetih letih velikokrat. Tja sem šel, ker se je izkazalo, da je treba dogodke pripravljati na kraju samem. Do takrat sem prirejal konference v Amsterdamu, udeleževalo se jih je več Indijcev. Povabil sem jih, ker me je zanimalo, kaj nam bodo povedali o oblikovanju, o tehnologijah, o internetu ... A dejali so, da bi takšne konference morale potekati v Indiji in ne v Amsterdamu. Leta 2000 smo pripravili prvo konferenco v Indiji in ugotovili, da predavanja in pogovori v temni predavalnici niso dobra stvar, da je to slab način komuniciranja. Spoznal sem, da je takšne pogovore bolje pripraviti v manjših skupinah, na prostem, povezano s hrano, kje ob re-

ki, vendar ne na kakšnem idiličnem kraju v naravi, ampak v mestih z močno lokalno tradicijo. Deset dni smo imeli konferenco nedaleč od Delhija, nekaj domačinov in nekaj tujcev, šli smo na plantažo krocusov ob reki, blizu je bila sikhovska kuhinja, ki je vsak dan delila kosila deset tisoč ljudem, hrano so jim darovali. Kaj hočem povedati? Domov ne prinašam več nujno nekih zaključkov, ampak navadno majhna, drugačna spoznanja.

Po nekaterih teorijah naj bi se naša družba vračala v suženjstvo.

► Saj smo že sužnji. Velika večina ljudi ima zelo malo možnosti izbire v življenju – niti ne morejo izbirati sebi ustreznega dela, stanovanja, niti nimajo dovolj hrane ali denarja. To seveda ni suženjstvo v nekdanjem, srednjeveškem smislu. Pri tem sem se spomnil na odlično razstavo zgodovine mesta na vašem gradu, ki govori o spreminjanju moči mesta in posameznih družbenih skupin v različnih zgodovinskih obdobjih. Morda lahko današnji družbeni položaj orišem s prisposodobno iz Disneyjeve risanke, ko miška leti v prepad in se tega zave šele, ko že pada. No, verjamem, da bodo že v dejanju propada tega sistema zametki novega. Recimo tako kot rastline, ki so naselile nekatera opuščena urbana območja velemest. Obstajajo študije s podatki, katere rastline porastejo te sodobne urbane ruševine. Skratka, destrukcija ima v sebi seme novega.

Naj končava z ugotovitvijo, da vzroki tičijo v pragmatizmu današnjega človeka, ki je pozabil na etiko in vrednote?

► Poznam ljudi, ki si vsakdanji kruh služijo v naftnih družbah, a so zapriseženi okoljevarstveniki. Drugi, ki so zaposleni v velikem koncernu, ne morejo razmišljati po svoje. Obstajajo raziskave, ki dokazujejo, da so ljudje v državnih službah pa v velikih korporacijah in v politiki shizofreni. Predvsem zato, ker številni od njih delajo proti svojemu prepričanju, a hkrati se zavedajo, da morajo ostati v službi, saj morajo vzdrževati otroke, odplačevati posojila in ohranjati življenjsko raven. Poznam človeka, ki je v službi pri Exonu in ki se zaveda, da nekateri mislimo, da dela za hudiča. Pravi, da se včasih to zdi tudi njemu samemu. Lastni otroci mu očitajo – očka, zakaj ubijaš delfine – in zaradi tega mu je res težko. On sam bi morda lahko izstopil, a »igra« bi se nadaljevala. Naj se vrnem na začetek najinega pogovora, moje stališče je, da ljudi ne spreminjaš tako, da jim poskušaš povedati resnico, kajti ko se bo začela njihova resničnost korenito spreminjati, bodo šele razumeli in bodo spremenili svoje mnenje in vedenje. Zdi se, da se že dovolj velika kritična masa prebivalstva počuti negotovo v tem sistemu. In očitno je za spremembo razmišljanja potrebno veliko več kot le komunikacijska sredstva – jezik in javni mediji. Potrebna je konkretna izkušnja, morda celo fizična bolečina ali pa zgolj dotik z živo skalo, drevesom ... Bistvo naših problemov je prav v tem razkolu med kulturo in naravo, ki je posledica kapitalističnega sistema, ki je nasilno prekinil vez med človeško družbo in naravnim sistemom. ✗

Bogat vir naravnega, organskega vitamina B12

Vitamin B12 prispeva k:

- sproščanju energije pri presnovi,
- presnovi homocisteina,
- delovanju živčnega sistema,
- normalnemu psihološkemu delovanju,
- zmanjševanju utrujenosti in izčrpanosti.

Prav tako ima vlogo pri:

- delovanju imunskega sistema,
- nastajanju rdečih krvničk,
- delitvi celic.

Klamatska alga Klamath Rw® max

je predelana po **hladnem refrakcijskem postopku (Refractance Window - RW®)** pri zelo nizki temperaturi za ohranitev vseh hranilnih snovi.

Certifikati zagotavljajo kakovost, čistost, ekološko neoporečno pridelavo in predelavo.

več na:

www.vidastudio.si

Oliver Frljić

Oliver Frljić, najkontroverznejši gledališki režiser naših krajev o naših grehah, krivicah, dolžnostih, mitih, religijah in kulturi pozabe. In seveda o gledališču, režiserjih in igralcih.

Heni Erceg, foto nada Žgank

Oliver Frljić je zanimiva gledališka osebnost, avtor številnih, večinoma izzivalnih in pogosto nagrajevanih gledaliških predstav, kot so Dantonova smrt, Bakhantke, Oče na službeni poti, Strahopetnost, Pisma iz leta 1920, Strah v Ulici lip, Umor Zorana Đindića ... Njegova politično angažirana sporočila praviloma dosežejo namen, gledalci so bodisi navdušeni ali pa protestno zapuščajo gledališke dvorane. Frljića zanimajo družbena stvarnost, družbeni in družinski odnosi, še posebej pa se posveča preučevanju odnosov kolektiva ali posameznika do turbulentnih dogodkov v preteklosti in iskanju odgovorov na zanimivo vprašanje kolektivne odgovornosti. Pogosto pripravlja tudi predstave za otroke, več let je imel punk-noise bend in gledališko skupino Le Cheval. Je nekonvencionalen režiser, pripravljen javno polemizirati, gledališče pa spremeniti v svojevrstno sodno dvorano, kjer igralci, čeprav brez možnosti izrekanja kazni, prepoznavajo krivice za zločine iz bližnje preteklosti. Deluje na odrih v vseh mestih nekdanje skupne države in je že dolgo regionalna gledališka zvezda. Precej režira tudi po evropskih mestih, tako da si je za pogovor vzel čas enkrat vmes med delom v Nemčiji in na Poljskem.

Frljića dobro pozna tudi slovenska gledališka publika. Leta 2010 je v Slovenskem mladinskem gledališču postavil predstavo Preklet naj bo izdajalec svoje domovine, v kateri je »ozmerjal« Slovence zaradi njihove vloge v razpadanju Jugoslavije in njihovega nacionalizma in šovinizma. S to predstavo je gostoval v mnogih evropskih gledališčih, junija letos tudi v Mladem gledališču v Omsku (Rusija), kjer je okrcal omskega župana, ker je dopustil onesnaženje rek Irliš in Ob. Med Frljićevimi predstavami v Sloveniji je treba omeniti še Božič pri Ivanovih ruskega absurdista Vvedenskoga v Drami in predstavi v kranjskem Prešernovem gledališču: Čehove Tri sestre in Izbrisani 25.671. V Izbrisanih je podučil slovensko občinstvo o razsežnostih kršenja človekovih pravic z izbrisom, ki se je zgodil ljudem iz drugih republik v začetku devetdesetih let.

Ker še niste ravno v letih, zrežirali pa ste že izjemno veliko predstav, je moje prvo vprašanje, ali se ne bojite, da bi se kvaliteta vašega dela izgubila v kvantiteti?

► Moj delovni tempo in kvantiteta del sta povezana z idejo gledališča, ki se ne ukvarja z vprašanjem lastne estetske kanonizacije, ampak z možnostjo vstopanja v prostor realnega političnega tveganja in proizvajanja učinkov, ki izstopajo iz okvira normirane gledališke reprezentacije. Poleg tega gre za nenehen napad na malomeščanska gledališka pričakovanja in estetiko, oblikovano znotraj obzorja teh pričakovanj, ter redefinicijo obojega. Tu pa se začne dvojna igra z institucijami. Menim, da je treba delovati v institucionalnem kontekstu, ker je zaradi tega delo bolje vidno, prostor idejne konfrontacije pa je v njem večji. Občinstvo, ki se na tem mestu pojavlja kot kulturni konzument, je v glavnem onstran ideoloških barikad. V gledaliških institucijah se počuti varno, kajti ne glede na to, kako slabo je gledališče, ostaja znotraj sistema vrednot, ki je tudi njegov sistem vrednot ali ga želi ponotranjiti. Takšno gledališče se ne ukvarja s proizvodnjo kritičnih mnenj, ne prikazuje družbenih nasprotij oziroma ne opozarja nanje, niti ne spodbuja k akcijam, ki bi morale biti družbeni podaljšek doslednega gledališkega razmišljanja. V njem so vse razredne razlike med nami odpravljene v imenu estetske korektnosti. S tem dobivamo umetnost, ki si da opraviti izključno s proizvajanjem nekakšne domnevne estetske razlike. To estetsko razliko seveda določa ideologija, čeprav se želi predstaviti kot nevtralna. Kakor sem že dejal, me zanima institucionalni prostor, zato moram institucijam najprej prišepniti, naj se me ne bojijo, da je vse to samo gledališče, da se na neki ravni pravzaprav razumemo, potem pa, ko sem že notri, pokazati temeljno etično in estetsko nestrinjaje.

Kolikšen vpliv dejansko lahko imata gledališče in umetnost nasploh v današnjem času, ko so ljudje izčrpani in brezpravni, celotne generacije pa so vzgojene ob banalnih trash TV-nadaljevanjih, hollywoodskih filmih ... in odvisne od njih? Mar zaradi tega ne bijete sicer vztrajne, a hkrati nesmiselne bitke za gledalce in za to, da bi vam nji-

Kultura pozabe je veliko močnejša od kulture kritičnega spomina. Ne le da se ne spominjamo bližnje preteklosti, ne spominjamo se niti tistih, ki so najstrašnejšim epizodam iz te preteklosti utirali medijsko pot.

100

Izbrisani 25.671 v Prešernovem gledališču v Kranju/Foto: Boris Mutić

hovo pozornost uspelo usmeriti na mučno obdobje naše skupne bližnje preteklosti? Se vam kdaj zazdi, da je vaše prizadevanje sizifovsko?

► Gledališče se mora redefinirati znotraj tega novega medijskega obzorja in njegovih vsebin. Zato ga je treba misliti tudi iz tega zornega kota. Kje je gledališče in kaj lahko pove v tem neprehodnem medijskem prostoru? Na podlagi tega vprašanja skušam razvijati dramaturške strategije, ki naj bi omogočile, da se predstava iz gledališke dvorane preseli v druge medijske prostore in komunicira na večer uprizoritve. Seveda je pri takšnem »poobčiljenju« predstave veliko težje nadzorovati novi kontekst in nove pomene, ki jih ta proizvaja. Kako v takšnem kontekstu na pravi način spregovoriti o naši bližnji preteklosti? Kako se izogniti komodifikaciji etnocentričnih politik in njihovega še vedno zelo prisotnega družbenega delovanja in posledic? To je pri zdaj delujoči industriji zabave, pri njenih formalnih inovacijah, ki naši recepciji in kritičnemu mišljenju ne nalagajo nobenih nalog več, pri družabnih omrežjih, ki ustvarjajo privid komunikacije in kulturo (dis)lajkanja, v kateri sta od vseh vrednot ostali samo še ti binarni nasprotji – lajk in dislajk –, zelo težko. Bližnja preteklost je dejavno tu, hkrati pa – v ekstazi kratkoživosti podatkov, ki jo pravkar doživljamo – stoletja stran. Najpogosteje se pojavlja v obliki nacionalističnih atavizmov, ki imajo še vedno veliko tržno in politično vrednost. Ta prete-

klost se pojavlja tudi na način, na katerega se v nekakšni kartezijanski parodiji utemeljuje današnji politični subjekt na območju nekdanje Jugoslavije: »Sovražim, torej sem.« Pa vendarle, kadar gledališču v tem in takšnem kontekstu uspe povzročiti prekinitve in vnesti drugačno vsebino, se zdi, da delo ni sizifovsko. **Moj dvom o možnosti občutnejšega vpliva na občinstvo, posebej na njegov spomin, še toliko bolj pa na zbujanje občutka odgovornosti za nedavne spopade, izhaja iz dejstva, da so nasprotno silnice veliko močnejše. Mislim na to, da se na časopisnih straneh, na televizijskih zaslonih in na gledaliških odrih išče predvsem frfotava pozaba, saj vsi naštetih ponujajo lažno brezskrbnejši pogled na resničnost. Se strinjate s tem ali ...?**

► Da, kultura pozabe je veliko močnejša od kulture kritičnega spomina. Ne le da se ne spominjamo bližnje preteklosti, ne spominjamo se niti tistih, ki so najstrašnejšim epizodam iz te preteklosti utirali medijsko pot, čeprav je večina med njimi še naprej medijsko prisotna ali se od časa do časa medijsko povampirirajo. Bodo vsi ti tako imenovani televizijski novinarji sploh kdaj poklicani na kakršnokoli odgovornost? Malo verjetno. Zato je bistveno, da teater, vsej tej mašineriji za proizvajanje pozabe navkljub, spominja. Če za to pristojne ustanove ne opravljajo svojega dela, gledališče lahko, vsaj na simbolni ravni, prevzame njihove naloge. Zaradi obtožb, ki prihajajo z gledaliških desk, ne bo nihče zaprt, lahko pa se pokaže, da se vsaj del družbe, vsem proceduralnim napa-

kam in sodnemu zastaranju navkljub, spominja. Skupnost, v kateri živimo, bo že našla načine, da obrachuna s takšnim govorjenjem, ki moti ubranost kolektivne pozabe.

Kolektivna odgovornost je tema, s katero se pravzaprav ves čas ukvarjate, in hkrati tema, ki jo večina vztrajno zavrača, ki je predmet trajnih nesoglasij celo v velikih, tako imenovanih razvitih narodih. Francija, na primer, ki je vojno »dobila«, se je desetletja zavijala v molk o vichyjski fašistični oblasti, usoda kar 330 tisoč francoskih Judov je bila prepovedana tema, imeli so komajda kakšen sodni proces zaradi sodelovanja z nacisti ... In zavlada je splošna pozaba. Ali tudi tukajšnjim malim državam grozi podobna pozaba in ali niso v resnici korenine mimikrije celotnih narodov in zavračanje odgovornosti za zločine pravzaprav tako trdoživi, da jih ni mogoče izkoreniniti?

► Najprej moram nekaj reči o sami besedni zvezi kolektivna odgovornost. Govorjenje o kolektivni odgovornosti je bilo na celotnem območju nekdanje Jugoslavije nepriljubljeno že v preteklosti in je še danes. Leta in leta so nas terorizirali z diskurzom odgovornosti posameznika. Ta diskurz je navsezadnje – z nemajhnimi težavami glede na stalno avtoviktimizacijo in medijsko izdelano figuro »našega« pravičnega junaka (ki, to je treba vsakič znova pripomniti, ni zločinec) – predpostavljal, da pravzaprav dejansko obstaja zgolj osebna odgovornost, da je ta tista, ki jo je treba obravnavati, kolektivna odgovornost pa samodejno pomeni vsiljevanje krivde celotne-

mu narodu. Torej ne more biti nikakršne odgovornosti, ki bi jo prevzel kolektiv, niti moralne. Toda stvar je treba iz sfere motivov o nezmotljivosti in pripadajoči ji neodgovornosti nacionalnega kolektiva prizemljiti z nekaj logičnimi vprašanji. Kaj je molčeča večina nacionalnega kolektiva počela v času, ko so recimo nad njenimi sodržavljani izvajali vojne zločine? Mar njena pasivnost ni pomenila in mar še vedno ne pomeni nekakšne privolitve in sodelovanja? Ali glas te večine na volitvah v Hrvaški ni Srbiji ni dajal legitimnosti Tuđmanu in Miloševiću ter njuni politiki? Mar privolitev molčeče večine v vojskovanje na ozemlju sosednje suverene države ni pomenila sodelovanja pri napadu nanjo? O kolektivni odgovornosti je treba govoriti tudi v kontekstu nacionalne degeneracije, ki je drugače kot v družbah z nekim meščanskim standardom na ozemlju nekdanje Jugoslavije potekala v začetku devetdesetih let. Opozaranje na kolektivno odgovornost je težak posel ravno zaradi tega, ker je njenemu nosilcu, kolektivu, do tega, da ta segment naše najnovejše zgodovine nečastnega ravnanja utone v pozabo.

Temeljna besedila o kolektivni odgovornosti Nemcev, kot so dela Hane Arendt ali Karla Jaspersa, že leta spodbujajo močan družbeni odpor in polemike, toda kako je sploh mogoče graditi kolikor toliko zdrave družbene odnose po vseh tistih taboriščih in zločinih, ne da bi se ozirali v preteklost in se spraševali o vlogi tako imenovanih navadnih državljanov pri množičnih zločinih? In zakaj se tudi v tako imenovanih demokracijah vsak drugačen glas doživlja kot sovražen in izpostavljen pragmatičnemu japonskemu pregovoru Če zebelj štrli, ga zabij!?

► Vse naše družbe so utemeljene na kombinaciji nacionalne mitomanije, ropanja družbene lastnine, izpeljanega pod krinko nacionalnih interesov, samozanikanja in duhovnega propada. Trpijo zaradi kroničnega pomanjkanja kritične samorefleksije. V trenutku, ko se kritična samorefleksija vendarle pojavi, se sprožijo različni mehanizmi, ki skušajo diskvalificirati pomen takšnih glasov. **Nemški filozof Jürgen Habermas se sprašuje, »ali lahko kdo trdi, da je zakoniti naslednik nemške države, in nadaljuje tradicijo nemške kulture, ne da bi prevzel zgodovinsko odgovornost za prepletene korenine zločinov, s katerimi je prepredena tudi naša lastna eksistenca«. Lahko rečemo, da Hrvti, Srbi, Bošnjaki ... prav tako zavračajo odgovornost za zločine, stor-**

Google slika

Iskanje imena za 30 slika
Georges Feydeau, roj. à Paris le 8 décembre
1851 et mort à Kueil-Malmanson le ...

Slika slike: 1810x1200px
1024 x 768 (Enaka velikost), 110KB
182. besedilo

Wikipedija: Skanir
Podobne slike
Vrsta: JPG
Slike so lahko avtorsko zaščitene

Oliver kot Georges Feydeau v Mladinskem gledališču v Ljubljani/Foto: Nada Žgank

Vse naše družbe so utemeljene na kombinaciji nacionalne mitomanije, ropanja družbene lastnine, izpeljanega pod krinko nacionalnih interesov, samozanikanja in duhovnega propada.

102

jene v imenu naroda? Ali so vas morebiti odzivi na enega izmed takih spominov, na beograjsko predstavo **Umor Zorana Đinđića**, prepričali o nasprotnem?

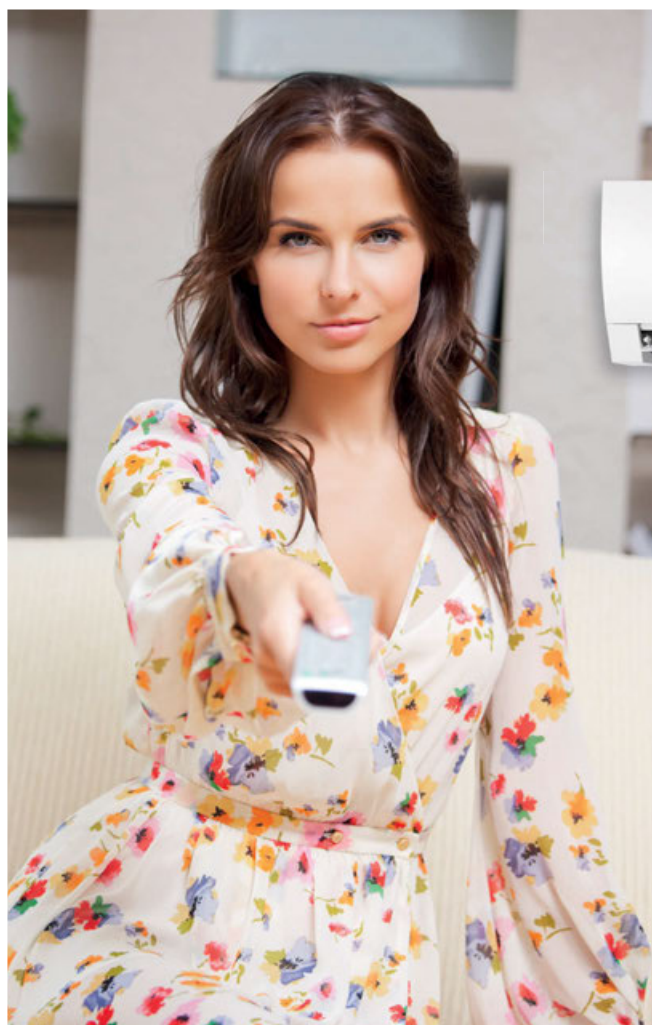
► Odzivi na predstavo o Zoranu Đinđiću me niso prepričali o nasprotnem. Tej predstavi je, žal ali na srečo, uspelo množično mobilizirati beograjsko gledališko in politično sceno proti sami sebi in moji malenkosti, njenemu avtorju. V njej predstavljena teza je bila preprosta – za atentat na Đinđića niso odgovorni samo neposredni izvršitelji in njihovi politični nalogodajalci, ampak tudi družbeni vrednostni sistem, zaradi katerega so bili izvršitelji prepričani, da jo bodo odnesli brez kazni za svoje dejanje. Poleg tega sem želel pokazati, kako so različne strani dokapitalizirale Đinđićevo smrt. Predstava je bila že veliko pred uprizoritvijo izpostavljena različnim pritiskom – od političnih do tistih, ki so jih na igralce izvajali njihovi kolegi. Toda naj se vrnem k vašemu vprašanju. Če govorimo o prevzemanju odgovornosti za zločine, storjene v

imenu naroda, je morda najbolj svež primer srbskega predsednika Tomislava Nikolića, ki je napravil nekaj, kar naj bi veljalo za prevzemanje odgovornosti. Toda to opravičilo, ta paterični verbalni poklek je bil popolnoma zgrešen in nima nikakršne vrednosti. Nikolić si je politični kapital pridobil prav z zanikanjem zločinov, ki jih je v jugoslovanskih vojnah zagrešila Srbija, in z zavzemanjem za to, da storilcev teh zločinov ne bi postavili pred sodišče. Iz njegovega dejanja, ne glede na politično funkcijo, ki jo zdaj opravlja, lahko razberemo samo ironičen odjek vsega njegovega prejšnjega političnega delovanja. V tem ne vidim nikakršnega prevzemanja odgovornosti, ampak politični pragmatizem najhujše vrste, ki je v danih okoliščinah pripravljen poteptati celo svoja kriminogena politična prepričanja. **V devetdesetih letih ste bili zelo mlad begunec, ki je iz Bosne prišel v Split. Takrat je bilo to mesto, ki mu je bilo z vojnim razdejanjem prizaneseno, a hkrati tudi mesto, v katerem je delovalo taborišče Lora, kjer so se zgodili**

nekateri izmed najstrašnejših, čeprav nikoli kaznovanih zločinov nad srbskimi civilisti, mesto molčečih meščanov, ki so tiho opazovali, kako so njihove številne someščane Srbe metali iz stanovanj in vanje vseljevali hrvaške »junake«. Kako ste se takrat odzivali na to in koliko je pravzaprav Split oblikoval vaš značaj?

► Split me je dejansko določil. Imel sem 16 let in sem živel v dijaškem domu. Pet mesecev me niso hoteli vpisati v nobeno šolo, ker nisem imel domovnice. Nazadnje so me vendarle nekako sprejeli v naravoslovno-matematično gimnazijo, vendar so mi rekli, naj skušam dokumente čim prej urediti. Zdelo se mi je nesmiselno pojasnjevati, da sem to že večkrat poskušal, vendar je bila težava – kot mi je enkrat celo priznala neka uradnica, ki je urejala papirje – narodnost mojih staršev, točneje moje matere. V tistem obdobju sem resnično videl marsikaj. Nenehno so potekale racije, ves čas si moral pojasnjevati, kdo si in kaj si. Begunska izkaznica, edini dokument, ki sem ga imel, je bila brez kake posebne

vrednosti. Policisti so mi pogosto govorili, da se fantje mojih let borijo na bojiščih v Bosni, jaz pa namesto tega menda hodim v šolo. Neredko sem poslušal tudi groznje, da me bodo deportirali v Bosno. Poleti 1993, ko so potekali spopadi med bošnjaškimi in hrvaškimi enotami, je začela skupina učencev hrvaške narodnosti, doma iz Kaknja, trpinčiti sošolca, ki je bil Bošnjak. Stanovali smo v hotelu Lavčević. Skušal sem jih ustaviti, njega sem nekako potisnil v sobo in ga prepričal, da se je zaklenil, njih pa poskušal umiriti. Ni mi šlo ravno najbolje od rok. Obtožili so me, da zagovarjam balijo, še naprej so butali po njegovih vratih in grozili, češ kaj bodo naredili z njim, ko ga bodo vendarle dobili v pest. Nenadoma so se pojavili policisti. Vse skupaj so nas brez veliko vprašanj strpali v marico. Vozili so nas ne vem, kje vse, pri čemer je marica naglo pospeševala, potem pa sunkovito zavirala. Ker je v notranjosti povsod samo pločevina in se nimaš kam prijeti, smo zaradi inercije vsi drseli sem ter tja in treskali ob stene. Ko so nas pri-

Dihajte čist zrak za bolj zdravo in udobno bivanje
12 mesecev na leto

**MITSUBISHI
ELECTRIC**

for a greener tomorrow

NOVA klimatska naprava **serija MSZ-FH VEHZ**

- učinkovita in varčna, sezonska energetska učinkovitost A+++
- ogrevanje pri nizkih zimskih temperaturah, tudi do -25°C
- ekonomično hlajenje in razvlaževanje
- dovršena filtracija zraka
- usmerjeno delovanje s pomočjo senzorja prisotnosti v prostoru omogoča nastavitve posrednega ali neposrednega zračnega toka
- enostavno upravljanje s tedenskim tajmerjem

 vitanest d.o.o.
KLIMA CENTER

<http://www.vitanest.si>

VITANEST d.o.o., NOVA GORICA

tel.: 05/338 49 99 | e-pošta: vitanest@vitanest.si

 MODRA ŠTEVILKA
080 19 59

brezplačna telefonska številka za uporabnike

Modne spremembe na prsah cerkvenih dostojanstvenikov lahko o tem, da se je v cerkvi zgodil kak preobrat, prepričajo le tiste, katerih vera se prav tako meri z debelino pozlate na njihovi hinavščini.

103

peljali pred 2. policijsko postajo, nas je pričakal špalir policistov; morali smo mimo njih in od vsakega dobili močan udarec. Nekaj časa sem čakal, preden so me odpeljali v sobo, kjer je bil sošolec, ki sem ga skušal obvarovati. Ko sem vstopil, ga je policist vprašal, ali me pozna in ali sem ga tudi jaz tepel. Odgovoril je, da ga nisem, policist pa se je obrnil k meni in dejal: »In zakaj ne?«

V Feralu smo takrat vztrajno pisali o vojnih zločinih nad srbskimi civilisti, pa tudi o umoru zagrebške družine Zec, objavili smo celo izpoved enega od morilcev iz eskadronov smrti Tomislava Merčepa. Za te zločine se je torej vedelo, pa vendar so minila desetletja, pravosodna farsa pa še kar traja in nič ne kaže, da se v kratkem obeta dokonča, pravična sodba. Zakaj se vas je dotaknil prav uboj male Aleksandre Zec in kaj je z vašimi načrti za predstavo o njej?

► Aleksandra Zec je žalosten dokaz, da večina v hrvaški družbi žrtve vojnih zločinov še vedno deli na naše in njihove. Po tej logiki je ta 12-letna deklica, ki so jo ubili pripadniki

Hrvaške vojske, »njihova« žrtev in vprašanje, ki sem ga v zvezi s tem projektom neštetokrat slišal, je, zakaj ne pripravim predstave o »naših« žrtvah. Ne glede na vse materialne dokaze in priznanja primer družine Zec ni nikoli dobil ustreznega sodnega epiloga, ker se je tudi pravosodje pri izogibanju pozitivnim zakonom Republike Hrvaške ravnalo po logiki »njihovosti« žrtev. V predstavi bi želel prikazati vso grdo selektivno pieteto do žrtev.

Zdi se mi, da bi bil dobra predloga za zgodbo lik neke ženske – gre za nekdanjo hrvaško premierko Jadranko Kosor –, ki se je pred časom vselila v prostorno stanovanje, iz katerega so pred tem vrgli mladoletna fanta srbske narodnosti. Eden od bratov je pozneje napravil samomor, skočil je z nekega zagrebškega nebotičnika, drugi se še danes potika naokoli, pri gospe Kosor pa nikoli ni bilo opaziti niti najmanjših znakov slabe vesti, nasprotno, vztrajno je dokazovala legalnost svojega lastništva. Kaj naj počnemo s takšno državo, z narodom, katerega pripadniki tako odvrtno

dejanje pravzaprav večinoma štejejo za nekaj normalnega?

► Moralna in materialna odgovornost stranke, ki jo je donedavna vodila Jadranka Kosor, je strašanska. To, da na Hrvaškem sploh še kdo glasuje zanjo, kaže na prav poseben preplet neumnosti in mazohizma hrvaških državljanov, pa tudi na soudeležbo pri zločinih – medvojnih in gospodarskih –, ki jih je stranka HDZ zagrešila v zadnjih 20 letih. Če so ljudje vse to molče opazovali, neredko pa celo glasno odobraval, potem gre za nekakšno zavezništvo. Kaj naj naredimo s takšno državo? Ne vem, resnično ne vem. Odgovor na to vprašanje prepuščam tistim, katerih tisočletni sen je bila Hrvaška.

Občutite potrebo po pripovedovanju o nedavnem institucionalnem fašizmu na ozemlju nekdanje skupne države, hkrati pa cinični neoliberalni kapitalizem v sodelovanju z živahnim nacionalizmom ustvarja odlično podlago za novo fašizacijo družbe brez očitnega odpora tukajšnje leve vlada-joče elite. Kako bi označili to tako

imenovano levico?

► Pri nas levice sploh nimamo, ker bi se ta po svoji ideološki konstituciji morala upirati diktatu in interesom neoliberalnega kapitalizma. Mar na domačem političnem prizorišču danes vidimo kaj takega? Nacionalizem pa je, kot vse, s čimer je mogoče povečati dobiček, dobrodošel. Kapital ne dela razlik med svojimi instrumenti.

Hrvaška je na pragu Evropske unije, v kateri pa se kažejo številne družbene slabosti. V nekaterih njenih članicah, recimo na Madžarskem, se je razmahnil fašizem, demokracija je zatrta. Romunija in Bolgarija, čeprav članici EU, sta ostali enako skorumpirani kot prej, isto se bo verjetno zgodilo Hrvaški, v Sloveniji se kažejo ogromne družbene nepravilnosti ... Politični model te velike skupnosti je videti popolnoma izčrpan, prav tako kapitalizem, svet se je na splošno nekako utrudil ... Ali v Evropi diha vsaj teater, ima kak vpliv ali je tudi to samo iluzija?

► V evropskem teatru, vsaj v tistem, ki ga imam priložnost videti, je opa-

Gašper okna in vrata.
Oči prijetnega doma.

GAŠPER
okna ■ vrata

www.gasper.si

do **-25%** in **-15%**
 EKO SKLAD POPUST*

do konca avgusta 2013

* Popust velja do 31. 08. 2013 pri naročilu oken v vrednosti večji od 4.000 €. Ob 100 % avansnem plačilu vam pripada dodatni 4 % finančni popust.

Intelektualca ne določa stopnja izobrazbe, ampak stopnja javnega angažmaja. Pravzaprav je neverjetno, kako malo ljudi iz gledaliških krogov javnost svojega poklica izrabi za kritiko odklonov.

104

Leta 2010 je v Slovenskem mladinskem gledališču postavil predstavo *Preklet naj bo izdajalec svoje domovine*, v kateri je »ozmerjal« Slovence zaradi njihove vloge v razpadanju Jugoslavije in njihovega nacionalizma in šovinizma./Foto: Žiga Koritnik

ziti prav takšno izčrpanost, pa tudi nemoč za oblikovanje alternative, ki ne bi bila instantno apropiirana in pacificirana. V gledališče se vlagajo razmeroma velika sredstva, da ne bi proizvedlo nič družbenokritično relevantnega. Govorim o najpomembnejših predstavah, ki krožijo po najpomembnejših evropskih festivalih, o rimiranem protokolizaciji evropskega gledališča, ki zapletenost reprezentacije kapitala skrči na nekaj bolj ali manj učinkovitih domislic, o evropocentrični perspektivi, ki sploh ne razume problemov jugovzhodne Evrope in večino kulturne produkcije s tega območja ocenjuje glede na njeno (ne)potrjevanje splošno veljavnih stereotipov.

Delate z igralci iz Zagreba, Beograda, Ljubljane, Sarajeva ... Torej z ljudmi, ki so jih na različne načine zaznamovali politični odnosi v regiji. Si vsi želijo sodelovati z vami ali ...?

► Ne, in tako je prav. Nekateri apriori nočejo sodelovati z mano, ker se ne strinjajo z mojimi političnimi stališči. Z nekaterimi sam nočem sodelovati, ker njihove umetniške dejavnosti ne morem ločiti od njihove celovite družbene (ne)dejavnosti. Poleg tega se pri meni ljudje pogosto odpovejo sodelovanju, ko so vloge že razdeljene. Včasih je razlog za to moja režiserska metodologija, ki nima prav dosti zveze s tistim, kar učijo na akademijah. Pri takšnem delu igralci preprosto dojemajo, da imajo nakopičenih ogromno nepotrebnih veščin, ki so v gledališču, kakršno skušam delati, zgolj balast. Poleg te-

ga jih skušam konfrontirati z načini, od katerih je znotraj njihovega poklica odvisno in na katere je programirano njihovo zaznavanje sveta. Igralec vedno poskuša zgraditi dramski lik, postavi se v dramski položaj in pri tem tako rekoč nikoli ne reflektira ideološke podstat takšnega gledališča. To je gledališče, ki se zadovolji z neproblematično reprezentacijo sveta, v katerem živimo, to je gledališče, kjer je nesoglasje mogoče samo v domišljjski situaciji med domišljjskimi liki, nikoli pa v odnosu med gledališčem in občinstvom ali gledališčem in centri politične moči. To je gledališče, ki bi raje servisiralo želje gledalcev kot kultiviralo neko novo občinstvo. In seveda, ko so napadeni temelji tega in takšnega gledališča, ko je izdana njegova ideološka podstat, ko igralca začneš osvetočiti o njegovi instrumentaliziranosti in od njega zahtevaš, da dejavno misli in v danem okviru artikulira svoje razmišljanje – marsikdo na vrat na nos pobegne. Kajti gledališče je pri nas zelo redko mišljeno kot prostor družbene odgovornosti.

Pred kratkim je neka znana zagrebška igralka v daljšem televizijskem pogovoru ponosno povedala, da je bilo njeno vodilo vedno »delaj in molči«. Kaj menite o oportunistu in molku intelektualcev, umetnikov?

► Intelektualca ne določa stopnja izobrazbe, ampak stopnja javnega angažmaja. Pravzaprav je neverjetno, kako malo ljudi iz gledaliških krogov javnost svojega poklica izrabi za kritiko odklonov v družbeni

skupnosti, v kateri živijo. Obstaja celovit izobraževalni sistem, ki igralce programira, da »delajo in molčijo«. Nikjer se ne gradi kritični odnos do česarkoli. Profesorji na študentih bodisi sproščajo svoje frustracije bodisi proizvajajo svoje klone. Na zagrebški akademiji ni niti enega samega seminarja, kjer bi se postavilo vprašanje družbene odgovornosti bodočih gledaliških delavcev. Ko enkrat končajo to nesrečno akademijo, pa pridejo v gledališke ustanove, ki družbeno neodgovornost samo perpetuirajo. Potemtakem sploh ni nič čudnega, če »znana zagrebška igralka« le molči in dela. Po defaultu je apolitična. Lahko nam postreže s kako gledališko anekdoto ali z receptom, da bi rekla kaj o političnih razmerah ali o tem, kakšno gledališče bi danes potrebovali – to pa ne.

Ker »pokrivate« kulturni prostor celotne regije, bi lahko rekli, da ste pravi jugoslovanski režiser. Imate kake težave s takšno oznako in z nekdanjo državo nasploh?

► Ne. To, da je na Hrvaškem vse, kar je povezano z Jugoslavijo ali ima privednik »jugoslovanski«, apriori negativno, govori zgolj o neki posebni obliki neumnosti. Zame je Jugoslavija, avnojska Jugoslavija, veliko več kot samo bivša državna skupnost. Pomeni prekinitev z logiko nacionalne reprezentacije, poleg tega je v njej eden od družbenih razredov prvič na tem območju postal avtentičen politični subjekt. Nobenih težav nimam z javnim izrekanjem tega.

V svojih predstavah opozarjate na po-

dobnosti med tukajšnjimi državicami, Srbija je kriva za množico medvojnih žrtev in zločinov, Hrvaška ima svoje etnično čiščenje, Slovenija svoje izbri-sane ... Je po vašem mnenju razpad nekdanje skupne države moral biti tako krvav ali bi lahko bilo tudi drugače? In kdo se je najbolj okoristil z razpadom Jugoslavije?

► Prepričan sem, da bi bilo lahko drugače. Poleg tega ne vidim, kaj dobrega naj bi bile prinesle novonastale države. Če pustimo ob strani vse, ki so umrli in bili razseljeni, je življenjska raven večine današnjega prebivalstva nekdanjih jugoslovanskih republik nižja, kot je bila v Jugoslaviji. Družbeno lastnino so pokradli in s tem so se izoblikovale nove družbene elite, sočasno pa smo pričra procesu množične proletarizacije nekdanjega srednjega družbenega sloja. Te nove družbene elite so se najbolj okoristile z razpadom Jugoslavije. Zdaj imajo politično in gospodarsko moč. Vojna je bila zanje posel, pri katerem so dobro zaslužile.

Poleg tega, da ste na Akademiji dramskih umetnosti diplomirali iz režije, ste diplomirali tudi iz filozofije, in sicer na Jezuitski fakulteti v Zagrebu. Ali verjamate najnovjšim trditvam cerkve, da bi rada odpravila prepad med bogatimi in revnimi? V skladu s tem so po imenovanju novega papeža nemudoma poskrbeli za nekatere simbolične spremembe – zlati križ so zamenjali z železnim in podobno; precej ironične neumnosti glede na siceršnjo bahavo razsipnost katoliške cerkve. Mar ne gre v resnici za sistemsko politično prevaro, pri kateri cinično kaže svojo lepšo, skromnejšo podobo, hkrati pa ohranja predatorsko bistvo?

► »Cerkvi ne verjemi niti, če zamenja križ.« Modne spremembe na prsih cerkvenih dostojanstvenikov lahko o tem, da se je v cerkvi zgodil kak preobrat, prepričajo le tiste, katerih vera se prav tako meri z debelino pozlate na njihovi hinavščini. Problem katoliške cerkve ni problem tega ali onega papeža, ampak same strukture, interesov, ki se materializirajo skozi to strukturo.

Se vam ne zdi, da tudi današnji kapitalizem uporablja podobna sredstva za maskiranje in zato sproža samo »dobronamerno kritiko«, ki se ne sprašuje o njegovi ustreznosti, vsakršno resno preverjanje sistema pa se zelo rado razglasi za ekstremizem? Kaj si nasploh mislite o uveljavljeni liberalni mantri, da živimo v »najmanj slabih od vseh ureditev«?

► Če živimo v »najmanj slabih od vseh ureditev«, potem bi bilo mogoče bolje, če sploh ne bi živeli. ✕

DIAREJA GRE NA POČITNICE!

Brisačo (znamke Svilanit, 440 g, velikost 80 x 160 cm) lahko naročite:

- **POTELEFONU NA ŠTEVILKO:** 01 230 65 50,
- **PO ELEKTRONSKI POŠTI NA NASLOV:** prodaja@mladina.si,
- **ALI NA NASLOV:** Mladina, d. d., Dunajska cesta 51,
1000 Ljubljana.

Cena brisače je **19,90 EUR** (naročnikom Mladine, Globala in Monitorja priznamo 15 odstotkov popusta). V ceno je že vračunan 20-odstotni DDV, ne pa tudi stroški poštne.

Pohitite! Količina je omejena ...

**MLADININA POLETNA
BRISAČA**

Maja Novak

Pisateljica Maja Novak o pisanju detektivk, o svojem življenju na SCT-jevem gradbišču v Jordaniji, o »ženski književnosti«, o rodbini Novakovih, o kulturniški srenji na Slovenskem, o prevajanju Umberta Eca in Johna Lennona in o mačkah, ki se »prilagajajo vsemu, kar jim prinaša življenje, da lahko znotraj ostanejo enake«

Marjan Horvat, foto Borut Peterlin

Maja Novak, pisateljica in prevajalka, sicer pravica po izobrazbi, je dobila za roman Cimore in zbirko kratkih zgodb Zverjad leta 1997 nagrado Prešernovega sklada. Po krivici pa je prezrt njen roman Mačja kuga iz leta 2000, v katerem je ostro, a zavito v fantazijo magičnega realizma kritizirala slovensko tranzicijo in kapitalizem, kakršen se uveljavlja. Sama pravi, da smo sprejeli ekstenzivno požigalniški model kapitalizma, ki spominja na britanskega iz 19. stoletja. Maja Novak je sicer (za zdaj) zapustila literarne vode in se ukvarja s prevajanjem ter pisanjem kolumn za Mladino.

Po poklicu ste pravnica. A vendar ste zapustili pravniške vode in se lotili pisanja in prevajanja.

► Pravzaprav pravniških vod nisem zapustila, ker mi vanje zares nikoli ni bilo dano priti. Delo pravnika v gospodarstvu me ni mikalo, za delo v pravosodju pa je bilo potrebno pripravništvo na sodišču in do tega nisem prišla. Danes bi se temu lahko reklo, da mi je bivši režim delal krivico. Ko sem končno opravila tisto najnujnejše pripravništvo, ki mi je omogočilo opraviti tudi tisti najbolj navaden strokovni izpit, sem dve leti sedela doma in gledala v zrak, ker službe zame ni bilo. V tistem času mi je zdaj že pokojna Prešernova družba dala v prevajanje detektivke. Kriminalke sem že tako in tako oboževala, bile so moje omiljeno čtivo. Potem pa sem si rekla, da če znam prevajati, zmorem tudi sama napisati knjigo. Bila sem zelo mlada in zelo naivna in zraven še sveto prepričana, da je od tega mogoče živeti. Zagrabila me je zasvojenost z literaturo, a me je sčasoma tudi minila.

Vmes ste, ker se od pisanja knjig ni dalo živeti, odšli v Jordanijo?

► Odšla sem pred izidom prve knjige. Leto dni sem bila tajnica na SCT-jevem gradbišču v Jordaniji, kjer sem iz prve roke spoznavala Zidarjevo politiko in način njegovega delovanja.

Like iz življenja na gradbišču ste nato opisali v romanu Kafarnaum ali As killed?

► Da, knjiga govori o mojem času v Jordaniji. Edino, kar se ni zgodilo, je uboj, čeprav v rešnici tudi do tega ni dosti manjkalo. Seveda takrat te knjige ni nihče opazil. Enaka usoda je kasneje doletela Mačjo kugo. Kako neki bi se ljudstvo zanimalo za takšno knjigo, če pa je bila država opita s kapitalizmom, jaz pa sem ga neusmiljeno kritizirala. V Kafarnaumu sem opisala klasično dogajanje pri SCT-jevem projektu v tujini. Ne le kako živijo delavci, ampak

V Kafarnaumu sem opisala klasično dogajanje pri SCT-jevem projektu v tujini, ne le kako živijo delavci, in tam sem naletela na nepopisno ksenofobijo povprečnega Slovenca.

108

tudi kakšna je njihova mentaliteta. Tam sem namreč prvič v življenju naletela na nepopisno ksenofobijo povprečnega Slovenca. Stara sem bila trideset let in do takrat sem živevala v krogih bolj ali manj visoko izobraženih ljudi, navadnih ljudi pa iz prve roke res nisem poznala.

Ste jih pa spoznali v Jordaniji?

► Bolj ko jih začneš spoznavati, bolj te je groza. Z Arabci nisem imela nikakršnih težav. Pogosto smo žurirali. Nobeden me ni poskušal posiliti, ugrabiti ali prodati na trgu sužnje. Moji sodelavci, slovenskega in katerega izmed južnjaških rodov, pa so imeli apriori negativen odnos do njih. Meni so celo zamerili, ker sem se družila z njimi. **Ker ste bili pravnica, ki jo je zanimalo kazensko pravo, najbrž ne presemeteča, da ste se najprej lotili pisanja detektivk, pravzaprav trenutno najdonosnejšega literarnega žanra. Ste najbolj strokovno podkovana pisateljica v tem žanru?**

► Najbrž mi pri pisanju te vrsti pravna fakulteta res ni škodila. Morda je moja pot vendarle malo drugačna od poti drugih avtorjev. Brala sem že pri treh letih in se v gimnazijskem obdobju visoke literature že naveličala. Takrat sem začela sistematično brati šund. Ugotovila sem, da tudi Slavoj Žižek sistematično bere šund, sama pa sem ga verjetno brala z malo manj občutka sramu. Mogoče je bil študij prava celo nekoliko pogojen s tem mojim najljubšim branjem, ne pa s strogostjo in z resnostjo, ki naj bi veljali za pravni študij, čeprav sem se na faksu dobro počutila. Sistem pravnega razmišljanja mi je, ker sem dokaj logičen človek, ustrezal, sem pa danes vseeno zelo vesela, da nisem v pravniškem poslu. Da mi danes kdo reče, da moram po službeni dolžnosti zagovarjati Hildo Tovšak!

V vaših romanih so skorajda vedno glavne protagoniste ženske, mar ne?

► Zato, ker jih bolj poznam kot moške. Kafarnaum je pravzaprav edini roman, ki ima moškega pripovedovalca, tudi vsi drugi protagonisti v njem so moški, razen ene ženske, ki naredi celo katastrofo. Izredno mačističen urednik iz Maribora mi je celo rekel, malce pokroviteljsko, kot se govori z mlajšo žensko: »Maja, zidarji pa vendarle ne razmišljajo na tak način, kot ti pišeš.« Pa sem si mislila, da je zadnjega videl

pred nekaj leti, ko mu je polagal ploščice v hiši. Jaz pa sem jih pred leti videla vsak dan v živo. Sicer sem kmalu ugotovila, da se z mano dosti bolj prizanesljivo ravna, če pišem o tistem, kar res poznam. In to so ženske. Tudi naša družina je bila družina brez moških. Oče je, kot je dejal sam, iz družinskih razmerij izstopil, tako da se je šele, ko sem bila stara trideset let, v moji družini pojavil očim, zelo inteligenten človek, ki se mi ni zdel moteč.

Izhajate iz zanimive rodbine Novakovih, pisateljev in prevajalcev, kjer ni manjkalo moških.

► Pa z nobenim nimam prav veliko stikov. Nekaj malega sem sodelovala z Vale-Novakovimi, ko so imeli še založbo in sem zanje prevajala. Vesela sem, da je njihove založniške epizode konec, pa ne zato, ker bi jim privoščila propad založbe, ampak ker sem se vedno spraševala, kdo za boga kupuje grozne knjige, kot so pogovori z bogom in bukvice za duševno rast. Do obdobja, ko sta Luka in Nejca odkrila medije, estrado, snobizem in kapitalizem, sta bila še zelo v redu človeka. Potem smo se razšli. Z lastnim očetom, Vilkom Novakom mlajšim, pa nisem komunicirala.

A ste bili v zelo dobrih odnosih z dedkom, Vilkom Novakom starejšim, profesorjem na Filozofski fakulteti.

► Z njim pa ja. Bil je nekakšen družinski patriarh. Mislim, da ga nobeden ni prav zares zelo maral, vsi so se ga malo bali, ampak spoštovali so ga. Bil je slovenist, etnolog, literarni zgodovinar in neizčrpna zakladnica znanja. Že od mladih nog me je učil slovnice in zato lektorice z mano nimajo težav. S stricem Bogdanom Novakom, prav tako pisateljem, sva se včasih skupaj zapila po literarnih nastopih. Navadno se je to zgodilo v Murski Soboti ali pa po Večerovi večernici, ker tudi jaz, tako kot Bogdan, včasih pišem otroško literaturo. Bogdan je še najboljši od vse moje družinske bande.

Nisva končala misli o ženskah kot protagonistkah vaših romanov. Napisali ste kratko zgodbo Ne bomo pridne, ki je izšla v zborniku ženskih zgodb pri Uradu za žensko politiko.

► To zgodbo sem napisala še v času, ko je Dnevnik imel zelo dobro kulturno prilogo, njena sestavina pa so bile tudi vinjetke. To so bile približno štiridesetvrstične zgodbe, kar ni tako lahko napisati, kot se

morda zdi. Ne bomo pridne je bila ena od vinjetk. V tistem času je Urad za žensko politiko začel objavljati natečaje za žensko prozo in moja zgodbo so izbrali kot nosilno za zbornik, za katerega smo dobili okrog dva tisoč prispevkov na temo Ne bom več pridna.

Ste pa v uvodu tega zbornika ostro kritizirali pojem »ženske književnosti«, čeprav ste bili v žiriji za uvrstitev prispevkov vanj.

► Tako mislim zato, ker se mi zdi pojem ženske književnosti za lase privlečen. Sama nisem hudo zagreta feministka, se pa strinjam, da ženskam v tej družbi ni tako dobro, kot bi jim lahko bilo in kot bi jim moralo biti. V časih, ko sem se še gibala v krogu nekaterih založb, sem bila, ker sem bila pisateljica, samodejno uvrščena v B-reprezentanco, v A-reprezentanci pa so bili dedci, ki so se lahko s kombijem cele dneve vozili na Češko in pili tam vse, kar ni bilo pritrjeno. Ampak kljub temu menim, da dobra literatura ne more biti programska. Če hočeš pisati programsko literaturo, potem piši kolumne. Saj se da. Če pa se lotiš pisanja romana, kratke zgodbe ali pesmi, naj bo to literatura, ne manifest. Zdi se mi, da pojem ženske literature poskuša skozi stranska vrata vpeljati v literaturo politiko in feministični aktivizem, kar ni dobro. V tisti spremni besedi sem poudarila, da kljub vsemu noben moški z mano ni delal tako grdo kot druge ženske zato, ker sem se poskušala odmakniti od tega, kar so imele za povprečno, bogu všečno in zapovedano življenje. V tem smislu se mi zdi, da so moški celo strpnejši, in skoraj prepričana sem, da bi si ženske lažje izborile svoje pravice, če bi se dogovorile z moškimi, same pa se nehale spravljati druga na drugo.

V romanu Mačja kuga, kjer so glavne protagoniste ženske, opisujete njihovo ravnanje in lastnosti.

► Opisujem mačje boje med samimi protagonistkami, ki so po sili razmer sodelavke. Na neki način bi se verjetno deklarirale, da so druga drugi prijateljice, ampak to je videti tako kot dve mački na terasi. Obe imata ušesa na gor in kremplje prava tako.

V bistvu je ta roman, po krivici prezrt, ostra obsodba sodobnih menedžerk in menedžerjev ter kapitalističnega sistema, čeprav je kritika

zavita v slog magičnega realizma s pridiom postmodernizma.

► Magični realizem se mi zdi za kritiko družbe čudovito efektiven. O tem se lahko prepričate tudi iz Rushdiejevih ali Marquezovih romanov. In če bi že morala tako kot kakšna gimnazijka reči, kdo je moj najljubši pisatelj, bi se verjetno odločila za Marqueza. Dejansko se mi zdi, da če se ne zatečeš v fantazijo, tudi v humor in tako narediš potreben odmik od svoje teme, hitro zapadeš v ceneno patetiko. Grozno. **Mačjo kugo je krepko navdihnili dogajanje v časniku Slovenec, kjer ste nekaj časa delali.**

► Leto dni sem bila tam. To je bilo prvo leto njegovega obstoja, ki je bilo skorajda tudi zadnje leto, smo pa novinarji in drugi zaposleni pravzaprav imeli čast spoznati, kaj je v resnici kapitalizem. Ne, to niso polne košare v samopostrežbah ali pa štiri tisoč evrov mesečne plače, ampak služba, kjer delajo s tabo kot z izžeto limono. V Mačji kugi je časopis imenovan Stičiče, ustanovi pa ga velepodjetnica, ki se enači z bogom. To je kar Slovenec, časopis katoliške usmeritve, in niso potrebni posebni ključki, da se ugotovi, kdo je.

Vanji ste vstopili polni upov?

► Za knjigo Mačja kuga me je čustveno motiviral pravzaprav šok, ki sem ga doživela pri tem časopisu. V resnici je bila to moja prva služba v kapitalizmu. Prej sem delala v socializmu, v Jordaniji pa tako ali tako niso veljala nobena normalna merila. Pa sem mislila: no, zdaj imamo hrabro novo državo in dobila sem čudovito novo službo. Pa poglejmo, kako je to videti, sem si dejala. Nisem zmogla dolgo ostati. Med časnikarji so se morda še najbolj znašli tisti, ki jih še danes najdemo na desnem polu medijskega prostora, ampak kdorkoli je imel trohico samospoštovanja in človeškega dostojanstva, je slej ko prej odšel. In jaz sem prej ko slej odšla. **V središču romana je Gospa, ki z zaposlenimi ravna zelo kruto. Zahteva njihova telesa in duše, če hočejo delati v podjetju. Njeno ravnanje spominja na brezobzirnost sodobnih tajkunov, da ne rečem kar neposredno na Hildo Tovšak. V tem romanu ste jo tako rekoč napovedali.**

► Očitno imam preroški dar. Poleg tega moja junakinja deluje v letih Hilde Tovšak. In krstačastega videza je bila v mojih predstavah. Ne-

Četrtek, 25. 7.

Otvoritev:

Vaje v objemu
Tango Abrazos

Metod Pevec, Slovenija, 2012, 89'

Petek, 26. 7.

Predpremierra:

Pred polnočjo
Before Midnight

Richard Linklater, ZDA, 2013, 108'

Sobota, 27. 7.

Misija Argo **Argo**

Ben Affleck, ZDA, 2012, 120'

Nedelja, 28. 7.

Kraljevska afera
En kongelig affære

Nikolaj Arcel, Danska/Švedska/Češka, 2012, 137'

Ponedeljek, 29. 7.

Kraljestvo vzhajajoče lune
Moonrise Kingdom

Wes Anderson, ZDA, 2012, 94'

Torek, 30. 7.

Lov Jagten

Thomas Vinterberg, Danska, 2012, 115'

Sreda, 31. 7.

Predpremierra:

Samo bog odpušča
Only God Forgives

Nicolas Winding Refn, Danska/Francija, 2013, 90'

Četrtek, 1. 8.

Angelski delež
The Angels' Share

Ken Loach, VB/Francija/Belgija/Italija, 2012, 101'

Petek, 2. 8.

Predpremierra:

Bling Ring **The Bling Ring**

Sofia Coppola, ZDA, 2013, 90'

Sobota, 3. 8.

Marley **Marley**

Kevin Macdonald, VB/ZDA, 2011, 145'

Nedelja, 4. 8.

Ana Karenina

Anna Karenina

Joe Wright, VB, 2012, 130'

Ponedeljek, 5. 8.

Pijevo življenje **Life of Pi**

Ang Lee, ZDA, 2012, 2D, 127'

Torek, 6. 8.

Zveri južne divjine

Beasts of the Southern Wild

Benh Zeitlin, ZDA, 2012, 93'

Sreda, 7. 8.

Gospodar **The Master**

Paul Thomas Anderson, ZDA, 2012, 137'

Četrtek, 8. 8.

Nesrečniki **Les Misérables**

Tom Hooper, Velika Britanija, 2012, 157'

Petek, 9. 8.

Predpremierra:

Vhiši **Dans la maison**

François Ozon, Francija, 2012, 105'

Sobota, 10. 8.

Za dežjem posije sonce
Silver Linings Playbook

David O. Russell, ZDA, 2012, 122'

Nedelja, 11. 8.

Čudežu naproti

To the Wonder

Terrance Malick, ZDA, 2012, 113'

Ponedeljek, 12. 8.

Resničnost **Reality**

Matteo Garrone, Italija/Francija, 2012, 116'

Torek, 13. 8.

Premierra:

Moje življenje z
Liberacejem **Behind the**
Candelabra

Steven Soderbergh, ZDA, 2013, 118'

Sreda, 14. 8.

Django brez okovov

Django Unchained

Quentin Tarantino, ZDA, 2012, 168'

Četrtek, 15. 8.

Ljubezen **Amour**

Michael Haneke, Avstrija/Francija/Nemčija, 2012, 127'

Petek, 16. 8.

Veliki Gatsby

The Great Gatsby

Baz Luhrmann, Avstralija/ZDA, 2013, 2D, 142'

Sobota, 17. 8.

Vikendova predpremierra:

Dvojina **Dual**

Nejc Gazvoda, Slovenija/Danska, 2013, 102'

FILM POD ZVEZDAMI UNDER THE STARS

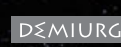
25. 7. - 17. 8. ob 21:30 Ljubljanski grad / Ljubljana Castle

Zahvaljujemo se podjetju
Tobačna Ljubljana d.o.o.
za finančno podporo.

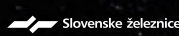
Organizatorji

Kinodvor
Mestni kino

Medijski partnerji

KLUBSKI MARATON RADIA ŠTUDENTI! NAJGLASNEJŠA GLASBENA KARAVANA ŠESTIH MLADIH, ŠE NEUVELJAVLJENIH IN USTVARJALNIH GLASBENIKOV IN SKUPIN PO DOMAČI GRUDI OD 20. SEPTEMBRA DO 8. NOVEMBRA 2013.

petek, 20. september STOLP 3 Maribor
 petek, 20. september MKSMC Koper
 sobota, 21. september ZAKON Vrhnika
 petek, 27. september ŠMOCL Laško
 petek, 27. september MKNŽ Ilirska Bistrica
 sobota, 28. september MIKK Murska Sobota
 petek, 4. oktober KULT KLUB Bled
 petek, 4. oktober eMCe Velenje
 sobota, 5. oktober CMAK Cerklje
 petek, 11. oktober MKC KOTLOVNICA Kamnik
 sobota, 12. oktober MKK Črnomelj

sobota, 12. oktober JAMA Sveti Jurij ob Ščavnici
 petek, 18. oktober MINK Tolmin
 sobota, 19. oktober PRI RDEČI OSTRIGI Škofja Loka
 sobota, 19. oktober KLUB METULJ Bistrica ob Sotli
 petek, 25. oktober MC HIŠA MLADIH Ajdovščina
 sobota, 26. oktober SKRITA LOKACIJA Ankaran
 sobota, 26. oktober ŠKMŠ Šentjur
 petek, 1. november KEWDR Dolenske Toplice
 sobota, 2. november DVORANA GUSTAF Maribor
 petek, 8. november MENZA PRI KORITU Ljubljana

www.radiostudent.si/klubskimaraton

REPUBLIKA SLOVENIJA
 MINISTRSTVO ZA KULTURO

**KLUBSKI
 MARATON**

**KLUBSKI
 MARATON**

Izdano muziko bivših klubskih maratoncev lahko nabavite v novi podalpski spletni štacuni neodvisnega glasbenega in založniškega ustvarjanja: stacuna.indie-grad.net

INDIE-GRAD
 STIŠČE NEODVISNE GLASBENE PRODUKCIJE

MOVEKNOWLEDGEMENT
 Pump Down!!!
 (Beton 2011)

NEW WAVE SYRIA
 Summer
 (samozaložba 2013)

COMA STEREO
 1000 mest
 (Kapa 2012)

NIKKI LOUDER
 Golden Men
 (Moonlee, ZARŠ 2013)

HEXENBRUTAL
 Giant
 (God Bless This Mess 2013)

ZIRCUS
 Away From The Safety Zone
 (ZARŠ 2012)

TRUS!
 First Step
 (Moonlee, ZARŠ 2013)

Zdi se mi, da pojem ženske literature poskuša skozi stranska vrata vpeljati v literaturo politiko in feministični aktivizem, kar pa ni dobro.

111

verjetno naključje je, da sta se moja protagonistka v romanu in resnična gospa tako lepo poklopili. Ampak mogoče pa to kaže, da Hilda Tovšak pravzaprav ni nikakršen blazen fenomen, izjema, ampak je nujna za tak usrani družbeni sistem, kot je kapitalizem, ki potrebuje takšna bitja, kakršna je Hilda Tovšak. Je simptom, je nekdo, ki se je le znašel v teh vodah.

Zelo ste kritični do slovenske tranzicije v kapitalizem.

► To je ekstenzivno požigalniški model kapitalizma. Če smo se že morali odločiti zanj, ali je bilo res treba prevzeti model, ki so ga imeli v Angliji v 19. stoletju? Očitno takratna politična nomenklatura tedaj ni hotela nič dobrega sodržavljanom, ampak je hotela sistem, znotraj katerega bo dala duška svojim grabežljivim nagonom.

Zakaj vendar kulturniki in razumniki niso spregledali tega in se odločno odzvali, da ne bi šli v smer grabežljivega nagona?

► Uf. Ravno zaradi razumnikov in kulturnikov sem nehala pisati literaturo, kajti ugotovila sem, da se ne morem enačiti z večino slovenske populacije, in tudi v kulturniški srenji, kjer sem svojčas iskala zatočišče, se ne vidim več. Razklani so. Na leve in desne. Poleg tega pa so med njimi kameleoni. Moj oče, ki je delal pri Delu Revijah, je dobro poznal enega izmed pesnikov, ki je bil strog komunistični sekretar, pred njim si ni nihče drznil povedati političnega vica, ker je takoj odreagirjal. Če vidiš potem takšnega človeka, kako se postavi na okop desnega razumarstva in celo poziva k ilustraciji znotraj Društva slovenskih pisateljev in v družbi sploh, ti je lahko le slabo. Jančarja po svoje razumem. Res je bil zaprt dva ali tri dni. Ne bom hudobna in ne bom rekla do streznitve. Ok, denimo, da se mu je zgodila krivica. Bog daj, da bi se tudi meni kdaj zgodila v obliki sinekure ali družbenega stanovanja. Ampak dobro, njega še lahko razumem. Mor-

da zato, ker je resnično umetnik in na nekatere stvari vendarle gleda skozi fantazijski ali čustveni filter. Po drugi strani pa se oblikujejo klišeje, za katere je literatura zgolj nadaljevanje politike z drugimi sredstvi. Če ti ljudje slučajno ne bi našli poti v literaturo, bi pač poskušali svoje osebne ambicije uresničevati na drugem področju.

Včasih se ob branju vaših romanov zdi, da se raje kot z ljudmi ukvarjate z živalmi, predvsem mačkami. Zakaj ravno mačke?

► Ker so lepe. Sem esteta, trudim se biti, čeprav mi mogoče po zunanosti ni videti. Marsičesa v politiki ne prebavljam, ker mi to preprečuje estet v meni. So pa mačke, še posebej v Mačji kugi, simbol nečesa, kar je bilo čisto, dokler nam ni uspelo tudi iz tega narediti komercialnega blaga in umazati odnosa človeka do živali. Veseli me, da čedalje bolj spoznavamo, morda tudi zaradi različnih poljudnoznanstvenih TV-serij, da so ti naši sopotniki dosti

inteligentnejši in bolj čustveni, kot jim pripisujemo. De facto niso živi predmeti na štirih nogah, kakor uči katoliška doktrina. So bitja, s katerimi bo treba komunicirati na enakopravnejši ravni.

Zaključiva ta del pogovora tako kot v romanu, z epidemijo mačje kuge, ki je lahko prisposodba za klic po spremembah.

► V resnici je to kar apokaliptična napoved, ki se, takšen občutek imam, uresničuje. Družba se trga, razpada, kajti ni več nobene socialne kohezije. Ta družbeni sistem te najprej izkoristi kot delovno silo in nato še maksimalno kot potrošnika. Odmira socialna država, to pa povzroča blazno dezintegracijo vsega tistega, kar naj bi iz naroda delalo narod. Mar tega ne dokazuje skrajno odklonilen odnos povprečnega Slovenca do umetnosti, ne samo do kulture. V teh dvaindvajsetih letih, odkar ta država obstaja, smo prešli celoten diapazon resnih občutij. Od rahlega navdušenja nad umetnostjo do nezainteresiranosti za umetnost, sledi dolgo obdobje že kar odklonilnega stališča do umetnosti. Nedavno sem bila v bolnišnici in ženskam, ki so ležale z mano v sobi, nisem upala povedati, kaj sem po poklicu. Ker nisem hotela konfliktov še v bolnišnici, saj mi je jasno, kako sovražno je marsikdo razpoložen do umetnosti, in le čakam, kdaj bodo na dan prišle kakšne bakle.

Dovolj zgovoren odnos do kulture je pokazala Janševa vlada z odpravo ministrstva.

► Simptomatična je bila sama odprava, a hkrati smo lahko opazovali, kako se Slovenčiji odzivajo na takšno potezo. Nekateri so jo pospremili malodane s ploskanjem. Prav žalostno pa je, da so potem peticije, ki so začele krožiti v podporo ponovni ustanovitvi kulturnega ministrstva, prišle s tistih bojnih linij znotraj pisateljskih vrst, ki potrebujejo kulturno ministrstvo za to, da bodo nekega dne morda ministri. Čistosti odnosa do kulture ni niti pri samih kulturnikih.

V Mačji kugi večkrat omenjate katarsko doktrino sveta, ki precej spominja na judovsko kabalo. Kje ste našli nanjo?

► Za katere sem izvedela v Ecovem romanu Ime rože in potem nadaljevala raziskave. Človek, sama sem ateist, čuti neko naklonjenost do verskih ločin, ker so zanimive in

Znano je, da bo knjiga prvo, čemur se bo Slovenec odpovedal, nato bodo prišli na vrsto šport, izleti v gore, pivo.

112

prinašajo s sabo drugačen pogled. Sama se raje identificiram s heretiki kot z uradno RKC. Katari na neki način odsevajo mojo filozofijo, da če že iščeš kaj dobrega na tem svetu, pa če temu rečeš bog ali angel, kot je zdaj moderno, je bolje, če izhajaš iz sebe, ne iz zunanjega sveta. Introspekcija je primarna, ne pa dogmatični nauki.

Hkrati nam newageevska literatura ponuja instancne revlije, tako rekoč v pločevinki kokakole.

► To je pa cinizem najslabše vrste. Ljudje, ki so dejansko sestradani duhovnosti in tolažbe, nečesa, kar bi presegalo njihove vsakdanje odhajanje v službo, odhajanje po otroka v vrtec, iščejo nekaj več, iščejo smisel življenja. Pa se najdejo pisci in založniki, ki cinično izkoristijo to človekovo stisko in mu med roza in svetlo vijoličnimi platicami prodajajo roza in svetlo vijolične stavke, ki ne pomenijo prav ničesar pod soncem nebeškim. Za založbo Vale-Novak sem jih prevedla ravno dovolj. Zato ne govorim na pamet. Če se česa v življenju kesam, se kesam teh prevodov, v katere sem bila prisiljena zaradi eksistenčne stiske. Zdaj mi hvala bogu tega ni več treba početi.

Uveljavili ste se kot prevajalka. Prevajali ste tudi Umberta Eca in pa Terryja Pratchetta. Kako se pravzaprav lotiti teh velikih mojstrov jezika in sloga?

► Prevajati dela Umberta Eca ni tako težko, kot se zdi na prvi pogled. Vsi smo bili navdušeni nad njegovim romanom Ime rože. Ko sem brala Foucaultovo nihalo, sem si rekla, dobro, že mora biti dobro, če je delo napisal Eco. Potem pa ugotoviš, da res odlično pozna morda tri ali štiri teme in jih znova in znova reciklira v predavanjih, v teoretičnih spisih in v svoji literaturi, ki definitivno ni njegova najmočnejša plat. Strahospoštovanja do Eca sem se kmalu otresla. Pratchetta imam izredno rada in bilo mi je nepopisno hudo, ko so pri založbi Vale-Novak pravico do prevajanja te serije – gre za okoli trideset znanstveno-fantastičnih romanov –, ne da bi me kaj vprašali ali me vsaj obvestili, prodali založbi Učila. Ne upam si brati njihovih prevodov, saj bi bila verjetno spet zelo zelo žalostna. Sicer pa sem pri prevajanju nekako bolj sproščena, ker vidim v tem delu samo poklic, ne poslanstva. Če sem kdaj videla kakšno

poslanstvo, sem ga v književnosti. Prevajanje je pač poklic, ki ga opravljam morda boljše kot bi katerega drugega. Tudi trpim manj, kakor bi trpela, če bi bila recimo snažilka. Trudim pa se, da bi bila maksimalno profesionalna.

Prevajalci v glavnem niste v rednem delovnem razmerju, kajne?

► Kje pa. Prekariat smo. Če imajo nekateri status, jim lahko samo izrečem sožalje, ker tako kot so zdaj uredili status samostojnega kulturnega delavca, so vse zakomplicirali in otežili, kar je grozno. Nekateri imajo ob prevajanju še druge službe, jaz sem brezposelna, delam izključno na podlagi avtorskih pogodb. Zdaj pa smo v hudih težavah, saj ni dela za prevajalce. Založbe delijo usodo drugih slovenskih podjetij. Znano pa je, da prvo, čemur se bo Slovenec odpovedal, bo knjiga, šele potem bodo prišli na vrsto šport, izleti v gore, pivo. Knjiga je draga. Za ta denar, kolikor stane smučarska vozovnica, lahko kupiš samo štiri ali pet knjig. Knjiga je res draga.

Po detektivkah pa Slovenci vendarle radi posežejo. Se ne bi dalo živeti od pisanja detektivskih romanov?

► V Sloveniji ne. Tudi tistim, ki so se tega poskušali lotiti skrajno komercialno, ni uspelo. Tomo Rebolj aka Aaron Kronski in Igor Karlovšek sta poskušala, a ni šlo. Sama pa ne znam pisati komercialno. Tudi ko sem pisala kriminalke, sem jih na literarni ravni.

Nagrado Prešernovega sklada ste leta 1997 vendarle dobili za detektivko Cimre in za zbirko kratkih zgodb Zverjad, čeprav vas je takrat že privlačila znanstvena fantastika.

► Kakovostna znanstvenofantastična literatura v resnici ne opisuje izmišljotin. Opisuje ta svet. Ampak zaradi tega, ker prestavi dogajanje v neko izmišljeno okolje, lahko pravzaprav tisto, kar je bistveno, recimo v medčloveških odnosih ali družbenih razmerjih, v odnosu človeštva do tehnologije, ekologije itd., lepše izpostavi. Poleg tega se tudi lepše bere. Mene realizem na smrt dolgočasi. Če sem kdaj trpela v življenju, pa je bilo takrat, ko sem morala v gimnaziji brati Prousta. Nikoli več v življenju nočem biti pri vojaški vzgoji in tudi Prousta nočem več brati.

Kaj pa Dostojevski?

► To pa to. Je edini od Rusov, ki mi je resnično všeč in ga berem, ne da bi me kdo prisilil k temu.

Ob vašem prevajalskem delu ne smemo mimo Dawkinsovega dela Bog kot zabloda.

► Dvakrat sem se zjokala ob prevajanju. Ta človek res veliko ve. Eco ve nekaj ali veliko o nekem majhnem segmentu s svojega področja, Dawkins pa ima resnično kondorski pogled na temo, ki jo opisuje. V tej knjigi je zaobjel vse živo, od biblijskih tekstov do mikrobiologije. Tekste, ki se navezujejo na Biblijo, sem nekako prevedla, za kar se imam zahvaliti dedku, ki mi je v rani mladosti poklonil Sveto pismo in sem ga potem sproščeno brala. Bile so fajn zgodbe. Ampak mikrobiologija je bila pa velika težava. Pojma nimam o njej. In bolj ko sem se poglobljala v iskanje ustreznih izrazov, bolj sem ugotavljala, da tudi strokovnjaki, ki imajo pojem, nimajo ustreznega slovenskega izraza in uporabljajo angleške besede. Kar čarala sem. Sem pa na ta prevod zelo ponosna, čeprav je bilo delo težavno.

Zato pa ste verjetno uživali pri prevajanju pisma Johna Lennona?

► V resnici je to zbirka pisem, razglednic in tudi nakupovalnih seznamov. Vsega, kar je kdaj prišlo izpod njegovih rok. Moram reči, da ga zdaj vidim v precej manj idealizirani luči kot svojčas. Med prevajanjem sem ugotovila, da je bil na trenutke tudi zoprni človek. Ampak vpogled v njegov značaj je bil zanimiv predvsem zato, ker je bil ustvarjalen. Preizkušal je meje jezika, se igral z besedami tudi v vsakdanjih zapisih, ne le v pesmih. Ton njegovih zapisov je precej montypythonovski, kar me je kot prevajalko navduševalo, saj imam rada takšne izzive.

Če bi poskušali predstaviti splošno raven kakovosti prevodov v slovenski jezik, kaj bi rekli?

► Imamo nekaj zelo dobrih prevajalcev, ki se uvrščajo v sam vrh prevajalske ustvarjalnosti. Žal tudi ti, ker je prevajanje slabo plačano delo, delajo kakovostno iz entuziazma. Pri nekaterih založbah, ki za prevode plačujejo minimalno, lahko vidite slab prevod. Ravno te založbe so nesramno iznajdljive, saj se potrudijo, da dobijo naslove, ki veljajo za bestsellerje, v prevodu pa dobimo slab izdelek. Včasih se vprašam, kako bi se odzvali avtorji, če bi vedeli, kako so njihova dela prevedena v slovenščino. Sama ne dam od sebe slabega izdelka, pa čeprav prevod ni dobro plačan. V

knjigi je napisano tudi moje ime. Ravnam tako kot na faksu. Naučila sem se za osem ali deset ali pa nisem šla na izpit, saj nikoli nisem vedela, koliko je treba znati za šest. Enako je pri prevajanju.

Za našo revijo pišete kolumne. V radijskem intervjuju ste dejali, da vam dajejo sebe, saj se ne znate maskirati.

► Nisem diplomatka. Čisto nič diplomatskega ni v meni. Ne znam hliniti, ne znam lagati, ne znam držati jezika za zobmi, čeprav bi ga bilo včasih treba. Sem preveč eksplozivna, prehitro in preostro odreagiram. Za občevanje s svetom potrebujem filter, ki me sili, da konje malce ustavim, premislim, se skuliram, znižam ton. Tako ravnam v kolumnah. To ni avto-cenzura. Misli so še vedno iste, ampak manj grobo povedane.

So kolumne v Mladini vaš način spoprijemanja z realnostjo in poskus spreminjanja sveta?

► Zagotovo. Čeprav ne verjamem, da mi uspeva, ker si težko predstavljam, da desničarji v petek derejo pred kioske, da bi kupili Mladino. Zdi se mi, da v teh kolumnah pričujem tiste, ki že tako ali tako mislijo podobno kot jaz. Ampak po svoje so kolumne tudi psihoterapevtske, ker sem si v njih dala vsaj duška. Po odzivih na forumih vidim, da me kdaj prebere tudi kakšen desni. Škoditi mu ne more.

Kako pa se na kolumne odzivajo vaši znanci in prijatelji?

► Odzivi so kar pozitivni. Bolj so zadovoljni z njimi, kot sem sama. Zmeraj mi kolumna ne uspe tako, kot bi si želela. Mnogi dejavniki, tudi subjektivni, vplivajo na to. Ravno včeraj sem po naključju srečala Aleša Debeljaka in Iva Svetino, ki sta oba šla proti meni s prijazenim nasmehom. Očitno sta prebrala moj tekst v Mladini. Njuno mnenje cenim.

Se boste v naslednjem življenju res reinkarnirali v mačko, kot ste rekli v nekem intervjuju?

► Seveda. Še vedno delam na tem. Šalim se. Sem ateistka in ne verjamem v posmrtno življenje. Trenutno bi mi bilo v veselje, če bi me pokopali tako, da bi iz mene zrastle drevo. Drugače pa? Ja, res bi bila mačka. Všeč mi je neodvisnost njihovega značaja. Prilagajajo se sicer vsemu, kar jim prinaša življenje, da lahko znotraj ostanejo enake. No, pa sem našla odgovor, zakaj ravno mačke. ✕

Innovation
that excites

ODPELJITE POSEBNO SERIJO
Z BOGATO OPREMO PO POSEBNI CENI

NISSAN QASHQAI 360

S TEHNOLOGIJO, KI RAZKRIJE MESTO.

Kaj je smisel vožnje po mestu, če iz nje ni mogoče dobiti kar največ? Nissan Qashqai 360 je najboljši izraz urbanega stila, moči in tehnologije. Verjame, da bi tehnologija morala razkrivati mesto, zato vas Nissan Connect popelje na brezskrbno popotovanje v prav vsak del mesta, Bluetooth® pa vam omogoči prostoročno telefoniranje in preprost dostop do funkcij vašega telefona. Nissanov Around view monitor vam pomaga hitro, enostavno in varno parkirati, saj ponuja pogled s ptičje perspektive tudi na najmanjši parkirni prostor v mestu. Nissan Qashqai 360 - vaše mesto ni bilo še nikoli tako razkrito.

Kombinirana poraba goriva: 4,5—8,2 l/100 km. Emisije CO₂: 119—194 g/km.

Slika je simbolna. Več na www.nissan.si. Pooblaščen uvoznik: Renault Nissan Slovenija, d. o. o., Dunajska 22, 1001 Ljubljana.

ŽELIM SI NAJLEPŠO DRUŽINSKO HIŠO NA SVETU IN NIČ VEČ!

POSKENIRAJTE KODO IN SI
OGLEJTE NAJ DRUŽINSKO HIŠO

Hiša RE

Arh.: SoNo arhitekti

HIŠA RE JE BILA IZBRANA MED 50
NAJLEPŠIH DRUŽINSKIH HIŠ Z VSEGA
SVETA, ZGRAJENIH V ZADNJIH TREH
LETIH, PO IZBORU REVIJE HIŠE

Hiša Lumar INDIVIDUAL je lahko narejena povsem po vaši meri. Že pri realizaciji zamisli vam lahko pomagamo z izbiro arhitekta, pri čemer vam zagotavljamo najvišji standard sodobnega oblikovanja, ob upoštevanju smernic ekološke in energijsko učinkovite gradnje. Lahko pa sami izberete vašega arhitekta in nam dostavite že izdelan projekt za vašo prav posebno hišo.

T: 02 421 67 50 I: www.lumar.si

INDIVIDUAL

Lumar®

Živeti najbolje!

A COMPANY OF THE GREEN BUILDING GROUP

PASSIV
HAUS
KOMPONENTE
DE MINIMIS

MINERGIE®

